CONTENTS

1.	From the Editorial Desk	Anil Boruah	01
2.	Beating about the bush	K. N. Devgoswami, IFS (Retd.)	03
3.	Conservation as Heritage	Charles Chaise	07
4.	Sacred Groves– its socio-cultural importance	Dr. Chandana Choudhury Baruah	11
5.	Turtle and Tortoises : Save Our Shells	Abhijit Das	16
6.	Khalingduar Reserve Forest and Bornadi Wildlife Sanctuary	Debanga Mahalia	22
7.	Bhalukpong I lived in	K. D. Choudhury, IFS (Retd.)	28
8.	Community Engagement for Conservation around Kaziranga National Park	Niraj Kakati and Arunava Gupta	31
9.	My Experiences of Himalayan Environment in Arunachal	Dr. B.K. Borgohain	35
10.	Our Vanishing Wild Life	Dr. Robin Banerjee	38
11.	Legends of the wild	Ananda Banerjee	43
12.	A trip to Haad Nopharrat Thara- Phi Phi National Park	Sourav Mahanta	47
13.	Keep Wildlife Wild	Isha Pandey	51
14.	Report of the Secretary	Dr. Indrajit Sharma	53
15.	অসমীয়াৰ তৃণভূমি ঐতিহ্য	ভূপেন্দ্ৰ নাথ তালুকদাৰ	58
16.	জীৱ-জন্তুৰ পৰা মানুহলৈ আহিব পাৰে বহুতো ৰোগ	ডাঃ প্ৰবীণ কুমাৰ নেওগ	65
17.	(অ) বিশ্বাস আৰু সংশয়ৰ চৰাই ফেঁচা	চন্দ্ৰ মজিন্দাৰ বৰুৱা	69
18.	পাখি লাহী পখিলা	তৃপ্তি দাস	73
19.	চৰাই আৰু মানুহ	ড° ডিম্বেশ্বৰ চলিহা	80
20.	হাবিত আঘাতপ্ৰাপ্ত বনৰীয়া হাতীৰ চিকিৎসা চোৱাৰ অভিজ্ঞতা	ড° পদ্মেশ্বৰ গগৈ	84
21.	গঁড় চিকাৰৰ কিছু কথা	ডাঃ তৰুণ চন্দ্ৰ খেৰীয়া	89
22.	"অৰণ্যত এখোজ-দুখোজ" ঃ অৰণ্য বিষয়ক এখন উৎকৃষ্ট গ্ৰন্থ	ইন্দ্ৰজিৎ দত্ত	92
23.	পূৰ্বোত্তৰৰ জৈৱ বৈচিত্ৰ্যৰ নিৰাপত্তা	আৰ চি শইকীয়া	96
24.	সংকুচিত বনাঞ্চল আৰু হস্তী-মানৱ সংঘৰ্ষ	চিদা দাস	102
25.	প্ৰকৃতিৰ সৈতে নৱ প্ৰজন্মৰ সংযোগ	মোহিনী কুমাৰ গগৈ	105
26.	নদীৰে সৈতে এটা হাৰধীয়া ঘৰ	তৃপ্তি ভট্টাচাৰ্য	109
27.	দিল্লীঘাট	দৰদী শইকীয়া বড়া	110
28.	এটা নিশা, এজাক হাতী আৰু মই	ফকিৰ আহমেদ বৰা	112
29.	তাহানিৰ স্মৰণীয় দিনবোৰ	দয়াল দাস	114
30.	শিল্পপ্ৰাণ চন্দ্ৰ কুমাৰদেৱৰ আদৰ্শ আৰু কৰ্মৰাজি	প্ৰেমদা ফুকন	117
31.	ফ্ৰিঅ ডৱ বুকুত	দীপালী দত্ত বৰদলৈ	119
32.	বিশ্ব পৰিৱেশ দিৱস	লাৱণ্য গগৈ	127

From the Editorial Desk

CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY AND OUR ECOLOGY

Be it out of choice or compulsion, the concern shown by the corporate world in recent time towards conservation of ecology and wildlife is a welcome initiative. It can hardly be disputed that a large number of corporporate entities world over, while pursuing their respective business activities particularly in the field of mining, real estate, hydrocarbon, aviation, oil refining and toxic chemicals are hugely responsible for degrading the environment and thereby pausing a great threat to ecology and wildlife. Sensing the seriousness of the peril caused by corporate business activities, the world bodies decide to formulate certain policy guidelines to mitigate the menace and save the earth from impending doom.

In India because of growing public awarness and constant vigil of the pressure groups besides unrelanting campaign by environmental activists, the government has enacted law and statutory restrictions against wanton destruction of ecology and environment so that our flora, fauna and aquatic wealth may be preserved with their natural habitats in preference to mindless development at irretrievable social cost. As such some of the better known corporates are seen to have taken some initiatives to supplement the efforts of the government and those of the civil society groups in conserving ecology and wildlife. But by and large it still has not gone above the limits of tokenism. Hopefuly, with fast changing priorities and pressing realities of time all the corporate houses would not take long to appreciate the true value of their social responsibility which in the long run would pay them handsome dividentd by way of accumulating good will and enhancing brand equity.

Nearer home, in our own state as well business houses like NRL, ONGC or IOCL are increasing their participation in environmental and wildlife welfare projects either through government agencies or through private NGOs. Such gestures have earned them much

appreciation from the people at large. In this regard Kaziranga Wildlife Society gratefully acknowledge the liberal assitance of NRL to undertake and complete an ambitious project to collect, preserve and catalogue all the plant (Flora) species found in Kaziranga National Park and around its vicinity. It will be very encouraging if and when more such corporate bodies come forward to support such projects with far reaching social significance should those proposals merit their sponsorship.

Before I conclude I must exress my sincere thanks to a host of our members above all to our President Sri Indrajit Dutta, Secretary Dr. Indrajit Sharma as also to Sri Pradip Barkatoki, Sri Rajib Saikia, Sri P. Barthakur, Sri Anuj Baruah, Sri A. Bhagwati, Sri R. N. Choudhury, Sri J. Hazarika for their all out support at various stages without which my own effort would have fallen far short to fructify. Also, I owe a word of thanks to Sri A. Bhuyan, Sri G. Ahmed. Also I must acknowledge my sincere gratefulness to all those who took time off to contribute to this edition of The Rhino. I am also thankful to the management and staff of Bhawani Offset & Imaging Systems Pvt. Ltd., Guwahati for all the pain they took to bring out this issue of The Rhino. Wishing a great future for Kaziranga Wildlife Society and with all humility.

A. K. Boruah
Editor, The Rhino

BEATING ABOUT THE BUSH

K. N. Devgoswami (I.F.S. , Retd)

After a rest at the elephant home, I was moving from one hillock to the other on being high and dry. In one course of my movements along a narrow path laid out on a plateau I suddenly entered into a path tunneled by high "Meghela" grasses from either side. This grass attains up to a height sufficient to conceal a fully grown wild buffalo. The grasses extended to far beyond the path and at a distance suddenly there appeared some visible black backs of buffaloes moving in a herd, screening out the full views of the animals. My unexpected appearance in the hitherto undisturbed buffalo home perhaps alerted them to take their heart to their hoofs. On the contrary very sounds of snapping reeds made by the buffaloes being terrified at my sight occurred to me as an indication of the buffaloes chasing towards me. Ired wild buffaloes become very ferocious and attack the alien by gorging with their horns leading to death of the assailed one. Panicked by the chasing buffaloes, I took to my heels in reverse direction. As the luck would have it, I stumbled upon a buttress of a "Bhelu" tree which outgrew on to the path, and fell to the ground with my face to the ground. The drop scene of my life drama was thought to have descended on me, yet with the last verve conserved in me I tried to get up and look at the perilous herd of buffaloes. To my surprise mixed with pleasure, there was no such herd at my back. I got a renewed breath and thanked "Him" for having given a chance to see the world once more!

It was then a sonorous cadence of the brook flowing over a bouldery bed reached my ear. I took it for sure that this was the brook which transformed into river Barlongfar down on the bank of which our camp was pegged. The brook was flowing through a gorge of twenty feet depth. Both the banks were almost vertical and there was no easy passage to reach to the watery bottom. As destined it was like a compulsion on my part to get down to the rivulet so as to retreat myself from the directionless situation.

There could not be any second thought to lay out for another access to the river. As it would be made up, such vertical gulches are formed due to cutting of soft rocks by flowing water and as such there was nothing which could be laid on to grasp for climbing down to it except for canes and other thorny climbers hanging down the vertices. I clasped few such climbers in my hand and with the help of them I virtually swung down like a pendulum hitting the rocky faces in the initial jerks. I had no time to see to the lacerated palms inflicted by the thorny grip. Neither I had time to bewail for the pains bedeviled to my palms by the thorns and to my knees & buttocks by hitting against the rocky faces. It was the time to get down to the watery brook which is the only hope in my retrieval from this lost predicament. After crawling down about 13 to 14 feet upto which the thorny grip could take me to, there was no more any such object to clasp. I had to actually jump and plonked into the rivulet below. Human being has such a potential strength of mind and the courage to face such a difficult situation, if it is allowed to cultivate. I later on came to know that this type of rendezvous is called as "Adventure tourism". Perhaps to invoke strength of mind such a tourism is now a favourite diversion from otherwise monotonous and busy lifestyle in developed countries.

The rivulet was shallow and the depth of water was just enough to cover up to the calves of my legs. But the water was chilled and the bouldery bed was slippery due to deposition of mosses on the rocks underlain. I was with a hunting shoe on as normally required in Forestry expeditions. I got soaked upto the knee with the chilled water of the rivulet and the entire body quavered by the cold. With great difficulty I waded through the watery path taking care to guard against falling due to the slippery bed, keeping in mind of my destination situated on the downstream of the river. Both the banks were almost vertical and only for a short duration of sunny days, overhead sunlight reaches the rivulet. The forests on either side of the banks were dense green, and the clime was cold and humid. The bank on my right handside gradually jutted down to ultimately form the bank of the plain area. It was about 4 o'clock in the afternoon to reach to this place. It was there and then, when I noticed a small herd of barking deer coming to the river to quench their thirst. My unexpected and sudden appearance before them did not terrify the poor deers, rather they stared at me incessantly not taking me as an enemy nor as a threat to their lives. The

gullibility of the deers really touched my heart and aroused in me a love towards these wild denizens. I wondered as to how a poacher could be so rude at these harmless and gullible creature while aiming to shoot them down. My heart was studded with full sympathies and love to these animals and I promised not to take venison in future which I am still keeping with. The setting sun with golden radiance scintillated the environment and there I was very close to a herd of wild deers! I wished how nice it would have to save up the pictorial scene on the canvass for ever! The sublime thought of the beauty really took me away from the hard reality. I didn't even recollect the pain of my palm and the body, the pain on my foot palm due to stooping carefully on the slipppery rocks, and that I was a lost wanderer in the wilderness. But the reality did not take much time to remind me of my mission and to reach my camp down. And soon I resumed my journey wading through the rivulet again.

Darkness gradually descended with more intensity. The open glades on the river banks to my right were slowly taken up by teeming glow worms. The silence of the Forest was reverberated by the shrills of crickets. It was the time when hairs on the hands could not be visible and yet a twilight prevailed at the background of the situation. By that time a pair of round blue glowing lights came to my eyes, which was seen raised to throw at me. This was nothing but a wild gaur. Gaurs if terrified by the approacher through its body language, become very ferocious and attack with their horns. I was trudging and wading just about 15 feet from the gaur and without showing any outward manifestation of my terrified mind I continued my movement. It will be dangerous if someone stops the normal movement at that point of time. The gaur took me to be its friend and did not inflict any punishment on me for having disturbed the scene by my presence. I thanked the great Divine and bade adieu to the gaur with my salute to him.

Meanwhile the thick darkness engulfed the entire Forest but the glimmerings emitted by flicker of glow worms tried as if to bedeck the riverbanks. The continuous shrills of the crickets added music to the light festival in the wilderness. Slowly the moon appeared on the western horizon. It was perhaps two-three days after the full moon. The reflection of the moon on the cascading water of the rivulet added a beautiful portrait to the scenery. Fatigue and perplexity of my mind and the pain of my body got vanished for the time-being from

my mind to give way to the beauty created by the moonlight in the entire setting. But the hard reality forced its way into my mind again by the cold breeze blowing to shiver my entire body on being completely drenched in water. I realized it was not the time to appreciate the beauty of Nature, rather it was time to retreat to my camp as soon as possible. I continued my journey through the watery path of the rivulet radiated by the moonlight.

Suddenly a pair of eyes, red like a burning ember came to my sight from across the grassland near the river bank. I was certain that the possessor of these burning eyes must be a tiger. Dismayed as I was, my body hairs stood up being alerted by the presence of the tiger. I was terrified to the core of my heart and it started palpitating like a churning wheel of a flour mill. My position was at a reachable distance for the tiger to crouch and jump on me. The bank on the left handside is vertical and the right bank was under the occupation of the tiger. There was no escape route left to me. Under such situation, human being leaves his destiny to the Great Protector, who does not appear on the scene to protect, but 'He' gives the strength of mind to withstand the imminent danger. The tiger remained unmoved but kept a strong watch on me by raising his head emitting the glaring lights. After trudging about 50 to 60 feet away from the site, I looked back at the king of the Forest, who meanwhile vanished into the vast jungles. My trepidation suddenly disappeared. We have a notion that tiger is ferocious animal, but it was proved that he never attacks a guest coming to his home without any reason. But we the human beings believed to be the supreme amongst the animals never pardon a tiger straying into our habitat. By piercing with spears, or by shooting with bullet or by beating with heavy sticks, we keep on hearing of killing tiger by man. Is this not a scar on 'Man' who claims to be the superior most in the animal kingdom? I bowed to the tiger with a deep sense of gratitude.

While being pensive over the incident, suddenly I saw a group of men beating the bushes on either side. These were the inhabitants of our camp and their action proved the adage "beating about the bush". Perhaps they took me to have been killed by the tiger and they were looking for the remnants of my half eaten body. My bodily presence took them aback! ●

K. N. Devgoswami *is a Retd. PCCF (Assam) and former Principal of SFS College Byrnihat. Presently residing at 14- Progoti Path, Mathuranagar, Guwahati-781006, Mobile No.: 88768-02417*

CONSERVATION AS HERITAGE

A Naga Perspective

Charles Chasie

(This article was originally meant to be about environmental conservation. By necessity, it has spilled over into the area of heritage, including culture, identity and value systems because they are all connected. And unless the subject was tackled on such a basis, it would not amount to much and may have little or no relevance to the community).

This piece has been written in the context of Khonoma, the first Green Village in India. This was, as must be obvious, written for Khonoma audience but others could also learn from this. Here, conservation is seen as part of our people's daily experiences as they go about their business of life and living. For example, what do our forests mean to our people? Do they make us think of our ancestors? Do our forests make us feel responsibile for the coming generations? Unless such thoughts and feelings come into our minds and hearts, and stirs us, there may be danger of our becoming mere carpetbaggers and mercenaries.

Environment, Ecology & Conservation

Our eco-systems and natural environmental wealth were there before our ancestors arrived. They were gift from God. But by themselves they are neither here nor there. Our natural wealth and bio-resources become important only in so far as they are useful to man, directly or indirectly. If they were not useful, nobody would be interested in them. So, it is only in relation to man that we talk about environment and ecology and their importance is judged according to their utility to people.

Because environment and ecology are important to man, he must ensure that they are adequately safeguarded and not allowed to die and disappear. And this is where the question of heritage and legacy come in. We have inherited our natural forest wealth and eco systems from our forefathers- we have inherited their legacy. They used the forests sensibly for their needs, safeguarded it, and passed it on to us. Conservation is like our traditional system of inheriting ancestral

property. The father gifts the ancestral home, or paddy field, to his son just like his father had gifted them to him earlier. The son who has inherited it is expected to carefully look after it, protect it, make use of it, and, later, gift it to his own son to do the same. The man who inherits the ancestral home cannot sell it, misuse it etc. because it does not really belong to him; it belongs to the family/clan and it has to do with identity of those who come after him. The principle is the same with our collective forest wealth. And if we can apply it properly, our forests, ecology and the wealth therein will be used beneficially, sustainably and will be safe-guarded. The natural wealth will be enable to replenish itself. This is what Conserva-tion is all about.

One practice of Khonoma people, I think, illustrates very well the sense of conservation that was imbedded in the culture of the people. Khonoma people, indeed all Nagas, are very fond of hunting. But traditionally, hunting was never carried out during the working season. Anyone who went hunting instead of working in his fields would be labeled "lazy". When a hunt has been successful, the hunter would not partake of his own kill– a chicken or some other curry would be prepared for him. The soft and tasty parts would be reserved for the womenfolk, especially the old ones. Depending on the kill, the meat would be cut and shared with the entire clan and neighbours even if the pieces were very small. So, the only thing the successful hunter received was acclaim from the clan and community. Depending on the kill, he may also earn the right to don certain insignia on his traditional regalia during festivals. That was all. But the practice meant that there was always enough game in the forest and also ensured adequate space and time for the animals to multiply as there was no random killing. Such practice could be enforced by community traditions and public censure even in the absence of any law.

In order to safe-guard and conserve our natural resource wealth, we need to know what they are and their utility to us individually and as a community. Unless we know the linkage/s between our forests and natural wealth and our identity and existence as a community, we will not know their importance and will, in all likelihood, fail to protect and preserve them. Therefore, it would be relevant to ask the following questions and to look for adequate answers, if we don't already have them.

i) What is the ecosphere of Khonoma (or Kaziranga) and the natural systems of its hinterland? For instance, in the former case, what does the famed Dzukou Valley represent and offer? What kinds of eco-systems and their relationships, and usefulness to the people around? For

instance, can Khonoma people survive without their forests and natural wealth? What percentag of the diet of Khonoma people came/come from the forests and natural wealth? (Plants, animals, birds, insects etc.). These are real issues for forest cmmunities anywhere.

ii) What are Khonoma's agricultural traditions and conservation practices that, in turn, help to safe-guard the forests. What could be the values or driving forces behind such practices?

iii) Kharu (Village Gate). Kichuju (Communal House/Dormitory), Pikhe (contraption for pounding paddy into rice), Yaku (bed made out of one piece of wood) etc. came from the forest. Today, in most villages, there are no trees big enough to maintain such cultural practices and village institutions that formed the very foundations of character building. How much and how far has village character and spirit been chipped away because such institutions are no longer existing/practiced?

iv) What are the danger signals of our eco-systems? Are our perennial streams beginning to dry up? Are certain species of animals, plants, insects or fish becoming rare or not seen any more before they were even recorded? Is the community able to get all its needs that were traditionally available from the forests?

v) Are there true conservationists in Khonoma and other Naga villages? Is there need to safe-guard the conservationists so that they will protect Khonoma and Naga heritage and ensure true legacy to the next generations?

There is a great bond, indeed an 'umbilical cord', between people and their natural environment. The forests and natural wealth protect the people and provide for them. In turn, people also need to protect and conserve their forests and natural wealth if only because without forests and natural wealth life would become very difficult and risky.

It is heartening that Khonoma people have become aware of the need to protect their forests and natural wealth. This awareness is seen in the setting up of various bodies to look after the Khonoma Biosphere. They, along with others from the village, will play a most important role.

Heritage & Legacy

It is said that conservation without benefit to the forest community is mere conversation. Taking a step further from this, it could be said that the best foundations for conservation efforts could spring from right traditions and culture of the forest communities. Naturally, the forest communities must also be recognized and rewarded for their efforts in conserving and preserving bio-

diversity. When all these factors come into play with due respect for each factor, balance and harmony in environment is restored and everyone finds their respective roles in contributing to the community and society/nation as a whole.

Heritage is what we inherit from our forebears; Legacy is what we leave behind for our children. Have we tried to evaluate the "heritage package" our forefathers gave us and how much of this package we have spent or squandered? How much is left? Should there not be some serious reflection on this for those who may not have done as yet?

Heritage/Legacy is a wholesome 'package' that includes culture, value systems, the sum of all the collective experiences of the community etc. In other words, our heritage and legacy are all about our Identity. So, identity is not about having a claim to one particular area alone. For example, just because one is the son of a person from Khonoma, although this may ensure his parentage, it may not really ensure his identity!

The Past, Present and Future form a continuum. We should always feel free to go back far enough into the past for guidance even while not forgetting the perspective of the future so that the present remains relevant and alive! What is Khonoma's view of itself and the world around them today? What do others think of us?

As Khonoma people get more exposure outside and others come and visit Khonoma, many things will be churned up, as indeed they already are, which may not have been foreseen. Just the compelling forces of Modernity are often enough to send societies in transition like ours into turmoil! And as the people of Khonoma jostle for the needed space for alternative means of livelihood, more social frictions may erupt. While Khonoma culture may have proven robust and adaptable in the past, what should not be underestimated is that it is, at the same time, brittle and un-versatile against money and market forces especially in the age of globalization. And we must remember that our people have never learnt money economy and our inflationary rates have always been out of control!

A well-known Khonoma saying is that the top (game played by village children), after spinning all over the place, finally comes back to rest where it started. Let us hope that this will not prove to be an illusion and time will not run out on our people! ●

Mr. Charles Chasie *is a freelance Journalist based in Kohima. His best known published work "The Naga Imbroglio" has received wide critical appreciation all over.*

SACRED GROVES–
ITS SOCIO-CULTURAL IMPORTANCE

Chandana Choudhury Baruah

Recently a news published in "The Times of India" aroused my interest about Sacred grove. One of my Tamil friends, Raji was well versed with Sacred groves as she has seen many such groves in Kerala. Another Telugu friend of mine Sagri exclaimed with joy when she saw

sacred groves on our way to Cherrapunjee. Till then my knowledge was limited. As there is revival of interest in sacred groves along with their conservation and importance from medicinal point of view, my inquisitiveness increased.

The word 'Sacred' means holy or 'connected with a god', and the word 'Grove' means a small area of land with trees of particular types grown on it. Thus, by combining these two words, the final lexical meaning of the couple of words 'Sacred Groves' is "A small area of land with particular types of trees grown on it and that are considered to be holy by the local human community".

In other words, 'Sacred Groves' can be defined as an area with particular types of trees dedicated to local deities or ancestral spirits, that are protected by local communities through social traditions and taboos, incorporating spiritual and ecological values.

Importance of Sacred Groves

(i) 'Sacred Groves' provide shelter to thousands of species of other plants and animals.

(ii) 'Sacred Groves' have great powers to heal body and spirit.

(iii) 'Sacred Groves' are important reservoirs of biodiversity.

(iv) These are last refuse for endemic and endangered plant and animal species.

(v) These are storehouses of medicinal plants valuable to village communities as well as modern pharmacopocia.

(vi) 'Sacred Groves' contain relatives of crop species that can help to improve cultivated varieties.

(vii) 'Sacred Groves' help in keeping the water cycle in local areas.

(viii) These improve soil stability, prevent top soil erosion and provide irrigation for agriculture in drier climates.

The presence of sacred groves of India has been documented since the early 1800s. 'Sacred Groves' of India comprise trees like *Deodara* (Cedrus deodara), considered to be the "abode of Gods", *Sal* (Shorea robusta), *Rudraksha* (Elacocarpus species), *Bael* (Aegle marmelos), *Ashok* (Saraca asoca), *Kadam* (Anthocephalus kadamba), *Pipal* (Ficus religiosa), *Neem* (Azadirachta indica), Banyan tree (Ficus benghalensis); native to India, Mango tree (Mangifera indica) and bushes like Basil (Ocimum basilicum & Ocimum minimum) (native to India and Iran) and grass like *Doob* or *Durva* (cynodon dactylon) etc. Sacred groves in India are widely distributed among western coast of India through the states of Maharashtra, Goa, Karnataka, Tamil Nadu, and Kerala. About 1,424 documented sacred groves called as *Devarakadus* or *Devarkans* (meaning: sacred forests) are found in Karnataka. In Kerala, about 2000 documented sacred groves are found. These are called as *Kavusand*. Hundreds of these sacred groves have been dedicated to snakes that protect crops by controlling insects and rodents. In the Northwest Asia and desert regions of Rajasthan state of India, Bisnoi tribes manage Orans, the sacred grove of *Khejadi* (Prosopis cineraria) trees. These trees stabilise sand dunes and provide a protective habitat for the Indian gazelle and blackbuck. About 13,720 sacred

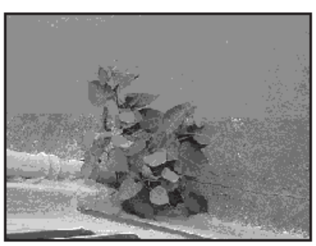

groves can be seen in various parts of India. According to experts, the actual number of sacred groves in India is likely to be 100,000 to 150,000.

Sacred groves, or *Umang Lais*, as they are called in the Meetei language, are an integral part of the Manipuri tradition of nature worship. About 364 sacred groves are reported to be present in Manipur. Several species of plants are protected in these groves, which also offer protection to birds and animals therein. Most sacred groves have presiding deities who are often housed in temples or shrines. These groves might have been established with the purely anthro-pocentric concept of preserving some greenery in the area, or for maintaining some trees of religious importance that are associated with a given deity. However, the ethical position has gradually transcended to an ecocentric one with total protection being accorded to all living beings including wild animals living in the groves. Further, trees other than those having magico-religious significance were also planted inside the grove. These include teak, several fruit trees like lemon, Ziziphus jujuba and Eugenia (*Jamun*), plants of medicinal value such as ginger, Eucalyptus, Terminalia arjuna (*arjun*), clove (Syzgium aroma-ticum), shade trees also having ornamental flowers like Gold Mohur, and multipurpose plants like bamboo. While these might have been initially planted and protected because of utilitarian reasons, the ethical position gradually changed with these now being considered sacred along with the deity of the grove. Thus all the plants in a sacred grove are assigned very high intrinsic value to the extent of being considered divine, beyond mere instrumental or extrinsic value of being useful as a fruit tree, shade tree, or of medicinal utilities, and the like. Some groves might have started around a tree or a group of trees that had survived in a given area, and as the grove and its deity became well-known, other plants had been introduced.

Trees are worshipped or given very high magico-religious value by the

Meeteis even outside the sacred groves, a very interesting cultural intermingling, as some of the plants like mango, wood apple, Bermuda or '*durva*' grass, and sacred basil (Ocimum sanctum) are either worshipped or used in religious rituals by the Hindus all over India. It is, therefore, obvious that these plants were included by the Meeteis under the Hindu Vaishnavite influence. In contrast, tree species like Toona ciliata is a typical Meetei inclusion, and is not considered a sacred or protected tree in other parts of India. The same can be said about Chinese Sumac (Rhus chinensis), crowfoot grass (Dactyloctenum aegypticum), camphor tree (Blumea balsamifera), Xylosoma longifolia, Oroxylum indicum, Plectranthus ternifolius and Ficus hispida. Toona ciliata is a valuable timber tree, crowfoot grass and Cynodon dactylon are good fodders, although the latter also has medicinal value. All the other plants are prized for their medicinal properties. The extract of Xylosoma was found to be effective against nematode parasites (*Joymati* and *Dhanchang*, 2001). Thus a given species of tree or other plant was probably protected initially purely out of anthropocentric motives, and declaring them as sacred was merely a mechanism to ensure their conservation. Later, however, people started assigning intrinsic values to them from a religious viewpoint. Today, the primary reason for protecting or worshipping these plants are their 'divine' associations, while their utilitarian values have been relegated to a secondary place. Thus, the religious beliefs resulted in a shift from mere anthropocentric to more ecocentric ethical

positions and values, thereby making the conservational ethos run deeper.

Many sacred groves are found scattered in isolated pockets in Britain, Europe, Asia and Africa. In Britain dead bodies are buried in the grounds of sacred groves and the practice is called as "Green Burials". This practice is also adopted by United States. There are about 130 forested burial grounds in Britain.

Sacred Grove is a primitive holy place which may have an image and may gradually become an elaborate temple. During pre-Buddhist period no trace old temple was present. There is an opinion that they are always situated at a distance from any human settlement, which suggests their origin in the nomadic stage of the society and the presiding deities generally lie open to the sky. Based on human and/or animal sacrifices offered to the presiding deities in some of the groves in Maharashtra, it is opined that these features of the cults mark them as primitive, dating from hunting and gathering stage of the society. But these views are not shared in Kerala, where most of the groves have well-built temples in them, preserved in a serene atmosphere with similar mode of worship and offerings, as in other temples. However, sacred groves are considered as very old institutions, thought to date back several thousand years to atleast the pre-agrarian period of hunter societies (World Conservation Monitoring Centre, 1988).

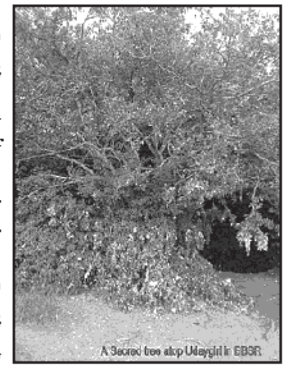

A Sacred tree atop Udaygiri in EBSR

Sacred Groves are islands of conservation in denuded landscapes or in ruined and secondary forests. Often they stand out mighty from their backdrop. These groves can still form effective nuclei for the regeneration of disrupted ecosystem of the region.

In India, most of the sacred groves are planted around artificially dug sacred ponds. This condition creates a system of pool and sacred grove. Many of the sacred trees are associated with individual deities; for example, *Pipal* is associated with Lord Vishnu; *Bel* with Shiva; and *Rudraksha* as an incarnation of Shiva, Lord Rudra. Small temples are also constructed at the pool-grove areas. ●

Chandana Choudhury Baruah

Professor, Deptt of Pharmacology & Toxicology

Veterinary College, Khanapara, Cell-098640-13231

TURTLES AND TORTOISES: SAVE OUR SHELLS

Abhijit Das

Introduction:

Turtles along with lizards, snakes, crocodilians and Tuataras constitute a group called reptiles. Turtles are the most distinctive among this group with a shell that incorporates the ribs, vertebrae, pectoral girdle and the skin, giving perfect protection to the body. No living turtle species possess teeth. The turtle shell is composed of two major parts,

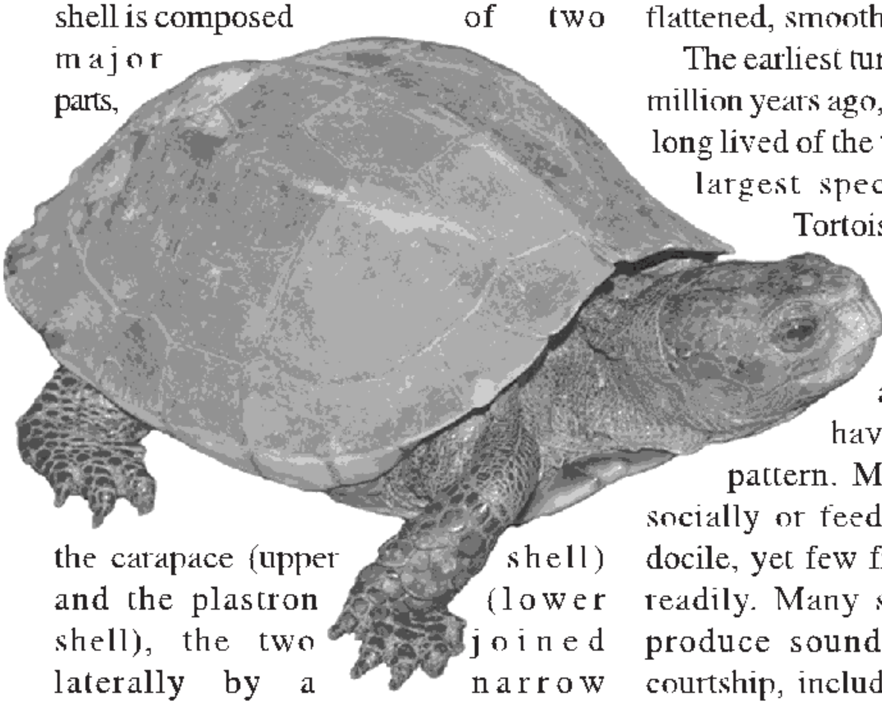

the carapace (upper shell) and the plastron (lower shell), the two joined laterally by a narrow part called bridge. The shape and formation of the carapace is largely influenced by the ecology of the species. The land dwelling forms (Tortoises) shows more doomed, often rough shell, while the aquatic species have a more flattened, smooth and streamlined shell.

The earliest turtles appeared about 230 million years ago, and are among the most long lived of the vertebrates; some of the largest species (like Galapagos Tortoise) lived over century in captivity. However, freshwater turtles probably live only for a few decades. Turtles have diverse behavioural pattern. Many of them are bask socially or feed in groups. Some are docile, yet few freshwater species bites readily. Many species are known to produce sounds, especially during courtship, including grunts, gasps, low

general emergence of the baby turtles is synchronized with the monsoon season when prey animals (insects, annelids, frogs) are plenty.

chucks and distress sound like deep hiss, growl or croak. Freshwater turtles are typical swimmer with modified forelimbs into flippers. On the other hand, tortoise is slow movers on the land and they have columnar forelegs and can raise their body well off the ground.

All turtles are known to produce eggs. Number of eggs laid varies with the species. Large sea turtles can lay as many as 200 eggs, while some land dwelling tortoises produces single egg. Eggs are generally laid in holes excavated underground with the help of hind limbs. Asian Giant Tortoise (Manouria emys), which is distributed in south bank of the river Brahmaputra, is known to make a leaf mound nest in which its large clutch of eggs is laid. Sex is determined by the temperature of incubation of eggs. In

Turtles and Tortoises of Northeast India: With 29 species of freshwater turtle and tortoise, India is one of the richest country in terms of chelonian diversity and ranks among the top five Asian countries in terms of its importance in turtle conservation. The Northeastern region is known to be inhabited by 21 species so far, making it a "turtle hotspot" of great conservation concern. The regions chelonian fauna can be broadly grouped into soft shell turtles (6 species) and hardshell turtles (15 species) [See table 1]. Soft shelled turtles are locally known as *Bor- kasso* and are largely aquatic in habit. They prefer to live in large rivers, but also inhabit forest streams and *beel*s.

Of the soft shelled turtles, the most interesting is the Black soft shelled turtle or Nilssonia nigricans. Few years back this species was only known from a Masjid tank of Bangladesh and it was

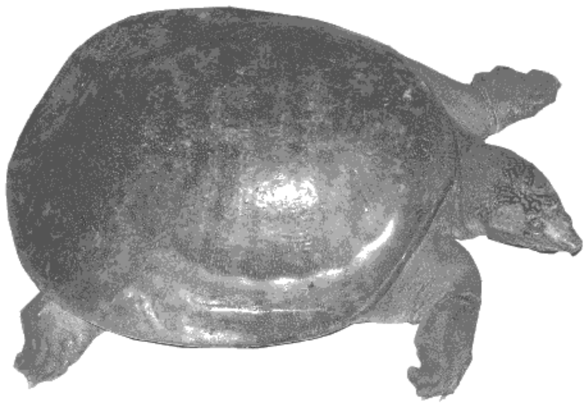

believed that this species is extinct in wild and only present at Bostami tank of Bangladesh. However, recently large population of this species was discovered in many localities of Assam and we also reported wild population of the species from Kaziranga National Park.

Similarly the Chitra indica which is commonly known as *Baghia Kasso* because of its dark brown patterns on the back is also threatened with extinction in Assam. Few protected areas like Kaziranga National Park, Nameri National park and Manas National Park are probably the last hope for the soft shelled turtles of Assam.

Eleven species of hardshell turtles primarily inhabit freshwater habitats and are locally known as *Dura Kasso*. Of them, special mention is the Assam roofed turtle or Pangshura sylhetensis. Earlier believed to be an inhabitant of the mountain streams, it is now been widely recorded from many large rivers and slow flowing streams of the region. Kaziranga National Park, particularly the Diffolu river stretch inside the National Park probably contains the highest density of this unique species.

Few other species like Asian pond turtle (Geoclemys hamiltonii) and Crown turtle (Hardella thurjii), which prefer to live in *Beels* and marshy areas, are also threatened due to large-scale consumption. And the situation is so pathetic that outside the protected areas of Assam their population has virtually been wiped out. The best place to see these two species of turtle is Kaziranga National Park.

Two semiaquatic species are forest dwellers called Leaf turtle (Cyclemys gemeli) and Keeled box turtle (Cuora mouhotii), inhabiting near mountain streams of evergreen forest areas of the

region. Of them, Keeled box turtle is a extremely rare species.

Two other tortoise species– Asian Giant tortoise (Manouria emys) and Elongated tortoise (Indotestudo elongata) are largely land dwellers, of which Asian giant tortoise can only be found in the south bank of river Brahmaputra.

Turtle pockets of Northeast India:

Turtles and tortoises are essentially tropical zone animals, distributed mainly below 1000 meter elevation. Northeast India with its varied physiography, extensive tropical forest ecosystems, numerous mountain streams, floodplain and riverine grassland, large rivers, *beel*s and marshes, provide enough niches for a remarkable diversity of freshwater turtle species. Presence of two major river systems (Brahmaputra and Barak) and availability of low to mid elevation hill range with semi evergreen and evergreen forest formation (Barail Hill, Upper Assam tract, Lushai hills and Karbi Anglong hills) provide favourable condition for the species of turtles and tortoises living in the forests of Assam.

Kaziranga National Park of Assam is one of the best turtle habitats of India, with some 17 species thriving in it. High level of protection, tranquil wetland and grassland habitat help maintain such an enormous diversity. The protected area supports sizable population of globally threatened species like Chitra indica, Nilssonia nigricans and Pangshura sylhetensis. Orang National Park also harbours sizable population of Assam roofed turtle, Indian tent turtle, Pond turtle and Tricarinate turtle.

Barail wildlife sanctuary and the adjoining Mupa-Langteng RF is a key turtle pocket that harbours endangered Asian giant tortoise (Manouria emys) and keeled box turtle (Cuora mouhotii). Keeled box turtle is one of the rarest turtle species of the region and areas like Namdapha National Park in Arunachal Pradesh and Dhansiri RF in Karbi Anglong are the forest areas from where this rare species was recorded.

Asian Giant tortoise is often been recorded from around Aizawl city and protected areas like Nengpui National Park. The state also supports key population of Malayan soft-shell turtle and Elongated tortoise. The elongated tortoise (Indotestudo elongata) is widely distributed in the Sal (Shorea robusta) and Teak (Tectona grandis) forests of south and southeast Asia and along the Himalayan foothills (Manas National Park), which is also in endangered list of IUCN now.

Ecological Importance:

Ecologically, turtles are important,

being scavengers that help release nutrients from the dead animal tissue by eating them. They also help control water weeds, such as water hyacinth. By consuming water weeds they provide nutrients to the ecosystems. Many turtles eat invertebrate prey including mosquito larva and snails and some feed on fishes. Their presence in ecosystems denotes the tranquility of the habitat and a healthy ecosystem suitable for any wild flora and fauna.

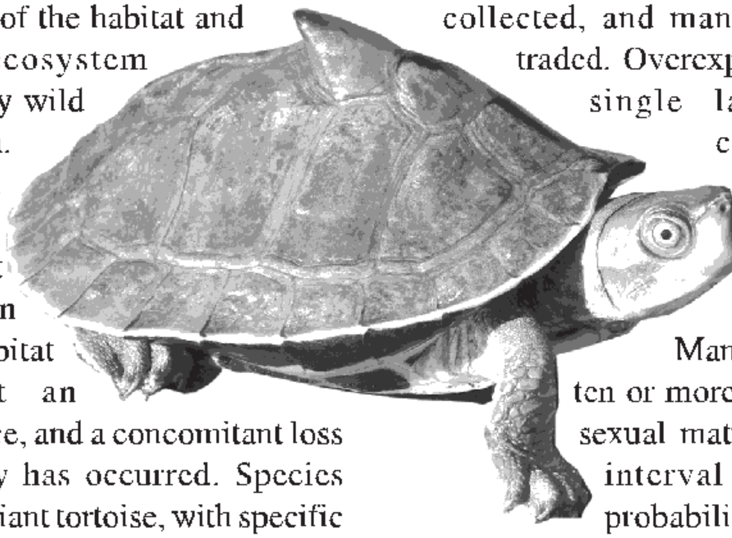

Conservation scenario:

Northeast India has been undergoing habitat alteration at an accelerated pace, and a concomitant loss of biodiversity has occurred. Species such as Asian giant tortoise, with specific habitat requirements are more sensitive to habitat modification. According to the Forest Survey of India, the Northeast had lost 2500 sq km of forest within a period of just ten years (1990-2000). Many of our biodiversity-rich wetlands are already been soil-filled for settlement, some are silted up by the process of eutrophication and some are highly polluted from anthropogenic discharges.

As a group, however, turtles and tortoises of the region are the worst suffering reptiles. 75% of the Northeast Indian species have come under threatened red list category, and out of those, 15% are already threatened with extinction. Until recently, turtles were never recognised as a form of wildlife that needs conservation attention. Thus, turtles were eaten everywhere, their eggs collected, and many of them are traded. Overexploitation is the single largest factor causing the catastrophic decline in turtle fauna of our region. Many turtles require ten or more years to attain sexual maturity; this long interval increases the probability of mortality before an individual can reproduce for the first time. Intensive targeted exploitation of larger adult individuals has proved to be detrimental to the populations. Soft shelled turtles are the most threatened group of turtles because of their large-scale consumptions both locally and internationally.

Besides, many of the important turtle spots are already developed, destroyed or polluted. Many of the large wetland

appears to hold critical population of Crowned turtle, Peacock soft shell, Flap shell turtle and Asian pond turtle are under severe development pressure, which might play doom for the species population. Excessive fishing has also taken a heavy toll on the freshwater turtle species of this region.

Two tortoise species have been listed as endangered by IUCN. The Asian brown tortoise is the largest growing species of tortoise in India and inhibits the evergreen forest of northeast India including Assam, Nagaland, Manipur, and Mizoram. The species is distributed through southern China, Myanmar up to Sumatra and Borneo. This species is mercilessly hunted in the hill states of the Northeast. The two hill ranges of Assam, that is, Barail and Karbi Anglong where the species is distributed also subjected to hunting by locals. Moreover, the disappearance of lowland hill forest from encroachment and Jhum cultivation have also been shrinking its habitat space, which can augment its extinction from its distribution areas of the region. The situation is so that the need for a captive breeding program for this species has been felt in Assam so that it's declining population trend can be sustained from captive breeding stock.

Despite existing legislation protecting many of our turtles, a subsistence local consumption still exists for many large growing species. Much of our conservation initiatives are hindered by scarcity in biological and distributional information on the species. A collaborative and synchronized march of research, awareness and enforcement is of paramount importance. Let's not taste a turtle, lets help turtles from the terrible trauma of extinction. ●

Mr. Abhijit Das, HOD, *Herpetology, Araanyak, Guwahati. His Mobile No.: 9435149576*

KHALINGDUAR RESERVE FOREST AND BORNADI WILDLIFE SANCTUARY

Debanga Mahalia

When we keep eyes on a map of Udalguri district (BTAD) of Assam, it just looks like two green handkerchiefs hanging down on a rope towards southern part of Bhutan kingdom; these are Khalingduar Reserve Forest and Bornadi Wildlife Sanctuary. The Bornadi Wildlife Sanctuary and Khalingduar Reserve Forest are well known for their rich biodiversity. These areas fall under Manas Biosphere Reserve and also falls Biodiversity Hotspots of the world. This area got the status of Endemic Bird Area (EBA) from Bird Life International and Bornadi Wildlife Sanctuary is known as Important Bird Area (IBA). Between Bornadi WLS and Khalingduar RF lies a narrow strip called Neoli Proposed Reserve Forest and Thalungjhar Unclassed State Forest (according to old departmental map). Thalungjhar, the lesser part of the stripe, is touching eastern boundary of Bornadi WLS by Nalanadi River, while the Neoli part of the stripe is touching western part of Khalingduar by Samrang River. The length and breadth of this stripe is about 7 miles x 1 mile. This narrow strip has been considered as an important corridor between the two jungles. It helps to avoid danger, to escape from an epidemic or coming out of any food crisis that may occur there. Such corridors help our valuable genetic resources to continue their circle of life. But unfortunately existence of this corridor is in doubtful condition now. Some parts of this corridor have been occupied, deforested and cultivated. These all had started after 2005.

KHALINGDUAR RESERVE FOREST

Geographic location is 91048' E to 91056' E and 26048' N to 26058' N. Khalingduar reserve forest is one of the oldest reserve forests of Assam. Due to its rich biodiversity, British rulers were attracted by it and declared it as Reserve Forest on 28 January 1874 by a

government notification. Since then to the early '80s, this jungle was glittering with its biological wealth. This reserve forest was a habitat of several threatened and endangered animals. Some of the species declared as scheduled 1 by the Indian Wildlife Protection Act 1972 and some other species are listed in the Red Data Book by the World Conservation Union (IUCN). Butterflies are considered as indicator species to nature. There are 135 species of butterflies found in Khalingduar RF. Nonke Kherkharia, an encroached area east to Khalingduar RF, is a great site for butterflies (Gogoi 2009). Among them several species are very rare and getting priority on the top of conservation schedule. This jungle was just like a granary of valuable plants, some of them were consecutively planted by the Britishers after 1936. Khalingduar was full with various medicinal and beautiful ornamental plants. But the cruel hands of miscreants looted everything. Even one brave range-officer named Deepak Bharali was killed by them in the year 1988. Now those horrible days are over. It is now time to give a new look for the betterment of the jungle.

Khalingduar RF is situated in the northern part of Udalguri district. The total area of the RF is 7033 hectares. The northern boundary of the RF is sub Himalayan foot hills of Bhutan. On the southern border lie Bhutiasang TE and Nonaipara TE; on the east, Koramore TE; on the west,Samrang River and Neoli PRF are situated. Altitude ranging from about 250 meters to 450 meters. Temperature ranges from about 80^0 c in January and 300^0 c in the month of July. Humidity comprises 30% to 80%. There were 14 compartments divided according to size and necessity of management. The soil formation is varied. Some compartments are rocky, some are sandy loam and there are some compartments which contain with mixed clay and sand. Hence, here we see a vivid picture in the field of diversity. The type of vegetation is compartment No.1 & 2 moist deciduous forest, compartment No. 3 to 9– semi evergreens, and compartment No. 11 to 13– mixed deciduous forest. Compartment No. 14 is encroached in the year 1993 and two villages were raised. This encroached area is about 1,305 hectares. Rich diversity of plants of this RF gives opportunities to various bio-species to inhabit accordingly.

In khalingduar RF there were four beet offices: 1. Santipur, 2. Bongroom, 3.Bhutiasang and 4. Segunbari. As a result of destruction committed by miscreants in the 80's and 90's the only two beet offices are seen in Segunbari and Santipur. In the year 1995 a departmental inspection bungalow, situated amid scenic

beauty at Jalimikh which is at the Indo-Bhutan border, was also broken down. At present there is a newly built attractive inspection bungalow near Nonai Range HQ.

Major problems of Khalingduar RF are:

(1) Grazing problems occurred by 'khutis'.
(2) Encroachment of buffer areas.
(3) Hunting and poisoning.
(4) Minimum forest staff and inadequate possession of them.
(5) Problems on implementation of Joint Forest Management (JFM).
(6) Tree felling is one of the remarkable problems in Khalingduar RF.

Scope of possible tourist spot : Jalimukh and Samrang.

BORNADI WILDLIFE SANCTUARY

Geographic location is 91042' E to 91047' E and 26052' N to 26052' N. From the conservation point of view Bornadi wildlife sanctuary is an important protected area of Assam. This PA is famous for Pygmy hog (Porcula salvania) and Hispid hare (Caprolagus hispidus) protected under Schedule I of the Indian Wildlife Protection Act, 1972 and red listed (critically endangered) by IUCN. Sighting of these two rare species were reported from the Bornadi since mid nineteenth century (Oliver 1980). Once famous naturalist EP Gee declared, "Pygmy hog is extinct from the earth". This was a very sad news for the nature lovers around the world, but they were helpless. Then in the year 1971, seven Pygmy hogs were sold in the weekly market of Dimakuchi; the market is only seven kms away from the Reserve Forest of Bornadi. This sudden reappearance of Pygmy hog revived hope among the nature lovers to a great extent. This incident les to the upgradation of Bornadi Reserve forest to a Wildlife Sanctuary. In the year 1980 Bornadi was declared as Wildlife Sanctuary vide Govt. notification no. FRW. 14|80|11 dated 22-08-80. Apart from Bornadi WLS, these two species can be seen only in a small particular geographic range only. However, there is no reliable record of pygmy hog's continued existence in Bornadi after 1992. Along with these two valuable species, Bornadi WLS was also the prime habitat of Bengal Florican (Houbarropsis bengalensis). This bird is considered as critically endangered (IUCN) and scheduled by IWPA (1972). There is only one sighting record of Bengal Florican in February 2006 at Bogamati area of Bornadi WLS.

Like Khalingduar RF, Bornadi WLS

has also seen very rough days up to 2003. There was tremendous activities of extremists and enemy of the jungle in Bornadi. At that time one of the surrendered extremists groups began felling all the tick plants from the Alongjhar area of the sanctuary. These plants were immature. The total area of Bornadi WLS is 26.22 km^2. The western part of this sanctuary was encroached before 1989. Encroached area is about 4 km^2. The river Bornadi forms the western boundary, while river Nalanadi forms the eastern boundary of the sanctuary. The northern boundary of the sanctuary is well defined by the Indo-Bhutan border. The southern boundary is demarcated on the ground by digging trenches. Ecological boundaries of this sanctuary are connected with Khalingduar RF on the western side. Initially Bornadi RF was a huge grassland. Up to early 70s, there was 60% grassland in the RF. Gradually grasslands of this forest began to degrade. In the year 2006, woodland covered 45.57% of the total geographical area of Bornadi WLS, where 27.72% is covered by high density grassland, 1.90% by low density grassland, 15.29% by degraded forest and 5.83% is covered by scrub forest. Increase of woodland is 5.72% (Sarmah 2006). In early days of Bornadi WLS, grassland played a vital role for Pigmy hog, Hispid hare, Bengal Florican and other grassland dependent species. Disappearance of grassland in this sanctuary is not a good sign. Burning up in late winter allows growing more fire resistant plants, but at the same time this practice destroys vital grasses.

Vegetations of Bornadi WLS fall under tropical semi evergreen and tropical moist and dry deciduous forest. The average rainfall is around 400 mm. Temperature ranges from about 8^0c in January and 30^0 c in the month of July. Humidity comprises 30% to 80%. The land is essentially flat, well-drained and thinly forested. Altitude ranging from about 150 meters to 200 meters. The soil of the Bornadi WLS is sandy loam and water holding capacity is very low. This allows growing grasses like Themeda, Saccharum, Phragmitis, Narenga and Imperata, along with other deciduous tree species. There are 12 ponds dug by human to provide water to wild animals. But eight of them are very sallow and do not have water bearing capacity in winter months. These ponds need reformation.

There are several problems in Bornadi WLS. Some of them are as follows:

(1) Crisis of drinking water for frontline staff is one of the major problems. The only water source near

range HQ is a 130-foot deep old well, that dries up very frequently.

(2) Aggressions of weeds has become a horrible problem in this WLS. It causes food crisis for herbivore animals (as told by Kristy Williams, WWF).

(3) Encroachment problem, barring the northern part of Indo-Bhutan border. Buffer area of the sanctuary almost evacuated by encroachment. Without buffer area it is difficult to take steps for conservation of endangered species like Pygmy Hog.

(4) Use of pesticide by bordering tea gardens may prove fatal to the wildlife of the sanctuary.

(5) Grazing problem is there in this WLS. It is one of the major causes of destruction of bio-diversity.

(6) Cases of hunting and poisoning have also been reported sometimes.

Scope of possible tourist spot :

Bogamati area and Deosunga Watch Tower.

Mammals of Bornadi WLS and Khalingduar RF :

Some of the important (Schedule-1, Part-1 of IWLPA 1972) mammals found in Bornadi WLS and Khalingguar RF are PYGMY HOG (Parcula salvania; there is no sighting record in recent past), HISPID HARE (Caprolagus hispidus), CAPPED LANGUR (Presbytis pileatus), INDIAN ELEPHANT (Elephas maximus), TIGER (Panthera tigris tigris), LEOPARD CAT (Felis bengalensis), CLOUDED LEOPARD (Neofelis nebulosa), PANTHER (Panthera pardus), SLOTH BEAR (Melursus ursinus), CIVET CAT (Arctictis binturong), FLYING SQUARREL (Hyiopetes alboniger) and INDIAN PANGOLIN (Maniscrassi-caudata), etc.

Amphibians and Reptiles of Bornadi WLS and Khaling RF :

MONITOR LIZARD (Varnus spp.), KING COBRA (Ophiophagus Hannah), BANDED KRAIT (Bangarus fasciatus), INDIAN PYTHON (Python molurus), ORNATE FLYING SNAKE (Chrysoppelea ornate), GECO (Sphaero-dactyles spps.) and TRICARINATE TURTLE (Melanochelys tricarinata) etc. (all these species are considered as schedule-1, part-2, IWLPA 1972).

Avifauna of Bornadi WLS and Khalingduar RF :

These areas are known as home to many restricted-range birds, and these are rich in other important bird species. There are 218 species of birds recorded in Bornadi WLS and Khalingduar RF; amid them, Schedule 1 species according to the Wildlife Protection Act 1972 are: BLACK-NACKED STORK (Ephippior-hynchus asiaticus), LESSER ADJUTANT

STORK (Leptoptilos javanicus), BLACK BAZA (Aviceda leuphotes), INDIAN PEAFOWL (Pavo cristatus), GREY PEACOCK PHEASANT (Polvectron bicalcorotum), BENGAL FLORICAN (Houbaropsis bengalensis), GREAT HORNBILL (Buceros bicornis), ORIENTAL PIED HORNBILL (Anhracoceros albirostris), RUFOUS-NACKED HORNBILL (Aceros nipolensis), WREATHED HORNBILL (Aceros undulates), GREY PEACOCK PHEASANT (Poliplectron bicalcaratum) and KHALIJ PHEASANT (Lophora lathami) etc.

At preset Khalingduar RF and Bornadi WLS are the only remaining forest in this vast region. There should be a proper action plan, management intervention policy in grass root level and at the level of policy for conservation of these two important PA. Upgradation of Khalingduar RF to a WLS may provide another dimension to the conservation history of our region.

REFERENCE :

(1) William L. R. Oliver: THE PIGMY HOG the Biology and Conservation of the Pigmy hog and Hispid Hare, Jersey Wildlife Preservation Trust 1980, Chennel Island, Jersey.

(2) Mr. Pranjit Kr. Sarma: Spatial Modeling & Preparation of Decision support System for Conservation biological Diversity of Bornadi Wildlife Sanctuary, Assam, India. Final Technical Report submitted to Aaranyak, 2007.

(3) Debanga Mahalia: Bornadi Abhayaranya, Prantik, Vol. 20, No. 11, 1st. May 2001.

(4) Debanga Mahalia: Mrityu Jantranat Kator Khalingduar, Asomiya Protidin, 10th. January 2007.

(5) Forest Department, Bodoland Territorial Council: Profile on Forest and Wildlife of Bodoland Territorial Council.

(6) Monsoon Jyoti Gogoi: Butterflies of Khalingduar RF and Bornadi WLS, NBL, WWF India 2009.

(7) Debanga Mahalia: A Checklist of the Birds of Bornadi Wildlife Sanctuary and Khalingduar Reserve Forest, NBL, WWF India, 2009.●

Sri Debanga Mahalia, *a natural scientist is also the Director, RODOMSA Tangla and Member, South Fest Asia Bat Conservation and Information Society.*
His Mobile No. : 94352-74319

BHALUKPONG I LIVED IN

Late K. D. Choudhury, IFS (Retd.)

This write-up was first published in the "Horizon" supplementary of "The Assam Tribune" on Saturday, the 9th April 2011 of as a heading "Escape to Bhalukpong". I have tried to describe what Bhalukpong was like during the end of the 6th decade, i.e. 1958. It is from Gamiri under Charduar which was a small township with a few offices of NEFA administration together with an A.P.O.S. office, a forest Beat office and a police outpost under Rangapara police station under the Govt. of Assam. There was also an Assam Rifle unit who used to carry out police job to help the NEFA Administration in Subansiri Frontier Division. Charduar was the district head quarter of the then Balipara Frontier track, which was latter bifurcated into Kameng Frontier track and Subansiri Frontier track. The Head quarter of Subansiri was shifted to Zero under Hapoli first, whereas Charduar continued to be the head quarter of Kameng for a year or two. Latter it was shifted to Bomdila. When I had gone to Bhalukpong, there was a forest Division at Charduar which looked after the forests of Subansiri and Kameng; this division was known as Balipara Forest Division. There were Executive Engineer's office to look after Kameng C.P.W.D. division, a base office to send the mails and other essential articles, and transport of Kameng Frontier Division.

An outpost was established at Bhalukpong as an access to Buragaon and Gamiri and then to Bomdila. A narrow motorable road was constructed before independence, which was gravelled and was used by the officers of the administration. During winter it was a beautiful holiday spot used by the tea planters who were fond of fishing in Bhorelli during holidays. It was also visited by picnic parties during holidays in winter. Otherwise no vehicle used to ply over to Bhalukpong for a long time. Hence it was like a festive occasion for the few inhabitants of Bhalukpong, who were hardly 12. When any vehicle arrived, everybody were seemed to be happy.

Otherwise the road travellers consisted of men on foot and one or two bicycle riders. It was inconvenient to ride cycle for the ups and downs of the road. From Bhalukpong further to Buragaon and further up was the bridal path like foot tracks along the bank of river Bhorelli. Hence Bhalukpong was like an outpost of progress where we were the flag bearers.

The activities in Bhalukpong consisted of some plantation works to fillup the gaps of natural forests made by extracting timber for the local markets, tea gardens and Tezpur Town etc. There was also a little demand for railway slippers, as evergeen species could only be used after treating with preservatives. The extraction path for the contractors for timber extraction works could be used during the dry seasons only.

There was a very attractive future development plan for Bhalukpong. There was a plan to construct a boom to hold the floating timber extracting from the surrounding hills which chiefly would contain pine species, which could be floated by the river current due to its light weight. From there it was to be transported by truck to the down wards markets of Assam. But the situation abruptly changed, and a network of roads along the hilly terrain to the international border of Tibet was constructed after the escape of the Holy man Dalai Lama from his abode at Tibet just before Chinese aggression. Since India gave shelter to Dalai Lama, the relations between China and India turned worst and has never improved. During October 1962, Chinese invasion of India happened unexpectedly. Therefore this network of roads from the bank of Brahmaputra to the international boarder with Tibet was the vital point from the defence point of the country. As a result development of Bhalukpong took place rapidly.

The works done by the so called pioneers had not gone waste. There was greenery all around Bhalukpong, which has not yet vanished even after the arrival of new inhabitants of different trades. When we lived there, herds of wild elephants could be seen, as it was the main corridor of elephants between east and west bank of Bhorelli and in the north bank of Brahmaputra which is one of the national elephant preservation projects duly managed by joint venture of Assam and Arunachal Pradesh. An inter-state tiger project named Pakke Nameri Tiger Project has been created between Arunachal Pradesh and Assam, with not only elephant, but also some other carnivorous and herbivorous animals . As a matter of fact I was happened to be the first Wildlife

D.F.O. to establish the Pakke Wildlife Sancturary with Headquarter at Seijusa. Bhalukpong was a Range Headquarter. Wild boar was plentiful at Bhalukpong, specially during the seeding season of Naher trees. The D.F.O. at Charduar used to send slips to me to allow the Assam Rifles jawans to hunt one or two wild boars; this created very cordial relations between the Army officers and us. It was further obligatory between us to visit each other whenever we had to meet each other in the respective headquarters. But none of us had to violate any of the departmental codes and conduct. In my subsequent posting also, I did not find any difficulty in conducting development works of the department. This reminds me of the fact that social friendship and love are divinely bestowed upon man. One must know how to utilise this. It was only possible as we were posted in the backward places.

Bhalukpong including the whole North East is very rich in orchids. We used to collect the orchid species without knowing their nomenclature and used to keep them in a temporarily constructed orchidium. This had ultimately inspired the forest department of Arunachal Pradesh to establish a full-fledged orchid Research centre at Tipi, which attracts a large number of tourists.

In Avi fauna also Bhalukpong was very rich, specially the hornbill of different varieties. The very rare white winged wood duck was found at Nameri which existed along the Pakke Tiger Projects. Since it was found after my retirement of active service, it was a news to me to which I am very much attracted. I had the experience of captive breeding of this species when I was in charge of Namdapha Tiger project at Mioa at a very initial stage.

Last but not the least, Bhorelli is also very rich in aquatic fauna. Anglers used to visit Bhalukpong, as I mentioned in the beginning of this article. Now the anglers have established Bharelli Anglers Association, with head quarters at Tezpur. Every year anglers from all over Assam and outside use to assemble there to fish in Potasali and in Bhorelli. It has now been developed into angers' paradise. It is natural that I become nostalgic remembering the old Bhalukpong of yesteryears.

Bhalukpong was also a place of epic age. This was the ancient capital of Bhaluka, a grandson of Banasura of Sonitpur. The ruins of the capital of Bhaluka was seen by us during 1958 to 1960, after which it was burried under the hips of hillocks by the bulldozers which constructed the road to Bomdila and beyond for defence purposes. ●

Late K. D. Choudhury, IFS (Retd.), *97 Tangra Satra Path, Jayanagar, Sixmile, Guwahati-22*

COMMUNITY ENGAGEMENT FOR CONSERVATION AROUND KAZIRANGA NATIONAL PARK

Arunava Gupta & Niraj Kakati

Assam is evidently a biodiversity hotspot, boasting of several endemics in flora as well as fauna. With 22.21% of the total land area under forest cover, the state has five national parks, 17 wild life sanctuaries and more than 200 reserve forests. However, the elements of biological diversity are not isolated as islands in themselves. These protected areas for the conservation of the diverse animal and plant species are also nestled near areas of human habitation. The local communities inhabiting the fringe villages around the protected areas remain a key stakeholder in the overarching goal of conservation. Studies show that meaningful engagement with the local communities yield positive results in the protection and management of protected areas. It is this approach which has been sought to be employed under the aegis of UNESCO's World Heritage Biodiversity Project implemented by Ashoka Trust for Research in Ecology and the Environment (ATREE) in association with the Forest Department in Assam. This article focuses on specific activities undertaken around the Kaziranga National Park.

Background:

Pride of place in the protected area network of the state, and of the country as well, is occupied by Kaziranga National Park. Kaziranga is a name renowned globally for its success in the conservation history of the great Indian one-horned rhinoceros. It also harbours apex carnivores, large herbivores, avifauna wetland values. Kaziranga contains the most important and significant natural habitat for in-situ conservation of biological diversity, including those containing threatened species of outstanding universal value from the point of view of science or conservation. The above mentioned values and criteria helped Kaziranga National Park's inscription on the World Heritage List of the "Convention on the

Protection of the World Cultural and Natural Heritage" in the year 1985. It is only one of the five natural World Heritage Sites in the country.

Kaziranga is spread over civil jurisdictions of Nagaon and Golaghat districts in Assam with Brahmaputra river on the north and Karbi Anglong hills on the south. There are about 74 revenue villages along the southern boundary of the park inhabited by more than 50 thousand people. The people belong to different communities and tribes, the prominent among them are the Assamese, Nepali & Santhals, tribal communities of Karbis, the Misings and the Mikirs. Most people are marginal agriculturists and are in need of more fertile land. Crop depredation by wild animals, particularly elephants, is common. A compensation mechanism exists for the affected people which is provided by the Forest Department and supported by conservation organization like WWF. The local communities are not generally antagonistic towards wild animals. During the monsoon season when floods inundate three-fourths of the area of the park, wild animals take shelter near the villages and homesteads of the local people who do not disturb unless it becomes inevitable. People protect distressed animals and help the forest department to take mitigation measures. Retaliatory or malafide injury to wild animals is very rare. However there are cases where a few opportunist individuals from the villages have collaborated with poachers coming from outside to locate and poach rhinos for their horn in lieu of monetary benefit.

The national park management has been trying to involve the fringe villages in developmental activities so as to make them stakeholders in conservation. 55 Eco-Development Committees (EDCs) have been constituted among the fringe villages and registered under the Eastern Assam Wildlife Division Forest Development Agency with an objective to build up capacity for sustainable socio-economic development. About 220 SHGs have already been constituted under the EDCs with similar objectives. Further efforts are on to increase the numbers of EDCs/SHGs. There is a huge problem of unemployment among the youth which sometimes lead to frustration and anti-social activities in the absence of alternative opportunities. The perennial problem of floods, coupled with the lack of basic facilities like health care, drinking water, rural roads etc lead to anomy among some local inhabitants who perceive themselves as net losers in the background of the national park attracting

huge tourists and revenue.

UNESCO World Heritage Biodiversity Project

ATREE is implementing a four-year project under the aegis of UNESCO's World Heritage Biodiversity Project with Kaziranga National Park as one of the beneficiary sites. The overall objective is to preserve, protect and promote the profile of the World Heritage Site. The means of achieving the objective is provided through strengthening capacity for effective management, research and monitoring, management and governance, raising the profile and the critical component of engaging with local communities. Effective engagement of local communities requires a multi-pronged approach by involving them in planning such activities, offering incentives, ensuring motivation, providing opportunities for income generation and facilitating their own community-based mechanisms.

In the first instance, it is necessary to gather as much information as possible on the local communities including their socio-economic condition, their dependence on the forest products, human-wildlife conflict, problems & priorities as well as their orientation and views towards the park. The study and analysis of these factors are extremely important. Here comes the importance of PRA or Participatory Rural Appraisal. PRA methods are useful for gaining a preliminary understanding of the fringe village in a relatively short period– usually between three days to three weeks. PRA is based on interdisciplinary, exploratory studies relying on a high use of community interaction and indigenous knowledge. The approach utilizes semi-structured interviewing techniques with extensive data analysis. PRA can help generate information on the socio-economic and ecological conditions prevailing in the village which are extremely valuable in planning for effective community engagement. During the last couple of years, the project facilitated PRAs to be conducted in select fringe villages in Kaziranga covering eight EDCs. The PRA's were followed up with development of Micro-Plans for the same EDCs. These plan documents will aid the Forest Department in initiating development activities in the villages. The project will also support income generating activities in the form of fishery, piggery, duckery, handicrafts and eco-tourism enterprise by the local communities.

In order to support basic medical facilities in the fringe villages, an ambulance vehicle was provided to the national park for the purpose of

emergency transportation of patients to well-equipped hospitals. Further, medical health camps were also held in all the ranges of the park with access to the local population and frontline forest staff.

As part of community mechanisms for addressing human-wildlife conflict, the project has supported anti-depredation watch-towers in the fringe areas of the park. These are simple concrete structures which help the local communities from warding away elephants from depredation in their crop fields. These also serve as anti-poaching outposts for forest staff as they are located in strategic areas.

A unique scholarship scheme was initiated for students of schools in the fringe villages of the national park. The larger aim was to encourage students in their studies and raise their awareness about the importance of conservation in Kaziranga. Nearly 300 primary school students and about 200 high school students received a scholarship. This scheme has provided a useful platform for undertaking awareness and nature orientation campaigns not only for the students but also for the teachers and parents.

Conclusion :

Given the large population and limited scale of the project, it would be premature to state that the impact has been significant enough to be characterized with specific indicators like poverty reduction, increase in income level or employment generation. Nevertheless, the initial pilot phase has demonstrated the potential for planned socio-economic interventions and its real impact would crystallize in the forthcoming years. Project activities can at best supplement efforts of the government in general and coordination among the different departments like forest, health, water, agriculture, irrigation, public works, rural development and the likes is essential and need of the hour. Clearly, the desirable approach is engaging the local communities as partners in the conservation process.●

Arunava Gupta and Niraj Kakati

The authors are affiliated to the Ashoka Trust for Research in Ecology and the Environment (ATREE) which is implementing UNESCO's World Heritage Biodiversity Projects in Assam.

E-mail: shill_raj@yahoo.com; niraj.kakati@atree.org

MY EXPERIENCES OF HIMALAYAN ENVIRONMENT IN ARUNACHAL

Dr. B. K. Borgohain

The mountain ranges of Arunachal Pradesh are the extension of the Himalayan Mountains and therefore geologically quite young. Hence the hills are very prone to weathering and erosive actions. As such its eco-system is quite fragile and cannot withstand the damages inflicted to it in the name of development. Clearing of forest cover, cutting of the hill slopes for road construction and such other development works lead to frequent land slides, land shrinkage, etc. Now, the proposed construction of 168 big dams is sure to bring havoc to the fragile eco-system and the unique bio-diversity of the entire state. It is really disturbing to imagine a new but very much distorted landscape of Arunachal with only small pockets of trees instead of the lush forests with its enchanting panoramic sceneries.

I had the privilege of serving in Arunachal Pradesh as a Health Officer for thirty long years during the period 1968 to 1989, sometimes in remote places of the state. During my service tenure I had the opportunity to travel the length and breadth of the state. Very offen, I was awestruck to notice the unparallel beauty of its virgin forests, hills & mountains, cascading springs, water falls, orchids and wild flowers, butterflies and some rare birds and animals. Due to restrictions imposed to the foreign tourists Arunachal so far could not occupy a prime destination position in the world tourism map. So to say, the state still remains mostly unknown to the outside world.

The state has three distinct geomorphological regions consisting if high-altitude, mid-altitude and foothill with narrow valley areas. Each region is endowed with mumerous varities of flora & fauna, many are endemic to that region only. Regional variations may be noticed in the socio-economic conditions of the people living in a particular region. Even the health of the population, both human and animals, are to some extent controlled by the environmental factors of a particular region. For example, communicable diseases such as malaria, etc., are common in foothill areas as there

are suitable habitats for abundant growth of vector population; likewise, skin diseases and gastrointestinal disorders are common in mid-zones.

Mithoon is one of the most acclaimed state animal, which serves as a premier resource of the common population. Once in the year 1969, I along with two veterinary doctors went to Zero-point of Kameng district to purchase a few Mithoons which were to be distributed among the poor beneficiaries of the district. I still remember the two sleepless nights trying to sleep on a makeshift bamboo bed in extremely chilling cold. Equally unforgettable was the grandeur of the ice-covered mountains and the tonic-like unpolluted air. Mithoon was treated as a prized possession, and the power and richness of a person was signified by the number of mithoons he owned. It was almost a status symbol! Later, as a doctor, I had the opportunity to treat the famous person who was willing to give 25 mithoons to marry our ex-Prime Minister Smt. Indira Gandhi! Marriage of a boy is fixed with mithoon valuation only, as it indicates the richness of the bridegroom while marrying a girl. Mithoon meat is also very delicious to their taste buds. However, the meat is very precious. These are offered and taken specially in different customary *Poojas* performed during the festivals of the Adis, Nishis, Apatanis etc., and *Rei Pooja* of the Mishings. Mithoon horns also adorn their costumes and are used in various festivals.

Likewise, naevus of Kasturi (Musk) Deer and the gall bladder of wild bear are very precious to the Arunachalis. Specially Kasturi Naevus have great demand as it is extensively used for drugs, sexual impotency, etc. *Mishingmi tita* is an important item of export which fetches very good price.

My first taste of butter-tea at Tawang was not a pleasent experience. Slowly I got used to it and found it quite palatable and useful in extreme cold. The Monpas of Tawang and Dirang areas prepare butter-tea with the milk of cheori cows. These particular cheori cows are tamed by the population especially in the higher altitude areas in the green grassy fields. The cheori cows have extensive hairs and these are very valuable animals for the population. They keep Grey Hound dogs to protect them from wild animals. The barking of the dog is really fearsome and they are kept in the house tied with heavy chains.

I have conducted a study of Monpa population of Dirang about their food habit, health problems, etc. I spent a few nights in Mandla Phudang area, where

Brigadier Hoshier Singh fell during the 1962 Chinese debacle. Goitre is common ailment of the people. The spring water people drink was found to be deficient of Iodine. Iodized salt was provided to these people and goitre operations were conducted in Army Field Hospital situated at Sanjedzong area of Tawang. Interestingly, the people here prepare a hair oil from natural ingredients which keeps their hair charcoal black. I now regret that I paid no attention to identify the ingredents and move the concerned authority to undertake a research work. I was also amazed to see some really big trees in the area whose girths were not less than 8-10 metres.

There are lot of snakes in Arunachal; a few of these are poisonous. Very often we faced difficulties in treating snake bites as victims usually did not report us in time. Most of them preferred to get treatment from local *Bez*, etc. As a result there had been a few snake-bite deaths every year.

During my service period I had to walk a lot of difficult terrain, remain in remote areas for long duration, face many other difficulties, but in return I was rewarded with unique privilege of knowing these colourful people, priceless and incomparable scenic beauties, bounty of nature and environment far from maddening city crowd. On many occassions I have experienced clouds coming and covering me especially in some areas like McMohan lines, which is although terror-stricken but otherwise so magnificent and adorable. When one tours in these areas he usually forgets the tiresome journeys being close to all the caressing and softness of nature. The prevailing peace and tranquility made me spell-bound.●

Dr. B. K. Borgohain *is retd. DDHS (HRTC) Pasighat, Arunachal Pradesh.*
His Mobile number is 94351-05762

TREASURE FROM THE PAST

OUR VANISHING WILD LIFE

Dr. Robin Banerjee

Let me start by saying that all lives on earth must be saved. The first step on wild-life preservation (both Flora & Fauna) was taken in 320.B.C. by the then Prime Minister 'Chanakya' during Gupta Empire. His recommendations are still found on the wall in Patna. Though the idea of wild life Patna. Though the idea of wild life preservation did not take permanent root till 1935.

Wild life plays the most important role in India's life since ancient time. In ancient India, people lived in "Ashrams". It was a sanatorium sanctum of all forms of life temples. and poaching, hunting felling of the trees are considered not only illegal, but also irreligious act. Those old "Ashrams" were infect our National Parks. The highest forms of understanding of nature and natural environment was shown in 'Kalidas's drama " Sakuntala to me. Specially the farewell scene of Sakuntala when all plants, forest, fawn, Jasmin creeper, bid farewell to ashram girl. The entire play was one cultural understanding of wild life, natural environment and as a whole eco-system when men lived with nature.

Then came the unfortunate part of our time. We Pulled out from the eco-system, starting by disrespecting nature and made our own materialistic society. This materialistic idea was aggravated during the turbulent history of our country. Invasion, internal great destruction of the forest for special strategic reasons. The marching soldiers destroyed whatever came on their way and for two centuries it was the happy hunting ground of our ancient rulers. There are many stories of this hunting and killing. One hunter killed 4000 game birds on a single day, another one 2000 ducks. Another one killed 400 tigers in 25 years, and then did not think worthwhile in keeping any more records. There are people still to-day who boast of their records and tell with pride having scored a century in tiger shooting.

Lot of harm is being done by a few powerful writers to our magnificent tigers. With due respect and apology I must

mention the name of famous writer "Jim Corbett" In his book "Man-Eater of Kumaon", he gave an explanation how the tiger became a "Man-Eater". He described the man-eating tiger as a dreadful beast, killing, men, women and children. It dragged away by the throat, mutilating arms, heads, legs here and there. Such tale left on the mind of the readers a fearful impression of weeping widows, screaming children and mothers. The worst part was that dead tiger was chopped off by the villagers bit by bit. These descriptions paved the way of indiscriminate granting of license for tiger-shooting all over the country. Today the word "Man-Eater" has become a synonymy for all tigers, unless contrary is innocence. So everyone shoots a tiger and says it's a Man-Eater or a cattle lifter. But if a tiger can kill a man or cattle so can a man kill a man. Thus this does not make an animal a man-eater anymore than every-man a man killer. Certainly no-one would feel sympathy for the tiger who took away a sleeping young lady from her husband. A leopard who killed a boy or the rogue elephant who attacked human, are these exceptional cases. We cannot blame entire population of tiger because of one stray case. If wild animals are allowed to raise their voice of grievances, they would blame whole human race for robbing of their foods, burning of their homes, cold-blooded killing of innocent animals, calves (even pregnant mothers are not spared). I can tell that many more men have been killed by men than by the wild animals in the last decade. To prove my statement I like all of you to open a news paper where you find all kinds of horrible crimes being committed every day by human. But do we raise our voices against the whole mankind for that! Only individual should be punished for the crime, then why not the same law for the wild animals. If all wild animals are vanished from the forest, the forest will be a store house of timbers and not a thrilling place will be left which gives inspiration and happiness to so many nature lovers.

Another blow came to the Indian wild-life during world war II. When the scattered army carrying fire arms wiped out wild-life in many parts of our country. Then came the biggest blow the striped skins caught the eyes of foreign buyers. The skins stripped off from the leopard's body and made attractive fashion models. The excessive demand for timber and extensive cultivation, felling of the trees and destruction of their homes, also helped vanishing of our wild-life.

Today there is only a few lions in a small patch in Gujrat Gir-forest. They are

in great danger and fighting a loosing battle with Maldharies.

Indian Rhino suffers the most. Not for their coat, not for their meat, but for their horn, (although it is not a true horn.)

The snow leopard lives in snow clad Himalaya. Every year many people visit Himalaya to see it. But how many have seen a snow leopard in the wild? I am sure not even 1%. But if you go to a curio shop or to an Emporium you will see tanned skins of snow leopard, clouded leopard, marble cat and many other wild animals.

The thiamin deer of Manipur, stage of Kashmir and Musk deer are reducing in number and fighting to a battle of no return.

Wild life is essential to man's own existence. Most of the animals have become extinct, because of destruction done by human.

Foreign exchange earning also playing a havoc in wild life. As for example the Rhesus monkey once covered a large area, was admittedly a nuisance to some places. But an export rate of 5000 to 8000 a year, has wiped it out from many places causing a serious upset in the balance of nature.

A panther skin today will bring a foreign exchange of 1000 to 1500 dollars. Hence they are butchered by trapping and poisoning.

In old days "Sikar" agents invited foreign tourists with a "guarantee" of a tiger within fortnight, to earn foreign exchange.

The frog legs have also received big publicity. It was told that 88 lakhs were earned last year at an average price of one dollar per kilo. Hence, 1,200 tons of legs are required for this amount, that means 2,400 tons of life forges (say 5 crores in number). Frog eats half of its body weight of worms and insects each day, hence out of the result of this export leaves behind 108 thousand tons of insects remain uneaten every year, which will cause lot of harm to our vegetation and a serious upset of nature balance.

Let us face the fact that the Taj may be rebuilt but our forest and trees, our wild birds and animals once exterminated cannot be recovered.

D.D.T. is sprayed from the air to save our crops from insects. The insecticides do not discriminate. The disaster affect on wild life, (many of which are beneficial to man) resulting from indiscriminate spraying is powerfully described in a book called "Silent Spring" by "Richard Castle".

Man dose not live by bread alone. The cultural development of any country is not only judged by its art, architecture,

philosophy and literature, but also depands on how it preserves, but also depends on how it preserves its heritage have come and gone, living intact the geophysical structure of the country- they ruled over. But when and where natural resources were thoughtlessly abused. Entire civilization was wiped out of existence, after living dissolute and dismal destruction in their wake. The Maya civilization in Maxico and the "Asserian" civilization in "Syria" vanished not because of their own wanton abuse of land.

The Economy of India depends upon the careful control of her vast natural resources, where wild-life plays a most important role. It is also a source of foreign exchange earnings through tourism.

To-day only few literate people are aware of the threat to the natural resources of our earth. The galloping destruction of the forest, the degradation and pollution of natural environments all around us leads to a final countdown of the earth. Every year this danger is growing bigger and bigger and I can tell you that the situation will arise very soon and it will be out of our hand with an eventual mean all the citizen of the world, private organization, industrialist, Commerce, Government and Authorities of all level are prepared to accept full responsibility for conserving the world and thus ensuring the man's own future.

It is impossible to expect any real progress in conservation unless we control the human population. The cattle population in India with many unhealthy cattles causing a great alarm in conservation. There will be no space worth-living unless we refrain from destructing forests, animals and its environment. Man's own survival will be doubtful if we do not act now. The earth is carrying its ever growing burden of human passenger, hence human population must be brought into the balance with resources. It is not an easy task, but us call on all men and women every where in our planet earth which is the only oasis we had to live in to control birth rate. To join our hands in putting an end of destroying its natural inheritance make friendship with them and thus allay for survival.

For a longtime the conservationist have given warning that our environment is being poisoned and polluted and that our very lives are in danger. But the sad part is that the warning is taken as a cry of the old saying "WOLF, WOLF" and that the air pollution were not as bad as it is painted, and it is just a step for our progress. But to-day is confirmed that the

poor conservationist were correct.

I am quoting the following from W.W.F. publication.

1. In 1968 in U.S.A. 15 million fish died as a result of water pollution.

2. In 1930 over 40 thousand Blue Whales were in the World's ocean but to-day it is less than 1000.

3. Half a million parrots are killed every year in Amazone Basin to provide only 10,000 live specimen for U.S.A. pet trade.

4. In 1930 there were 40,000 tigers in India but to-day approximately 1800 tigers are there and in another two years if protection is not rigid there will be no tiger in India.

5. In the last 20 years the oil prospectors in Chad have killed 10,000 adder and 40,000 oryx i.e. 90% of the total population.

6. 2,00,000 ocelots and 20,000 jaguars are killed for fur each year in the forest of South America.

7. 800 species of animal are in imminent danger of extinction. This includes the Orang Utang, the mountain Gorilla, pigmy Chimpanzees. 7 species of tiger, pigmy Chimpanzees. 7 species of tiger, 7 species of leopard, 8 species of Whale, 5 species of Rhino, Polar and grizzly bears and many species of birds.

The delicate balance of Nature is already affected, and man after destroying the animals of our planet may end by destroying himself.

In the name of wild life and God let me quote one stanza before I conclude.

"do all the good you can,
By all the means you can,
In all the ways you can,
In all the place you can,
At all the times you can,
To all people you can,
And last as long as ever "you can".●

Dr. Robin Banerjee, the world famous naturalist and wildlife photographar is Founder President of KWLS.

Think twice before killing an animal, think twice before you catch a butterfly, think before you cut a tree, because it may be the last species of the world.

– Dr. Robin Banerjee

LEGENDS OF THE WILD

Ananda Banerjee

This is no tiger story though every time I have visited a tiger reserve, I have spent several patient hours to spot one. I, for that matter anyone who ventures into the jungles, is most concerned about spotting a tiger, a unique bird, the rhino... In the process, we do not see what the wild has in store for us -- its hidden secrets. As a forest guard had once told me, "There are layers in each jungle. The deeper you go, the more they open up." How right he was. Each spot has a story to tell. Did you know that the pond from which Shravan Kumar filled water for his blind parents before being killed by King Dashrath's arrow is still present in the Kanha tiger reserve? Read on for more such legends but this is not a complete list.

TIGER SATI AT SARISKA :

It is believed that a long time ago, at a village in Sariska, a boy was left with his ageing grandparents while his doting parents went to work. During the course of the day, the boy got lost in the forest. When the parents returned late in the afternoon, they searched everywhere but could not find him. Soon the word spread and villagers organised a search party to look for the kid. The next day, they came across pugmarks and began tracking them. This way they reached the tiger's lair behind a rocky outcrop. Seeing a few scattered bones, they reached the conclusion that the boy had been killed and devoured by the tiger that was resting nearby. Out of rage, they attacked and killed it instantly. While carrying away the carcass, the boy appeared in a playful mood from the cave. Realising that the big cat was, in fact, protecting and sheltering the boy, the villagers were apologetic and narrated the incident to the village council. The boy's mother was so moved to tears by this unjust act of human folly that she jumped into the tiger's pyre and committed sati. This was her way of seeking absolution from guilt. A temple still marks the place and is known as the Nahar-Sati temple (for the Mewaris nahar means tiger). In the buffer area of the sanctuary, about 21km from its main en-

try point, lies the Kankwari fort. It is flanked by hillocks covered with lush plantations and sprawling green meadows.

Aurangzeb dispelled his brother, Dara Shikoh, from the capital after a serious tiff and condemned him to a life-long exile here. It is believed that nearly a thousand soldiers were ordered to stay at the fort, especially built for the confinement, round-the-clock and ensure that he did not flee.

NOT JUST RANTHAMBHORE FORT :

Though the Ranthambhore fort is a well-known landmark, not many are aware of the two other forts that are located in the tiger reserve. One is the Khandar fort that is sprawled out near the Chambal river. No tourist ever comes here but, perched on top of a hill, this one remains a timeless marvel of erstwhile Rajputana. Though in a state of ruin and neglect, the fort is believed to have been opulent at one time. In fact, there are a number of ornate temples, including those of Jain gurus Chaturbhuja, Gobind Devji, Hanumanji, Jagatpalji and a Jayanti Mata, as well as chattris of successive Mewari kings. Two big stepwells– Ramkund and Lakshmankund– inside the fort complex, are evidence that the rulers harvested rainwater. From the top, one gets to see the spectacular undulating terrain of the forest and the colourful mofusil town of Khandar with camel carts making way through the serpentine lanes of the buzzing market. The other fort is Utigir that lies in the Keladevi sanctuary, which is part of the Ranthambhore tiger reserve. It is used as a shelter by shepherds who bring their cattle to graze here. Not much is known about this fort which is said to belong to the once princely state of Karauli and was used by the Raghunathpur hunting company to organise tiger hunts. In its scale and beauty, it is no less than the Ranthambhore or Khabdar forts.

KANHA S RAMAYANA LINKS :

Ramayana finds a prominent place in both Bandhavgarh and Kanha. According to legend, there lived a poor boy called Shravan Kumar, the dutiful son of a blind couple who fulfilled their every wish. One day, his parents expressed the desire to go on a pilgrimage to Kashi (Varanasi) for a holy dip. It was a long way off and Shravan had to walk day and night for hours, carrying his parents in two baskets attached to a bamboo pole slung across his shoulders. One evening, they reached a forest where Shravan's parents asked him to fetch water. Parking them under a tree, he went in search of a pond. At the

same time, Dashrath, the king of Ayodhya, had come hunting. He was celebrated for his fine marksmanship and could find his desired target just by hearing a feeble sound. So, when he heard the rustle of Shravan filling water, he thought it to be a wild beast and immediately shot an arrow. Seeing he had unwillingly killed Shravan, the repentant king carried him back to his parents. Offering them water, the king sought their forgiveness. The anguished old couple cursed him instead, saying he would die of grief of losing his son. King Dashrath indeed died when his eldest son Ram was condemned to a 14-year exile.

A small earthen bund marks the spot where this mythological incident occurred inside the Kanha tiger reserve. It is now recognised by a signage post that reads Shravan Tal. A short distance away is the spot known as Shravan Chita were he was cremated. Strangely, the colour of the soil is strikingly different from the surroundings. Till date it remains a barren patch that can be seen while moving on the Bamni-Dadar-Keraghat jungle road inside the reserve.

BANDHAVGARHS BIG MOMENTS

The legend of Ram looms over Bandhavgarh tiger reserve, 230 km away. The Bandhavgarh fort is associated with Lord Ram, the Mauryan kings, Mughal emperors Humayun and Akbar and sufi saint Kabir. The fort derives its name from the most prominent hillock of the area which Lord Ram assigned to his brother Lakshman to keep a watch on Ravan's Lanka. Hence, the name Bandhavgarh (bandhav meaning brother and garh meaning fort). Amid a heap of scattered ruins of arches, temples and idols are 39 man-made caves which have inscriptions in Pali and Brahmi scripts from the very first century alongside ancient cave paintings depicting wild animals. These are yet to be studied and documented properly. It is widely believed that when Sher Shah Suri attacked Delhi, Humayun's mother hid along with him in the Bandhavgarh fort and so did his pregnant wife, as it was very secure. Ultimately, Akbar was born in the Kalinjar fort that lies to the north of Bandhavgarh.

This was one of the reasons why Akbar was so fond of this fort and kept a close watch on the developments in this area. Thus, when he heard of Tansen's glory, who was then associated with the Bandhavgarh royal court, Akbar sent Birbal to fetch the legendary singer to become one of the 'nine gems' of the Mughal court. Till date, one of the inner palaces in the fort is named as the Birbal Bhawan.The renowned saint Kabir is said to have taken shelter in one of these caves

for meditation. The Kabir Chabutara, or the seat of Kabir, near the source of the Narmada, is located at the Achanakmar-Amarkantak biosphere reserve, which lies at a short distance from Bandhavgarh. It is now a pilgrim spot for the followers of Kabir.

PIR BABA AT JIM CORBETT :

For every wildlife enthusiast in this country, the Corbett tiger reserve holds a special place because of the widely circulated stories of the hunter-conservationist. Even as hundreds of tourists flock to see the tiger each year, not many have heard of the Pir Baba who is said to protect both the people and animals. At three places inside the dense sal forest -- Pir Kalu Shah Baba at Paater Pani, Mor Ghaati and Fatto -- the mazaars are tucked away from the busy tourist route. Every year, especially in the winter months, there is a constant beeline of forest guards and mahouts who come to offer moulds of jaggery as sacrifice (bali) so that they are protected against dangers lurking in this deep forest I, too, have done that on numerous occasions.

What have I got in return? The courage and will to venture into the forests time and again.

RANTHAMBHORE :

Rana Hamir was a 14th century ruler of Mewar, Rajasthan. Alauddin Khilji engaged him in a war, which he almost won, but Khilji bribed Hamir mahout into raising the black flag at the frontline, thereby misleading the sentinels at the Ranthambhore fort into believing that their king had been defeated and perished. The soldiers at the fort prepared to die in yellow robes, some even committed suicide, while the royal women, fearing indignities by the invaders, committed jauhar by collectively jumping into a pyre. Queen Padmawati put honour before compromise and jumped into the ravines. Now, there is a commemorative well at the spot, placid and quiet. In summer, you can spot tigers drinking water on the opposite banks. An enraged Hamir, seeing his fort palace ravaged by fire and full of dead people, killed his mahout for betraying him and ordered that his face be cast in stone at the gates to remind everybody that traitors would never be forgiven. Such it is today, the sculptor having imprinted the shame in the mahout eyes. As for the king, he beheaded himself before Lord Shiva. ●

Ananda Banerjee *is a conservation journalist and photographer based in New Delhi, India. He contributes a conservation column in livemint.com/The Wall Street Journal in India and is author of Common Birds of the Indian Subcontinent.*

A TRIP TO HAAD NOPHARRAT THARA- PHI PHI NATIONAL PARK

Sourav Mahanta

Can one imagine walking from one island to another across the ocean? It sounded like a dream to us...almost impossible. Can one think of feeding a variety of fishes in the open sea and have them swarming around your feet? These are not fishes in an aquarium or in a confined area. They are there in the ocean, under the blue sky in one of the most beautiful places on earth- at the Haad Nopharrat Thara-Phi Phi Marine National Park off the coast of Ao Nang, in Krabi District of South West Thailand in the Andaman Sea.

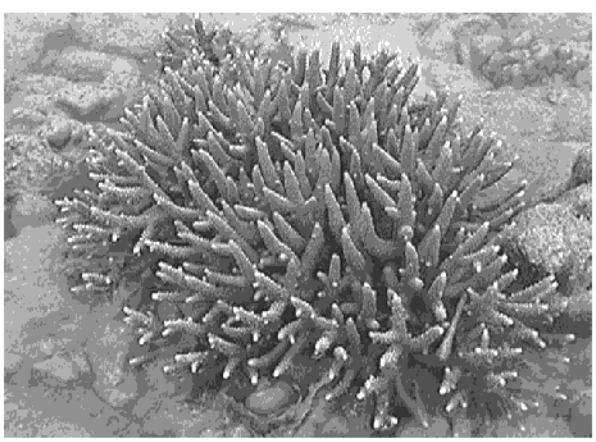

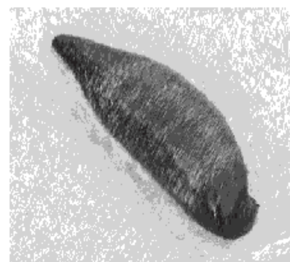

Ao nang is a pretty little beach destination in Krabi District, Thailand, where the striking limestone hills in the backdrop of the beaches is the highlight of this area and such steep limestone formations of a variety of shapes along the coast are probably not seen anywhere else in the world and is unique to this area.

Of the several island tours which are offered by different tour operators, the one that struck us was the 4 island tour which was highly recommended by most operators. This trip would take us to some of the most exotic locations in the area. We were picked up early in the morning from our hotel and set off to Nopharrat Thara Beach from where we boarded the long tail boat and set off for the day. The day was bright and sunny, the sea was calm and the sprinkle of the sea water on our faces was refreshing.

The outline of the Andaman Sea in this area is dotted with islands of various sizes and shapes and gives a breathtaking view. After a 40 minute boat ride we reached our first island which was Tup Island. From here we could see two more islands- Chicken Island also known as Koh Kai and Mo Island. Although they were 3 discrete islands, the most amazing part was that they were all connected by sand bars which were visible at low tide or had ankle deep water connecting them . This made it possible for one to walk from one island to the other across the Andaman Sea. These sand bars gave the appearance of dividing the ocean into half. The ocean emitted different hues of blue along this stretch as the water was shallow near to the sandbar and deeper as you moved away from it on both sides. As we took a walk from Tup Island to Chicken Island I was mesmerized by the beauty of the ocean on both sides. There were schools of colourful fishes near to the shore and and the crystal clear pristine blue water made it a visual delight to watch them swim by. Although one could do snorkelling, it was not even required because the entire bed of ocean with its

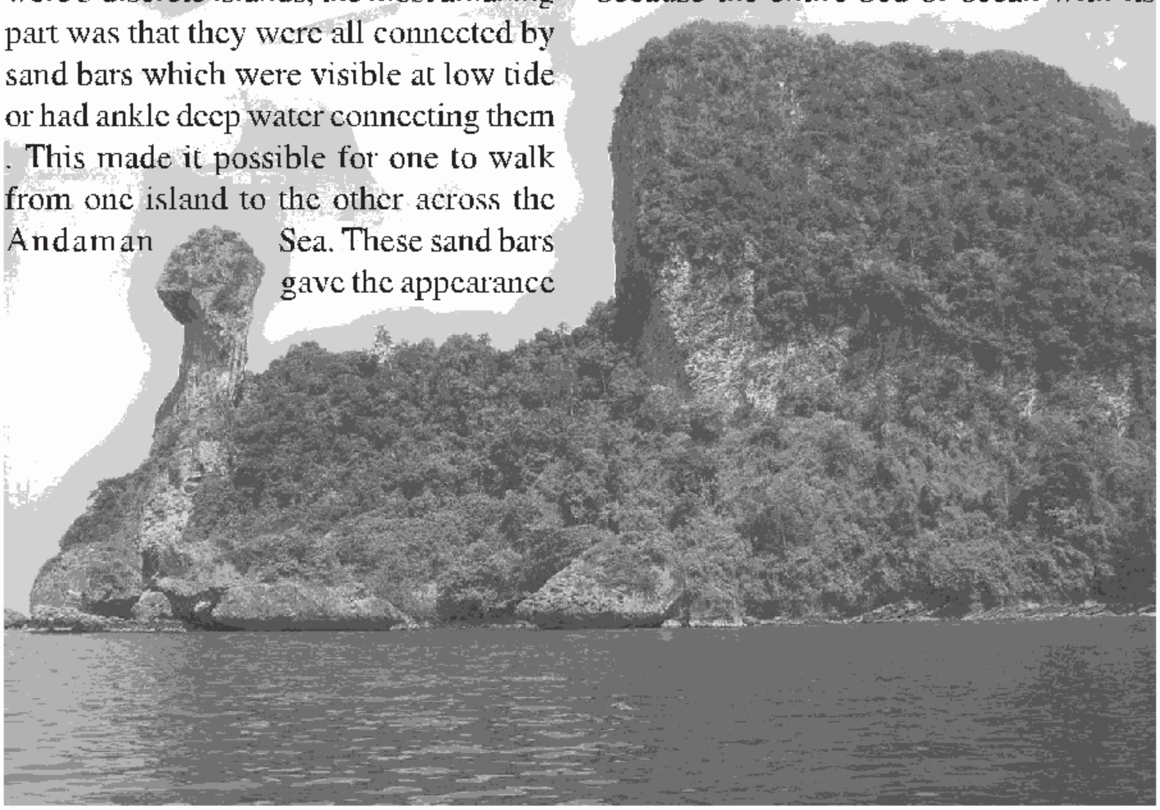

underlying beauty was clearly visible through the transparent blue waters. We took an opportunity to feed the fishes some rice and that made them almost eat from your fingers. It was a visual treat to watch them so close.

After a quick swim in the ocean amidst the fishes, we boarded the long tail boat so as to go to the other side of Chicken island which was famous for deep sea snorkelling. While we were wondering why Chicken Island got its peculiar name, it soon became evident as the other end had a huge projection which resembled a chicken head. Actually, it looked more like an ostrich head to us though. At this point, many of the tourists went down from the boat with there snorkelling gears while a few less adventurous lot sat on the boat enjoying the surrounding beauty.

From here we moved on to the next island in the vicinity, popularly known as Poda island and famous for snorkelling, swimming and sunbathing. This place is the ultimate in relaxation where one can totally unwind and have a great time. We had our lunch while in Poda Island and after swimming in the cyrstal blue waters we

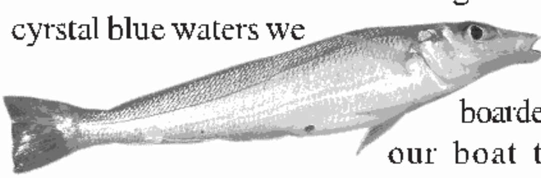

boarded our boat to head for the last lag of our trip which was off the Marine national Park, but along the Southern coastline to Phrag Nang Beach which

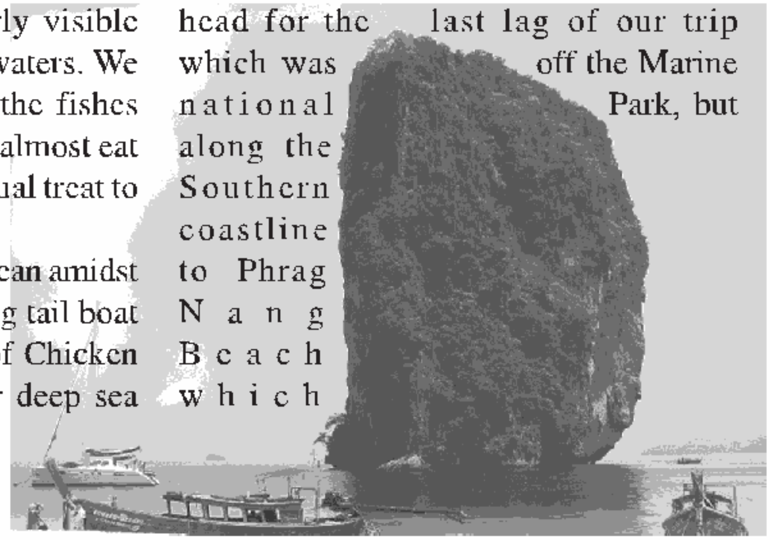

falls under the Railay Peninsula. Incidentally, Phrag nang Beach has been recently voted as one of the ten most beautiful beaches in the world. This beach is only accessible by boat as it is surrounded by the tall limestone cliffs and various caves in the vicinity. As we approached the coast, the breathtaking beauty of the landscape caught our attention and we were mesmerized by the strange rock formations and cliffs and the emerald green water of the ocean. The colour of the sea in this part was different from what we saw in the other islands. A large karst (rock/ limestone formation in the sea) was visible and this appeared to be the landmark of this beach. The beach boasts of a 5 star resort and many of the guests were swimming in the ocean or lazinig on the beach enjoying the late

afternoon sun. We couldn't resist ourselves either and took a chance to soak in the cool waters. At the Northern end of the beach is the Phrag Nang Princess Cave which is a temple in the name of the Princess Phrag Nang whose spirit is supposed to be still there in this cave. Truly, we could understand why this beach was labelled as one of the top ten beaches in the world.

From here we took the boat journey back via Railay Island and Ao Nang to Noppharat Thara Beach from where we had boarded, for this once in a lifetime experience which was to remain in our memories forever. ●

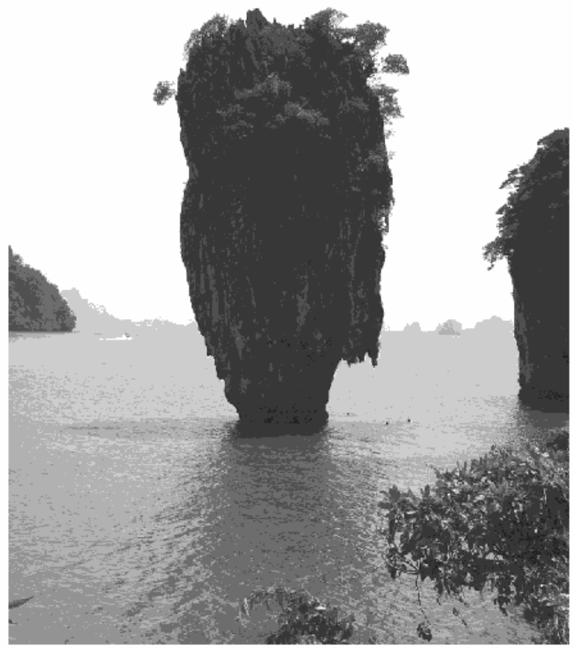

Sri Sourav Mahanta *is joint secretary KWLS and a business executive in Popular New Channel Dy 365. His Mobile No. : 98640-96141*

KEEP WILDLIFE WILD

Isha Pandey

We all come in contact with wildlife at any point of in our lives. We see and smell wild flowers, listen to birds and at night we may cross paths with a possum or a wallby. Seeing a wild native animal is something special– unexpected and unpredictable. It's a sign that nature is alive and well. But for how long? We are confronting an episode of species extinction greater than anything the world has experienced for the past 65 million years. Of all the global problems that confront us, this is the one that is moving most rapidly and the one which will have the most serious consequences. Not since the age of the dinasours has the earth seen such widespread extinction of species. If the planet is to survive, wildlife conservation must be a global priority. Wildlife all over the world is in dire need of our help.

Endangerment is a broad issue, one that involves the animals as well as the environment, where they live and interact with one another. Endangered species means, when an animal or a plant of any kind is in danger of extinction forever and is in danger to never be seen again. An endangered specie can get extinct any time. If it is endangered today, it might be extinct tommorrow or extinct in future. Or it might not happen like that. If you leave it alone and do not harm it, if might have more of its kinds. A specie is named endangered when, of its kind occurs in low number. All types of wildlife, from dolphins and sea turtles, to elephants, tigers and insects are under intense pressure to survive the threat of mankind. The primary factor in the depletion of the world's fauna has been modern human society, engaged disastrously, through invading or destroying natural habitats.

So, the question arises, what can we do about it? The answer is simple– 'Plenty'. People interested in conservation of wildlife recognise that much more is required than mere protection of individual animals from destruction by shooting and other forms of direct action. Animal protection must begin with the conservation of the habitat.

Legislation is the next step in this process. Enforcing laws regarding the prohibition of commercial hunting, imports and use of animal products and trapping animals will protect the threatened and the endangered species. Perhaps equally important are those laws that mandate pollution. Improvements in air and water quality will enhace prospects for wildlife survival.

I would like to share a heart-rending example of cruelty of man on animals. I read a news in the local newspaper "Rashtriya Sahara", in the month of October 2010, that how an old lion was killed in the zoo of Kanpur. Some miscreants pushed a twig in the anus of the lion, and that old animal was in so much pain, that it could not bear it and died within a week. Is this the condition to which the man has fallen? Rather than giving protection to animals, he is teasing them. Now, what is the soloution? Cameras should be fitted at various places in zoos and strict action should be immediately taken on the people caught doing these kind of activites. They must be given severe punishments and locked up under the Wildlife Protection Act.

The reason behind choosing this topic for my essay is, over the years, many people have forgotten about the animals of this planet. And most people would not care less if another animal came to extinction. As long as people have their new homes, and highways that will take ten minutes to get to work, they don't care what wildlife suffers when a new store goes up. A lot to think, one or two houses won't hurt, but one house leads to two houses, and so on and so forth. The extinction of almost every animal could easily be avoided, if only man would think about their 'wants' after taking in the problems that already exsist in that area. Human don't really 'need' what they 'want', and it would probably help the environment as well. Every animal has a reason to live therefore needs a and place on this Earth.●

Isha Pandey, *age- 14 years, student of United Public School, Civil Lines, Kanpur*
C/o A. B. Pandey, 86/312 Dev Nagar, Kanpur-208003.

REPORT OF THE SECRETARY, KAZIRANGA WILDLIFE SOCIETY FOR THE YEAR 2010-11 PREPARED FOR THE 31ST. AGM ON 24.09.11

Dr. Indrajit Sharma

Respected President, Members of the Executive Committee and the members of Kaziranga Wildlife Society, it is my proud privilege to welcome you all specially our new members to the 31st. Annual General Meeting and present the report for the year 2010-11.(from Oct.'10 to Sept.'11)

The membership strength of the society now stands at 552. The New members who joined us since the last AGM are- Shri Mukul ch.Deka, Mrs.Manju Deka, Shri Mohini Kumar Gogoi, Dr.Santanu Kr. Choudhury, Shri Nagen Das and Shri Dibyajyoti Borah

During the period since the last annual General Meeting 13nos. of executive committe meeting were held including one special executive commiittee meeting. One of these meetings was held at Tezpur. Dr. Pradip Barkataki was inducted into the executive committee in place of Shri Debashish Baruah as the later exressed his inability to continue as an EC member.

As per decisions of the EC meetings the following activities were taken up.

FOUNDATION DAY : The foundation day of the society was observed with an interactive session on the topic of conservation and preservation of wildlife at the Pensioners' Bhawan, Chandmari, Guwahati on 12th December. Shri Mukul Tamuli, range officer, Pabitora wildlife sanctuary spoke at length on the topic.The students and teachers of the Assam Forest School were invited to attend the function.

Foundation day was also observed at society's office at Kohora by way of a drawing competition among the school children of that area and a function named 'Rode kachalir mel' with active participation of local people including Shri Bapkan Das, Shri Pinku Ghose, Shri D.P.Upadhyay besides our members from Kohora and Golaghat.

GREETING CARDS : We printed and distributed 10,000 New Year's Greeting cards and earned a handsome amount. We sincerely thank our patrons

for their support.

Kaziranga Wildlife Society Life Time **ACHIEVEMENT AWARD** : This newly introduced award was given to Shri Bhupen Talukdar, ACF for his outstanding contribution towards wildlife conservation in Assam. A function was organised at the Harbarium Hall in the Assam State Zoo campus for this purpose and a citation, a memento along with a cheque for Rs.15,000/-. handed over to Shri Talukdar before a distinguished gathering. In his deliberation the awardee Shri Bhupen Talukdar showed some satelite pictures as clear evidence of the receeding forest cover in this region and dwelt at length at the consequences.

GUEST HOUSE : We had to undertake major repairing works at our guest house at Kohora to eleminate some perenial problems. Steps were also taken for better managemenrt of the guest house.

SEMINAR AT TEZPUR : An interactive session was conducted among the students and teachers of Tezpur Govt. H.S. School in their school auditorium on 23rd. April, 2011 on the topic 'Whether Tiger population is essential in the present ecological system of human habitat' for creating awareness on conservation and protection of wildlife. The function was organised by Prof. A.K.Podmapati, ex president of Kaziranga wildlife society with active help from Shri Utpal Panchanan, asstt.secy. of the society. They also published and distributed a leaflet on this occasion.

At the same programme, two employees of forest department late Mahendra Karmakar, mahut and Late Bharat Ch. Gogoi, boatman, who lost their lives while on duty at the Kaziranga National Park, were felicitated posthumously. The families of late Karmakar and late Gogoi were presented with cheques of Rs.10,000/- each as a token of financial help from the society.

While coming back from Tezpur a few members visited the Rajib Gandhi National Park at Orang and interacted with the forest officials.

FLOOD AT KNP : Like the precious years we have donated 6000 no.time cards to the forest officials of Kaziranga National Park to help in monitoring the speed of vehicles passing through Kaziranga during the season of flood.

WETLAND DAY : The society observaed Wetland Day by way of an interactive programme with the students of Parijat Academy situated at Pamohi, near Deepor Beel. The president, the working president and a few members of the society explained the importance of

the wetlands. The significance of Deepor Beel as a Ramsar site was also discussed. At the end of the programme 50 nos.of books were donated by the society to the library of the school.

WORLD ENVIRONMENT DAY : An awareness programme was organised at the Asom Veda Vidyalaya, Rupnagar, Guwahati on the occasion of World Environment Day on 5th.June, 2011. Members of the society interacted with the students of the school to explain the significance of World Environment Day. We tried to motivate the students to keep the school campus clean and green. The students were divided into six groups and each group was given a sapling and they vowed to take good care of ther same.

WEB SITE : The official web site our society - kazirangawildlifesociety.com - is ready to be formally launched to-day. It took a lot of time and effort to make the web site really functional. We offer our heartfelt thanks to Shri Dibyajyoti Borah for his massive contribution in this venture. We earnestly hope the web site would help in a big way to put our society firmly at the national / international level. We appeal to all the members of the society to put forward their suggestions to make the web site more effective.

We have also prepared and uploaded an online version of the society's magazine 'The Rhino'.

HERBARIUM : The project of herbarium at the Mahi Miri Research Centre has been succesfully completed. A report titled "Study of Flora of Kaziranga and Karbi Anlong Landscape" has also been prespared which is to be submitted to Numaligarh Refinery. A check list will be published on this subject will also be published.

PRINTING OF AMENDED CONSTITUTION : We freshly printed the Memorandum of Association & Rules and Regulations of Kaziranga Wildlife Society with the amendments made in the last A.G.M. Members can get their copy from the city office of the society as and when necessary. Moreover it can be found in our web site also.

NEW MEMBERSHIP FORM : Membership form of the society has been printed in a new format containing more information about the person applying for membership. This form can also be downloaded from our web site.

DR. ROBIN BANERJEE'S BIRTH DAY : The 102nd. birth day of our founder president Dr. Robin Banerjee was observed by way of a programme organised at the Asom Veda Vidyalaya, Rupnagar, Guwahati on 12th. August, 2011. Senior members of the society viz. Shri Ramani Deka, Shri Raghunath

Choudhury and Shti Abani Baruah urged the students to take inspiration from the life of Dr. Robin Banerjee. A video show was also arranged and the documentary titled "Jaws of Death" was screened.A few gifts were distributed among the students to encourage them to make their school campus clean and green.

PROJECT AT DEEPOR BEEL : We organised a tripartite meeting at the office of the Principal Chief Conservator of Forest (WL) at Basistha, Guwahati, among Kaziranga Wildlife Society, Indian Oil Corporation and the forest department to explore the possibility of setting up a modern Bio-diversity interpretation centre in the Deepor Beel area. Shri S.Chand, Principal Chief Conservator of Forest (WL), Shri Sil Sarma, DFO from forest department, Shri B.P. Das, G.eneral Manager., Guwahati Refinery along with his team participated in the discussion. Our society was represented by Shri Padmeswar Gogoi and Shri Parimal Bhattacharjee-who consented to be a resource person, besides Shri Abani Baruah, vice-president, the secretary and the treasurer of the Society. It was agreed that the project can be completed successfully if the site can be alloted for this purpose by the forest department. The fianance can be provided by the IOC and Kaziranga Wildlife Society can be the implementing agency. The forest department has assured us to identify the site soon. If we can make this happen it can be a flagship project of our society.

VOCATIONAL TRAINING PROGAMME : A six weeks long free taining programme on baking and cooking for the unemployed youths in and around Kaziranga was organised by the UBP'S centre for alternative vocation with collaboration with Kaziranga Wildlife Society at society's guest house at Kohora. More than 30 participants took part in that programme.

ACCOUNTS : Photocopies of the audited financial report of the society for the fiancial year 2010-11 has already been circulated among the members.

OBSERVATIONS : During the last four years at office as the secretary of Kaziranga Wildlife Society I sincerely tried to work towards a few things I thought vital for prosperity of our society.The first on the priority list was financial transparency. We brought down cash transactions to a minimum. We took some austerity measures to make the financial health of the society better. Most of the EC members responded very positively on this. The balance sheet clearly reflects the result. We are financiallty more solvent then we were

four years ago. The Guest House at Kohora was our sole source of revenue generation. Now we have greeting cards as a major revenue earner.But we must explore other avenues as the demand for greeting card is gradually declining.

We endevoured hard to make our society known at the national / international level. The all India level Photography Competition was a step toward that direction. The newly developed interactive web site of the society would certainly help in a big way. Successful completion of the herbarium project at the Mahi Miri Research Centre is also a notable achivement.

But regreatfully I found the chronic absentism of the EC members in the meetings a big hinderance in plannig and implementation of different works of the society. It would really help in better management and functioning of the society if the EC members are chosen only after careful consideration in our future AGMs. New members can bring in new ideas and a change for betterment of the society.

Before I conclude, I thank from the core of my heart all the members of Kaziranga Wildlife Society for giving me the opportunity to serve the socity as a secretary. I wish the new Executives of the socity good luck and hope they can take our society to a much higher level.●

LONG LIVE KAZIRANGA WILDLIFE SOCIETY

Dr. I. Sharma
Secretary
Kaziranga Wildlife Society
Date : 24.09.11

অসমীয়াৰ তৃণভূমি ঐতিহ্য

ভূপেন্দ্ৰ নাথ তালুকদাৰ

অসমৰ ভৌগোলিক আৰু ভূতাত্ত্বিক অৱস্থান বিশ্বৰ বিৰল ঠাইসমূহৰ ভিতৰত অন্যতম। তিনিওফালে ওখ পৰ্বতমালাৰে আবৃৰা, এফালে কেৱল ক্ষুদ্ৰ দুৱাৰসদৃশ সমতলেৰে ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ দৰে পৃথিৱীৰ এক বৃহৎ নদীয়ে এই পৰ্বতমালাসমূহৰ পাদদেশ ছুই বৈ গৈছে। ভাৰতৰ কোনো এলেকাৰ চৰিত্ৰই ইয়াৰ নিচিনা নহয়। মধ্য মিওচিন যুগত (২.৫ কোটিৰ পৰা ১.৩ কোটি বছৰ) হিমালয় পৰ্বতমালাৰ সৃষ্টিৰ পৰাই এই ভূখণ্ডত বিস্তৰ ৰূপান্তৰ অহৰহ ঘটি আছে। ৰূপান্তৰৰ এই গতি ভূতাত্ত্বিক হিচাপত অতি তীব্ৰ। অতি চালুকীয়া, গতিশীল এনে ভূতাত্ত্বিক অৱস্থাত দ্ৰুত উন্নতিৰ জখলাত উঠিবলৈ অইন ঠাইত লোৱা ব্যৱস্থাসমূহকে হুবহু, তপতে তপতে ইয়াতো নিশ্চিন্তে প্ৰয়োগ কৰি আমি আজিৰ এই সংকটময় পৰিস্থিতিৰ সৃষ্টি কৰিছোঁ নেকি তাক ভাবি চোৱাৰ বোধহয় প্ৰয়োজন আছে। ফলত, ধন-জনতকৈও অতি স্পৰ্শকাতৰ, চালুকীয়া, ভংগুৰ, গতিশীল ব্ৰহ্মপুত্ৰ উপত্যকাৰ অনন্য প্ৰাকৃতিক পৰিস্থিতিতন্ত্ৰৰ মাৰঘাত ক্ষতি কৰা হ'ল নেকি! কাৰণ, In Ecology, as in medicine, a wrong diagnosis can cause far more harms if it is negative than if it is positive (E.O. Wilson)। প্ৰাকৃতিক পৰিস্থিতিতন্ত্ৰ আৰু অৰ্থনীতি ওতপ্ৰোতভাৱে সংলগ্ন। ভগ্ন অৰ্থনীতি পুনৰুদ্ধাৰ কৰিব পৰা যায়, কিন্তু প্ৰাকৃতিক পৰিস্থিতিতন্ত্ৰ এবাৰ ধ্বংস হ'লে একেই ৰূপত পুনৰুদ্ধাৰ কৰা অসম্ভৱ।

অসমৰ বিৰল, ঐতিহ্যবাহী প্ৰাকৃতিক সম্পদসমূহৰ ভিতৰত মুমূৰ্ষু হৈ বাচি থকা আন এক সম্পদ হ'ল 'আৰ্দ্ৰ পলসুৱা তৃণভূমি'। কোৱা বাহুল্য যে এই সমৃদ্ধিশালী, বিৰল তৃণভূমি অসমৰ বিশেষ ভৌগোলিক অৱস্থানৰেই দান। ভাৰতবৰ্ষৰ ক'তো এনে প্ৰাচুৰ্যৰে ভৰা অনুপম তৃণভূমি পাবলৈ নাই। ইউৰোপৰ দৰে, য'ত পোন্ধৰ শতিকাৰ পৰাই তৃণভূমিৰ অৱস্থান, বিস্তৃতি আৰু পৰিচালনাৰ নথি পোৱা যায়, আমাৰ তৃণভূমিৰ পুৰণি কোনো তথ্য পাবলৈ নাই। কিন্তু যোৱাটো শতিকাৰ ত্ৰিছৰ দশকলৈ অসমত এনে প্ৰচুৰ তৃণভূমিৰে বহ্মপুত্ৰ উপত্যকা ঠাহ খাই আছিল। ক্ষুদ্ৰ-বৃহৎ জলাহ এনে তৃণভূমিৰ মৌলিক অংগ। এই তৃণভূমি আৰু জলাহেই বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ, অনন্য ব্ৰহ্মপুত্ৰ উপত্যকাৰ বানপানী নিয়ামকৰো আছিল এক মূল উপাদান। ১৮৫৪ চনৰ মিলৰ প্ৰতিবেদনৰ (Report on the Province of Assam, A.J.W. Moffat Mills, 1854) মতে, তেতিয়াৰ ব্ৰহ্মপুত্ৰ উপত্যকাৰ মাত্ৰ ২০ শতাংশ এলেকাতহে জনবসতি আছিল। বাকীবোৰ অৰণ্য আৰু তৃণভূমি। ১৮৭৯ চনৰ হাণ্টাৰৰ প্ৰতিবেদন মতে (A statistical Accounts of Assam, W.W. Hunter, 1879) তেতিয়াৰ ব্ৰহ্মপুত্ৰ উপত্যকাৰ মাত্ৰ ৬.৫৫ শতাংশ মাটিকালিহে কৃষি কাৰ্যত ব্যৱহাৰ হৈছিল। ১৮১৭ চনৰ পৰা ১৮২৬ চনলৈ অসমত চলা অৰাজক, ৰাজনৈতিক অস্থিৰতাত বহু লোকে গাঁও এৰি পলাই যোৱাৰ ফলতো তৃণভূমিৰ পৰিসৰ বৃদ্ধি পাইছিল। ১৮৯৭ চনৰ পৰা ১৯৫০ চনলৈ অসমত হোৱা চাৰিটাকৈ বৃহৎ ভূমিকম্পইও তৃণভূমি আৰু জলাহ বৃদ্ধিত অৰিহণা যোগাইছিল।

চীনা বনুৱাৰ সহায়ত অসম চাহ কোম্পানীয়ে ১৮৩৫ চনতে চাবুৱাত ভাৰতৰ প্ৰথমখন চাহবাগান স্থাপন কৰিছিল। ঔপনিৱেশিক চৰকাৰৰ নীতি আছিল— প্ৰাচুৰ্যৰে পূৰ্ণ অৰণ্যক সংৰক্ষিত বনাঞ্চল ঘোষণা কৰি, নামমাত্ৰ বিনিয়োগৰ বিপৰীতে অধিক ৰাজহ আহৰণ কৰা। তাৰ বাহিৰে অৱশিষ্ট বৃহৎ অঞ্চল

'পতিত মাটি' (Waste land) বুলি ঘোষণা কৰি চাহ খেতিৰ বাবে মুকলি কৰা। চাহ খেতিৰ প্ৰসাৰৰ বাবে আনকি মূল্যবান আৰু পৰিস্থিতিতাত্ত্বিক স্পৰ্শকাতৰ এলেকাৰ বননিকো পতিত মাটি বুলি ঘোষণা কৰি নামমাত্ৰ মূল্যৰ বিনিময়ত বিক্ৰী কৰা হৈছিল। চাহ খেতিৰ বাবে সুচল অৰণ্য অঞ্চলৰ এলেকা টুটি অহাত চৰকাৰে ৰাজহ উৎপাদনত কোনো অৰিহণা নোযোগোৱা, অসমৰ বৃহৎ, অনুপম তৃণভূমিৰ ব্যৱহাৰত হাত দিলে। মিলৰ প্ৰতিবেদনৰ মতে, তৃণভূমিক কৃষিভূমিলৈ ৰূপান্তৰ কৰা কাৰ্য ক্ষিপ্ৰ কৰাত উদ্‌গনি দিবলৈ চৰকাৰে আনকি নতুনকৈ ভঙা এনে জমিৰ খাজনা পাঁচ বছৰলৈ ৰেহাই দিছিল।

ৰাজ্যখনত সুস্থিৰতা বৃদ্ধি পোৱাত চৰকাৰে ৰাজহ অৰ্জনত গুৰুত্ব বঢ়ালে। তাৰেই ফলস্বৰূপে ১৯২০ চনত 'অধিক খাদ্য উৎপাদন আঁচনি'ৰ (Grow More Food Scheme) অধীনত পূৰ্ব বংগৰ পৰা ক্ষুধাতুৰ লোকৰ আমদানিৰ প্ৰক্ৰিয়া দ্ৰুততৰ কৰা হ'ল। এই জনস্ৰোতৰ তীব্ৰতা নদীৰ গতিৰ দৰে নিৰৱচ্ছিন্নভাৱে তেতিয়াৰ পৰা এতিয়ালৈ চলি থাকিল; এই ইতিহাস পুৰণি ইতিহাস। চৰকাৰী পৃষ্ঠপোষকতাত গঢ়ি উঠা এই ইতিহাসৰ সৈতে প্ৰতিজন অসমীয়া ভালদৰে পৰিচিত। চৰকাৰী অতিথি, এই জনস্ৰোতৰ প্ৰবাহৰ সৈতে অন্য এক বিযাক্ত ৰাজনীতিৰ বীজো অসমত প্ৰোথিত হ'ল। ইয়াৰ সৈতেও প্ৰতিজন অসমীয়া ভালদৰে পৰিচিত।

১৯৩০ চনতে ইংলেণ্ডত যেতিয়া কৃষি আৰু তৃণভূমিৰ অৱস্থিতিৰ অনুপাত বৰ্তাই ৰখাৰ বাবে বিস্তৃত আঁচনি লৈছিল, আমাৰ এই ভূখণ্ডত তেতিয়াৰ একেই চৰকাৰৰ পুলি-পোখাই 'লাইন প্ৰথা'ত (Line System) অৱশিষ্ট জলাহ আৰু আৰ্দ্ৰ পলসুৱা তৃণভূমিত বংগীয় ভগনীয়াক সহজ-সৰল ব্যৱস্থাৰে সংস্থাপনৰ ব্যৱস্থা কৰিছিল। এই ব্যৱস্থাৰ ফলত ব্ৰহ্মপুত্ৰ উপত্যকাৰ অতি স্পৰ্শকাতৰ, তীব্ৰ গতিশীল, চালুকীয়া ভৌগোলিক পৰিস্থিতি আৰু পৰিস্থিতিতন্ত্ৰৰ ভৱিষ্যতৰ স্থায়িত্বৰ বাবে অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ জলাহ আৰু তৃণভূমি নিঃশেষপ্ৰায় হ'ল।

এদিন যে অসমৰ জলাহ আৰু তৃণভূমি সমূলঞ্চে উপত্যকাটোত নিঃশেষ হ'ব, তেতিয়াৰ দূৰদৰ্শী বনপালক কেইজনমানে সঠিকভাৱে তাক উপলব্ধি কৰিব পাৰিছিল। ১৯৩০ চনতে মিলৰয়ে (A.J.W. Milroy) ঘোষণা কৰিছিল যে বিশ্বৰ অনুপম জৈৱ বৈচিত্ৰ্যৰ ভঁৰাল অসমৰ এই তৃণভূমি অচিৰেই নিঃশেষ হৈ যাব। তেখেতৰ প্ৰচেষ্টাতেই চৰকাৰী নীতি-নিয়মৰ বিপৰীতে গৈ, আয় আৰু ব্যয়ৰ প্ৰচলিত আঁচনি-তত্ত্বৰ হিচাপ-নিকাচৰ পৰিক্ৰমা অতিক্ৰম কৰি, ১৯১৫ চনত ওৰাং, ১৯১৬ চনত কাজিৰঙা আৰু ১৯২৮ চনত মানাহৰ তৃণভূমিক যাতে ভৱিষ্যতে কোনেও ভগনীয়াৰ বাসস্থান কৰিব নোৱাৰে তাৰ বাবে আইনৰ আওতালৈ আনি মৃগয়া বনলৈ (Game Reserve) ৰূপান্তৰিত কৰিছিল। এনেধৰণৰ অ-লাভজনক সংৰক্ষণত ঔপনিৱেশিক চৰকাৰৰ মূল অনীহা আছিল— সংৰক্ষিত বুলি ঘোষণা কৰাৰ লগে লগে চৰকাৰৰ অস্তিত্বৰ খাতিৰতে এইবোৰৰ প্ৰতিৰক্ষাৰ ব্যৱস্থাও কৰিব লাগিব, যাৰ বাবে খৰচ হ'ব; কিন্তু বিনিময়ত কোনো ৰাজহ অৰ্জন নহ'ব। আমাৰ কাজিৰঙাৰ উজ্জ্বল ভৱিষ্যৎ সম্পৰ্কে তেতিয়াৰ বনপালকসকল ইমানেই প্ৰত্যয়শীল আছিল যে, মৃগয়া বন হোৱা সত্ত্বেও ভাৰতবৰ্ষত অকল কাজিৰঙাতেই ঘোষণা কৰা দিনৰ পৰাই সকলো ধৰণৰ চিকাৰ নিষিদ্ধ কৰা হৈছিল। ষ্ট্ৰেচীৰ (P.D.Stracey) দৰে কট্টৰ বন্যপ্ৰাণীপ্ৰেমীজন কাজিৰঙাক লৈ ইমানেই আত্মবিশ্বাসী আছিল যে তেখেত নিশ্চিত আছিল— কাজিৰঙা এদিন অসংখ্য দুষ্প্ৰাপ্য প্ৰাণী সম্ভাৰ লৈ বিশ্বৰ মানচিত্ৰত জিলিকি উঠি অসমলৈ সুনাম কঢ়িয়াব। অকল পেচাদাৰী বনকৰ্মীয়েই নহয়, কাজিৰঙাক ভালপোৱা প্ৰতিজন অসমীয়াৰ বাবেই কাজিৰঙা অতি আদৰৰ, মৰমৰ, হিয়াৰ নিকটত ঠাই পোৱা অন্যতম সন্মানৰ থলী।

দ্বিতীয় বিশ্বযুদ্ধই পৃথিৱীজুৰি এক আমূল পৰিৱৰ্তনৰ ঢৌ বোৱালে। যুদ্ধোত্তৰ অৰ্থনৈতিক মন্দাৱস্থাৰ পৰা উদ্ধাৰৰ বাবে চৰকাৰে ৰাজহ বৃদ্ধিৰ বিভিন্ন উৎসৰ পৰিসৰ বৃদ্ধি কৰিলে। ফলত অবিশ্বাস্য হাৰত কাঠৰ চাহিদা বাঢ়িল। প্ৰচুৰ সম্পদ অৰণ্যৰ পৰা উলিওৱা হ'ল। ইতিমধ্যে অৰণ্যৰ এলেকা বৃদ্ধিৰ বাবে উপযুক্ত, সুচল এলেকা নোহোৱা হ'ল। কাৰণ চৰকাৰী পতিত মাটিবোৰ বংগীয় মূলৰ লোকক সংস্থাপন দিবলৈকেহে যেন ৰখা হৈছিল। সেয়েহে বন বিভাগে সংৰক্ষিত বনাঞ্চলৰ

ভিতৰত থকা তৃণভূমিকো কাঠনিলৈ ৰূপান্তৰ কৰি আৰু অধিক ৰাজহ বৃদ্ধিত মন দিছিল। তাৰ বাবেই প্ৰচলিত ব্যৱস্থাৰ উপৰি ১৯৬২ চনত ব্যাপক হাৰত বনানীকৰণৰ বাবে অসমত দুটাকৈ নতুন বনানীকৰণ সংমণ্ডল গঠন কৰা হৈছিল।

অকল অসমতেই নহয়, বিশ্বযুদ্ধৰ পিছত সমগ্ৰ পৃথিৱীতেই তৃণভূমি সংকোচনৰ জোৱাৰ উঠিছিল। আধুনিক যন্ত্ৰৰ সহায়ত প্ৰচুৰ তৃণভূমি এই কালতেই শস্যভূমিলৈ ৰূপান্তৰ কৰা হ'ল। অসমত সংৰক্ষিত এলেকাৰ বাহিৰত থকা তৃণভূমি মূলতঃ বংগীয় লোকৰ সংস্থাপনৰ বাবেই নিঃশেষতো হ'লেই, আনকি সংৰক্ষিত বননিৰ তৃণভূমিও অযত্নত কাঠনিলৈ ৰূপান্তৰিত হ'ল। অসমৰ দহখন ৰাষ্ট্ৰীয় উদ্যান/অভয়াৰণ্যত তৃণভূমি আছে। ইয়াৰ ভিতৰৰে কাজিৰঙা আৰু মানাহৰ বাহিৰে বাকী সাতখনত থকা তৃণভূমি সংকটাপন্ন আৰু দীৰ্ঘকালীন সংৰক্ষণৰ ক্ষেত্ৰত স্থায়িত্ব অনিশ্চিত। যি পাঁচখন সংৰক্ষিত বনাঞ্চলত তাকৰীয়া তৃণভূমি আছিল, সেইবোৰো দীৰ্ঘকাল জুৰি উপযুক্ত সু-পৰিচালনাৰ অভাৱত কাঠনিলৈ ৰূপান্তৰ হোৱাৰ পথত। মাজুলী আৰু ইয়াৰ আশে-পাশে উল্লেখযোগ্য আকাৰৰ এনে তৃণভূমি আছে যদিও এইবোৰৰ আৱশ্যকীয় কোনো আইনী সুৰক্ষা নাই। আনকি এইবোৰ এলেকাতো বংগীয় মূলৰ লোকে ইতিমধ্যে পৰিকল্পিতভাৱে বেদখলৰ বাবে অৱস্থান লৈছে।

অসমত মূলতঃ পাঁচ প্ৰকাৰে তৃণভূমি সৃষ্টি হয়।

১) নৈৰ পাৰ, চাপৰি বা জলাশয়ৰ তীৰৱৰ্তী এলেকাত পানী আৰু পলসৰ ঐকান্তিক ক্ৰিয়া-প্ৰক্ৰিয়াত;

২) নৈৰ এৰা সুঁতি বাম হৈ;

৩) পৰিত্যক্ত কৃষি বা আবাদী ভূমিত,

৪) পাহাৰীয়া পৰিত্যক্ত ঝুমনিত; আৰু

৫) যুগ যুগ ব্যাপী পশুধনে ব্যৱহাৰ কৰা গোপচাৰসমূহ।

ইয়াৰ ভিতৰৰো নৈ বা জলাহ তীৰৱৰ্তী আৰ্দ্ৰ তৃণভূমিৰ চৰিত্ৰ অইনবোৰৰ পৰা পৃথক। মাটিৰ গঠন আৰু পানীৰ প্ৰাচুৰ্যই তৃণভূমিৰ প্ৰকাৰ নিৰ্ণয় কৰে। তৰাই অঞ্চলৰ তৃণভূমি আৰু আৰ্দ্ৰ পলসুৱা তৃণভূমি একে নহয়। সেয়ে মানাহ আৰু বৰনদীৰ তৃণভূমিৰ সৈতে কাজিৰঙা, ওৰাং, পবিতৰা, লাওখোৱা, বুঢ়াচাপৰি আৰু পানীদিহিঙৰ তৃণভূমিৰ চাৰিত্ৰিক পাৰ্থক্য আছে। বছেৰেকীয়া বানপানী, পলস আৰু পানীৰ ওপৰত আৰ্দ্ৰ পলসুৱা তৃণভূমি সম্পূৰ্ণ নিৰ্ভৰশীল। এইবিধ তৃণভূমি বাকীবোৰতকৈ অধিক স্পৰ্শকাতৰ আৰু পৰিৱৰ্তনমুখী। এনে গতিশীল, স্পৰ্শকাতৰ, পৰিৱৰ্তনমুখী তৃণভূমিৰ পৰিচালনাত সামান্য অৱহেলা বা ত্ৰুটিপূৰ্ণ কৰ্মই ইয়াৰ গুণগত মান তীব্ৰ গতিত হ্ৰাস কৰি তেনেই কম সময়তে বিলুপ্তি ঘটাব পাৰে। অসমৰ এই অতুলনীয় সম্পদক থলুৱা প্ৰযুক্তি প্ৰয়োগ কৰি, প্ৰাকৃতিক স্বয়ংক্ৰিয় ক্ৰম পৰ্যায়ৰ গতিশীলতাৰ প্ৰক্ৰিয়াক প্ৰতিৰোধ কৰি, তৃণভূমি পৰ্যায়তে বছৰ বছৰ জুৰি বৰ্তাই ৰখাৰ ফলতেই গঁড়, দ'লহৰিণ, ম'হ, ন'ল গাহৰি, উলুম'ৰা, খাগৰি কটা শহা, হ'য়কলি ইত্যাদি বিশ্বৰ বিৰল বিলুপ্তি পথযাত্ৰী প্ৰাণীসমূহক অকল প্ৰতিৰক্ষাই নহয়, কৃতকাৰ্যতাৰে বংশ বৃদ্ধিও কৰিব পৰা গৈছিল। এই বিৰল সফলতাৰ মূল সাঁচাৰকাঠি আছিল মূলতঃ —

১) কটকটীয়া সুৰক্ষা ব্যৱস্থা আৰু

২) প্ৰাকৃতিক ক্ৰমপৰ্যায়ৰ গতিশীলতাৰ প্ৰক্ৰিয়াক থলুৱা কিটিপ-কৌশল প্ৰয়োগ কৰি একেটা পৰ্যায়তে বৰ্তাই ৰখা।

তৃণভূমিৰ জন্তু ধাৰণ কৰাৰ ক্ষমতা আৰু বৈচিত্ৰ্য বৰ্তাই ৰাখিব পৰা সমল কাঠনি এলেকাতকৈ অধিক। ওখ তৃণভূমিয়ে চুটি ঘাঁহনিতকৈ অধিক প্ৰজাতিৰ জন্তু ধাৰণ কৰিব পাৰে। প্ৰাকৃতিক জলসিঞ্চন এনে তৃণভূমিৰ এক নিৰ্ণায়ক উপাদান। সেয়েহে জলাহ বা নৈপৰীয়া পলসুৱা মাটি অবিহনে এনে তৃণভূমি সমৃদ্ধিশালী নহয়। জলাশয় বা নৈৰ সৈতে হোৱা অহৰহ ক্ৰিয়া-প্ৰক্ৰিয়াৰ ফলত জলৰাশিৰ চাৰিওফালে এক "aquatic-terrestrial" সংক্ৰমণশীল (transitional) পৰিমণ্ডলৰ সৃষ্টি হয়। বিশেষ গুণসমৃদ্ধ এনে পৰিমণ্ডলৰ বৃহৎসংখ্যক প্ৰাণী ধাৰণ কৰিব পৰা ক্ষমতা থাকে— যিবোৰ প্ৰাণী জলাহ বা তৃণভূমি পৰিস্থিতিতন্ত্ৰসৰ্বস্ব নহ'বও পাৰে। অৰ্থাৎ এনে পৰিমণ্ডলে জলাহ বা তৃণভূমি পৰিস্থিতিতন্ত্ৰসৰ্বস্ব প্ৰাণীৰ উপৰি অইন পৰিস্থিতিতন্ত্ৰৰ প্ৰাণীও ধাৰণ কৰিব পাৰে। সেয়ে এনে পৰিমণ্ডলত প্ৰাণীৰ বৈচিত্ৰ্য আনবোৰতকৈ সৰহ। আমাৰ কাজিৰঙা ইয়াৰ এক প্ৰামাণিক উদাহৰণ। গতিকে অকল

তৃণভূমি সংৰক্ষণ বা সুৰক্ষা কৰি ইয়াত থকা জলাহবোৰৰ ক্ষতি কৰিলে কালক্ৰমত দুয়োবিধেই নোহোৱা হ'ব।

কেইবা দশক জুৰি তৃণভূমি সফলভাৱে পৰিচালনা কৰা অসমীয়া থলুৱা কৌশলবোৰক সৌ সিদিনালৈকে স্বয়ম্ভু বিশেষজ্ঞ কিছুমানে সমালোচনাৰে থকা-সৰকা কৰিবলৈ এৰা নাছিল। অৱশ্যে প্ৰতি নিয়ত সন্মুখীন হোৱা এনে তিক্ত সমালোচনাকো আওকাণ কৰি আমাৰ পূৰ্বজসকলে এই ব্যৱস্থা সলনি নকৰিলে। ইয়াৰ ফলতে শতিকাজুৰি কাজিৰঙাৰ তৃণভূমিৰ আপাততঃ সামান্যহে পৰিৱৰ্তন হৈছে। হাস্যকৰ কথা এয়ে যে তৃণভূমি পৰিচালনাৰ অসমীয়া কৌশলৰ তীব্ৰ সমালোচনা কৰা ভাৰতীয় স্বয়ম্ভু বিশেষজ্ঞসকলে এতিয়া নিজৰ ৰাজ্যতে এই কৌশল অৱলম্বন কৰি ইতিমধ্যে প্ৰভূত ক্ষতি হোৱা তৃণভূমিসমূহ মেৰামতি কৰাত লাগিছে। কৰ্ণাটকৰ নাগৰহ'লে আৰু বন্দিপুৰৰ ক্ষয়প্ৰাপ্ত 'হাদ্‌লু'বোৰৰ (Hadlu, তৃণভূমি) পুনৰুদ্ধাৰৰ বাবে গছ আৰু অপতৃণবোৰ আঁতৰোৱা; কেৰালাৰ পেৰাম্বিকুলমৰ পৰা চেগুণৰ কাঠনি মুকলি কৰি, অপতৃণ আঁতৰাই, মাটি চহাই 'ভায়ল' (Vayal তৃণভূমি) সৃষ্টিৰ প্ৰচেষ্টা; মহাৰাষ্ট্ৰৰ টাদ'বাত ট্ৰেক্টৰেৰে মাটি চহাই ঘাঁহৰ বীজ ৰোপণ; পশ্চিম বংগৰ জলদাপাড়াত মাটি চহাই জলসিঞ্চন কৰি ঘাঁহনি কৰাৰ বৃথা চেষ্টা; মধ্য প্ৰদেশৰ কাণহা, বান্ধৱগড় আৰু উত্তৰ প্ৰদেশৰ কৰ্বেটত জুই জ্বলোৱা ব্যৱস্থা ইত্যাদি প্ৰচেষ্টা যোৱাটো দশকৰ পৰাই চলাই আছে। নক'লেও হয় যে মানুহৰ দ্বাৰা এনে কৃত্ৰিম পদ্ধতিৰে সমৃদ্ধিশালী তৃণভূমিৰ সৃষ্টি এক অতি জটিল আৰু ব্যয়বহুল ব্যৱস্থা। প্ৰকৃতিয়ে নিজে সৃষ্টি কৰা তৃণভূমিৰ সৈতে এইবিলাকৰ তুলনা নহয়। সময়োচিত ব্যৱস্থাৰ অভাৱ বা ভুল পৰিচালনাৰ ফলত চিৰকালৰ বাবে এনে তৃণভূমিয়ে তাৰ মান হেৰুৱায়।

কি আছিল সেই অসমীয়া কিটিপ-কৌশলবোৰ? ই আছিল মূলতঃ তিনিটা— (১) কটকটীয়া সুৰক্ষা— কোনো ধৰণৰ পশুধন চাৰণ নিষিদ্ধ কৰা আৰু অইন উপায়ে ঘাঁহনিত হ'ব পৰা ক্ষতি ৰোধ কৰা; (২) উপযুক্ত সময় নিৰ্বাচন কৰি তৃণভূমিত সুচিন্তিতভাৱে জুই জ্বলোৱা; আৰু (৩) জলাহ সংৰক্ষণ কৰি জলসিঞ্চনৰ প্ৰাকৃতিক পৰিস্থিতিতন্ত্ৰৰ ব্যৱস্থা বৰ্তাই ৰখা।

পশুধন চাৰণ ঃ এনে তৃণভূমিত পশুধন চাৰণে বৃহৎ ক্ষতিসাধন কৰি সম্পূৰ্ণ তৃণভূমিৰ চেহেৰাই অতি কম দিনৰ ভিতৰতে সলনি কৰি দিয়ে। গোচাৰণৰ ফলত মূলতঃ বন্যপ্ৰাণীৰ খাদ্য টুটি যায়, তৃণভূমিৰ উৎপাদন শক্তি হ্ৰাস পায় আৰু মাটিৰ গুণগত মানত প্ৰবল প্ৰভাৱ পৰে। পবিতৰা আৰু ওৰাঙৰ পূব দিশৰ এক বৃহৎ অংশ ইয়াৰ জ্বলন্ত উদাহৰণ। পবিতৰাত প্ৰতিদিনে প্ৰায় ৩০০০ গৰু-ম'হ চৰে। পূব অংশৰ ঘাঁহনি ইমানেই ক্ষয়প্ৰাপ্ত যে তাত গঁড়তো বাদেই, মেচেকা এটায়ো গা ঢাকিবলৈ আবুৰৰ অভাৱ। ওৰাঙৰ পাচনৈৰ পূব অংশ প্ৰায় পাঁচ-ছয় মিটাৰ ওখ ঘাঁহনিৰে গেজেপনি মৰা আছিল। হাতীৰেও তাত সোমোৱাটো কষ্টকৰ আছিল। মাত্ৰ দুই-তিনিবছৰ নিৰ্বিচাৰে গৰু-ম'হ চৰোৱাৰ ফলত আজি ই হৈছেগৈ এখন ফুটবল পথাৰ। উল্লেখযোগ্য যে পবিতৰাত খাদ্যৰ অভাৱৰ বাবেই ২৫ শতাংশতকৈ অধিক গঁড় বাহিৰৰ কৃষিভূমিত চৰিবলৈ ওলাই যায়, যাৰ ফলত পবিতৰাৰ ৭০ শতাংশ গঁড় চোৰাং চিকাৰীয়ে বাহিৰতে হত্যা কৰে।

পোহনীয়া জন্তুৰ সৈতে একেখন চৰণীয়া পথাৰতে হোৱা প্ৰতিযোগিতাত বন্যপ্ৰাণী তিষ্ঠি থাকিব নোৱাৰে। কাজিৰঙাৰ দ'লহৰিণৰ বৃহৎ জাকটো মিহিমুখৰ ওচৰৰ ওখ মুকলি ঠাইডোখৰত চৰে আৰু প্ৰধানতঃ জিৰণি লয় (Yarding)। এনে ঠাই দ'লহৰিণৰ প্ৰিয়। দ'লহৰিণ এবিধ স্পৰ্শকাতৰ আৰু 'স্পেচিয়েলিষ্ট' প্ৰাণী। নিৰ্দিষ্ট ঘাঁহ আৰু পৰিস্থিতিতন্ত্ৰতহে সিহঁতে বংশবৃদ্ধি কৰে। গতিকে এনে এবিধ প্ৰাণীয়ে ঘৰচীয়া জন্তুৰ সৈতে কৰা প্ৰতিযোগিতাত তিষ্ঠি থাকে কেনেকৈ? দ'লহৰিণ পূব দুৱাৰেদি ভাৰতলৈ প্ৰৱজিত হোৱা প্ৰাণী। পূৰ্বতে লুইত আৰু ইয়াৰ অইন প্ৰধান উপনদীসমূহৰ দুয়োপাৰৰ আৰ্দ্ৰ পলসুৱা তৃণভূমিৰে আৱৰা এলেকাত, সমগ্ৰ অসমতে ই বিয়পি আছিল। আজি মাত্ৰ কেইটামানহে দ'লহৰিণ কাজিৰঙাত বৰ্তি আছে যদিও ইহঁতৰ বংশ বৃদ্ধি যোৱা পাঁচ দশক জুৰি প্ৰায় স্থবিৰ হৈয়ে আছে। কাজিৰঙাত ১৯৮৪ চনত থকা ৭৫৬টা দ'লহৰিণ ২০০৭ চনত ৬৮১টালৈ কমিল।

এসময়ত আমেৰিকাৰ বিশাল সমতল আৰু প্ৰসিদ্ধ

উপত্যকাখনত দুই কোটিৰো অধিক বন গৰুৰ বাসস্থান আছিল। এই তৃণভূমিত ১৮৬২ চনৰ Homestead Actৰ অধীনত ৬০ লাখ লোকক বাস কৰিবলৈ দি দেশখনে বিশ্বৰ এক বৃহৎ পৰিৱেশ দুৰ্যোগৰ সৃষ্টি কৰিছিল। নিৰ্বিচাৰ পশুধন চাৰণৰ লগতে খাদ্য আৰু বসনৰ বাবে হত্যা কৰাৰ ফলত বন গৰুৰ সংখ্যা ১৮৮৯ চনলৈ বাচি থাকিল মাত্ৰ ৫৪১টা। তৃণভূমিক কৃষিভূমিলৈ ৰূপান্তৰ কৰোঁতে মাটিৰ উপৰিভাগ চহাই ভঙাৰ ফলত তাত থকা দুষ্প্ৰাপ্য ঘাঁহৰ শিপাবোৰ ধ্বংস হ'ল। পৌনঃপুনিক এনে কৰ্মই মাটি শুকান আৰু ঢিলা কৰিলে আৰু তাৰ পিছতেই ১৯৩০ চনৰ পৰা হোৱা আঠ বছৰীয়া খৰে তাত অভূতপূৰ্ব ধূলিৰ ধুমুহাৰ সৃষ্টি কৰি মাটিৰ অতিকৈ সাৰুৱা উপৰিভাগ উৰুৱাই নি এক ভয়ংকৰ সংকটৰ সৃষ্টি কৰিলে। পৰিত্ৰাণৰ বাবে আমেৰিকা চৰকাৰে বিশেষ পদ্ধতিৰে মাটি উন্নত কৰাৰ ব্যৱস্থা কৰিবলগীয়া হ'ল।

আমাৰ অসমতো এনে ধৰণৰ দুৰ্যোগ কেতিয়াবাই আৰম্ভ হ'ল। যি অসমত বানে পলস পেলাই অলপ কষ্টতে অসমীয়া খেতিয়কক অধিক শস্য উৎপাদন কৰাত যুগ যুগ ধৰি সহায় কৰি আহিছিল, আৰ্দ্ৰ তৃণভূমি আৰু জলাহ নিধনৰ পিছত তাত আজি পলসৰ সলনি দুই-তিনি মিটাৰ টো-টোৱা বালিৰ তৰপ— য'ত বহু বছৰলৈ কোনো শস্য হোৱাৰ সম্ভাৱনা নাই। ধেমাজি, লখিমপুৰ, দৰং, নলবাৰী, বৰপেটা জিলাৰ উত্তৰভাগ আজি এনে দুৰ্যোগত আক্ৰান্ত। শোণিতপুৰৰ উত্তৰাংশৰ অৰণ্য বিনাশ কৰি কৃষিভূমি আৰু বস্তিলৈ ৰূপান্তৰিত কৰাৰ কুফলো দেখিবলৈ বেছি দিন অপেক্ষা কৰিব নালাগিব চাগে'!

তৃণভূমিত পশুধন চৰোৱাৰ আন এক মাৰঘাত বিপদ হ'ল সৌচৰা ৰোগ। এনে ৰোগত আক্ৰান্ত পশুধনৰ চিকিৎসা কৰা সহজ, কিন্তু বন্যপ্ৰাণীলৈ বিয়পাৰ পিছত মহামাৰী ৰূপ ল'লে পৰিত্ৰাণ পোৱা সম্ভৱ নহয়। চৰকা, গল হেঙৰা আদি ৰোগতকৈ ঘোঁৰা শলখা ৰোগ পশুধনৰ বাবে মাৰাত্মক। অসমত এই ৰোগ সময়ে সময়ে বন্যপ্ৰাণীৰ ক্ষেত্ৰত হৈয়েই আছে। নক'লেও হয় যে একেখন চাৰণ ক্ষেত্ৰত থকা পশুধনে এই ৰোগ বন্যপ্ৰাণীৰ মাজলৈ বিয়পাই দিয়ে। অসমত ঘোঁৰা শলখা ৰোগত নিধন হোৱা বন্যপ্ৰাণীৰ তথ্য এনে ধৰণৰ—

১৯১৯ চন ঃ উত্তৰ কাছাৰত ১৫০তকৈ অধিক হাতীৰ মৃত্যু;

১৯১৪-১৭ চন ঃ কাজিৰঙাত বহুতো গঁড়ৰ মৃত্যু;

১৯৪৮ চন ঃ উত্তৰ কাছাৰৰ বন গৰুৰ সংখ্যা প্ৰায় নিঃশেষ;

১৯৫০-৫১ চন ঃ কাজিৰঙাত ১৩টাতকৈও অধিক গঁড়ৰ মৃত্যু;

১৯৫২-৫৪ চন ঃ কাজিৰঙাত ভালেসংখ্যক ম'হৰ মৃত্যু;

(উল্লেখযোগ্য যে ১৯৫৩ চনত কাজিৰঙাৰ দাঁতিকাষৰীয়া এলেকাত ৩০,০০০তকৈয়ো অধিক পশুধনক প্ৰতিষেধক ছিটা দিয়া সত্ত্বেও এই ৰোগ বিয়পিছিল)

১৯৫৭-৫৮ চন ঃ মানাহ, কাজিৰঙাত বনগৰু, ফুটুকী হৰিণ, কাঠশৰ, সুগৰী পহু, বন গাহৰি আৰু কিছুসংখ্যক হাতীৰ মৃত্যু। ইয়াৰ ফলতে মানাহ এলেকাত ফুটুকী হৰিণৰ সংখ্যা অভূতপূৰ্ব হাৰত কমি গৈছিল।

১৯৬৮ চন ঃ কাজিৰঙাত কাঠশৰৰ মৃত্যু।

উল্লেখযোগ্য যে পশু চিকিৎসা বিজ্ঞানৰ যুগান্তকাৰী উন্নতি হৈছে যদিও ৰাজ্যখনত এই মাৰাত্মক ৰোগত আক্ৰান্ত হৈ এতিয়াও নিয়মিতভাৱে পশুধনৰ মৃত্যু হৈ আছে। অসম বিধান সভাত ৫-৩-২০০৮ত দাখিল কৰা তথ্য মতে ২০০১ৰ পৰা ২০০৭ চনলৈ প্ৰতি বছৰে এই ৰোগত পশুধন আক্ৰান্ত হৈছিল, যাৰ ফলত ৩৭৩টা পশুধনৰ মৃত্যু হৈছিল। ১৯৭২ চনৰ বন্যপ্ৰাণী (সুৰক্ষা) আইনৰ ৩৪ নং ধাৰা মৰ্মে বন্যপ্ৰাণী এলেকাৰ দাঁতিকাষৰীয়া ঠাইৰ পশুধনক অসংক্ৰমণ কৰা কাম বাধ্যতামূলক কৰা হৈছে যদিও ইয়াৰ প্ৰয়োগ যথাযথ হোৱা নাই। আইনী ব্যৱস্থা থকা সত্ত্বেও সংক্ৰামক ৰোগৰ প্ৰতিৰোধৰ ক্ষেত্ৰত চৰকাৰে ইমানেই সতৰ্ক হ'ব লগা হৈছে যে ৰাষ্ট্ৰীয় উদ্যানত পশুধন চৰোৱা কাৰ্য নিষিদ্ধ কৰাৰ পিছতো, আনকি যদিহে এনে এলেকাৰ ভিতৰলৈ চৰকাৰী কামত বাহন হিচাপে পশুধন নিব লগা হয়, তেনেহ'লেও সেই জন্তুক যে অসংক্ৰমণ কৰা হৈছে সেয়া নিশ্চিত হ'ব লাগিব।

পশুধনৰ সঘন চাৰণৰ ফলত তৃণভূমিৰ মাটিৰ উপৰিভাগ পিটি খাই কঠিন তৰপ এটাৰ সৃষ্টি কৰি মাটিৰ গুণগত মানৰ প্ৰভূত ক্ষতি কৰাৰ উপৰি অপতৃণৰ আধিক্য বৃদ্ধি কৰে। ইউৰোপত চলোৱা গৱেষণাই প্ৰমাণ কৰিছে যে জন্তুৰ খুড়াৰ

অহৰহ আঘাতৰ ফলত ঘাঁহৰ শিপাৰ প্ৰভূত ক্ষতি হৈ মূল্যবান প্ৰজাতিসমূহ পৰ্যায়ক্ৰমে বিলুপ্ত হয়। বৃহৎ পশুধন চাৰণৰ ফলত আমেৰিকাৰ প্ৰেইৰি এলেকাত সংঘটিত বিপৰ্যয়ৰ কথা উনুকিওৱা হৈছে। অকল তৃণভূমিৰেই নহয়, গো চাৰণৰ ফলত আৰ্দ্ৰ তৃণভূমিৰ অবিচ্ছেদ্য অংগ জলাহবো বিস্তৰ ক্ষতি হয়। পবিতৰাৰ তামুলী ডোবা, কাজিৰঙাৰ অগৰাতলীৰ চহলাৰ বিশাল, সমৃদ্ধ জলাহ মূলতঃ পশুধন চাৰণৰ ফলতেই পোত গ'ল। ইউৰোপত কৰা গৱেষণাই কয় যে গো চাৰণৰ ফলত জলাহত জলজ পক্ষীৰ সংখ্যাও দ্ৰুত হাৰত হ্ৰাস পায়। ১৯৯৪ চনত 'মধ্য-শীতকালীন পক্ষী গণনা' কালত পবিতৰাত য'ত ২০,০০০ বিভিন্ন প্ৰজাতিৰ জলজ চৰাই গণনা কৰা হৈছিল, তাত আজি বোধহয় ৪,০০০টাও পোৱা নাযাব। ওৱাঙৰ ছবিখনো ইয়াৰ ব্যতিক্ৰম নহয়।

আৰ্দ্ৰ পলসুৱা তৃণভূমিৰ ওখ ঘাঁহবোৰ মে'-জুনৰ পৰা নৱেম্বৰ-ডিচেম্বৰ মাহলৈ পূৰঠ হোৱাৰ বাবে বিভিন্ন কাৰণত জন্তুৰ বাবে পুষ্টিহীন খাদ্যলৈ পৰিৱৰ্তন হয়। একে সময়তে এনে তৃণভূমিত থকা জলাহ আৰু দ' ঠাইবোৰত পানী জমা হৈ কেইবাবিধো জলজ উদ্ভিদৰ সৃষ্টি হয়। এই জলজ উদ্ভিদবোৰ পুষ্টিকৰ আৰু সহজে হজম কৰিব পৰা গুণসম্পন্ন। সেয়ে এনে ঠাইসমূহ বন্যপ্ৰাণীৰ নিদান কালৰ একমাত্ৰ ভঁৰাল। অক্টোবৰ-নৱেম্বৰ মাহৰ পৰা জলাহ/দ' ঠাইৰ পানী ক্ৰমে শুকাবলৈ ধৰে আৰু তেতিয়াই তেনে ঠাইত প্ৰচুৰ উৎকৃষ্ট চুটি ঘাঁহৰ সৃষ্টি হয়। ডিচেম্বৰ মাহৰ পৰা পৰ্যায়ক্ৰমে তৃণভূমি জ্বলোৱাৰ বাবে এনে ঠাইত নতুন পুষ্টিদায়ক কোমল ঘাঁহনি গজি উঠে। কাজিৰঙাৰ দৰে ঠাইৰ তৃণভূমিত ওখ ঘাঁহ আৰু জলাহ/দ' ঠাইত উৎপন্ন হোৱা চুটি, কোমল ঘাঁহনিৰ এক সন্তুলিত ব্যৱস্থা যুগ যুগ ধৰি বৰ্তি থকাৰ বাবেই পবিতৰাৰ দৰে ইয়াৰ জন্তুৱে খাদ্যৰ বাবে বাহিৰলৈ ঢাপলি মেলা ঘটনা অতি কম। নকলেও হয় যে ওখ/চুটি ঘাঁহনি আৰু জলাহ/দ' ঠাইৰ সন্তুলিত ব্যৱস্থা তেতিয়ালৈহে বৰ্তি থাকিব, যেতিয়ালৈ জলাহ আৰু তৃণভূমি এক সন্তুলিত অৱস্থাত থাকিব।

১৯৯৫-৯৬ চনত কৰা জৰীপ মতে কাজিৰঙাত চুটি ঘাঁহনিৰে আবৰা এলেকা আছিল প্ৰায় ৭ শতাংশ। অনিয়মিক জলাহ বাম হোৱাৰ ফলত বৰ্তমান এনে এলেকা বিপদজনকভাৱে টুটি আহিছে। কাজিৰঙাৰ বাগৰী এলেকা তুলনামূলকভাৱে দ' কাৰণে তাত চুটি ঘাঁহৰ প্ৰাপ্তিও অধিক। সেয়ে বাগৰীত জন্তুৰ ঘনত্বও অধিক। কাজিৰঙাত বনৰীয়া ম'হৰ সংখ্যাও বিপজ্জনকভাৱে বৃদ্ধি পাই গৈ আছে। ম'হ, পহু, গঁড়, আনকি হাতীও খৰালি কালত চুটি ঘাঁহনিৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল। ম'হ এবিধ নিম্নমানৰ ঘাঁহ (Coarse feeder) খোৱা জন্তু। সেয়ে চুটি ঘাঁহনি এলেকাৰ সংকোচনে ভৱিষ্যতে বাকীবোৰ জন্তুৰ বাবে বিপদ কঢ়িয়াই আনিব। আজিৰ পৰা আঠ-দহ বছৰ আগলৈ কাজিৰঙাত চুটি ঘাঁহনিৰ এনেকুৱা দুৰৱস্থা হোৱা নাছিল। পৰিৱৰ্তিত পৰিস্থিতিত ম'হ আৰু হাতী হয়তো কিছু বছৰলৈ বৰ্তি থাকিব পাৰিব। কিন্তু চুটি ঘাঁহনিৰ নাটনিয়ে গঁড়, বিশেষকৈ দ'ল হৰিণৰ ওপৰত নেতিবাচক প্ৰভাৱ পেলাব। লক্ষ্য কৰিব লগীয়া দিশ হ'ল— কিছুমান বন্যপ্ৰাণীয়ে চুটি ঘাঁহনিৰ সৈতে আপদ কালত অইন ঘাঁহনিৰ ওপৰতো নিৰ্ভৰ কৰি চলিব পাৰে যদিও দুৰ্ভাগ্যক্ৰমে পশুধন সম্পূৰ্ণভাৱে চুটি ঘাঁহনিৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল। সেয়ে ইতিমধ্যে কাজিৰঙাত জলাহৰ ওপৰত সংকট নমাই অনা আপদকালীন খাদ্যৰ অনাটনৰ সময়তে যদি ঘৰচীয়া জন্তু তাত অধিক হাৰত চৰিবলৈ আৰম্ভ কৰে, তেনেহ'লে কাজিৰঙাৰ অৱস্থা পবিতৰা বা ওৱাঙতকৈও যে অধিক শোচনীয় হ'ব, তাত কোনো সন্দেহৰ অৱকাশ নাই।

পূৰ্বতে প্ৰতিখন অসমীয়া গাঁৱৰ গাতে লাগি থকাকৈ কমেও একোখন সংৰক্ষিত গোপচাৰ (Village Grazing Reserve) আছিল। তদুপৰি আছিল বিশাল বৈতনিক সংৰক্ষিত গোপচাৰ (Professional Grazing Reserve)। নামনি অসমৰ এনে গোপচাৰ মূলতঃ বংগীয় মূলৰ লোকৰ বাসস্থান হ'ল। ২০০৫ চনৰ অসম চৰকাৰৰ হিচাপ মতে অসমৰ কেইখনমান জিলাত থকা অৱশিষ্ট গোপচাৰৰ হিচাপ এনে ধৰণৰ— গোলাঘাট - ২.৩৭ শতাংশ, নগাঁও - ১.৫৫ শতাংশ, দৰং - ২.৭ শতাংশ, শোণিতপুৰ - ২.৩৫ শতাংশ, তিনিচুকীয়া - ০.৯৩ শতাংশ ইত্যাদি। উজনি অসমত থকা অসংৰক্ষিত চৰকাৰী ভূমি আৰু আনকি সংৰক্ষিত গোপচাৰসমূহো মূলতঃ

ক্ষুদ্ৰ চাহবাগান সৃষ্টিৰ কালান্তক ধুমুহাত নিঃশেষপ্ৰায় হ'ল। এইবোৰ তথ্য পাঁচ বছৰ আগৰ। বৰ্তমান ই নিশ্চিতভাৱে মাৰ্‌ঘাত ৰূপ লৈছে। তথ্যমতে, ১৯৯০ চনত অসমত চাহ গছেৰে আবৃৰা এলেকা আছিল ২৩০৫.৬৩ বৰ্গ কিঃমিঃ, যি বাঢ়ি গৈ ২০০৭ চনত হ'লগৈ ৩২১৪.৩৯ বৰ্গ কিঃ মিঃ। এই বৃদ্ধিৰ মূল কাৰণ দুটা — (ক) পুৰণি চাহ বাগানৰ বাবে আৱণ্টিত এলেকাত পতিত হৈ থকা অৰণ্য সদৃশ ভূমি চাফা কৰি অধিক চাহ গছ ৰোপণ কৰা, আৰু (খ) পতিত/সংৰক্ষিত/অসংৰক্ষিত ভূমি, য'ত গৰু-ম'হ চৰোৱাৰ উপৰি অইন দৈনন্দিন ঘৰুৱা সামগ্ৰী মজুত আছিল; আৰু (গ) প্ৰায় প্ৰতিখন অসমীয়া ঘৰৰ পিছফালে সংলগ্নিত 'বাৰী', য'ৰ পৰা খৰি, খেৰ, বাঁহ, ফল-মূলৰ উপৰি নিদান কালত গৰু-ম'হৰ খাদ্যও পোৱা গৈছিল— এইবোৰ এলেকা মুকলি কৰি ক্ষুদ্ৰ চাহ বাগানৰ সৃষ্টি কৰা হ'ল। আমাৰ বোধেৰে অসমৰ দৰে ভূতাত্ত্বিক গাঁথনি আৰু ভৌগোলিক অৱস্থান, যি এতিয়াও চালুকীয়া, অস্থিৰ অৱস্থাৰে গতি কৰি আছে— এনে ঠাইত অধিক আয়ৰ বাবে বৰ্তমান উজান উঠা ক্ষুদ্ৰ চাহ বাগানৰ সৃষ্টিৰ প্ৰক্ৰিয়াই অসমৰ ভৱিষ্যতৰ প্ৰাকৃতিক পৰিস্থিতিতন্ত্ৰত সাংঘাতিক প্ৰভাৱ পেলাব পাৰে।

কাজিৰঙাত আজি কিছু বছৰৰ আগলৈ ওৰাং-পবিতৰা সদৃশ পৰিস্থিতি প্ৰকট ৰূপত নাছিল। কিন্তু যোৱা পাঁচ-সাত বছৰত কাজিৰঙাৰ দাঁতিকাষৰীয়া খালী ঠাইসমূহ অবিশ্বাস্য হাৰত টুটি আহিবলৈ ধৰিছে। কাজিৰঙাক কেন্দ্ৰ কৰি বিভিন্ন ব্যৱসায় গা কৰি উঠিবলৈ ধৰিছে। দহ বছৰ আগলৈ য'ত মাত্ৰ তিনি-চাৰিখন হোটেলহে আছিল, তাত আজি চাৰি কুৰিতকৈও অধিক হৈছেগৈ। বুঢ়াপাহাৰৰ পৰা বোকাখাতলৈ, কাজিৰঙাৰ গাতে লাগি থকা সংৰক্ষিত/অসংৰক্ষিত গোপচাৰ, খালী ঠাই, আনকি জলাহ পিটনিও এফালৰ পৰা আবাদ হ'ল। তদুপৰি কাৰ্বি আংলং স্বায়ত্ত শাসিত জিলা পৰিষদৰ কাজিৰঙাৰ সীমা চুই থকা এলেকাত পৰিষদেও ঘৰ-দুৱাৰ বন্ধা আদি উন্নয়নমূলক কাম দ্ৰুতহাৰত চলাই আছে— যেন কাজিৰঙাকেন্দ্ৰিক এক মহা মেলাৰ আয়োজন!

লাওখোৱা, বুঢ়াচাপৰিয়ে আজি কেৱল মৃত্যুৰ বাবেহে ক্ষণ গণি আছে। ওৰাং, পবিতৰাৰ তৃণভূমি এচাম অকৃতজ্ঞ, মাটিখোৰ লোকৰ কেইবাবছৰ জোৰা সংগঠিত, পৰিকল্পিত আগ্ৰাসনৰ কবলত। আনকি কাজিৰঙাও এনে ৰাজনীতিৰ হাঁতোৰাৰ বাহিৰত নহয়। এনে এক চৰম সন্ধিক্ষণত বিশ্বৰ দুৰ্লভ, অসমীয়াৰ ঐতিহ্যময়ী অৱশেষ তৃণভূমিখিনি ৰক্ষা কৰাৰ চিন্তা আমি গুৰুত্বসহকাৰে কৰাৰ সময় পাৰ হওঁ হওঁ হৈছে। ●

অসম চৰকাৰৰ বন বিভাগত সহকাৰি বন সংৰক্ষক হিচাপে কৰ্মৰত শ্ৰীতালুকদাৰ এজন অতি নিষ্ঠাৱান আৰু দক্ষ বন্যপ্ৰাণী সংৰক্ষক। তেখেতৰ সমস্ত চাকৰি কাল বন্যপ্ৰাণী সংৰক্ষণৰ স্বাৰ্থত একান্ত আৰু আদৰ্শনীয়ভাৱে নিয়োজনৰ পটন্তৰ। তেখেতে এনে আত্মত্যাগী কৰ্মনিষ্ঠাৰ নিমিত্তে কাজিৰঙা ওৱাইলড লাইফ চ'ছাইটিৰ "লাইফ টাইম এছিভমেণ্ট ২০০৯-২০১০" বঁটা লাভ কৰে।

জীৱ-জন্তুৰ পৰা মানুহলৈ আহিব পাৰে বহুবোৰ ৰোগ

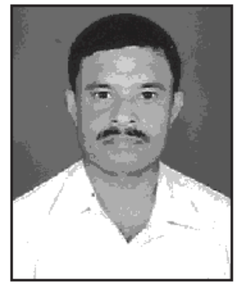

ডাঃ প্ৰবীণ কুমাৰ নেওগ

যোৱা দুটামান বছৰত বাৰ্ড ফ্লু আৰু ছোৱাইন ফ্লু ৰোগে জনজীৱনত বিভীষিকাৰ সৃষ্টি কৰিছে। আশংকা কৰা ধৰণেৰেই পশ্চিম বংগত বাৰ্ড ফ্লু ৰোগে দেখা দিয়াৰ পাছতে অসমলৈও এই ৰোগ সম্প্ৰসাৰিত হ'ল। শেহতীয়াকৈ অহা ছোৱাইন ফ্লু ৰোগৰ সংক্ৰমণৰ বাবেও সমগ্ৰ পৃথিৱী জুৰি সতৰ্কতামূলক বিধি-ব্যৱস্থাক আদৰণি জনাবলগা হৈছে। কেৱল বাৰ্ড ফ্লু বা ছোৱাইন ফ্লুৱেই নহয়; এনে বহুবোৰ ৰোগ আছে, যিবোৰ জীৱ-জন্তু, চৰাই-চিৰিকটিৰ পৰা মানুহলৈ অথবা মানুহৰ পৰা ইতৰ প্ৰাণীৰ দেহলৈ সংক্ৰমিত হ'ব পাৰে। ইতৰ প্ৰাণীৰ পৰা সংক্ৰমিত বহুবোৰ ৰোগে বহু সময়ত মানুহৰ মাজত মহামাৰীৰ ৰূপ গ্ৰহণ কৰি জন-জীৱনৰ ব্যাপক হানি-বিঘিনি ঘটাব পাৰে।

আজিকালি কুকুৰ-মেকুৰী, বিভিন্ন চৰাই, শহাপহু আদি পোহা বহুতৰ বাবে এটা চখত পৰিণত হৈছে। কুকুৰ-মেকুৰী পোহাটো বহুতৰে এটা হ'বি আৰু বহুতৰ বাবে ইহঁত নিঃসংগতা দূৰীকৰণৰ একমাত্ৰ উপায়। এনেধৰণৰ হ'বি থকা বহুতো লোকে কুকুৰ-মেকুৰীক কোলাত লৈ মৰম কৰা, চুমা খোৱা, একেলগে বিচনাত শুবলৈ দিয়া দেখা যায়। জীৱ-জন্তুৰ প্ৰতি মৰম আৰু আকৰ্ষণ থকাটো এক মহান মানৱীয়তা; কিন্তু একে সময়তে এই কথাটোও মনত ৰখা প্ৰয়োজন— মৰমৰ সীমা অতিক্ৰমে কেতিয়াবা জীৱ-জন্তুৰ দেহৰ পৰা মানুহৰ শৰীৰলৈ ৰোগৰ সংক্ৰমণ ঘটাবও পাৰে। ৰোগীক শুশ্ৰূষা কৰাটো এক মহান মানৱীয়তা; কিন্তু ৰোগীৰ ৰোগটো শুশ্ৰূষাকাৰীৰ শৰীৰলৈ যাতে বিয়পিব নোৱাৰে, তাৰ ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰাটোও শুশ্ৰূষাকাৰীৰ কৰ্তব্য।

কেন্সাৰ, উচ্চ ৰক্তচাপ, ডায়েবেটিছ, এজ্‌মা, হৃদযন্ত্ৰৰ অসুখ আদি শৰীৰৰ গঠন আৰু কাৰ্যাৱলীৰ আসোঁৱাহজনিত ৰোগসমূহক বাদ দি যিবোৰ বীজাণুৰ আক্ৰমণৰ দ্বাৰা হোৱা ৰোগ আছে, সেইবোৰৰ কিছুমান ৰোগ কেৱল মানুহৰ দেহতহে হয়। মেলেৰিয়া, কলেৰা, টাইফয়েড আদি বীজাণুজনিত ৰোগে মানুহক আক্ৰমণ কৰে, কিন্তু জীৱ-জন্তুক নকৰে। চবকা, গলফুলা, জহৰবাত, হগ-কলেৰা আদি ৰোগে কেৱল জীৱ-জন্তুকহে আক্ৰমণ কৰে, মানুহক নকৰে। কিন্তু কিছুমান বীজাণুজনিত ৰোগ আছে, যি মানুহ, জন্তু আনকি চৰাই-চিৰিকটিকো আক্ৰমণ কৰিব পাৰে আৰু সুবিধাজনক পৰিস্থিতিত এনেবোৰ ৰোগ জন্তুৰ পৰা মানুহলৈ বা মানুহৰ পৰা জন্তুলৈ সংক্ৰমিত হ'ব পাৰে।

জন্তুৰ পৰা মানুহলৈ অথবা মানুহৰ পৰা জন্তুলৈ পৰস্পৰ সংক্ৰমিত হ'ব পৰা এনেবোৰ ৰোগকে ইংৰাজীত Zoonose বা Zoonotic disease বুলি কোৱা হয়। এই ৰোগবোৰক আমি অসমীয়াত উভ-সংক্ৰামক ৰোগ বুলি ক'ব পাৰোঁ। উভ-সংক্ৰামক ৰোগসমূহৰ শ্ৰেণীবিভাজন বীজাণুৰ শ্ৰেণী অনুযায়ী নিম্নোল্লেখিত ধৰণেৰে কৰিব পাৰি—

(১) **বেক্টেৰিয়াজনিত ৰোগ** ঃ এনথ্ৰাক্স (Anthrax), ব্ৰুচেলʼচিছ, যক্ষ্মা, প্লেগ, লেপ্টʼস্পাইৰʼচিছ আদি।

(২) **ভাইৰাছজনিত ৰোগ** ঃ বাৰ্ড ফ্লু বা এভিয়ান ইনফ্লুয়েঞ্জা, ছোৱাইন ফ্লু, এনকেফেলাইটিছ, এইড্‌ছ আদি।

(৩) **ভেঁকুৰজনিত ৰোগ** ঃ ৰিং ৱৰ্ম, বিভিন্ন ছালৰ ৰোগ আদি।

(৪) **পেলুজনিত ৰোগ** ঃ ফিটা পেলু, যকৃৎ কৃমি, হাঁকুটা পেলু, হাতীখুজীয়া (Filaria), চিষ্টʼচʼমা ৰোগ, লোৱা-লোৱা ৰোগ (Loa-Loa disease) আদি।

(৫) **প্ৰʼটʼজোৱাজনিত ৰোগ** ঃ মেলেৰিয়া, কʼলাজ্বৰ,

ট্ৰাইপেনচ'মা, জিয়াৰ্দিয়াজনিত গ্ৰহণী আদি।

ভাইৰাছজনিত উভ-সংক্ৰামক ৰোগবোৰ বৰ সঘনাই সংক্ৰমিত হয় আৰু কেতিয়াবা ই মৃত্যু-বিভীষিকাৰো সৃষ্টি কৰে। বাৰ্ড ফ্লু, জলাতংক, এনকেফেলাইটিছ আদি এনে জাতীয় ৰোগ।

বাৰ্ড ফ্লু ঃ বিজ্ঞানীসকলে ভয় খাইছে কিয় ?

বাৰ্ড ফ্লু এবিধ ইনফ্লুয়েঞ্জা ভাইৰাছৰ পৰা হোৱা ৰোগ আৰু ই বনৰীয়া অথবা ঘৰচীয়া গাহৰি আৰু চৰাইৰ দেহৰ পৰা মানুহৰ দেহলৈ সংক্ৰমিত হ'ব পাৰে; মানুহৰ দেহত এইবিধ ভাইৰাছে ইনফ্লুয়েঞ্জা জাতীয় ৰোগ সৃষ্টি কৰি মানুহজনৰ মৃত্যু ঘটাব পাৰে। H_5N_1 নামৰ বিশেষ ধৰণৰ ভাইৰাছবিধে এই ৰোগ সৃষ্টি কৰে। জিনীয় গঠনৰ সালসলনি ঘটি সৃষ্টি হোৱা H_5N_1 নামৰ ভাইৰাছবিধ একপ্ৰকাৰৰ নতুন ধৰণৰ ভাইৰাছ। যিহেতু এইবিধ ভাইৰাছ জনজীৱনৰ মাজত পূৰ্বে সংক্ৰমিত হোৱা নাই, সেয়েহে মানুহৰ শৰীৰত ইয়াৰ বিৰুদ্ধে প্ৰতিৰোধ ক্ষমতা গঢ় লোৱা নাই। ১৯১৮-২০ চনত আজিৰ বাৰ্ড ফ্লুৰ নিচিনা স্পেনিছ ফ্লু নামৰ এবিধ ভাইৰাছজনিত ৰোগে মহামাৰীৰ সৃষ্টি কৰিছিল। সমগ্ৰ পৃথিৱীজুৰি তেতিয়া ২০ৰ পৰা ৪০ শতাংশ লোক এই ৰোগত আক্ৰান্ত হৈছিল আৰু চাৰিৰ পৰা পাঁচ কোটি লোকে এই ৰোগত প্ৰাণ হেৰুৱাইছিল। অসমতো সেই যুগতে প্ৰায় ডেৰ লাখৰ ওচৰা-ওচৰি মানুহ মৃত্যুমুখত পৰিছিল। ইতিহাসৰ এই তথ্যৰ বাবেই আচলতে বিজ্ঞানীসকলে ভয় খাইছে। বাৰ্ড ফ্লুৰ ক্ষেত্ৰত অৱশ্যে এটা কথাই সকাহ দিছে যে এই ৰোগ চৰাইৰ পৰা মানুহলৈ সংক্ৰমিত হ'ব পাৰে; কিন্তু এজন আক্ৰান্ত মানুহৰ পৰা এজন সুস্থ মানুহলৈ সংক্ৰমিত হোৱাৰ তথ্য এতিয়ালৈকে নাই।

কাকতে-পত্ৰই বাৰ্ড ফ্লুৰ কথা যি ধৰণে প্ৰকাশ পাইছে, তেনে ক্ষেত্ৰত জনসাধাৰণ ভীতিগ্ৰস্ত হোৱাই স্বাভাৱিক। বজাৰত হাঁহ-কুকুৰাৰ মাংসৰ বিক্ৰীও কমি গৈছে। সদ্যহতে এটা কথা মনত ৰখাই ভাল যে সিজাই খোৱা মাংস বা কণীৰ পৰা বাৰ্ড ফ্লুৰ বীজাণু সংক্ৰমিত হ'ব নোৱাৰে আৰু চৰকাৰ তথা পশুপালন বিভাগৰ দ্বাৰা নিষেধাজ্ঞা জাৰি নকৰালৈকে হাঁহ-কুকুৰাৰ মাংস অথবা কণী বিক্ৰী আৰু ভক্ষণ কৰিবলৈ ভয় কৰিব নালাগে। শেহতীয়াকৈ অহা ছোৱাইন ফ্লুৰ ভাইৰাছটোৰ নাম H_5N_1 আৰু এই ভাইৰাছ গাহৰিৰ দেহৰ পৰা মানুহলৈ সংক্ৰমিত হৈ সংক্ৰামক ৰূপ ধাৰণ কৰিছে বুলি বিজ্ঞানীসকলে ব্যাখ্যা কৰিছে। ছোৱাইন ফ্লুৰ ভাইৰাছ গাহৰিৰ পৰা মানুহৰ শৰীৰলৈ আহি মানুহজনক আক্ৰান্ত কৰাৰ পাছত এজন আক্ৰান্ত মানুহৰ পৰা আন এজন সুস্থ মানুহলৈ সংক্ৰমিত হ'ব পাৰে আৰু সেয়েহে ছোৱাইন ফ্লুৰ ভয়াবহতা বাৰ্ড ফ্লুতকৈও অধিক বুলি বিজ্ঞানীসকলে সতৰ্কতামূলক বিধি-ব্যৱস্থাৰ পোষকতা কৰিছে।

এনথ্ৰাক্স, চিৰিয়াখানাৰ গঁড়টো আৰু তেজপুৰৰ সেই কৰুণ ঘটনা ঃ

সম্ভৱ ১৯৯১-৯২ চনমানৰ ঘটনা। মাংস খাই তেজপুৰত বহুকেইজন চাহ বনুৱা ৰোগাক্ৰান্ত হৈ মৃত্যুমুখত পৰিল। সেই সময়ত প্ৰকাশিত বাতৰি মতে মৃত ব্যক্তিসকলে মৃত্যুৰ আগদিনা মৃত গৰুৰ মাংস ভক্ষণ কৰিছিল। মৰিবলৈ কলমটিয়াই থকা হাঁহ-কুকুৰাক মাৰি খোৱাৰ অভ্যাস বহু লোকৰ আছে। সেই সময়ত সেই অঞ্চলত গৰু-ম'হৰ 'টেঁটুৱা' ৰোগে দেখা দিছিল। টেঁটুৱা (Anthrax) ৰোগত যিহেতু আক্ৰান্ত জন্তুটো হঠাতে মৃত্যুমুখত পৰে, সেয়েহে বনুৱাসকলে হয়তো জন্তুটো হাৰ্ট-ফেইল কৰি মৃত্যু হোৱা বুলি ভাবি লৈ তাৰ মাংস ভক্ষণ কৰিলে। মাংস নিশ্চয় তেওঁলোকে সিজাই খাইছিল; কিন্তু দুৰ্ভাগ্যজনক কথাটো হ'ল, টেঁটুৱা ৰোগৰ বীজাণু 'বেচিলাছ এনথ্ৰাচিছ' (Bacillus Anthracis) নামৰ বেক্টেৰিয়াবিধ যেতিয়া বায়ুমণ্ডলৰ সংস্পৰ্শলৈ আহে, তেতিয়া ই ইমানেই শক্তিশালী হৈ পৰে যে উতলাই সিজালেও মাংসৰ ভিতৰত এই বীজাণুবিধ সজীৱ হৈ থাকিব পাৰে আৰু ই মানুহৰ শৰীৰত ৰোগ সৃষ্টি কৰিব পাৰে।

দুবছৰমানৰ আগতে গুৱাহাটীৰ চিৰিয়াখানাত এটা গঁড় এনথ্ৰাক্স (Anthrax) ৰোগত আক্ৰান্ত হৈ মৃত্যু হোৱাৰ পাছত এনথ্ৰাক্স ৰোগে মহামাৰীৰ ৰূপ লৈ মানুহৰ মৃত্যু ঘটাব পাৰে বুলি সৰ্বত্ৰ আলোচনা হৈছিল আৰু জনসাধাৰণ কিছু পৰিমাণে আতংকিতও হৈছিল। এনথ্ৰাক্সৰ দৰে মাৰাত্মক ৰোগ জন্তুৰ

পৰা মানুহলৈ আহিব পাৰে সঁচা; কিন্তু ই মহামাৰীৰ ৰূপ ধাৰণ কৰি বহু মানুহৰ মৃত্যু ঘটাব বুলি ভবাটো এক অনাহক আশংকাহে। ইতিহাসত 'এনথ্ৰাক্স'ৰ মহামাৰী হৈ বহু মানুহৰ মৃত্যু হোৱাৰ নজিৰ পোৱা নাযায়।

বিনচ কৰা গৰুজনীৰ পৰা সাৱধান ঃ

গৰু, ছাগলী, ম'হ আদিয়ে গাভিনী অৱস্থাত গৰ্ভধাৰণকাল সম্পূৰ্ণ কৰিব নোৱাৰি আদসময়তে পোৱালি উলিয়াই দিয়া প্ৰক্ৰিয়াক বিনচ কৰা বুলি কয়। বিভিন্ন কাৰণত গৰু-ছাগলীয়ে বিনচ কৰিব পাৰে যদিও 'ব্ৰুচেলা এবৰ্টাছ (Brucella-abortus) নামৰ এবিধ বেক্টেৰিয়াৰ সংক্ৰমণৰ বাবেও এই ঘটনা ঘটে। এই বেক্টেৰিয়াবিধে মানুহকো আক্ৰমণ কৰি হেন্দোলনি সৃষ্টি কৰা 'মাল্টা জ্বৰ' (Multa fever) নামৰ এবিধ বিশেষ ৰোগ সৃষ্টি কৰিব পাৰে। বিনচ কৰা পোৱালিটো খালী হাতেৰে চুলে বা মাকৰ শৰীৰৰ পৰা ওলোৱা বীজাণু মানুহৰ শৰীৰত থকা ঘাঁৰ সংস্পৰ্শলৈ আহিলে এই বীজাণু মানুহৰ শৰীৰত সোমাব পাৰে।

কুকুৰৰ পৰা সাৱধান ঃ

কুকুৰ পোহা বহুতো লোকে নিজৰ পদূলিৰ জপনাত 'কুকুৰৰ পৰা সাৱধান' বুলি ফলক লগাই থয়, কিয়নো কুকুৰে কামুৰিলে হ'ব পৰা জলাতংক এক ভয়ানক বেমাৰ। 'ৰেবিজ' বা জলাতংক নামৰ ৰোগবিধ এবিধ ভাইৰাছৰ পৰা হয় আৰু কুকুৰ, মেকুৰী বা তেনে ধৰণৰ যিকোনো জন্তুৱে কামুৰিলে এই ৰোগ হ'ব পাৰে, যদিহে কামোৰা জন্তুবিধৰ লেলাউটিত এই ভাইৰাছবিধ থাকে। ছালত হোৱা ঘাঁৰ মাজেদি সোমালেহে এইবিধ ভাইৰাছে জলাতংক ৰোগৰ সৃষ্টি কৰিব পাৰে; খাদ্যৰ লগত মুখেদি সোমালে অথবা উশাহ-নিশাহত প্ৰৱেশ কৰিলে ভাইৰাছবিধে ৰোগ সৃষ্টি কৰিব নোৱাৰে।

কুকুৰে কামোৰাৰ পাছত জলাতংকৰ প্ৰতিষেধক টীকা লোৱাই উত্তম উপায়। থলুৱা দৰৱ খাই অথবা কোনো বেজৰ মন্ত্ৰৰ দ্বাৰা জলাতংকৰ ভাইৰাছ মাৰিব নোৱাৰি। অৱশ্যে পোহনীয়া কুকুৰক নিয়মীয়াকৈ জলাতংক প্ৰতিষেধক প্ৰদান কৰি জলাতংকত আক্ৰান্ত হোৱাৰ পৰা বচাই ৰাখিব পাৰি।

জলাতংকৰ ভাইৰাছবিধ খাৰুৱা দ্ৰব্যৰ প্ৰতি বৰ সংবেদনশীল। সেয়েহে, কুকুৰে কামুৰিলে ক্ষতস্থান লগে লগে কাপোৰ ধোৱা চাবোনেৰে মোহাৰি মোহাৰি ধুই দিব লাগে আৰু যদিহে তেজ ওলাই থাকে, তেন্তে কিছু পৰিমাণৰ তেজ শৰীৰৰ পৰা ওলাই যাবলৈ দিব লাগে। তেজৰ লগত কিছু পৰিমাণৰ ভাইৰাছ শৰীৰৰ পৰা ওলাই যাব পাৰে। অৱশ্যে চিকিৎসকৰ পৰামৰ্শ লগে লগে ল'বই লাগিব।

হালধীয়া ৰোগ ঃ

ইংৰাজীত Yellow fever বুলি কোৱা ৰোগবিধ 'লেপ্ট'স্পাইৰা' নামৰ এবিধ বেক্টেৰিয়াসদৃশ বীজাণুৱে কৰিব পাৰে। এইবিধ বীজাণুও কুকুৰৰ দেহত থাকিব পাৰে আৰু কুকুৰৰ প্ৰস্ৰাৱৰ জৰিয়তে ই শৰীৰৰ পৰা বাহিৰ হ'ব পাৰে। এনে বীজাণুযুক্ত প্ৰস্ৰাৱ গচকিলে মানুহৰ ভৰিৰ তলুৱাইদি সোমাই বা আন প্ৰকাৰে শৰীৰলৈ বীজাণু সোমাই হালধীয়া ৰোগ সৃষ্টি কৰিব পাৰে।

উৰহৰ পৰা সাৱধান! ই 'চাগাচ' ৰোগ কৰে ঃ

চাগাচ (Chagas) নামৰ বিজ্ঞানীজনে ১৯০৯ চনত 'ট্ৰাইপেন'চ'মা ক্ৰুজাই' (Trypenosoma Cruzii) নামৰ 'প্ৰট' জোৱা'বিধ আৱিষ্কাৰ কৰে আৰু তেওঁৰ নামেৰে এইবিধ 'প্ৰ'ট'জোৱা'ই কৰা ৰোগক 'চাগাচ' ৰোগ বুলি কোৱা হয়। আৰ্জেণ্টিনাৰ উত্তৰাঞ্চল, দক্ষিণ আফ্ৰিকা আৰু মধ্য আমেৰিকাত এই ৰোগ বেছিকৈ হোৱা দেখা যায়। কুকুৰ, মেকুৰী, গাহৰি, শিয়াল, ফেউৰা, বান্দৰ আদিৰ দেহত এই বীজাণুবিধ থাকিব পাৰে। শোৱাপাটিত থকা উৰহে এই ৰোগ বিয়পায়। উৰহে আক্ৰান্ত জন্তু বা মানুহক কামুৰিলে বীজাণু উৰহৰ দেহলৈ যায় আৰু উৰহৰ বিষ্ঠাৰ লগত সেই বীজাণু বাহিৰ হয়। এই বিষ্ঠা কিবা প্ৰক্ৰিয়াৰে সুস্থ মানুহৰ তেজৰ সংস্পৰ্শলৈ আহিলে সুস্থ মানুহজন এই 'চাগাচ' ৰোগত আক্ৰান্ত হ'ব পাৰে।

টোপনি বেমাৰ — আফ্ৰিকাৰ হাবিৰ ৰোগ ঃ

'ট্ৰাইপেন'চ'মা (Tripenosoma) নামৰ এবিধ মেলেৰিয়াসদৃশ ৰক্তকণিকা ধ্বংস কৰা বীজাণুৱে 'আফ্ৰিকান শ্লিপিং ছিক্‌নেছ' (African Sleeping Sickness) নামৰ ৰোগটো সৃষ্টি কৰে। এই ৰোগৰ বীজাণু সাধাৰণতে নিম্ন

শ্ৰেণীৰ, আমোদৰ বাবে ব্যৱহৃত জীৱ-জন্তুত থাকে। পূব আফ্ৰিকাত এই ৰোগ বেছি যদিও বৰ্তমান অন্য ঠাইলৈও এই ৰোগ বিয়পি পৰিছে। ‘চি-চি’ (Tse-tse fly) নামৰ এজাত মাখিয়ে এই ৰোগ এজন মানুহৰ পৰা আন এজন মানুহলৈ অথবা জন্তুৰ দেহৰ পৰা মানুহৰ দেহলৈ বিয়পায়। এই ৰোগত আক্ৰান্ত ব্যক্তিয়ে আলস্য আৰু টোপনিৰ ভাৱ দেখুৱায়।

গৰু আৰু গাহৰিৰ মাংসৰ পৰা হ'ব পৰা ফিতা পেলু ঃ

গৰু আৰু গাহৰিৰ মাংস খালেই যে ফিতা পেলু হ'ব, আচলতে সেইটো কথা শুদ্ধ নহয়। ফিতা পেলুৰো বহু প্ৰজাতি আছে। তাৰ ভিতৰত ‘টিনিয়া চেজিনাটা’ (Taenia saginata) নামৰ ফিতা পেলুবিধ গৰুৰ গাৰ পৰা মানুহলৈ আৰু ‘টিনিয়া চ'লিয়াম’ (Taenia solium) নামৰ ফিতা পেলুবিধ গাহৰিৰ পৰা মানুহলৈ সংক্ৰমিত হ'ব পাৰে।

মুকলিকৈ চৰা গৰু আৰু গাহৰি, যিবোৰে মুকলি ঠাইত শৌচ কৰা মানুহৰ মল-মূত্ৰ ভক্ষণ কৰাৰ সুবিধা পায়, তেনে গৰু বা গাহৰিৰ শৰীৰতে ফিতা পেলু হোৱাৰ সম্ভাৱনা বেছি। এনে ধৰণৰ ফিতা পেলুত আক্ৰান্ত গৰু-গাহৰিৰ মাংস খালে মানুহৰ দেহতো ফিতা পেলু হ'ব পাৰে। কেতিয়াবা মানুহৰ পাকস্থলী বা অন্ত্ৰনলীত হোৱাৰ পৰিৱৰ্তে পেশীৰ মাজত অথবা লাওখোলাৰ ভিতৰত বেলুনৰ নিচিনাকৈ জুলীয়া পদাৰ্থৰে আৱৰা এটা জোলাৰ ভিতৰত ফিতা পেলু গঢ় ল'ব পাৰে, যিটো চিকিৎসা বিজ্ঞানৰ দিশৰ পৰা এটা সমস্যাবহুল অৱস্থা।

অৱশ্যে ভালকৈ সিজাই খোৱা মাংসত ফিতা পেলুৰ কণী জীয়াই থাকিব নোৱাৰে। সেয়েহে পৰিষ্কাৰ-পৰিচ্ছন্নভাৱে ৰন্ধা আৰু উপযুক্তভাৱে সিজোৱা মাংসৰ জৰিয়তে ফিতা পেলুৰ বীজাণুৰ সংক্ৰমণ ৰোধ কৰিব পাৰি।

প্ৰতিৰোধ ব্যৱস্থা ঃ আমি কি কৰিব পাৰোঁ ?

* যিসকলে কুকুৰ-মেকুৰী আদি সৰু জন্তু ঘৰমতে অথবা আমোদ-প্ৰমোদৰ বাবে পোহে, তেওঁলোকে নিয়মীয়াকৈ প্ৰতিষেধক টীকা, বিশেষকৈ জলাতংকৰ টীকা জন্তুটোক দিয়াৰ ব্যৱস্থা কৰিব লাগে।

* হাঁকুটী পেলুকে আদি কৰি বহুবোৰ পেলু কুকুৰ-মেকুৰীৰ পৰা মানুহলৈ বিয়পে, সেয়েহে পোহনীয়া জন্তুক নিয়মীয়াকৈ পেলুৰ ঔষধ খুৱাব লাগে।

* বনৰীয়া জীৱ-জন্তু আৰু চৰাইৰ দেহত বহুবোৰ ৰোগ সৃষ্টিকাৰী বীজাণু কোনো ৰোগৰ লক্ষণ নেদেখুৱাকৈ থাকিব পাৰে। সেয়ে কোনো কাৰণতে বনৰীয়া জীৱ-জন্তু বা চৰাই ধৰিবলৈ অথবা সিহঁতৰ মাংস ভক্ষণ কৰিবলৈ যত্ন কৰিব নালাগে।

* মহ-মাখি, চিকৰা, কুকুৰ-মাখি, উৰহ আদি কীট-পতংগই বহুবোৰ ৰোগ জন্তু আৰু মানুহৰ মাজত সংক্ৰমণ ঘটায়। পৰিষ্কাৰ পৰিৱেশত এনে ধৰণৰ বাহকবোৰৰ সংখ্যা বৃদ্ধি নিয়ন্ত্ৰিত হৈ থাকে; সেয়েহে জীৱ-জন্তু পুহিলে সিহঁতক পৰিষ্কাৰকৈ ৰখাৰ লগতে যিমান পৰা যায়, পৰিৱেশ পৰিষ্কাৰ কৰি ৰখাৰ যত্ন কৰিব লাগে।

* যিকোনো জন্তুৱে কামুৰিলে, বিশেষকৈ কুকুৰ, মেকুৰী, বাঘ, শিয়ালজাতীয় মাংসভোজী জন্তুৱে কামুৰিলে লগে লগে চিকিৎসকৰ পৰামৰ্শ গ্ৰহণ কৰিব লাগে। প্ৰয়োজনীয় ক্ষেত্ৰত জলাতংক-প্ৰতিৰোধী টীকা ল'ব লাগে। গাঁৱলীয়া বেজ, ওজা, বন-দৰৱ আদিয়ে জলাতংকৰ ভাইৰাছ ধ্বংস কৰিব নোৱাৰে।●

লেখক পৰিচিতি ঃ *দক্ষ পশু চিকিৎসক ডাঃ প্ৰবীণ কুমাৰ নেওগ ‘আমাৰ অসম’, ‘পয়োভৰা’, ‘জিএনআৰচি স্বাস্থ্য’ আদি কাকত-আলোচনীৰ নিয়মীয়া লিখক। ডাঃ নেওগ যোৰহাটৰ অন্যতম প্ৰকৃতি সংৰক্ষণ সংস্থা ‘কেতেকী’ৰ উপদেষ্টা আৰু সক্ৰিয় পৰিৱেশ কৰ্মী।*

(অ)বিশ্বাস আৰু সংশয়ৰ চৰাই ফেঁচা

চন্দ্ৰ মজিন্দাৰ বৰুৱা

'ষ্টিগিফৰ্মেচ' বৰ্গৰ অন্তৰ্গত সকলো ফেঁচাই নিশাচৰ আৰু মাংসভোজী, দেখাত বান্দৰৰ মুখৰ লগত মিল থকা মুখাৱয়বৰ, সন্মুখৰ ফালে দুটা গোল গোল তীক্ষ্ণ চকুৰে ফেঁচাকুলৰ চৰায়ে সদায় মানুহৰ মনোযোগ আকৰ্ষণ কৰি আছে। এই বৰ্গৰ কেউটা প্ৰজাতিক লৈ মানুহৰ অহেতুক ভয়-সংশয় আৰু কুসংস্কাৰ আছে। ভয়ৰ কাৰণ হ'ল ইয়াৰ অইন চৰাইৰ লগত মিল নথকা আপচু মুখ মণ্ডল, নিশাৰ অন্ধকাৰত বিভিন্ন বিকট মাত। লগতে ইয়াৰ ওচৰ চাপিলে যি আক্ৰমণাত্মক, ভীতি সঞ্চাৰক মূৰ্তি ধৰে, সিও এটা অন্যতম কাৰণ। ফেঁচা এটা অমংগলীয়া চৰাই বুলি থকা লোকবিশ্বাসো ইয়াৰ প্ৰতি থকা মানুহৰ ভয়ৰ কাৰণ। ঘৰৰ ভিতৰত ফেঁচা সোমালে, ঘৰৰ ছালত পৰি নিউ নিউকৈ চিঞৰিলে, বাৰীৰ গছত হুদুৱে মাতিলে বা যমডাকিনীয়ে (এজাতি ফেঁচা) মৰ মৰকৈ চিঞৰিলে গৃহস্থৰ অচিৰে অমংগল হয় বুলি বদ্ধমূল, কিন্তু অমূলক বিশ্বাস জনমানসত যুগে যুগে সোমাই আছে। ই যেন এটা কালিকা লগা চৰাই। আনহাতে দেশে-বিদেশে দেৱীৰ বাহনৰূপে পূজাৰ বেদীত ফেঁচাৰ মূৰ্তিক সভক্তিৰে স্থাপন কৰা হয়। হিন্দুৰ ধন-সম্পদৰ অধিষ্ঠাত্ৰী দেৱী লক্ষ্মীৰ সংগী ফেঁচা। গ্ৰীক পুৰাণত প্ৰজ্ঞাৰ দেৱী এথেনাৰ সংগী ফেঁচা, যিটো বিশ্বাসৰ পৰা ইংৰাজীত "ৱাইজ অ'ল্ড আউল" আদি যোজনাৰ সৃষ্টি হৈছে। দেৱী এথেনাৰ সন্মানাৰ্থে এথেন্স চহৰ (গ্ৰীচৰ ৰাজধানী) নামকৰণ হৈছে। এস্কিমোসকলেও ফেঁচাক মেজিক বা যাদু বিদ্যাৰ প্ৰতীক বুলি গণ্য কৰে।

পক্ষী জগতত অনন্য ফেঁচাৰ বৰ্গৰ নাম ষ্ট্ৰিগিফৰমেচ্ (Strigiformus)। এই বৰ্গ দুটা বংশত বিভাজিত। সেই দুটা হৈছে টাইটোনিনি (tytoninac) আৰু ষ্ট্ৰিগিদি (Strigidae)। ইয়াৰে প্ৰথমটো বংশত পৰে আমাৰ চিনাকী লক্ষ্মী ফেঁচা (barn owl)। ইয়াৰ বিস্তৃতি পৃথিৱীৰ সকলো দেশতে। বান্দৰৰ মুখমণ্ডলৰ দৰে এখন চেপেটা, ঘূৰ্ণীয়া মুখাৱয়ব ইয়াৰ বৈশিষ্ট্য। ষ্ট্ৰিগিদি বংশৰ ফেঁচাক খাছ ফেঁচা (true owl) বুলি কোৱা হয়; ইয়াৰ বৈশিষ্টা হ'ল ইয়াৰ ডাঙৰ আকাৰৰ মূৰ আৰু সন্মুখত অৱস্থিত প্ৰকাণ্ড গোল চকু দুটা। কিছুমানৰ মূৰৰ ওপৰত দুয়োকাষে থাকে দেখাত জোঙা শিং যেন লগা দুটা পাখিৰ থোপা।

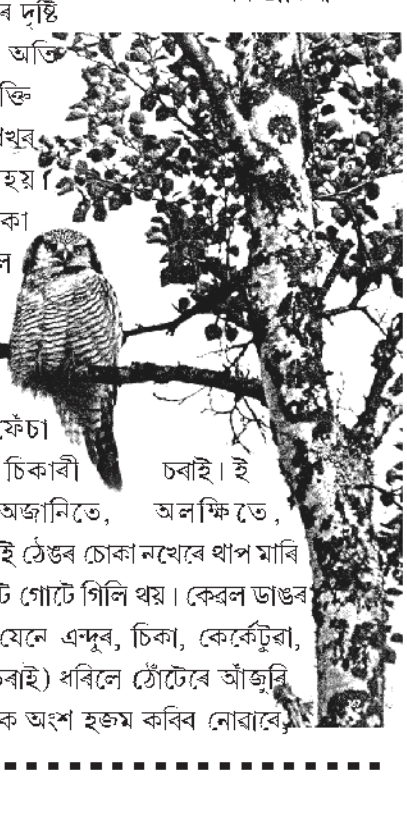

যম ডাকিনী

সকলো ফেঁচাৰে দৃষ্টি আৰু শ্ৰৱণ শক্তি অতি প্ৰখৰ। ঘ্ৰাণ শক্তি কোনো চৰাইৰে প্ৰখৰ নহয়, ফেঁচাৰো নহয়। গোলাকাৰ ডেউকা আৰু সুকোমল পাখিৰ গৰাকী হোৱাৰ বাবে ইয়াৰ উৰণ অতি নিঃশব্দ। ফলত ফেঁচা এবিধ অতি দক্ষ চিকাৰী চৰাই। ই চিকাৰৰ ওপৰত অজানিতে, অলক্ষিতে, দ্ৰুত গতিৰে জঁপিয়াই ঠেঙৰ চোকা নখেৰে থাপ মাৰি ধৰি লয় আৰু গোটে গোটে গিলি থয়। কেৱল ডাঙৰ আকাৰৰ চিকাৰ (যেনে এন্দুৰ, চিকা, কেৰ্কেটুৱা, নাইপিয়া বা অন্য চৰাই) ধৰিলে ঠোঁটেৰে আঁজুৰি ছিঙি খায়। যিবিলাক অংশ হজম কৰিব নোৱাৰে,

সেইবিলাক উগাৰি পেলাই দিয়ে কাৰণে ই কি কি আহাৰ খায় তাক তাৰ আস্তানাৰ তললৈ গ'লে গম পোৱা যায়। তাৰ তীক্ষ্ণ চকুকেইটাৰে সামান্যতম পোহৰৰ আভাসতে দেখা পায়। অনুমান কৰা হৈছে ফেঁচাৰ নিশাৰ দৃষ্টিশক্তি (night vision) মানুহতকৈ প্ৰায় এশ গুণ বেছি। কিন্তু সম্পূৰ্ণ অন্ধকাৰত ফেঁচাও অন্ধ হৈ পৰে। সেইকাৰণে ফেঁচাৰ চিকাৰ ধৰাৰ উৎকৃষ্ট সময় কানিমুনি বা দোকমোকালি সময় আৰু শুক্লপক্ষৰ জোনাক নিশা। বহুতে ভবাৰ দৰে ফেঁচাই দিনত নেদেখা নহয়, কিন্তু তীব্ৰ পোহৰে তাৰ চকুত চাট মাৰি ধৰে তাৰ চকুৰ বৃহৎ লেন্সৰ বাবে। দিনত ওলালে মানুহে ফেঁচাক খেদা দিয়ে। হুদু খেদা দিয়া বুলি কথা এষাৰ আছে নহয়! সেয়ে ই দিনত গছৰ ঘন পাতৰ মাজত বা ধোন্দত চোপ মাৰি লুকাই থাকে; বেলি মাৰ যোৱাৰ সময়তে নিশা জোৰা চিকাৰ অভিযানলৈ ওলাই আহে আৰু বেলিৰ পোহৰ চোকা নোহোৱালৈ অভিযান চলাই যায়। ফেঁচাই চকুকেইটা ২৭০° (দুশ সত্তৰ ডিগ্ৰী) ঘূৰাব পাৰে। সেয়ে গাটো লৰচৰ নকৰাকৈ সন্তৰ্পণে প্ৰায় চাৰিওফালে চিকাৰ সন্ধান কৰিব পাৰে। ফেঁচাৰ শ্ৰৱণ শক্তিও ইমান প্ৰখৰ যে তাৰ বহা স্থানৰ পৰা ত্ৰিছ মিটাৰ ব্যাসৰ দূৰত্বৰ সামান্য পোক-পতংগ এটাই লৰচৰ কৰিলেও তাৰ দৃষ্টিগোচৰ হয়। খেতি পথাৰৰ এন্দুৰ, শলিয়া, ঘাঁহনিত চুঁচৰি ফুৰা সাপ, নাইপিয়া, তৰচেঙেলি বা পানী যুৱলিত বগাই ফুৰা কেঁকোৰা, বেং আৰু ফৰিং, গুবৰুৱা আদিৰ উপস্থিতি সহজেই ধৰিব পাৰে। শকত, সুদৃঢ় ঠোঁটৰ চাৰিওকাষে থকা সংজ্ঞাবাহক নোমৰ যোগে ফেঁচাই চিকাৰৰ অৱস্থিতি অনুভৱ কৰিব পাৰে। ইও তাৰ চিকাৰ কৰাত সহায় কৰে। কেইবাটাও প্ৰজাতিৰ ফেঁচাই আকৌ দিনতহে চিকাৰ কৰে। উদাহৰণ — Hawk owl বা শেন ফেঁচা।

সাধাৰণতে ডাঙৰ গছৰ খোৰোং, পুৰণা পৰিত্যক্ত ঘৰৰ দৰে সুবিধাজনক ঠাইত ফেঁচাই কণী পাৰে। কেইটামান প্ৰজাতিয়ে পাহাৰৰ গাৰ শিলৰ খোৰোঙত বা নদীৰ ঠিয় গৰাত গাঁত খান্দি কণী পাৰে। লোকালয়ৰ পৰা দূৰৰ ঠাইহে ইহঁতে বাচি লয়। অইন চৰায়ে এৰি থৈ যোৱা বাহতো সুবিধা পালে ইহঁতে কণী পাৰে। এবাৰত তিনি বা চাৰিটা কণী পাৰে। মতা মাইকী দুয়োটাই পাল পাতি উমনিত বহে। কণীবোৰ কুকুৰা কণীৰ দৰে, কিন্তু কম দীঘল, প্ৰায় গোল আকৃতিৰ। অইন চৰাইৰ দৰে ইহঁতেও পোৱালীক উৰিব পৰালৈকে টোপ খুৱায় আৰু ৰক্ষণাবেক্ষণ দিয়ে।

ফেঁচাৰ বংশত ১৮ টা প্ৰজাতি চিনাক্ত কৰা হৈছে। ইয়াৰে এটা আমাৰ চিনাকি লক্ষ্মী ফেঁচা (barn owl)। ইয়াৰ বাদেও আছে উলু ফেঁচা (grass owl), হুদু (brown fish owl)। বৰ হুদু (Indian great horned owl, বাংলাত হুটুম পেঁচা) ভাৰতত পোৱা সকলো প্ৰজাতিৰ ফেঁচাৰ মাজত আটাইতকৈ ডাঙৰ। ই দীঘলে ৫৬ চেণ্টিমিটাৰ (২২")।

ফেঁচাৰ বিভিন্ন প্ৰজাতিৰ ভিতৰত যমডাকিনী বা মৰ চৰাই বা কাল ফেঁচাৰ (Brown hawk owl) মাত অতি বিকট, কৰ্কশ লগতে ভীতি সঞ্চাৰক। সেয়ে ইয়াৰ মাত শুনাটো অমংগলজনক বুলি অন্ধবিশ্বাস আছে। মাজনিশাৰ নিৰ্জনতাত তাৰ কেইবা ধৰণৰ মাতৰ ভিতৰত 'মৰ ঔ মৰ ঔ' যেন শুনা কৰ্কশ মাতে অলপ ধতুৱা মানুহৰ বুকুৰ কঁপনি তুলিব পাৰে। এই বিকট মাতটোৱে এটা ভয়াল পৰিৱেশ সৃষ্টি কৰে। অকলশৰে কোনোবা লোকালয়ৰ পৰা দূৰত নিশা কটাওঁতে, মাজনিশা এনে হৃদয় কঁপোৱা শব্দ শুনি নোম ডাল ডাল হোৱাৰ কাহিনী শুনিবলৈ পোৱা যায়। এইবিধ ডাঙৰ জাতৰ ফেঁচা সাধাৰণতে নদী বা বিলৰ কাষৰ হাবিত বিচৰণ কৰে। অইন ফেঁচাৰ দৰে এঠাইত পৰি চিকাৰৰ বাবে ই চোপ লৈ নাথাকে। ই চিকাৰৰ সন্ধানত এঠাইৰ পৰা অইন এঠাইলৈ অস্থিৰভাৱে উৰি ফুৰে। ই অইন চৰাইক উৰন্ত অৱস্থাতে খেদি ধৰাও দেখা গৈছে। বন কুকুৰা, ডাউক আদি বুজন আকাৰৰ চৰায়ো

লক্ষ্মী ফেঁচা

ই চোঁ মাৰি মাটিৰ পৰা নখেৰে ধৰি নিয়ে।

যিটো ফেঁচা গ্ৰীক দেৱী এথেনাৰ সংগী বুলি বিশ্বাস কৰা হয়, সেইটো হ'ল গোটেই গাতে ক'লা-বগা ফুট ফুট আৰু আঁক-বাঁক থকা ফুটুকী ফেঁচা বা স্পটেড্ আউলেট (Spotted owlet, বাংলাত কয় কোটৰে পেঁচা)। ই আকাৰত শালিকাতকৈ সামান্য সৰু। এইবিধ ফেঁচা লোকালয়ৰ ওচৰে-পাজৰে থাকে আৰু শস্যৰ ভঁৰাল, বাৰী, চোতালত চিকাৰ বিচাৰি ওৰে নিশা চলাথ কৰি ফুৰে। ই ডাঠ হাবি এৰাই ফুৰে। সাধাৰণতে সকলো ফেঁচাই অকলে থাকি ভাল পায়— আটকীয়া চিকাৰ ভাগ হোৱাৰ ভয়ত। কিন্তু ফুটুকী ফেঁচাই তিনি চাৰিটাৰ সৰু জাকত থাকে। মুনিচুনি বেলিকা ওলাই আহি মুকলি ঠাইৰ গছৰ ডালত বা টেলিগ্ৰাফৰ তাঁৰত বহি চিকাৰৰ আপেক্ষাত থাকে।

ওপৰত উল্লেখ কৰা ফেঁচাকেইবিধৰ বাহিৰেও আৰু কেইবাটাও প্ৰজাতিৰ ফেঁচা আমাৰ দেশত দেখা যায়। দেশী নাম নজনা বা নথকা কেইটামান প্ৰজাতিৰ ইংৰাজী নাম হ'ল— Collared scops owl (কণ্ঠী ফেঁচা?), Barred jungle owl, Malted wood owl (জপৰা বন ফেঁচা?) আৰু short-eared owl (সৰুকণীয়া ফেঁচা?)

সকলো ফেঁচাৰে চালচলন, খাদ্যাভ্যাস কম-বেছি পৰিমাণে একে। সকলো ফেঁচা মাংসভোজী। ডাঙৰ আকাৰৰ পোক-পতংগৰ লগতে সৰু-সুৰা জীৱ-জন্তু, চৰাই ইত্যাদি ইহঁতৰ খাদ্য। কেইটামান প্ৰজাতিৰ মুখ্য আহাৰ নিগনি, শলিয়া আৰু এন্দুৰ।

কৃষকৰ পৰম বান্ধৱ ঃ

ভাৰতীয় কৃষি গৱেষণা পৰিষদৰ সমীক্ষা মতে ভাৰতত মুঠ খাদ্য শস্য উৎপাদনৰ প্ৰায় দহ শতাংশ যায় এন্দুৰ, শলিয়া আদিৰ পেটলৈ আৰু গাঁতলৈ। এন্দুৰ, শলিয়া, নিগনি আদিয়ে গাঁতত যথেষ্ট পৰিমাণৰ খাদ্য নাটনিৰ দিনৰ বাবে সাঁচি ৰাখে। নিৰীক্ষণ কৰি পোৱা গৈছে যে এটা গড় আকাৰৰ এন্দুৰে বছৰি প্ৰায় দহ কিলোগ্ৰাম শস্য খায় আৰু সম পৰিমাণে গাঁতত সাঁচে অথবা কুটি নষ্ট কৰে।

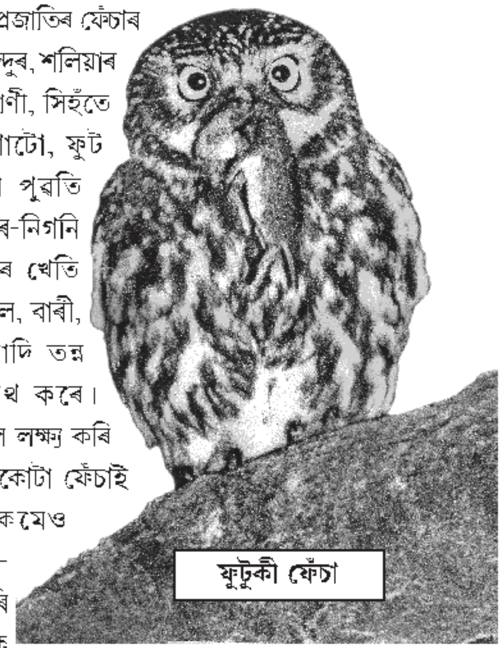

ফুটুকী ফেঁচা

যিকেইটা প্ৰজাতিৰ ফেঁচাৰ প্ৰধান খাদ্য এন্দুৰ, শলিয়াৰ দৰে কৃন্তক প্ৰাণী, সিহঁতে গোটেই নিশাটো, ফুট গধুলিৰ পৰা পুৱতি নিশালৈ এন্দুৰ-নিগনি বিচাৰি মানুহৰ খেতি পথাৰ, চোতাল, বাৰী, ভঁৰালঘৰ আদি তন্ন তন্নকৈ চলাথ কৰে। গৱেষকসকলে লক্ষ্য কৰি পাইছে যে একোটা ফেঁচাই এনিশাত কমেও তিনিটা এন্দুৰ-নিগনি ধৰি খায়। এনেকৈ চালে মাত্ৰ এটা ফেঁচাই এবছৰত কমেও ৭৫০টা এন্দুৰ ধৰি খায়। এই ৭৫০টা এন্দুৰে, প্ৰতিটোৱে ২০ কিলোগ্ৰামকৈ বছৰি (৭৫০×২০) ১৫০ কুইণ্টল খাদ্য শস্য ধ্বংস কৰে। প্ৰতি কুইণ্টলত ৭০০ টকাকৈ মূল্য ধৰিলে, বছেৰেকত মাত্ৰ এটা ফেঁচাই প্ৰায় এক লাখ টকা (১৫০ কুইণ্টল × ৭০০ টকা) মূল্যৰ শস্য ৰক্ষা কৰে।

এটা ফেঁচা চৰাইৰ গড় জীৱনকাল সাত বছৰ বুলি ধৰিলে, ই তাৰ জীৱনকালত সাত লাখ টকা ৰাহি কৰে। এতিয়া ভাবি চাওকচোন, ফেঁচা মানৱ জাতিৰ বাবে কেনে পৰম হিতৈষী বান্ধৱ!

অন্ধবিশ্বাসৰ কৰুণ বলি ঃ

মাজে-সময়ে বাতৰি কাকতত পোৱা যায় যে বিৰল প্ৰজাতিৰ ফেঁচা ধৰি বহিঃৰাজ্যলৈ চোৰাংভাৱে ৰপ্তানি কৰোঁতে চোৰাং বেপাৰী ধৰা পৰিছে। সততে দেখা পোৱা নাযায় বাবেই ফেঁচা এবিধ ৰহস্যময় আৰু অনেক সময়ত ঐন্দ্ৰজালিক গুণসম্পন্ন চৰাই বুলি সাধাৰণ মানুহৰ মাজত বিশ্বাস আছে। বিভিন্ন ধৰণৰ কুসংস্কাৰে এই বিৰল চৰাইবিধক আগুৰি আছে।

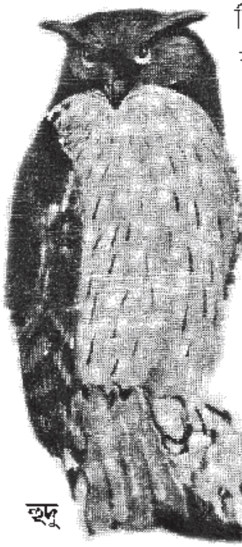

হুদু

কিছুমান উদ্ভট কল্পনাপ্ৰসূত কুসংস্কাৰে অশিক্ষিত সমাজকে নহয়, কিছুমান তথাকথিত উচ্চশিক্ষিত মূৰ্খ মানুহকো আবৃত কৰি ৰাখিছে। মাৰণ, বশীকৰণ, উচ্চাতন আদি কু-উদ্দেশ্য প্ৰাণোদিত কৰ্মত (Black magic) ফেঁচাৰ কলিজা, অন্ত্ৰ, ঠোঁট, নখ আদি ব্যৱহাৰ কৰা হয়। দুষ্প্ৰাপ্য বাবেই ফেঁচা ধৰি মাত্ৰাধিক মূল্যত চালান দিয়ে বোধহয় এনে উদ্দেশ্যৰেই। শগুণ, কাউৰী, হাড়গিলা, চিলনী, ফেঁচু আদি বহু প্ৰজাতিৰ চৰাই দ্ৰুত গতিত কমি আহিছে। আনকি খুদমান ঘৰচিৰিকাও সংখ্যাত কমি আহিছে। ফেঁচা, চিলনী, ফেঁচু আদি চৰাইৰ সংখ্যা বৃদ্ধিৰ সহায়ক হিচাপে আমি এনে কিছুমান সহজ উপায় চৰকাৰী সাহায্য নোহোৱাকৈও কৰিব পাৰোঁহক।

(১) খেতি পথাৰৰ কাষে কাষে ওখ গছ ৰোপণ। ইয়াৰ দ্বাৰা বাহ বান্ধি পোৱালী জগাবলৈ আৰু চিকাৰৰ বাবে চোপ ল'বলৈ সুবিধা কৰি দিয়া হয়।

(২) খেতি পথাৰৰ মাজে মাজে বাঁহৰ খুটা পোতা। চিকাৰী চৰায়ে তাত পৰি এন্দুৰ, নিগনিৰ বাবে চাৰিওফালে চকু দিব পাৰে।

(৩) এন্দুৰ, নিগনি মাৰিবলৈ ঔষধ প্ৰয়োগ যিমান পাৰি কমোৱা। এনে ঔষধ খাই মৰা এন্দুৰ-নিগনি খাই চৰাইৰো মৃত্যু হ'ব পাৰে।

(৪) খেতি পথাৰৰ কাষে কাষে, বাসগৃহৰ ওচৰে-পাজৰে কাঠৰ বাকচ (চৰাই ওলোৱা-সোমোৱা বাট ৰাখি) স্থাপন কৰিলে ফেঁচাই বাহ ল'বলৈ সুবিধা কৰি দিয়া হয়। কিয়নো ফেঁচাই নিজে বাহ সাজি নলয়; গছৰ খোৰোং, পাহাৰৰ গাৰ শিলৰ ফাঁক বা অইন চৰাইৰ পৰিত্যক্ত বাহ তহে কণী পাৰে। এনে কৰিলে একোটা অঞ্চলত ফেঁচাৰ সংখ্যা বৃদ্ধি পোৱাৰ সম্ভাৱনা বাঢ়ে। অন্য পতংগভোজী চৰাই, যেনে ফেঁচু, দহিকতৰা, এৰা চৰাই, বাঘ চৰাই (Shrike) আদিয়ে শস্যৰ অনিষ্ট কৰা পোক-পতংগ যথেষ্ট পৰিমাণে খাই আমাৰ মহৎ উপকাৰ সাধি আছে। ●

উৎস— ১) **Magic Owl : Man and Animals**
By Yuri Dmitriyev
Raduga Publishers, Moscow

২) (ফুটুকী ফেঁচা) আৰু যমডাকিনী
(Brown Hawk Owl) :
The Pictorial Encyclopedia of Birds
By J Hanzak
Paul Hamlyn, London

৩) হুদু, লক্ষ্মী ফেঁচা ঃ চেনা অচেনা পাখি
লেখক— অজয় হোম
শৈব্যা প্ৰকাশন বিভাগ, কলকাতা

পেছাত অভিযন্তা শ্ৰী চন্দ্ৰ মজিন্দাৰ বৰুৱা এজন আগ্ৰহী পক্ষীবিদ আৰু নিষ্ঠাবান সমাজকৰ্মী। শ্ৰীবৰুৱা গুৱাহাটীস্থ বৃদ্ধাশ্ৰম 'ভৰষা'ৰো সভাপতি। ম'বাইল নম্বৰ ঃ ৯৪৩৫৫৫৭৬৮৫

পাখি লাহী পখিলা

তৃপ্তি দাস

নীলাভ আকাশ, সেউজীয়া প্ৰকৃতি, সাগৰ-মহাসাগৰ, নদ-নদী, জান-জুৰিৰে বিনন্দীয়া পৃথিৱীখনলৈ দৃষ্টি নিগৰালে বিস্মিত হওঁ। চৌদিশে বিয়পি থকা সৌন্দৰ্য দেখি মনে মনে ভাবোঁ— এয়া কোন নিপুণ শিল্পীৰ তুলিকাৰ যাদু? বিবিধ গছ-বন, জীৱ-জন্তু, চৰাই-চিৰিকটি, কীট-পতংগৰে সমৃদ্ধ ধুনীয়া ধৰণীখনক চন্দ্ৰতাপৰ দৰে আৱৰি ৰাখিছে বিশাল আকাশে। প্ৰকৃতি জগতৰ সম্পদসমূহৰ সুকীয়া সুকীয়া সৌন্দৰ্য আছে। জোন, বেলি, তৰাৰে বাখৰুৱা আকাশে আমাৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰে, পক্ষীৰ কাকলি আৰু উৰণে সিঁচে সুখানুভূতি। অপলক নেত্ৰে উপভোগ কৰিব পাৰি গছ-বিৰিখৰ সৌন্দৰ্য। সেউজ ৰঙেৰে সৌন্দৰ্যক কাৰাৰুদ্ধ কৰা গছ-বিৰিখত আকৌ নানাৰঙী ফুলৰ মেলা। কোনে জানো কৈছিল— 'গছৰ দৰে সুন্দৰ কবিতা ঈশ্বৰেহে সৃষ্টি কৰিব পাৰে।' ফুল আৰু গছৰ লগত সংপৃক্ত হৈ আছে আন এক সৌন্দৰ্য। ভিন্নৰঙী ফুলৰ দৰে অথচ ভ্ৰাম্যমাণ এই সৌন্দৰ্য। আমাক অভিভূত কৰা এই সৌন্দৰ্য 'পখিলা' নামেৰে পৰিচিত। প্ৰিয় পাঠক, আজি আমি পখিলাৰ বিষয়ে কিছু কথা আলোচনা কৰোঁ আহক।

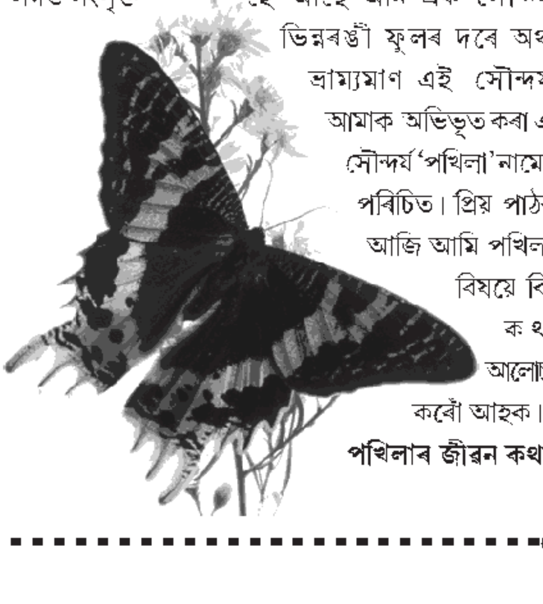

পখিলাৰ জীৱন কথাঃ

প্ৰকৃতিৰ এপদ অলংকাৰ পখিলাৰ জীৱন পৰ্যায়ক্ৰমে কণী, পলু, লেটা আৰু পৈণত পখিলা— এই চাৰিটা স্তৰত বিভক্ত। পখিলাৰ জীৱন-চক্ৰত নিহিত আছে ৰূপান্তৰৰ মন্ত্ৰ। পখিলাৰ প্ৰজনন কাৰ্য প্ৰজাতিভেদে বছৰৰ ভিন ভিন সময়ত হয় যদিও ঋতুৰাজ বসন্তই হ'ল বেছিভাগ পখিলাৰ প্ৰিয় প্ৰজনন কাল। সংগমৰ সময়ত মাইকী পখিলাক আকৰ্ষণ কৰিবলৈ মতা পখিলাই 'ফেৰোম'নাছ' নামৰ এবিধ সুগন্ধি ৰস নিৰ্গত কৰে। কিছুমান প্ৰজাতিৰ একেটা পখিলাতে স্ত্ৰী আৰু পুং দুয়োটা লিংগই থাকে। প্ৰজাতি অনুসৰি কিছুমান পখিলাই এটা এটাকৈ কণী পাৰে আৰু কিছুসংখ্যকে থোপা পাতি কণী পাৰে। সাধাৰণতে পখিলাই গছৰ কুমলীয়া পাতত আৰু পাতৰ ওপৰ অংশতহে কণী পাৰে। কিন্তু কেতিয়াবা খাদ্য হিচাপে গ্ৰহণ কৰা গছ-বন থকা মাটিত সিঁচৰতি কৰি কণী পাৰে। পখিলাৰ প্ৰজাতিভেদে কণী পৰা উদ্ভিদো ভিন্ন হয়। সকলো পখিলাই সকলো উদ্ভিদত কণী নাপাৰে। বহুকেইটা প্ৰজাতিয়ে একাধিক উদ্ভিদত কণী পাৰে যদিও কিছুসংখ্যকে কিন্তু নিৰ্দিষ্ট উদ্ভিদতহে কণী পাৰে। উদাহৰণস্বৰূপে SWORDTAIL (Papilionidac) পৰিয়ালৰ পখিলাই প্ৰধানকৈ ঔষধি উদ্ভিদতহে কণী পাৰে। কণী পাৰিবৰ বাবে সুচল উদ্ভিদ চিনাক্ত কৰাত মাইকী পখিলা পাকৈত। সেয়েহে মাইকী পখিলাক এগৰাকী বিশিষ্ট 'উদ্ভিদবিদ'ৰ (Botanist) লগত তুলনা কৰা হয়। ভিন্ন ৰঙী পখিলাৰ কণীৰ ৰং— সেউজীয়া, হালধীয়া, বগা, কমলা আৰু ৰঙা। চৌপাশৰ তাপমাত্ৰাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি পখিলাৰ কণীয়ে সাধাৰণতে তিনি বা সাত দিনৰ ভিতৰত পলুৰ ৰূপ ধাৰণ কৰে। উল্লেখযোগ্য যে কণীৰ ভিতৰত পলুৰ বিকাশ প্ৰত্যক্ষ কৰিব পাৰি। পলুবোৰ তেৰটা খণ্ডত বিভক্ত

কোমল ছালৰ এটি দীঘলীয়া দেহৰ অধিকাৰী। পলুৰ সৰু সৰু চকুক 'অচিলি' (OCELLI) বুলি জনা যায়। ইহঁতৰ বক্ষস্থলত হাঁতোৰাযুক্ত ছটা ঠেং থকাৰ লগতে পেটৰ অংশত দহ বা তাতোকৈ কমসংখ্যক কৃত্ৰিম ঠেং থকা দেখা যায়। পলুবোৰে পাঁচবাৰমান মোট সলায়। কণীৰ পৰা বাহিৰ হৈয়ে পলুৱে কণীৰ চোকোৰাটো খাবলৈ আৰম্ভ কৰে। কণীৰ চোকোৰা ভক্ষণ কৰি পলুৱে দেহৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় ভিটামিন আহৰণ কৰিহে আশ্ৰয়ী উদ্ভিদৰ ডাল-পাত খাবলৈ আৰম্ভ কৰে। পৰিৱেশৰ তাপমাত্ৰা আৰু প্ৰাপ্ত খাদ্য-পোষক উদ্ভিদৰ (Food host plant) ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি পলুৱে পোন্ধৰৰ পৰা পঞ্চল্লিছ দিন পৰ্যন্ত জীৱন যাপন কৰে। পৈণত পলুবোৰে আহাৰ গ্ৰহণ নকৰে আৰু বিৰামহীনভাৱে বগাবলৈ বিচাৰে। অৱশেষত সুচল স্থানত পলুবোৰে থিতাপি লয়। পলুবোৰে মিহি সূতা সৃষ্টি কৰি তাৰে বাহ সাজে আৰু নিজকে আঠৰ পৰা দহ ঘণ্টা সময় বাহৰ ভিতৰত বন্দী কৰি ৰাখে। পলুবোৰে মোট সলাই লেটাৰ সাজ পৰিধান কৰে। লেটাৰ আকাৰ-প্ৰকাৰত প্ৰজাতি ভেদে পাৰ্থক্য পৰিলক্ষিত হয়। দুসপ্তাহৰ পৰা চাৰি সপ্তাহৰ ভিতৰত লেটাৰ জীৱন কালৰ যৱনিকা পৰে যদিও শীত কালত ইয়াৰ ব্যতিক্ৰম ঘটে। কিছুমান প্ৰজাতিৰ লেটাই প্ৰতিকূল পৰিৱেশত কেইবামাহ ধৰি লেটা অৱস্থাতেই থাকে। লেটাবোৰে খাদ্য গ্ৰহণ নকৰে। 'লেটা' নামৰ অন্তিম স্তৰৰ নিৰ্ধাৰিত সময় উকলিলেই আৰম্ভ হয় পৈণত পখিলাৰ জীৱন। কণীৰ পৰা পৈণত পখিলা হ'বলৈ প্ৰজাতিভেদে ৪৫, ৬০, বা ৯০ দিন সময় লাগে। পৈণত পখিলাৰ প্ৰথম কাম হ'ল পাখিযোৰ ৰ'দত মেলি দিয়া। পখিলাৰ পাখি উৰণৰ উপযোগী হৈ উঠিবলৈ ১৬°ৰ পৰা ৩৮° চেণ্টিগ্ৰেড তাপমাত্ৰাৰ প্ৰয়োজন। সেয়েহে পৈণত পখিলাই লেটাৰ পৰা ওলাই আহি প্ৰথমে কিছু সময় ৰ'দ লয়। এঘণ্টাৰ ভিতৰত পখিলাই কটকটীয়া পাখিসহ কাৰ্যক্ষম হৈ উঠে। পৰিৱেশৰ তাপমাত্ৰাই পখিলাৰ দেহৰ পৰিৱৰ্তনশীল তাপমাত্ৰা নিয়ন্ত্ৰণ কৰে। পৈণত পখিলাৰ দেহ মূৰ, বুকু, পেট আদি তেৰটা খণ্ডৰে গঠিত। সকলো প্ৰজাতিৰ পখিলাৰ জীৱন-চক্ৰ চাৰিটা স্তৰত বিভক্ত যদিও প্ৰজাতিভেদে জীৱন-চক্ৰৰ সময় বেলেগ বেলেগ। কিছুমান প্ৰজাতিৰ পখিলাই এবছৰত এটাতকৈ বেছি জীৱন-চক্ৰ সম্পূৰ্ণ কৰে। আনহাতে অন্য কিছুসংখ্যক প্ৰজাতিয়ে এটা জীৱন-চক্ৰ সম্পূৰ্ণ কৰিবলৈ এবছৰতকৈ বেছি সময় লয়।

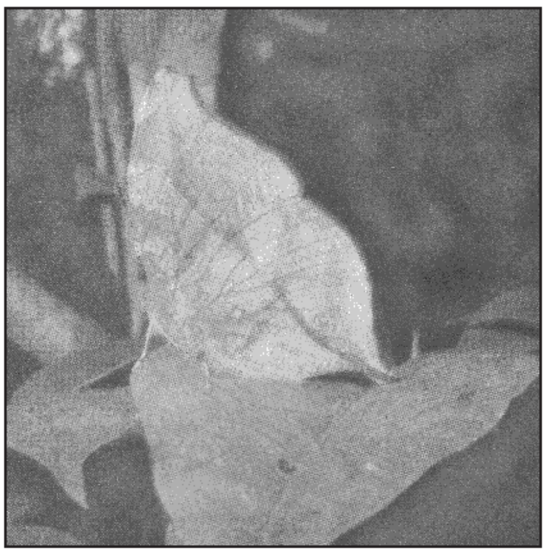

মনোমোহা পাখি লাহী পখিলাই বাৰু কি খাই জীৱন ধাৰণ কৰে? পখিলাৰ পলুৱে কুমলীয়া পাতৰ উপৰি সকলো বয়সৰ পাত, আনকি প্ৰয়োজনসাপেক্ষে কুমলীয়া ডালো খায়। কিন্তু পৈণত পখিলাই জুলীয়া খাদ্যহে গ্ৰহণ কৰে। দেহৰ সজীৱতা আৰু মিনাৰেলৰ বাবে পখিলাই ফুলৰ মৌৰ লগতে ফলৰ ৰস চুহে। পখিলাই গছৰ গাৰ ৰস, গেলা ফলমূল, শাক-পাচলি, জীৱ-জন্তুৰ বিষ্ঠা আদিৰ পৰাও খাদ্য আহৰণ কৰে। মৰা মাছ আৰু বিবিধ জন্তুৰ দেহৰ পৰাও পখিলাই নিমখ আৰু পুষ্টি (nutri-ent) শুহি লয়। পখিলাই প্ৰয়োজনীয় মিনাৰেল আৰু ছডিয়াম তিতা বালি, সেমেকা মাটি বা বোকাৰ পৰা শুহি লয়। ফুলৰ মৌ, ছডিয়াম আৰু মিনাৰেল পখিলাৰ শক্তি অটুট ৰখা আৰু প্ৰজনন-সক্ষম কৰি তোলাৰ বাবে আৱশ্যকীয়। কিছুমান প্ৰজাতিৰ পখিলাই ফুলৰ মৌতকৈ ছডিয়াম বেছি বিচাৰে। ছডিয়ামৰ প্ৰতি দুৰ্বলতা থকাৰ বাবেই ইহঁতে মানুহৰ গাতো

পৰে। মানুহৰ গাৰ ঘামে পখিলাক আকৃষ্ট কৰে। কেতিয়াবা জুলীয়া খাদ্যৰ বাবে উৎস বিচাৰি নাপালে, পখিলাই শুকান বস্তুৰ ওপৰত নিজৰ মুখ আৰু পাখিৰে প্ৰথমে পানী ছটিয়াই বিশেষ কৌশলেৰে শুকান বস্তুৰ ৰস চুহি খায়। পখিলাৰ মুখৰ ঠিক পিছতেই এডাল দীঘল নলী থাকে আৰু সেইডালে ইহঁতক জুলীয়া পদাৰ্থ শুহি লোৱাত সহায় কৰে। পখিলাৰ শুংকেইডাল বৰ নিমজ।

শুৱনি পাখিৰ অধিকাৰী পখিলাক দেখি কবি চন্দ্ৰ কুমাৰ আগৰৱালাদেৱৰ দৰে আপোনাৰো সুধিবলৈ মন যায় নেকি— "...বনৰ মাজত পাতৰ আঁৰত ক'ত তোমাৰ ঘৰ"? ঘাঁহনি, তৃণাবৃত সমভূমি, কাঠনি আদি হ'ল পখিলাৰ বাসস্থান। প্ৰজাতি অনুসৰি পখিলাই বেলেগ বেলেগ বাসস্থান নিৰ্বাচন কৰে। উদাহৰণস্বৰূপে, তৃণাবৃত সমভূমি আৰু ঘাঁহনিয়ে স্কিপাৰ (SKIPPER), ব্লু (BLUE), হোৱাইট এণ্ড য়েল্ল' (WHITE & YELLOW) আৰু ব্ৰাছ ফুটেড বাটাৰফ্লাই (BRUSH FOOTED BUTTERFLY) পৰিয়ালৰ দুটামান প্ৰজাতিক আকৰ্ষণ কৰে। ব্ৰাছ ফুটেড বাটাৰফ্লাইৰ (BRUSH FOOTED BUTTERFLY) অধিকাংশ প্ৰজাতিয়ে কাঠনিত আশ্ৰয় লৈ ভাল পায়। আনহাতে শ্ব'ৰ্ডটেইল (SWORDTAIL) পৰিয়ালৰ প্ৰজাতিৰ আশ্ৰয়ৰ বাবে উত্তম স্থান হ'ল বৰ্ষাসিক্ত সেউজ অৰণ্য। সুন্দৰ সুন্দৰ পখিলাবোৰৰ জীৱনকাল কিন্তু হ্ৰস্বম্যাদী। প্ৰজাতিভেদে পখিলাৰ জীৱনকালৰ ভিন্নতা দেখা যায়। সৰহসংখ্যক পখিলাৰ জীৱন পোন্ধৰৰ পৰা পঁচিছ দিনৰ ভিতৰতে সীমাবদ্ধ যদিও কিছুমান প্ৰজাতিৰ পখিলা ন-দহ মাহ পৰ্যন্ত জীয়াই থাকে।

বিবিধ প্ৰজাতি আৰু বিচিত্ৰ পখিলা

বৈচিত্ৰ্যৰ পোছাক পৰিধান কৰা পখিলা পতংগৰ LEPIDOPTERA শ্ৰেণীৰ অন্তৰ্ভুক্ত। LEPIDOPTERAৰ আক্ষৰিক অৰ্থ হ'ল— 'Scale-winged'। পতংগৰ এই শ্ৰেণীত পখিলাসদৃশ ম'থো অন্তৰ্ভুক্ত। সাধাৰণ দৃষ্টিত পখিলা আৰু ম'থ একে। কিন্তু বহু সাদৃশ্যৰ লগতে ম'থ আৰু পখিলাৰ মাজত বহু বৈসাদৃশ্যও পৰিলক্ষিত হয়। যেনে— ম'থবোৰে গধূলি বা ৰাতিহে বিচৰণ কৰি ভাল পায়, কিন্তু পখিলাই দিনতহে বিচৰণ কৰে (অৱশ্যে দুটামান প্ৰজাতি ইয়াৰ ব্যতিক্ৰম নোহোৱা নহয়)। পখিলাৰ শুং মিহি, দীঘল আৰু কুণ্ডলী পকোৱা গছৰ আকৃতিৰ। আনহাতে ম'থৰ শুং চুটি, শাখাযুক্ত। পখিলাৰ দৰে ম'থৰ শুং গছৰ আকৃতিৰ নহয়। জিৰণিৰ সময়ত পখিলাই পাখি দুখন পিঠিৰ ওপৰত থিয় কৰি ৰাখে। কিন্তু ম'থে পাখি দুখন দুয়োকাষে মেলি ৰাখে।

পতংগৰ ভিতৰত ধুনীয়া ৰং-বিৰঙৰ পখিলাবোৰক প্ৰধানকৈ ছটা পৰিয়ালত ভাগ কৰা হৈছে— SKIPPER (hesperiidae), SWORDTAIL (papilinidae), WHITE AND YELLOW (pieridae), BRUSH FOOTED BUTTERFLY (nymphalidae) BLUE (lycaenidae) আৰু RHIONIDAE। প্ৰতিটো পৰিয়ালক আকৌ বিভিন্ন প্ৰজাতিয়ে সমৃদ্ধ কৰিছে। স্কিপাৰ পৰিয়ালক পেলগ্ৰীন অলেট, ক'লন ছুইফ্‌ট, ৰাইচ ছুইফ্‌ট, টাইগাৰ হ'পাৰ আদি বিভিন্ন প্ৰজাতিয়ে সমৃদ্ধ কৰিছে। শ্ব'ৰ্ডটেইল পৰিয়ালত পোৱা যায়— কমন মৰমন, কমন বাৰ্ড উইং, গ্ৰেট মৰমন, য়েল্ল' হেলেন ইত্যাদি প্ৰজাতি। ইণ্ডিয়ান কেবেজ হোৱাইট, ত্ৰী য়েল্ল', চক'লেট গ্ৰাছ য়েল্ল', কমন গ্ৰাছ য়েল্ল' ইত্যাদি প্ৰজাতিসমূহ হোৱাইট এণ্ড য়েল্ল' পৰিয়ালৰ। ব্ৰাছ ফুটেড বাটাৰফ্লাই পৰিয়ালৰ অন্তৰ্গত কেইটিমান প্ৰজাতি হ'ল— কমন টাইগাৰ, পিকক পেঞ্জী, লে'পাৰ্ড লে'চউইং, কমন বুশ্ব ব্ৰাউন আদি। পী ব্লু, কপাৰ ফ্লেশ্ব, বেণ্ডেড লাইন ব্লু, লাইম ব্লু আদি প্ৰজাতিয়ে ব্লু পৰিয়ালক সমৃদ্ধ কৰিছে। ৰাইঅ'নিডেই পৰিয়ালত পোৱা যায়— পাম জুডি,

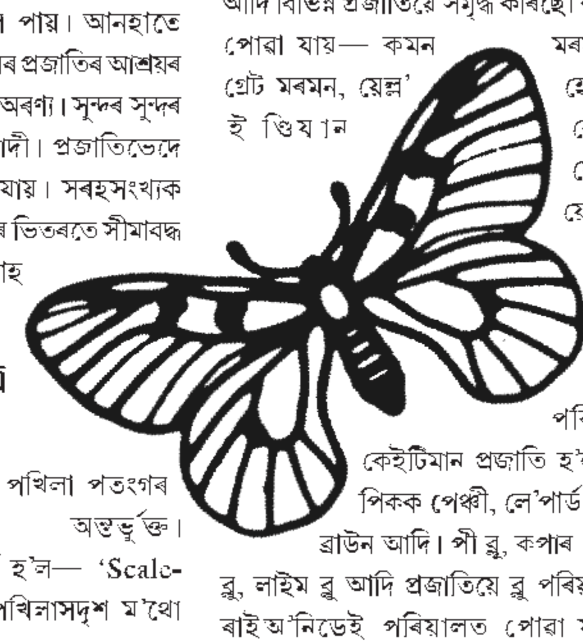

পানশ্চিনেল' টেইল্‌ড জুডি আদি প্ৰজাতি।

প্ৰাপ্ত তথ্য মতে, সমগ্ৰ বিশ্বত প্ৰায় ১৮,০০০ প্ৰজাতিৰ পখিলা আছে। ভাৰতবৰ্ষত পোৱা যায় ১,৫০১টা প্ৰজাতি। ইয়াৰে স্কিপাৰ পৰিয়ালৰ ৩২১টা, শ্ব'ৰ্ডটেইল পৰিয়ালৰ ১০৭টা, হোৱাইট এণ্ড য়েল্ল' পৰিয়ালৰ ১০৯টা, ব্ৰাছ ফুটেড বাটাৰফ্লাই পৰিয়ালৰ ৫২১টা, ব্লু পৰিয়ালৰ ৪৪৩টা প্ৰজাতি পোৱা যায়। শেহতীয়াকৈ পখিলাৰ পৰিয়ালত সংযোজিত হৈছে ৰাইঅ'নিডেই (RHIONIDAE) নামৰ এটা নতুন পৰিয়াল। জানিব পৰা মতে, ভাৰতবৰ্ষত এই পৰিয়ালৰ ২১টা প্ৰজাতি আৰু অসমত তিনিটা প্ৰজাতি পোৱা গৈছে। গতিকে ভাৰতবৰ্ষত প্ৰাপ্ত পূৰ্বৰ ১,৫০১টা প্ৰজাতিৰ লগত নতুন প্ৰজাতিসমূহ যোগ হোৱাত প্ৰজাতিৰ সংখ্যা বৃদ্ধি হৈছে। বিশ্বৰ শতকৰা যাঠিভাগ পখিলাৰ বাসভূমি হিচাপে উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলে গৌৰৱ অনুভৱ কৰিব পাৰে। Biodiversity of Assam Report 2006ৰ মতে অসমত ৪০৫টা প্ৰজাতিৰ পখিলা দেখিবলৈ পোৱা যায়। উল্লেখযোগ্য যে প্ৰতিটো প্ৰজাতিৰ পখিলাৰ আকৃতি, প্ৰকৃতি আৰু বৰণ সুকীয়া সুকীয়া।

প্ৰকৃতিৰ ৰম্যভূমি হিচাপে অভিহিত অসমৰ প্ৰাকৃতিক পৰিৱেশ অধিকাংশ উদ্ভিদ আৰু প্ৰাণীৰ বাবে অনুকূল। সেইবাবেই হয়তো অসম পৃথিৱীৰ বহু বিৰল প্ৰজাতিৰ প্ৰাণীৰ বাসভূমি। অন্যান্য প্ৰাণীৰ লগতে অসম বিৰল প্ৰজাতিৰ পখিলাৰো বাসভূমি। পৃথিৱীত যিমান বিৰল প্ৰজাতিৰ পখিলা আছে সেইবোৰৰ ভিতৰত অসমতে আছে আটাইতকৈ বেছি বিৰল প্ৰজাতিৰ পখিলা। ব্ৰিটিছ শাসনকালত অসমত ৬২বিধ বিৰল প্ৰজাতিৰ পখিলাৰ সন্ধান পোৱা গৈছিল বুলি জানিব পৰা গৈছে। বিশ্বৰ প্ৰাণী বিজ্ঞানীয়ে পৃথিৱীৰ পৰা হেৰাই যোৱা বুলি আশংকা কৰা বিৰল প্ৰজাতিৰ শ্ব'ৰ্ডটেইল (SWORDTAIL) পৰিয়ালৰ পখিলা কোকৰাঝাৰ বিজ্ঞান মহাবিদ্যালয়ৰ প্ৰাণী বিজ্ঞান বিভাগৰ প্ৰবক্তা কুশল চৌধুৰীয়ে ২০০৯ বৰ্ষৰ ২২ মে'ত চিৰাং-ৰিপু বনাঞ্চলত উদ্ধাৰ কৰে। মূৰত হালধীয়া ৰঙৰ চিকমিকিয়া মুকুট থকাৰ বাবে YELLOW CRESTED SPANGLE নামকৰণ কৰা এইবিধ পখিলাৰ বৈজ্ঞানিক নাম হ'ল papilio elephenor। ১৯০৭ চনত আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ প্ৰাণীবিজ্ঞানী চি টি বিংহামে YELLOW CRESTED SPANGLEক অতি বিৰল তথা লুপ্তপ্ৰায় পখিলা বুলি লিখি থৈ যোৱাৰ সুদীৰ্ঘ সময়ৰ পিছত অসমত এইবিধ পখিলাৰ সন্ধান পোৱাটো, মিউজিয়ামত বন্দী হৈ থকা এইবিধ বিৰল প্ৰজাতিৰ পখিলাই অসমৰ চিৰাং-ৰিপু বনাঞ্চলত বিচৰণ কৰাটো আমাৰ বাবে নিশ্চয় সুখবৰ। জাপান আৰু দক্ষিণ চীনত পোৱা ব্লু (BLUE) পৰিয়ালৰ MOORES CUPIDSHIJIMIA MOOREI নামৰ পখিলাবিধো কুশল চৌধুৰীয়ে চিৰাং-ৰিপু বনাঞ্চলত উদ্ধাৰ কৰিছে। প্ৰাকৃতিক সম্পদ সংৰক্ষণ সম্পৰ্কীয় আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় সংস্থা IUCN ৰ "Red data book" ত চৌধুৰীয়ে উদ্ধাৰ কৰা দুয়োবিধ পখিলাই স্থান পাইছে। IUCN-এ উত্তৰ-পূব ভাৰতক শ্ব'ৰ্ডটেইল (SWORD TAIL) পৰিয়ালৰ পখিলাৰ আধিক্য থকা অঞ্চল হিচাপে চিহ্নিত কৰিছে।

চলিত বৰ্ষৰ ২৯ জুলাইত তিনিচুকীয়া জিলাৰ এটা অঞ্চলত পক্ষীবিদ প্ৰাণজিৎ বুঢ়াগোহাঁয়ে উদ্ধাৰ কৰিছে 'লাইচা জাম্পা' প্ৰজাতিৰ এটা মাইকী পখিলা। বিৰল প্ৰজাতি হিচাপে খ্যাত 'লাইচা জাম্পা' ১৮৬৯ চনত লাওচত প্ৰথম আৱিষ্কাৰ কৰা হৈছিল। পৰৱৰ্তী সময়ত আন্দামানত 'লাইচা জাম্পা'ৰ এটা মতা পখিলা দেখাৰ কথা কৃশমেঘ কৃৰ্তী নামৰ এজন প্ৰাণীবিদে দাবী কৰে যদিও উপযুক্ত তথ্য আগবঢ়াবলৈ সক্ষম নহ'ল। তিনিচুকীয়া জিলাত প্ৰাণজিৎ বুঢ়াগোহাঁয়ে লাইচা জাম্পাৰ সন্ধান পোৱাৰ কথা সদৰী কৰাৰ লগতে তেওঁৰ কেমেৰাত বন্দী কৰিলে পখিলাটোৰ কেইবাখনো ফ'টো। 'লাইচা জাম্পা'ৰ ফ'টো তুলিবলৈ সক্ষম হোৱা প্ৰথম ভাৰতীয় হিচাপে প্ৰাণজিৎ বুঢ়াগোহাঁইয়ে অভিলেখ সৃষ্টি কৰাৰ উপৰি কেৱল লাওচ, ভিয়েটনাম আদিত পোৱা বিৰল প্ৰজাতিৰ 'লাইচা জাম্পা' যে অসমতো পোৱা যায় এই কথা প্ৰতীয়মান কৰিলে। প্ৰাকৃতিক সম্পদৰ ভঁৰালস্বৰূপ অসমত এতিয়াও আমাৰ দৃষ্টিৰ আঁৰত বহু বিৰল প্ৰজাতিৰ পখিলা লুকাই থকাৰ সম্ভাৱনা আছে।

পখিলা আৰু পৰিভ্ৰমণ ঃ

পখিলা পৰিভ্ৰমী প্ৰাণী। প্ৰতিকূল পৰিৱেশৰ পৰা পৰিত্ৰাণ পাবলৈ উপযুক্ত পৰিৱেশৰ সন্ধানত সাধাৰণতে পখিলাই

পৰিভ্ৰমণ কৰে যদিও কিছুমান প্ৰজাতিৰ পখিলাই নিজৰ ইচ্ছামতে পৰিভ্ৰমণ কৰে। খাদ্যৰ নাটনি, পখিলাৰ অত্যধিক সংখ্যা বৃদ্ধি, অতিবৃষ্টি, অনাবৃষ্টিৰে আক্ৰান্ত পৰিৱেশেই পখিলাৰ পৰিভ্ৰমণৰ ঘাই কাৰণ। কিন্তু পখিলাৰ পৰিভ্ৰমণ একমুখী। পৰিভ্ৰমণকাৰী পখিলাসমূহ পূৰ্বৰ স্থানলৈ উভতি নাহে। ওভতনি যাত্ৰা আৰম্ভ কৰে পৰিভ্ৰমণ আৰম্ভ কৰা পখিলাৰ পিছৰ প্ৰজন্মইহে। সাধাৰণতে পখিলাৰ তিনি ধৰণৰ পৰিভ্ৰমণ দেখা যায়— হ্ৰস্ব দূৰত্বৰ বা স্থানীয় পৰিভ্ৰমণ, দূৰৱৰ্তী পৰিভ্ৰমণ আৰু বিস্তাৰণ। পাহাৰীয়া অঞ্চলত থকা পখিলাবোৰৰ মাজত স্থানীয় পৰিভ্ৰমণ দেখা যায়। সাময়িক প্ৰতিকূল পাৰিপাৰ্শ্বিক অৱস্থাৰ পৰা অব্যাহতি পাবলৈ কমন গ্ৰাছ য়েল্ল', ডাৰ্ক ক্লাউডেড আদি পখিলাই স্থানীয় পৰিভ্ৰমণ কৰে। আনহাতে কমন ক্ৰ', ব্লু টাইগাৰ, ষ্ট্ৰি পড টাইগাৰ আদি প্ৰজাতিৰ পখিলাই দূৰৱৰ্তী পৰিভ্ৰমণ কৰে। ভাৰতৰ পশ্চিমঘাট অঞ্চলৰ পৰা উক্ত প্ৰজাতিসমূহে মাৰ্চৰ পৰা মে'মাহৰ ভিতৰত পূৰ্বঘাট অঞ্চলৰ ফালে পৰিভ্ৰমণ কৰে। সেই সময়ত দক্ষিণ-পশ্চিম মৌচুমী বতাহৰ প্ৰভাৱত পশ্চিমঘাট অঞ্চলত হোৱা অতিবৃষ্টিয়ে পখিলাৰ বাবে প্ৰতিকূল পৰিৱেশ সৃষ্টি কৰে। ইয়াৰ পৰা পৰিত্ৰাণ পাবলৈ পখিলাবোৰে ৫০০ কিলোমিটাৰৰ অধিক বাট অতিক্ৰম কৰে। খাদ্য-পোষক উদ্ভিদৰ (FOOD HOST PLANTS) নাটনিয়েও পখিলাক পৰিভ্ৰমণৰ বাবে বাধ্য কৰে। খাদ্য-পোষক উদ্ভিদৰ সন্ধানত এমিগ্ৰেণ্ট, এলবাট্ৰছ, পাইঅ'নিয়েৰ আদি পখিলাৰ এঠাইৰ পৰা আন ঠাইলৈ বিস্তাৰণ হয়। এবিধ উল্লেখযোগ্য পৰিভ্ৰমী পখিলা হ'ল— আমেৰিকান ম'নাৰ্ক (AMERICAN MONARCH)। এই পখিলাবিধে উত্তৰ আমেৰিকাৰ পৰা উত্তৰ দিশে গতি কৰি কানাডাত উপস্থিত হয়গৈ। শীতকালত সিহঁতৰ পিছৰ প্ৰজন্মই দক্ষিণ দিশে পুনৰ উলটি আহি কেলিফ'ৰ্ণিয়া, ফ্ল'ৰিডা আৰু মেক্সিকোত উপস্থিত হয়। মেক্সিকোৰ ছিয়েৰা পৰ্বতমালাত লাখ লাখ পখিলাই সৃষ্টি কৰে অপূৰ্ব দলিচা। আমেৰিকান ম'নাৰ্ক পখিলাই কিমান দূৰত্ব অতিক্ৰম কৰে জানেনে? ৪০০০ পৰা ৪৮০০ কিলোমিটাৰ। পৃথিৱীৰ আটাইতকৈ বেছি পৰিভ্ৰমণ কৰা পখিলা হৈছে— পেইণ্টেড লেডী আৰু পী ব্লু। মেৰু অঞ্চল দুটাক বাদ দি পৃথিৱীৰ সকলো ঠাইতে ইহঁতক দেখিবলৈ পোৱা যায়। পৰিভ্ৰমণত পাকৈত বাবেই পেইণ্টেড লেডী আৰু পী ব্লুৰ গোলকীয় বিস্তাৰণ ঘটিছে। আকৰ্ষণীয় তথা আলসুৱা প্ৰাণী পখিলাই ঘণ্টাত বাৰু কিমান দূৰত্ব অতিক্ৰম কৰিব পাৰে? আপুনি জানি হয়তো আচৰিত হ'ব পখিলাই বেগাই উৰিলে ঘণ্টাত ১২ মাইল পৰ্যন্ত অতিক্ৰম কৰিব পাৰে। চাওঁক্যচোন, সৌন্দৰ্যৰে আমাৰ দৃষ্টি কাঢ়ি নিয়া পখিলাই লাহী পাখিৰে কিমান শ্ৰম কৰে

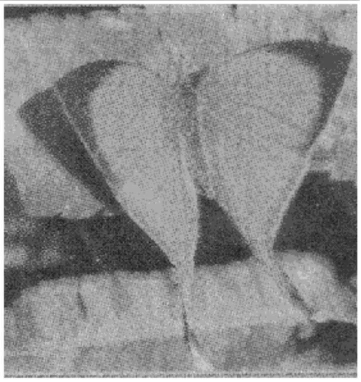

পখিলাৰ পৃথিৱীৰ ইটো-সিটো

বাৰেবৰণীয়া পখিলাৰ পৃথিৱীত বিচৰণ কৰিলে জানিব পাৰি বহুতো কথা। প্ৰকৃতিৰ মানস কন্যা অসম বিভিন্ন প্ৰজাতিৰ বহু পখিলাৰ বাসভূমি। পখিলাৰ বৈচিত্ৰ্যৰ ফালৰ পৰা ভাৰতবৰ্ষৰ স্থান ষষ্ঠ। ভাৰতৰ ভিতৰত উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চল চিহ্নিত হৈছে বিবিধ প্ৰজাতিৰ ভালেসংখ্যক পখিলাৰ বাসভূমি হিচাপে। জলবায়ু, ভৌগোলিক অৱস্থিতি, খাদ্য আৰু প্ৰজাতিভেদে পখিলাৰ ৰং সুকীয়া সুকীয়া। অসমত বিভিন্ন ৰঙৰ পখিলা পোৱা যায় যদিও বগা আৰু হালধীয়া ৰঙৰ পখিলা বেছি দেখা যায়। কিছুমান পখিলাৰ আকৌ নিজৰ বৰণ সলাব পৰা ক্ষমতাও আছে। কিছুমান প্ৰজাতিৰ একেটা পখিলাৰে বাৰিষা আৰু খৰালি কালত ৰঙৰ পাৰ্থক্য পৰিলক্ষিত হয়। বাৰিষা আৰু খৰালি কালত ইহঁতে দেহৰ বৰণ সলায়। ভিন্নৰঙী পখিলাবোৰে কেৱল ৰঙা, সেউজীয়া আৰু হালধীয়া ৰংহে চিনি পায়। জীৱ-জন্তুৱে ভৰি বা ঠেঙৰ সহায়েৰে খোজ কাঢ়ে বুলি সকলোৱে জানে। কিন্তু পখিলাই ঠেঙেৰে সোৱাদো ল'ব পাৰে। গছৰ পাতত কণী পৰাৰ আগেয়ে উদ্ভিদবিধ কণী পাৰিবলৈ উপযুক্ত হয় নে নহয় সেই কথা পখিলাই ঠেঙেৰে পৰীক্ষা কৰে। আগতে উল্লেখ কৰা হৈছে যে অসমত বিভিন্ন প্ৰজাতিৰ পখিলা পোৱা

যায়। অসমত পোৱা ধুনীয়া প্ৰজাতিৰ পখিলাৰ ভিতৰত পীকক পেঞ্চি, ব্লু অক'লীফ, কমন নাবাব, ব্লু পেঞ্চি, কমন মৰমন, কমন বাৰ্ড উইং ইত্যাদিৰ নাম ল'ব পাৰি। অসমত পোৱা আটাইতকৈ ডাঙৰ আকৃতিৰ পখিলা হৈছে গ'ল্ডেন বাৰ্ড উইং আৰু আটাইতকৈ সৰু পখিলাবিধ হৈছে জিজিৰিয়া এটিলাছ। এইখিনিতে ভাৰতৰ আৰু পৃথিৱীৰ আটাইতকৈ ডাঙৰ আৰু সৰু পখিলাবিধৰ নাম উল্লেখ কৰিলে বেয়া নহ'ব কিজানি। ভাৰতত পোৱা আটাইতকৈ ডাঙৰ পখিলাবিধ হ'ল ছাউডাৰ্ণ বাৰ্ড উইং আৰু সৰুবিধ হ'ল গ্ৰাছ জুৱেল। পৃথিৱীৰ আটাইতকৈ ডাঙৰ পখিলাবিধ হ'ল কুইন আলেকজেণ্ডাৰ বাৰ্ড উইং আৰু সৰুবিধ হ'ল ডেৱাৰ্ফ ব্লু। ভাৰত তথা অসমত পোৱা আটাইতকৈ মূল্যৱান পখিলাবিধ হৈছে কেইজাৰ-ই-হিন্দ বা টেইন'পেল পাচ ইমপেৰিয়েলছ। 'ভূটান গ্ল'ৰী'ৰ নাম শুনিছেনে? 'ভূটান গ্ল'ৰী' উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলৰ এবিধ মূল্যৱান পখিলাৰ নাম।

উদ্ভিদ জগতৰ সৈতে 'সুগন্ধি' শব্দটোৰ সম্পৰ্ক আছে। যেনে— সুগন্ধি ফুল, সুগন্ধি পাত ইত্যাদি। কিন্তু সুগন্ধি পখিলা? হয়, সুগন্ধি পখিলাও আছে। আমাৰ দেশত নহয়, সুগন্ধি পখিলা ব্ৰাজিলত পোৱা যায়। জাক পাতি ঘূৰি ফুৰা এই পখিলাবোৰৰ গাৰ পৰা চকলেটৰ নিচিনা সুগন্ধ বাহিৰ হয়। এই পখিলাবিধৰ ৰঙো প্ৰায় চকলেটৰ দৰে। পখিলাই দিনতহে বিচৰণ কৰে। অৱশ্যে কিছুমান পখিলা সন্ধিয়াহে সক্ৰিয় হৈ উঠে। সুন্দৰ ভুৱনত মৰাৰ ইচ্ছা পখিলাৰো নাই। পখিলাইও বাচি থাকিবলৈ বিচাৰে। সেয়েহে শত্ৰুৰ পৰা ৰক্ষা পাবলৈ বিশেষ কৌশল অৱলম্বন কৰে। ইহঁতে আশ্ৰয় স্থানৰ পশ্চাৎপট, চৌপাশৰ বস্তুবোৰৰ লগত এনেভাৱে মিলি থাকে যে সহজে চিনি পোৱাই টান। ভিন্নৰঙী সজীৱ ফুল, পাত, শুকান পাত, সিৰ ওলোৱা শুকান পাত, ডাল, কাঠফুলা আদিৰ লগত সাদৃশ্য থকা পখিলাই দৃষ্টিভ্ৰম সৃষ্টি কৰে। উল্লেখযোগ্য যে পখিলাৰ পলুবোৰ চৰাই, জেঠী, মকৰা, ভেকুলী আদিৰ লগতে কীট-পতংগক খাদ্যৰূপে গ্ৰহণ কৰা স্তন্যপায়ী প্ৰাণীৰো খাদ্য। এনেবোৰ প্ৰাণীৰ পৰা কিছুমান প্ৰজাতিৰ পখিলাৰ পলু বাচি থাকিবলৈ সক্ষম হয়। ইহঁতৰ খহটা নোমে আত্মৰক্ষাত সহায় কৰে। প্ৰকৃতি জগতত সৌন্দৰ্য সিঁচা পখিলাই সুস্থ প্ৰাকৃতিক পৰিৱেশতহে জীয়াই থাকিব পাৰে। পৰিৱেশৰ উষ্ণতা বৃদ্ধি আৰু হ্ৰাসে পখিলাৰ স্বভাৱলৈ পৰিৱৰ্তন আনে। বিচৰণ, খাদ্য গ্ৰহণ, প্ৰজনন আদিৰে পখিলাই অব্যাহত ৰখা স্বাভাৱিক জীৱন যাত্ৰাই সুস্থ প্ৰাকৃতিক পৰিৱেশৰ অৱস্থিতিৰ কথাও কয়। পখিলাক পৰিৱেশবিদ তথা বিজ্ঞানীসকলে 'পৰিৱেশৰ সূচক'ৰূপে আৰু 'Sensitive Barometer of environmental change' হিচাপে গণ্য কৰিছে। পখিলাৰ মনোৰম পৃথিৱীখন কৈ অন্ত কৰিব নোৱাৰা অনেক কথাৰে ভৰপূৰ। পখিলা ৰূপান্তৰিত হৈছে গৱেষণাৰ বিষয় হিচাপেও।

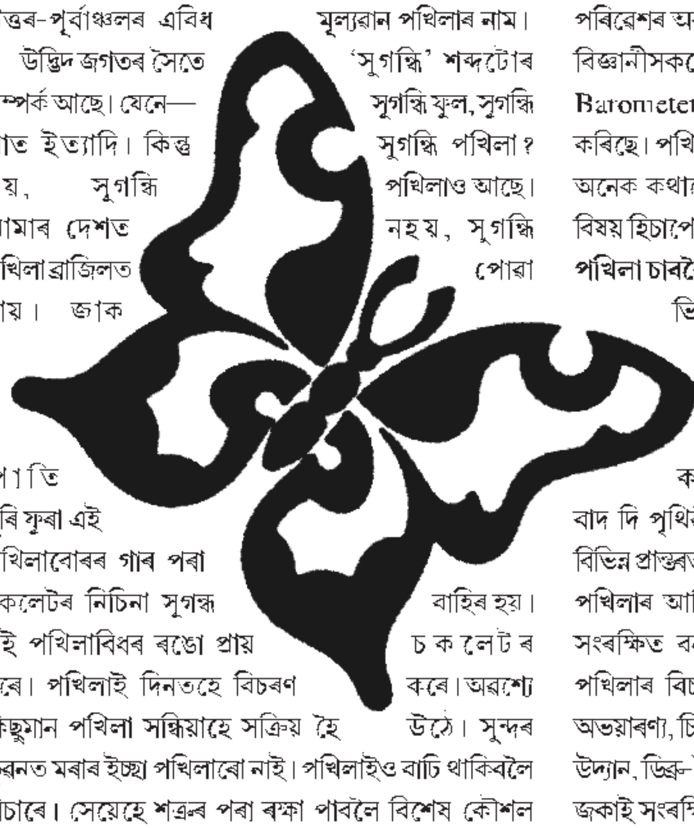

পখিলা চাবলৈ আপুনি যাব কেনি?

ভিন্নৰঙী ফুলৰ দৰে ধুনীয়া ধুনীয়া পখিলাই সকলোৰে দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰে। পখিলাই জানে মানৱক মুগ্ধ কৰাৰ মন্ত্ৰ। পখিলা চাবলৈ আপোনাৰো নিশ্চয় মন যায়। পিছে পখিলা চোৱাৰ আনন্দ উপভোগ কৰিবলৈ আপুনি যাব ক'লৈ? মেৰু অঞ্চল দুটাক বাদ দি পৃথিৱীৰ সকলোতে পখিলাই বিচৰণ কৰে। অসমৰ বিভিন্ন প্ৰান্তৰত কম-বেছি পৰিমাণে পখিলা দেখা যায়। বৰ্ষাৰণ্যত পখিলাৰ আধিক্য দেখা যায়। অসমৰ প্ৰায়বোৰ অভয়াৰণ্য, সংৰক্ষিত বনাঞ্চল, ৰাষ্ট্ৰীয় উদ্যানত কম-বেছি পৰিমাণে পখিলাৰ বিচৰণ লক্ষ্য কৰা যায় যদিও আমচাং বন্যপ্ৰাণী অভয়াৰণ্য, চিক্ৰুচা অৰণ্য, চিৰাং-ৰিপু বনাঞ্চল, কাজিৰঙা ৰাষ্ট্ৰীয় উদ্যান, ডিব্ৰু-চৈখোৱা ৰাষ্ট্ৰীয় উদ্যান, নামডফা, নামেৰী, জকাই সংৰক্ষিত বনাঞ্চল, দিহিং পাটকাই বন্যপ্ৰাণী অভয়াৰণ্য

আৰু অভয়াৰণ্যখনৰ সংলগ্ন বৰ্ষাৰণ্য আপাৰ দিহিং, ডিৰাক, জয়পুৰ সংৰক্ষিত বনাঞ্চলক পখিলাৰ ৰম্যভূমি বুলিব পাৰি। মনত ৰাখিব, পখিলা চাবলৈ ভাল মনচুন পিৰিয়ডত।

শেহান্তৰৰ কথা

প্ৰকৃতিৰ সৌন্দৰ্যবৰ্ধনত অৰিহণা আগবঢ়োৱা পখিলাৰ জীৱন পৰিক্ৰমা উদ্ভিদৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল। উদ্ভিদক কেন্দ্ৰ কৰি জীৱন যাপন কৰা পখিলাই আকৌ উদ্ভিদৰ বংশ বিস্তাৰত গুৰুত্ব ভূমিকা পালন কৰে। ফুলৰ মৌ চুহি খোৱা পখিলাই ফুলৰ পৰাগ সংযোগ (Polination) ঘটায়। কিছুসংখ্যক বিশেষ প্ৰজাতিৰ পখিলাই পৰাগ সংযোগ ঘটালেহে কিছুমান উদ্ভিদৰ বংশ বিস্তাৰ সম্ভৱ হয়। কিছুমান প্ৰজাতিৰ পলুৱে উদ্ভিদৰ বাবে অনিষ্টকাৰী পতংগক আহাৰ হিচাপে গ্ৰহণ কৰি উদ্ভিদৰ ৰক্ষা কৱচৰ ভূমিকাও পালন কৰে। সম্প্ৰতি বিভিন্ন কাৰণত বনাঞ্চলসমূহ সংকুচিত হৈছে। সংকুচিত বনাঞ্চলে পখিলাৰ বিচৰণভূমি সংকুচিত কৰিছে, পখিলাই খাদ্য সংকটৰ সন্মুখীন হৈছে। বনাঞ্চল বিধ্বংসী যজ্ঞই, কৃষি খণ্ডত জধে-মধে কীটনাশক দ্ৰব্য প্ৰয়োগ কৰা কাৰ্যই, গোলকীয় উষ্ণতা বৃদ্ধিয়ে, প্ৰদূষিত পৰিৱেশে জৈৱ বৈচিত্ৰ্যৰ এক অংগ পখিলাৰ বহু প্ৰজাতিক বিলুপ্তিৰ পথলৈ ঠেলি দিছে। বিপন্নৰ তালিকাভুক্তও হৈছে ভালেসংখ্যক প্ৰজাতি। প্ৰকৃতিৰ প্ৰতিকূল পৰিৱেশৰ লগতে বহু ব্যক্তিয়ে উপহাৰ সামগ্ৰী হিচাপে, গৱেষণা কৰ্মৰ নমুনা হিচাপে পখিলা ব্যৱহাৰ (অপব্যৱহাৰ) কৰাৰ ফলত, নীতি-বহিৰ্ভূতভাৱে কৰা পখিলাৰ ৰপ্তানিয়ে, আধুনিক যুগত ক্ৰমাগতভাৱে বৃদ্ধি পোৱা যান্ত্ৰিক কোলাহলে (পখিলাই শব্দ প্ৰদূষণ সহ্য কৰিব নোৱাৰে) পখিলাৰ জীৱনলৈ ভাবুকি কঢ়িয়াই আনিছে। প্ৰকৃতি জগতত সকলো প্ৰাণী আৰু উদ্ভিদৰ প্ৰয়োজন আছে। জৈৱ-বৈচিত্ৰ্যই প্ৰকৃতিক বৰ্ণাঢ্য কৰি তোলে। পখিলা প্ৰকৃতিৰ সম্পদ। প্ৰকৃতিৰ সুন্দৰতা আৰু ভাৰসাম্যতা ৰক্ষা কৰাৰ স্বাৰ্থত পখিলাৰ সংৰক্ষণ অতি প্ৰয়োজন। ১৯৭২ চনৰ ভাৰতীয় বন্যপ্ৰাণী সংৰক্ষণ আইনে (The Indian Wildlife Protection Act, 1972) পখিলাকো সাঙুৰিছে। কিন্তু কেৱল আইনেৰে জানো বন্যপ্ৰাণী সংৰক্ষণ সম্ভৱ? সংৰক্ষণৰ ক্ষেত্ৰত আইনৰ লগতে জনসাধাৰণৰ সজাগতাৰো বিশেষ প্ৰয়োজন। সুখৰ খবৰ যে, 'বাটাৰফ্লাই নৰ্থ-ইষ্ট' আদি কৰি বহু স্বেচ্ছাসেৱী সংগঠন, পখিলাপ্ৰেমী, প্ৰাণীবিদ, গৱেষক বৰ্তমান পখিলা সংৰক্ষণৰ কৰ্মত ব্ৰতী থকাৰ লগতে জনসাধাৰণৰ মাজতো সজাগতা সৃষ্টিৰ প্ৰয়াস কৰিছে। একবিংশ শতিকাই পখিলাক উপহাৰ দিছে মানৱ সৃষ্ট উপত্যকা। জৈৱ-বৈচিত্ৰ্য আৰু প্ৰাচীন শৈল-ভাস্কৰ্যৰে পৰিপূৰ্ণ দেও পাহাৰৰ কাষতে থকা নুমলীগড় শোধনাগাৰত গঢ়ি উঠিছে পখিলাৰ উপত্যকা। শোধনাগাৰ নিৰ্মাণ কাৰ্যৰ সমান্তৰালকৈ ভাৰতৰ ভিতৰত প্ৰথমবাৰৰ বাবে নুমলীগড় শোধনাগাৰত ৯০ বিঘা মাটি সামৰি নিৰ্মাণ কৰা হয় পখিলা উপত্যকা। প্ৰথম অৱস্থাত 'পখিলা উদ্যান'ৰূপে পৰিচিত আছিল যদিও বন আইনক সন্মান জনাই শোধনাগাৰ কৰ্তৃপক্ষই পখিলা উদ্যানক পখিলা উপত্যকালৈ উন্নত কৰে। অসমৰ বহু প্ৰান্তৰ পখিলা উপত্যকাৰ বাবে সুচল। পখিলা উপত্যকাই পখিলা সংৰক্ষণৰ লগতে পৰ্যটক, দেশ-বিদেশৰ গৱেষকক আকৰ্ষণ কৰাত সহায় কৰাৰ সম্ভাৱনীয়তা নুই কৰিব নোৱাৰি। সাহিত্য, লোকবিশ্বাস আদিত স্থান লাভ কৰা জকমকীয়া পাখিৰে উৰণৰ ছন্দৰে মনোমোহা পখিলাই বিনন্দীয়া প্ৰকৃতিৰ পৰা বিদায় লোৱাৰ আগেয়ে আমি সংৰক্ষণৰ ব্যৱস্থা কৰোঁ আহক। ●

তিনিচুকীয়াৰ বৰদলৈনগৰ নিবাসী তৃপ্তি দাস তিনিচুকীয়াৰ ইউনিশ্চন চেনেলৰ সম্পাদক হিচাপে কৰ্মৰত। সদৌ অসম কবি সন্মিলনৰ কাৰ্যনিৰ্বাহক সদস্যা শ্ৰীমতী দাসৰ প্ৰকাশিত গ্ৰন্থ 'বনকৰা হোৱালীৰ বনছাই আৰু কিছু গদ্য'ই পাঠক সমাজৰ প্ৰশংসা লাভ কৰিছে। যোগাযোগৰ ফোন নম্বৰ ঃ ৯৯৫৪৭-১০০২৮।

চৰাই আৰু মানুহ

ডিম্বেশ্বৰ চলিহা

পৃথিৱীৰ যিবিলাক দেশত চৰাইক ৰক্ষণাবেক্ষণ দিয়া হয়, সেইবিলাক দেশৰ মাজৰে ভাৰতো এখন। চৰাই মাৰি আনন্দ পোৱা অথবা চৰাইৰ মঙহ খালে তৃপ্তি পোৱা এচাম লোক যেনেকৈ আছে, ঠিক সেইদৰে চৰাইক মৰম কৰা, বনৰীয়া চৰাইক খুৱাই-বুৱাই সঁজাত ভৰাই পোহ-পাল দিয়া আৰু চৰাইৰ ৰক্ষণাবেক্ষণৰ প্ৰতি চকু দিয়া এচাম লোকো আছে। অৱশ্যে কিছুমান সমাজত চৰাইক মৰম কৰা, চৰাইক খাদ্য যোগোৱা আৰু সিহঁতৰ ৰক্ষণাবেক্ষণৰ আঁৰত কিছু ধৰ্মবিশ্বাস আৰু পৰম্পৰাও আছে। তেওঁলোকে জীৱ বধ কৰাটোকেই পাপ বুলি ভাবে। বৈষ্ণৱপন্থী এচামে মাছ-মাংসত মুখেই নিদিয়ে; তেওঁলোকৰ মতে মাছ-মাংস সদায় বৰ্জনীয়। শিৱভক্তসকলেও মাছ-মাংস নাখায়। কাশী হিন্দু বিশ্ববিদ্যালয়ৰ চৌহদত তাৰ একালৰ উপাচাৰ্য মদন মোহন মালব্য থকালৈকে হোষ্টেলত মাছ-মাংস খাবলৈ নিদিছিল।

কিছুমান দেৱ-দেৱীৰ বাহনো চৰায়েই ঃ

আমাৰ বহুতো দেৱ-দেৱীৰ বাহনো চৰায়েই। লক্ষ্মীৰ বাহন ফেঁচা, সৰস্বতীৰ ৰাজহাঁহ আৰু কাৰ্তিকৰ বাহন ম'ৰা চৰাই। আমাৰ ধৰ্মীয় গ্ৰন্থসমূহতো গৰুড় পক্ষী, জটায়ু পক্ষী,

ধূতৰাজ

ভৰত পক্ষী আদিৰ উল্লেখ আছে। গতিকে দেৱতাসকলক পূজা কৰাৰ লগে লগে সেই চৰাইকেইজাতকো পূজা কৰা হয়। তদুপৰি আমাৰ অসমীয়া ভাষাত প্ৰকাশ পোৱা গল্প, উপন্যাস, কবিতা, নাটক, কাহিনী আদিত চৰাই জগতৰ বহুতো মনোৰম কাহিনী, সাধু আদি আছে। 'চিলনীৰ জীয়েকৰ সাধু', 'শালিকী এ ৰতৌ তৌ', 'ফেঁচু ৰজা হ'ল', 'বগলী এ সবাহলৈ নগ'লি কিয়', 'টিপচী চৰাই, চৰাইটোহে সৰু লয় হোলোং গছত বাহ' আদি শিৰোনামেৰে বহু কাহিনী আৰু সাধুকথা আছে। আগৰ দিনত নগৰৰ নহ'লেও গাওঁ অঞ্চলৰ সৰুৰ পৰা ডাঙৰলৈকে বহুতেই সততে দেখা চৰাই কিছুমান চিনি পাইছিল। মাক-দেউতাকেও কোনটো কি চৰাই দেখুৱাই দিছিল। কিন্তু এতিয়া ল'ৰা-ছোৱালীক শিকোৱা দূৰৈৰ কথা, মাক-দেউতাকেই বাৰীয়ে-চোতালে দেখা চৰাইবোৰ নাম বা চৰিত্ৰৰে সৈতে চিনি নাপায়। বৰ্তমান পক্ষী সংৰক্ষণৰ বহুতো ব্যৱস্থা হাতত লোৱা হৈছে। কিন্তু আটাইতকৈ দৰকাৰী কথাটো আছিল— আমাৰ ল'ৰা-ছোৱালীবোৰক স্থানীয় চৰাইবোৰৰ সৈতে চিনাকী কৰাই দিয়া। কাৰণ, চৰাইৰ ভৱিষ্যৎ ৰক্ষক তেওঁলোকেই। কোনজাত চৰাইৰ সংখ্যা কমিছে নে বাঢ়িছে, তেওঁলোকেহে ক'ব পাৰিব। আমাৰ কৃষকসকলে যিবোৰ ঠাইত খেতি কৰে, সেইবোৰ ঠায়েই বহুতো চৰাইৰ বাসভূমি। গতিকে কৃষকে খেতি ৰক্ষা কৰাৰ লগে লগে চৰাই আৰু সিহঁতৰ বাহ, কণী, পোৱালী আদিও ৰক্ষা পৰে।

ভাৰতৰ উত্তৰ প্ৰদেশতে আটাইতকৈ বেছি দ

জলাশয় আছে। আলিগড় জিলাৰ আমাখেৰা গাঁৱত এনে এক জলাশয় আছে। বহু বছৰ ধৰি এই জলাশয় মাছ ধৰা আৰু জলসিঞ্চনৰ কাৰণে ব্যৱহাৰ হৈ আহিছে। এই জলাশয়তে বহু ভ্ৰমণকাৰী চৰাই বছৰি আহি পৰেহি। গাঁৱৰ মানুহখিনিয়ে কিন্তু কোনো ধৰণৰ দিগদাৰি নকৰে। ইটাহ জিলাৰ পামা নামৰ হ্ৰদটোত বতৰ ভাল হ'লে একে সময়তে এক লাখমান ভ্ৰমণকাৰী চৰাই পৰেহি। ওচৰৰ গাঁৱৰ মানুহখিনিয়ে এই হ্ৰদটোক যুগ যুগ ধৰি এক পুণ্যস্থানৰূপে গণ্য কৰি আহিছে। এইসকল লোকে তাত কোনো চৰাই বধ নকৰে আৰু আনকো বধ কৰিবলৈ নিদিয়ে। অৱশেষত ১৯৯১ চনত হ্ৰদটোক অভয়াৰণ্যৰূপে ঘোষণা কৰা হ'ল। খেৰি জিলাৰ চাৰেলি গাঁওখনতো প্ৰায় এহেজাৰ শামুকভঙা চৰাই আছে। চৰাইজাত থাকিলে তাত বতৰ ভাল হয় বুলি তাৰ মানুহখিনিয়ে বিশ্বাস কৰে। ইহঁতে যিহেতু শামুক খায়, গতিকে তাৰ মানুহবোৰৰ বিশ্বাস যে ইহঁতে ৰোগ নিয়ন্ত্ৰণ কৰে।

দেৱালীত ফটকা ফুটোৱাও নিষিদ্ধ ঃ

তামিলনাডুত সাত বৰ্গকিলোমিটাৰ এলেকাৰ এটা বৰ ডাঙৰ পুখুৰী আছে। ১৮০০ চনতে খন্দা এই পুখুৰীটোৰ নাম থোৱা হৈছিল চিট্টাৰন পুদি। এই পুখুৰীটোলৈ বৰটোকোলা, আইবিচ, বৰবগ, গো বগ, পানী কাউৰী আদি নানান ভ্ৰমণকাৰী চৰাই আহে। কাষতে থকা গাঁৱৰ মানুহখিনিয়ে কাকো চৰাই মাৰিবলৈ নতুবা কণী চুৰ কৰিবলৈ নিদিয়ে। তেওঁলোকে আনকি দেৱালীৰ সময়ত ফটকা ফুটাবলৈও নিদিয়ে। সেই সময়ত পুখুৰীত মাছ মৰাও নিষিদ্ধ।

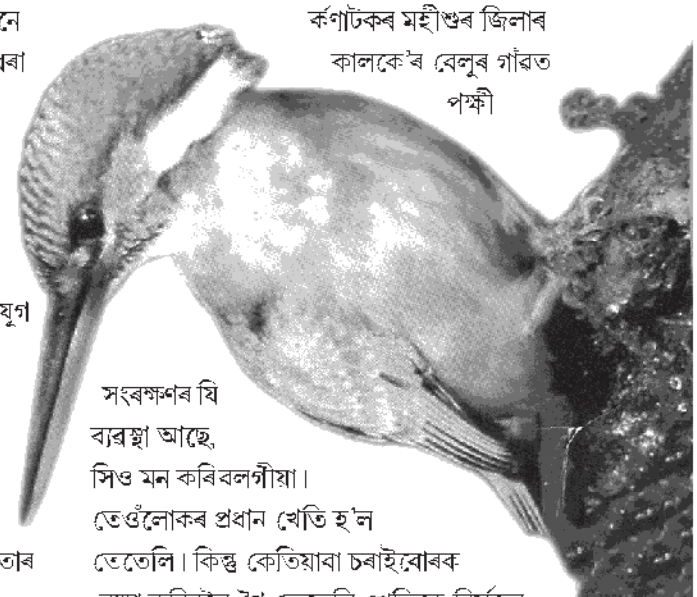

কৰ্ণাটকৰ মহীশুৰ জিলাৰ কালকে'ৰ বেলুৰ গাঁৱত পক্ষী সংৰক্ষণৰ যি ব্যৱস্থা আছে, সিও মন কৰিবলগীয়া। তেওঁলোকৰ প্ৰধান খেতি হ'ল তেতেলি। কিন্তু কেতিয়াবা চৰাইবোৰক ৰক্ষা কৰিবলৈ গৈ তেতেলি খেতিকে বিসৰ্জন দিব লগাত পৰে। ভ্ৰমণকাৰী চৰাইবোৰ যাতে কোনো ধৰণৰ দিগদাৰি নাপায়, সেইটোৱেই ইয়াৰ উদ্দেশ্য। চৰাইবোৰ তেওঁলোকৰ অঞ্চললৈ অহাটো তেওঁলোকে সৌভাগ্যৰ চিন বুলি ভাবে। চৰাইবোৰে উলিয়াই দিয়া মল খেতিয়কে পথাৰত দি পথাৰ সাৰুৱা কৰে।

অন্ধ্ৰ প্ৰদেশতো চৰাই প্ৰতিপাল কৰা হয় ঃ

অন্ধ্ৰ প্ৰদেশৰ বীৰপুৰম নামৰ গাঁওখনত কাঁকৈতোৰা, পেলিকান আৰু বগা আইবিচ নামৰ চৰাই তিনিজাতে বহু বছৰ ধৰি বাহ সাজি আহিছে। কেতিয়াবা একেবাৰতে পাঁচ হেজাৰমান বাহ সাজে। অঞ্চলটোৰ মানুহখিনিয়ে চৰাইবোৰক বন্ধুৰূপে গণ্য কৰে আৰু সকলো প্ৰকাৰে ৰক্ষা কৰে। কাদাফ জিলাৰ পেচলিপেনি গাঁৱৰ

লোকসকলে এক শতিকাৰো ওপৰকাল কাঁকৈচোৰা, বগা আইবিচ আৰু পানীকাউৰী নামৰ চৰাইকেইজাতক ৰক্ষণাবেক্ষণ দি আহিছে। চৰাইকেইজাতে সেই অঞ্চলত বহুতো বাহ সাজে আৰু কণী পাৰে। পোৱালী বৰটোকোলা আৰু বগা আইবিচবোৰে প্ৰায়েই ঘৰৰ ছালত নতুবা ঘাঁহ-খেৰৰ দ'মৰ ওপৰত জিৰণি লয়। অন্ধ্ৰ প্ৰদেশৰ নেলোৰ জিলাৰ নেলাপট্টু আৰু দেদুমপট্টু নামৰ ঠাই দুখনত বগা আইবিচ, শামুকভঙা আৰু বৰবগ চৰাই তিনিজাতে যুগ যুগ ধৰি বসবাস কৰি আহিছে। এই চৰাইকেইজাতে ওচৰতে থকা পুলিকেট নামৰ হ্ৰদটোত খাদ্য সংগ্ৰহ কৰে আৰু দেদুপট্টু নামৰ ঠাইখনত থকা তেতেলি গছবোৰত বাহ সাজি কণীৰ পাৰে। কণীৰ পৰা ওলোৱা পোৱালীবোৰৰ দুই-এটা মাটিত পৰে আৰু দুই-এটাৰ মৃত্যু হয়। আঘাত-প্ৰাপ্তবোৰক ওচৰতে থকা তিৰুপতি ৰাষ্ট্ৰীয় উদ্যানলৈ পঠাই দিয়া হয়। দুই-এগৰাকী স্থানীয় তিৰোতাই পোৱালীবোৰক প্ৰতিপালো কৰে। নেলাপট্টু নামৰ হ্ৰদটোতে বহু চৰায়ে সাঁতুৰি-নাদুৰি জীৱন নিৰ্বাহো কৰে। তাতে নিজৰ প্ৰয়োজনীয় খাদ্যখিনিও পায়। গতিকে ১৯৯৭ চনত গোটেই হ্ৰদটোকে বন্যপ্ৰাণী সংৰক্ষিত উদ্যান হিচাপে ঘোষণা কৰা হয়।

দেম'চেল নামৰ বগলীজাতে যেতিয়া বহুদূৰ অতিক্ৰম কৰি ভাগৰে-জোগৰে ৰাজস্থানৰ খীচন নামৰ গাঁওখনত পৰেহি, সিহঁতে স্বস্তিৰ নিশ্বাস পেলায়। আচৰিত কথা এয়ে যে মুহূৰ্তৰ ভিতৰতে পাঁচহাজাৰমান চৰায়ে অঞ্চলটো চাটি ধৰে। লগে লগে গাঁৱৰ মানুহখিনিয়ে হাতে হাতে শস্যৰ মোনা লৈ চৰাইজাকৰ

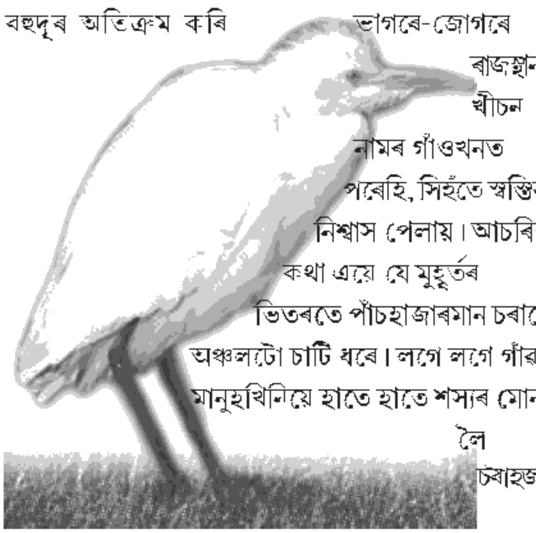

কাষ চাপি আহে। গাঁৱৰ তিৰোতাসকলে যে সিহঁতক ভাল পায়, মোনাত সিহঁতৰ কাৰণে যে ধান-মাহ আনিছে— সেই কথা চৰাইবোৰেও বুজি পায়। সেইকাৰণে চৰাইবোৰে মানুহলৈও ভয় নকৰে। জৈন ধৰ্মাৱলম্বী লোকসকলে চৰাইক অধিক প্ৰতিপাল কৰে। তেওঁলোকে আন নহ'লেও ৰাতিপুৱাতে জাক জাক পাৰ চৰাইক চাউল বা আন শস্যৰ গুটি খুৱায়। আমাৰ অসমত বিশ্বাস আছে যে ম'ৰা চৰাই সাধাৰণ মানুহে পুহিব নাপায়। সত্ৰ, সভা আদিতহে পোহা হয়। সিহঁতক সুৰক্ষা দিবৰ কাৰণেই বোধহয় এনে কৰে। ঢাকৈচকোৱা চৰাইৰ মতা-মাইকীহালৰ মাজত ইমান প্ৰীতি যে এটাৰ অবিহনে আনটোৱে খাব-বৰলৈকে এৰে। গতিকে সিহঁতক সাধাৰণতে মৰা নহয়।

ক'লা ডিঙিৰ ডাঙৰ বগ অৰুণাচলতো আছে ঃ

ভাৰতৰ বিভিন্ন ঠাইত চৰাই প্ৰেমৰ এনে উদাহৰণ আৰু অনেক আছে। বোম্বাই প্ৰাকৃতিক বুৰঞ্জী সমাজৰ সম্পাদক ড° এ ৰহমানীয়ে এঠাইত উল্লেখ কৰিছে যে বৃহৎ ভাৰতীয় বাষ্টাৰ্ড (Great Indian Bustard) নামৰ চৰাইজাত জীয়াই থকাৰ মূল কাৰণ হ'ল খেতিয়কসকলৰ চৰাইজাতৰ প্ৰতি থকা মৰম। কাৰণ যিখিনি ঘাঁহনি, চাপৰি অথবা কৃষি ভূমিত খেতিয়কসকলে খেতি কৰে, সেইবোৰ ঠাইতে বাষ্টাৰ্ড চৰায়ো থাকে। খেতিয়কসকলে চৰাইজাতৰ ওপৰত অত্যাচাৰ কৰা হ'লে চৰাইজাত ইতিমধ্যে লুপ্ত হ'লহেঁতেন। ঠিক সেইদৰে কৃষকসকলে ম'ৰা চৰাইৰ ওপৰত অত্যাচাৰ কৰা হ'লেও ম'ৰা চৰাই ইতিমধ্যে লুপ্ত হৈ পৰিলহেঁতেন। ক'লা ডিঙিৰ ডাঙৰ বগলীজাত এসময়ত কেৱল লাডাখতহে আছে বুলি ভৱা

হৈছিল। কিন্তু পাছত ১৯৯০ চনত ড' প্ৰকাশ ক'লৈই অৰুণাচলৰ চাংগো উপত্যকাতো সেইজাতৰ কিছুমান চৰাই আৱিষ্কাৰ কৰিলে। বৌদ্ধধৰ্মী সন্ন্যাসীসকলে যুগ যুগ ধৰি বিভিন্ন চৰাইৰ লগত সহবাস কৰি আহিছে। আমাৰ চোতালবোৰত ধান মেলিলে শালিকা, কাউৰী আদি চৰায়ে প্ৰায়েই ধান খায়। ঠিক সেইদৰে কঠিয়াতলীবোৰ নষ্ট কৰে বগলীয়ে। কিন্তু তাৰ কাৰণে সেই চৰাইবোৰ মৰা নহয়। হুৰাই দিয়াহে হয়।

অৰণ্যে চৰাইক মৰম কৰা মানুহ যিমান আছে, চৰাই মৰা মানুহো তেনেই কম নহয়। লগতে আন কিছুমান সমস্যায়ো দেখা দিয়ে। তাৰে এটা হ'ল ইন্ধন হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰা গছৰ নাটনি। একোজাত চৰায়ে হয়তো এক নিৰ্দিষ্ট জাতৰ গছতহে বাহ সাজি কণী পাৰে। এজোপা গছ কাটি ধ্বংস কৰিলে তাত থকা চৰাইবোৰৰ বিপদ হয়। বেলুৰৰ কাক্কেৰ নামে ঠাইত কিছুমান গছৰ গৰাকীবোৰে চৰায়ে বাহ সজা গছবোৰ কাটিহে ভাল পায়। কাৰণ সেইবিলাক গছ ব্যৱসায়িক দিশত অধিক মূল্যৱান। ওচৰা-উচৰিকৈ থকা জনগোষ্ঠীসমূহৰ মাজত প্ৰায়েই মতানৈক্য হোৱা দেখা যায়। কাৰণ একেখিনি বনাঞ্চলতে চিকাৰী লোকসকলে চৰাই মাৰে, কণী চুৰ কৰে আৰু সুবিধা পালে মাছো মাৰে।

কীটনাশক ঔষধে চৰাইৰো মৃত্যু আনে ঃ

বৰ্তমান আটাইতকৈ ডাঙৰ সমস্যাটো হ'ল ৰাসায়নিক কীটনাশক আৰু ৰাসনিক সাৰৰ বহুল ব্যৱহাৰ। ম'ৰা চৰাইসমূহক এহাতে ৰক্ষা কৰা হয় যদিও সেই ম'ৰা চৰায়েই ৰাসায়নিক দ্ৰব্য মিহলি খাদ্য খাই মৃত্যুমুখত পৰে। উদাহৰণস্বৰূপে আম্মাখেৰা নামৰ গাঁও এখনৰ জলাহ

অঞ্চলত তেল নিগাৰি বহু ঠাই প্ৰদূষিত কৰিছিল। বাট-পথ বহল কৰা, কৃষিভূমি বহল কৰা আদি কাৰণতো প্ৰাণী থকা অঞ্চলবোৰ বিষাক্ত হয় আৰু তাৰ বলি হয় জলচৰ মাছ আৰু চৰাইবোৰ। নতুনকৈ উঠি অহা ডেকা-গাভৰুসকলৰ চিন্তা-চৰ্চা অৰণ্যে কিছু বেলেগ হৈছে। তেওঁলোকে চৰাইখিনিৰ স্বাৰ্থত এটা বছৰ তেতেলিৰ উৎপাদন ত্যাগ কৰিবলৈও প্ৰস্তুত। পুমা হ্ৰদ, চিত্তৰংদি, নেলাপট্টু আদি আৰ্দ্ৰভূমিসমূহক চৰকাৰে ইতিমধ্যে বন্যপ্ৰাণী অভয়াৰণ্য হিচাবে ঘোষণা কৰিছে। ফলত বন্য চৰাই ৰক্ষা কৰিবলৈ গৈ প্ৰকৃততে বনবিভাগ আৰু স্থানীয় পক্ষীপ্ৰেমীসকলৰ মাজত মতানৈক্যৰহে সৃষ্টি হৈছে। কাৰণ যুগ যুগ ধৰি এইখিনি মানুহেই ৰক্ষণাবেক্ষণ দি আহিছে। এতিয়া তেওঁলোকক নোসোধাকৈ এই দায়িত্ব বনবিভাগক দিয়াটো তেওঁলোকে সহজভাৱে ল'ব পৰা নাই। অভয়াৰণ্যখনত তেওঁলোকৰ অধিকাৰ যেন লোপ পাইছে, তেনে এক ভাব তেওঁলোকৰ মনত সৃষ্টি হৈছে। দেখা গৈছে যে চৰকাৰী বিভাগতকৈ স্থানীয় মানুহখিনিয়ে অধিক দক্ষতাৰে চৰাইবোৰ ৰক্ষা কৰে। চৰাই সংৰক্ষণৰ প্ৰাচীন পদ্ধতিবোৰ অঞ্চলটোৰ মানুহে ভালদৰে জানে। গতিকে তেওঁলোকক লগত লৈ বিভাগীয় লোকসকলে একেলগে পক্ষী সংৰক্ষণৰ ব্যৱস্থা কৰিলেহে আপুৰুগীয়া চৰাইখিনি মৃত্যুৰ মুখৰ পৰা বাচি থাকিব। ●

ডিব্ৰুগড় কানৈ কলেজৰ প্ৰাক্তন অধ্যক্ষ শ্ৰীডিম্বেশ্বৰ চলিহা পৰিৱেশ ও বন্যপ্ৰাণী সংৰক্ষণৰ স্বাৰ্থত সততে উৎসাহী।
তেখেতৰ ফোন নম্বৰ ঃ ০৩৭৩২-৩০১৭৭৮

হাবিত আঘাতপ্ৰাপ্ত বনৰীয়া হাতীৰ চিকিৎসা চোৱাৰ অভিজ্ঞতা

পদ্মেশ্বৰ গগৈ

১১/০৩/২০০০ তাৰিখে সন্ধিয়া গোলাঘাট টেনিছ ক্লাবত বহি থাকোতে অৰূপ বল্লভ গোস্বামীয়ে খবৰ দিলেহি যে নামবৰ অভয়াৰণ্যৰ সমীপৰ টেঙানিত এটা আঘাতপ্ৰাপ্ত বনৰীয়া হাতীক চিকিৎসা কৰিবৰ বাবে গুৱাহাটী চিৰিয়াখানাৰ পশু চিকিৎসক ডাঃ দুৰ্গাচৰণ ডেকা কহৰাত আহি আছেহি আৰু কাইলৈ পুৱাই টেঙানিলৈ আহি হাতীটো চিকিৎসা কৰিব। অৰূপে মুভী কেমেৰাৰে আৰম্ভণিৰ পৰা শেষলৈকে হাতীটোৰ চিকিৎসা কৰাৰ ফটো তুলিবলৈ তেওঁৰ লগত যাবলৈ লগ ধৰিলে। সেইদিনাই ৰাতিলৈ গোলাঘাটৰ ডি এফ অ' ৰহমানেও বনৰীয়া হাতী চিকিৎসা কৰা চাবলৈ পিছদিনা পুৱাই তেখেতৰ লগত যাবলৈ ক'লে। ডি এফ অ' ৰহমানেই আঘাতপ্ৰাপ্ত বনৰীয়া হাতীটোৰ চিকিৎসাৰ ব্যৱস্থা কৰোৱাইছিল। আঘাতপ্ৰাপ্ত হাতীটো টেঙানি অঞ্চলত দেখাৰ পৰা তাৰ গতি-বিধিৰ ওপৰত চকু ৰাখিবলৈ বন বিভাগৰ কৰ্মচাৰীসকলক ডি এফ অ' ৰহমানে নিৰ্দেশ দিছিল, যাতে চিকিৎসাৰ বাবে তাৰ অৱস্থিতি সহজে উলিয়াব পাৰি।

পিছদিনা (১২/০৩/২০০০) পুৱা ৯ বজাত ডি এফ অ' ৰহমান, ৰেঞ্জ অফিচাৰ শ্ৰী বণিয়া আৰু মই বন বিভাগৰ জীপ গাড়ীৰে টেঙানিলৈ বুলি ৰাওনা হ'লোঁ। অৰূপ আগদিনা ৰাতি শিলনীজানৰ তেওঁলোকৰ বাগানত থকাৰ বাবে যোৱাৰ আগমুহূৰ্তত ফোন কৰি আমি গৈ থকাৰ খবৰ দিলোঁ আৰু তেওঁক শিলনীজানৰ তেল ডিপোত ৰৈ থাকিবলৈ ক'লোঁ। আমি ৯-৪৫ বজাত শিলনীজান পালোঁ আৰু অৰূপেও আমাৰ লগত নিজৰ গাড়ীৰে যাবলৈ ওলাল। বৰপথাৰ পায়েই খবৰ পালোঁ যে ডাঃ দুৰ্গাচৰণ ডেকা আৰু ডাঃ তৰুণ খেৰীয়া ইতিমধ্যে টেঙানি (য'ত বনৰীয়া হাতীটো আছিল) পালেগৈ। খবৰটো পায়েই মোৰ উৎকণ্ঠা বাঢ়িল। ডি এফ অ' ৰহমানক খৰকৈ গাড়ী চলোৱাৰ কথা ক'লোঁ। মোৰ চিন্তা হৈছিল জানোচা আমি গৈ পোৱাৰ আগতে পশুচিকিৎসকদ্বয়ে হাতীটো অৱশ কৰি চিকিৎসা কৰিয়েই পেলায়। দিনৰ প্ৰায় ১০-৪৫ বজাত বনৰীয়া হাতীটো থকা হাবিখন পালোঁগৈ। গাড়ীৰ পৰাই ডাঃ ডেকা আৰু ডাঃ খেৰীয়াক বনবিভাগৰ কৰ্মচাৰীৰ সৈতে হাবিখনৰ কাষৰ ৰাস্তাতে দেখি বুজিলোঁ যে তেওঁলোক হাবিত সোমোৱাই নাই। গাড়ীৰ পৰা নামিয়েই বন কৰ্মচাৰী এজনক হাতীটো ক'ত আছে সুধিলোঁ, এনে ভাৱত যেন হাতীটোৰ চিকিৎসা মইহে কৰিম। বন কৰ্মচাৰীজনে অলপ দূৰ আগুৱাই গৈ হাতীটো থকাৰ ফালে আঙুলিয়াই দেখুৱালে। ডাঃ খেৰীয়াক মাত দি ডাঃ ডেকাৰ লগত চিনাকি হ'লোঁ। দুয়োজনৰ লগতে দুই-এষাৰ কথা পাতি বন কৰ্মচাৰী এজনক হাতীটো ওচৰৰ পৰা চাবলৈ লগ ধৰিলোঁ। সেইমতে বন কৰ্মচাৰীজনে আৰু এজনক লগত লৈ হাতীটো দেখুৱাবলৈ লৈ গ'ল। জেৰেপানি হাবি ফালি চুপি চুপি হাবিৰ ভিতৰলৈ সোমালোঁ। কিছু দূৰ যোৱাৰ পিছত এজোপা সৌৰা গছৰ তলত হাতীটো দেখা পালোঁ। প্ৰকাণ্ড এটা মখনা। ওখই ৮ ফুটমান হ'ব। হাতীটো থিয় হৈ নিতাল মাৰি আছে। ভালকৈ চাই দেখিলোঁ হাতীটোৰ ভৰিত, গাত ঘাঁ আৰু টেমুনা আছে। বেছি দূৰ খোজ কাঢ়িব নোৱাৰা হোৱাত খাবলৈ নাপাই হাতীটো খীণাইছে। হাতীটোৰ নেজডালৰ আগটো ছিগা। হাতীটো নামবৰত দুই-তিনিবাৰ দেখিছোঁ, নেজডালতে চিনি পালোঁ। নেজ ছিগা মখনা হাতী প্ৰায় অকলেই থাকে। জাকত বোধহয় দঁতাল হাতীয়ে থাকিবলৈ

নিদিয়ে। মতা হাতীৰ নেজ সাধাৰণতে যুঁজতে ছিগে বুলি হাতীৰ লগত জড়িত লোকসকলে কয়।

হাতীটো চাই ঘূৰি আহি থাকোঁতে মোৰ চিন্তা হ'ল যে বেজী দিয়াৰ পিছত হাতীটো নিশ্চয় অৱশ হৈ শুই পৰিব। হাতীটোৰ দেহটোৰ সোঁৱে-বাঁৱে ঘাঁ, টেমুনা আছে। গতিকে শুই পৰাৰ পিছত দেহটোৰ ওপৰফালে ঘাঁবোৰৰ চিকিৎসা কৰিব পাৰিব। তলফালৰবোৰৰ চিকিৎসা কেনেকৈ কৰিব? আগতে মই গঁড় বেজী দি অৱশ কৰা দেখিছোঁ। অৱশ হ'লে মাটিত ঢলি পৰে, হাতীটো নিশ্চয় তেনেকৈ ঢলি পৰিব। কি হয় দেখা যাওক বুলি ভাবি মনৰ কথা মনতে থ'লোঁ। মুকলিলৈ ওলায়েই ডাক্তৰৰ ওচৰলৈ আহিলোঁ। ডাক্তৰদ্বয়ে হাতীটো বেজী দি অৱশ কৰিবৰ বাবে যা-যোগাৰ কৰাত ব্যস্ত। ইতিমধ্যে বনৰীয়া হাতী বেজী দি অৱশ কেনেকৈ কৰিব আৰু হাতীটোক বেজী কেনেকৈ দিব সেইখিনি চাবলৈ হাবিখনৰ ওচৰ-পাজৰৰ বহু মানুহ গোট খালে। ডাঃ ডেকাই দুটা ছিৰিঞ্জত নিৰ্দিষ্ট পৰিমাণৰ দৰৱ ভৰাই, দুটা 'ট্ৰেংকুইলাইজাৰ' বন্দুকত বেলেগে বেলেগে গুলীসহ খাজি ল'লে। অৰূপেও ফটো ল'বৰ বাবে কেমেৰা সাজু কৰিলে। দুয়ো চিকিৎসক আৰু ডি এফ অ' ৰহমানে আলোচনা কৰি কোন দিশৰ পৰা হাবিখনত সোমালে ভাল হ'ব ঠিক কৰি হাবিত সোমাবলৈ অগ্ৰসৰ হ'ল। লগত বন্দুকধাৰী বন কৰ্মচাৰী। চিকিৎসাৰ বাবে দৰৱ-পাতি, ঘাঁ ধোৱাবলৈ পানী আদি লৈ দুজনমান বনৰক্ষীও লগত। পিছে পিছে ডি এফ অ' ৰহমান, ৰেঞ্জ অফিচাৰ বণিয়া, অৰূপ আৰু মই। হাবিখন জেৰেপানি হাবিহে। 'ছামশলখ' (chromolaena oderata) আৰু 'ফুটুকলা'ৰে (Melastoma malabainsiceem) ভৰপূৰ। পাঁচ হেক্টৰমান মাটিকালিৰ হাবিখনত আছে কেইজোপামান 'সৌৰাগছ' (Streblus asfier) আৰু তিনি জোপা 'ছ' গছ (Albizia Chinensis)। এই অঞ্চলটো উত্তৰ নামবৰ সংৰক্ষিত বনাঞ্চলৰ অন্তৰ্গত। বৰ্তমান বেদখলকাৰীৰ দখলত। অতীজত

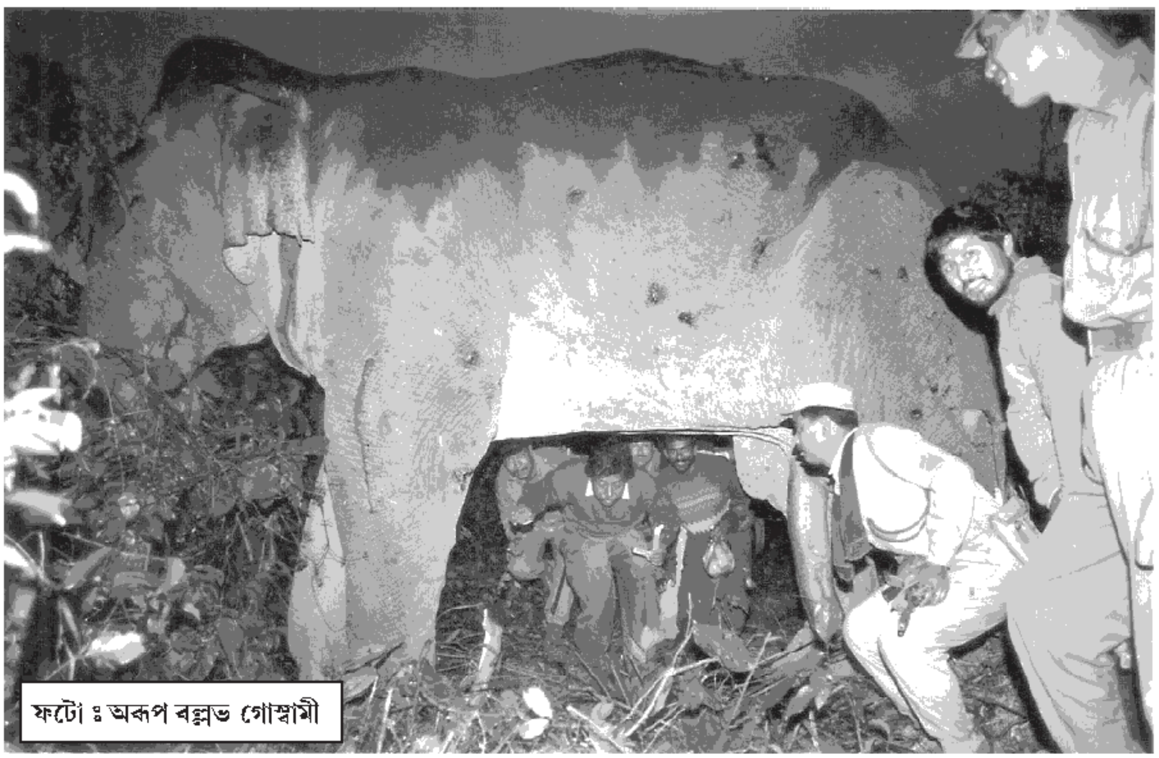
ফটো ঃ অৰূপ বল্লভ গোস্বামী

উত্তৰ নামবৰ সংৰক্ষিত বনাঞ্চলৰ মুঠ মাটিকালি আছিল ১৫,৪১০ হেক্টৰ। বন বিভাগৰ জৰীপ মতেই ২০০৩ চনলৈকে ৯,০০০ হেক্টৰ বেদখল হ'ল। তাৰ পিছতো বেদখল হৈ আছে। বৰ্তমান ৪,০০০ হেক্টৰমানহে বেদখল নোহোৱাকৈ আছে। সেইখিনি অঞ্চলৰ সুকাঠী গছবোৰ কাটি শেষ কৰিলে। গছ কাটি বনাঞ্চলৰ ভিতৰতে 'ধাৰণ' পাতি কাঠ ফালে। ৰাতি ৰাতি গছ কটা আৰু ফলা কামবোৰ কৰে। পুৱতি নিশা ফলা কাঠবোৰ কান্ধত লৈ বনাঞ্চলৰ পৰা ওলাই আহে। অসমৰ সংৰক্ষিত বনাঞ্চলসমূহত এনে কাৰ্য চলিয়েই আছে। গতিকে বন্য জীৱ-জন্তুসমূহ অৱশিষ্ট বনাঞ্চলত ক'ত শান্তিৰে থাকিব পাৰিব?

আমাক হাবিত সোমোৱা দেখি বনৰীয়া হাতী চিকিৎসা কৰা চাবলৈ অহা মানুহৰ জুমৰ মাজৰ কেইটামান চেঙেলীয়া ল'ৰাও হাবিত সোমাই সৌৰা গছত উঠি চিএঞৰ-বাখৰ কৰাত লাগিল। বন কৰ্মচাৰী কেইজনমানে ল'ৰাকেইটাক ধমকি দি গছৰ পৰা নামিবলৈ কৈছে। কাৰণ চিএঞৰ-বাখৰত হাতীটোৱে মানুহৰ ফালে আহিলে শূন্যলৈ গুলী মাৰিলে গছত উঠি থকা ল'ৰাকেইটাৰ গাত লাগিব পাৰে। ৰাস্তাত ৰৈ থকা কেইজনমানে কিন্তু ল'ৰাকেইটাক গছত উঠি থাকিবলৈহে কৈছে আৰু গছৰ ওপৰৰ পৰাই হাতীটোৱে গতি কৰিলে তাৰ গতি-বিধি ফুটবল খেলাৰ বিৱৰণী দিয়াদি দি থাকিবলৈ কৈছে, যাতে তেওঁলোক থকাৰ ফালে হাতীটো আহিলে ল'ৰাকেইটাৰ বিৱৰণীৰ পৰা গম পাই লগে লগে পলাব পাৰে। মানা কৰাৰ সত্বেও ল'ৰাকেইটাৰ চিএঞৰ-বাখৰ চলি থাকিল। আমিও হাবি ফালি ফালি হাতীটোৰ ওচৰলৈ সাৱধানে আগবাঢ়িলোঁ। ৰাস্তাৰ পৰা ১০০ মিটাৰমান হাবিত সোমাই হাতীটো এজোপা সৌৰা গছৰ গুৰিত থিয় হৈ থকা চকুত পৰিল। হাতীটো আমাৰ পৰা ১৫-২০ মিটাৰমান দূৰত। ডাঃ ডেকা সাজু হ'ল। ভালকৈ নিৰীক্ষণ কৰি বন্দুকৰ ঘোৰা টিপিলে। ঘোৰা কেইবাবাৰো টিপিলে, পিছে বন্দুকহে নুফুটিল। মানুহৰ উমান পাই হাতীটো লেঙেৰাই লেঙেৰাই হাবিৰ আৰু ভিতৰলৈ সোমাই গ'ল। সৌৰা গছত উঠি থকা ল'ৰাকেইটাই হাতীটো হাবিত গৈ থকাৰ বিৱৰণী দি গ'ল। জেৰেপানি হাবি বাবে হাতীটো যাওঁতে হাবি ভাঙি যোৱাত হাতীটোৰ গতিৰ বিৱৰণ গছৰ ওপৰৰ পৰা সহজে দিব পাৰিছিল। এটা সময়ত হাতীটো হাবিখনৰ উত্তৰ দিশত ৰৈ গ'ল। সৌৰা গছত উঠি থকা ল'ৰাকেইটাৰ বিৱৰণীমতেই হাতীটো ৰোৱা ঠাই সহজে উলিয়াব পৰা হ'ল। ডাক্তৰ ডেকাই নুফুটা বন্দুকটোত পুনৰ গুলী ভৰাই ঠিক-ঠাক কৰি ল'লে। দুয়ো ডাক্তৰে ঠিক কৰি ল'লে যে প্ৰথমে ডাক্তৰ ডেকাই গুলীয়াব আৰু যদি গুলী নুফুটে বা ফুটিলেও যদি ছিৰিঞ্জসহ নিড্‌ল হাতীৰ গাত নালাগে, তেন্তে ডাক্তৰ খেৰীয়াই আনটো বন্দুকেৰে গুলীয়াব। কথামতে কাম। ডাক্তৰ ডেকাই বন্দুক ফুটুৱালে, কিন্তু নিড্‌ল হাতীৰ গাত নোসোমাল। লগে লগে ডাক্তৰ খেৰীয়াই বন্দুক ফুটুৱালে। নিড্‌ল হাতীৰ টিকাত লাগিল, কিন্তু হাতীটোৱে টিকাটো হাবিত ঘঁহাই নিড্‌ল এৰুৱাই পেলালে। হাতীটোৰ দেহলৈ দৰব নোসোমাৱাৰ বাবে অৱশ নহ'ল। পুনৰ হাতীটো হাবিৰ মাজে মাজে হাবিখনৰ পশ্চিম দিশলৈ গতি কৰিলে। ইতিমধ্যে বৰষুণ পৰিল। গছত উঠি থকা ল'ৰাবোৰো ঘৰাঘৰি গ'ল। চিএঞৰ-বাখৰ কমিল। ডি এফ অ' ৰহমান, অৰূপ আৰু মই হাবিৰ পৰা ওলাই ৰাস্তালৈ আহিলোঁ। জীপ গাড়ীখনতে বহি লৈ পানী আৰু ফল খালোঁ। ঘড়ী চাই দেখিলোঁ তিনি বাজিল। বৰষুণত তিতি-বুৰি মনটোও ভাল লগা নাই। তাতে হাতীটোৰ চিকিৎসাও হোৱা নাই। ডাঃ ডেকা আৰু ডাঃ খেৰীয়া কিন্তু হতাশ হোৱা নাই। পুনৰ হাতীৰ পিছ ল'লে, লগত বণিয়া আৰু অৰূপ। ডি এফ অ' ৰহমান আৰু মই গাড়ীতে বহি থাকিলোঁ। বৰষুণৰ বাবে হাতীৰ চিকিৎসা চাবলৈ গোট খোৱা মানুহবোৰ ঘৰাঘৰি গ'ল। চিএঞৰ-বাখৰ নোহোৱা হ'ল। কিছুসময়ৰ পিছত গাড়ীত বহি থাকোতেই গুলীৰ শব্দ শুনিলোঁ আৰু গাড়ীৰ পৰা নামি হাবিত সোমাওঁতে বন কৰ্মচাৰীয়ে হাতীটো অৱশ কৰাৰ খবৰ দিলেহি। হাবি ভাঙি দৌৰাদৌৰিকৈ হাতীৰ ওচৰ পালোঁগৈ। দেখিলোঁ অৱশ হোৱাৰ পিছতো হাতীটো থিয় হৈ আছে আৰু দুয়ো ডাক্তৰে চিকিৎসা কৰি আছে। মই ভবাৰ দৰে হাতীটো শুই নপৰিল। হাতীটোৰ যৌনাংগ বাহিৰ ওলাই ওলমি পৰিছিল, চকুৰে পানী বৈ আছিল আৰু নাকেৰে 'ঘৰ্‌ঘৰ্‌' শব্দ কৰি আছিল। হাতীটোৰ ঘাঁবোৰ

ধুৱাই চাফা কৰি মলম সানিলে। টেমুনাবোৰ মীট্‌দাৰে খুঁচি ফুটাই তেজ-পূঁজ উলিয়াই চাফা কৰি দৰৱ সুমুৱাই দিলে। বেজীও ভালেকেইটা দিলে।

হাতীটোৰ চিকিৎসা চলি থাকোঁতেই দেখিলোঁ দুজনমানে হাতীটোৰ পেটৰ তলেদি কুঁজা হৈ অহা-যোৱা কৰিছে। ডাক্তৰ খেৰীয়াও ৰৈ নাথাকিল। তেখেতেও দুবাৰমান অহা-যোৱা কৰিলে। জনবিশ্বাস যে হাতীৰ পেটৰ তলেদি পাৰ হ'লে বহুত বেমাৰ-আজাৰ ভাল হয়। ডাক্তৰদ্বয়ে চিকিৎসা খৰতকীয়া কৰিছে, কাৰণ গজৰাজে চেতনা পালে ৰক্ষা নহ'ব। প্ৰায় ৪০-৪৫ মিনিটমান চিকিৎসা কৰাৰ পাছত বয়-বস্তুবোৰ সামৰি হাতীটোৰ চেতনা আহিবৰ বাবে ডাক্তৰ ডেকাই বেজী দিলে আৰু সকলোকে হাতীটোৰ ওচৰৰ পৰা আঁতৰি আহিবলৈ ক'লে। হাতীটোৰ পৰা কিছু দূৰ আঁতৰি আহি সকলোৱে তাৰ চেতনা অহালৈ আগ্ৰহেৰে বাট চাই থাকিল। পাঁচ মিনিটমানৰ পিছতে শুৰ আৰু কাণ লৰচৰ কৰা দেখি ডাঃ ডেকাই 'চেতনা আহিল' বুলি কৈ আৰু কিছু দূৰ পিছুৱাই আহি পুনৰ নিৰীক্ষণ কৰিবলৈ ধৰিলে। হাতীটো লাহে লাহে এখোজ-দুখোজকৈ হাবিত সোমোৱাত আমি সকলো হাবিৰ পৰা ওলাই মুকলিত ৰ'লোঁহি। ডাঃ ডেকাই ৰেঞ্জ অফিচাৰ বণিয়াক দৰৱৰ এখন 'প্ৰেছক্ৰিপশ্যন' লিখি দি দৰৱখিনি (কেপছুল) আঠিয়া কলৰ মাজত সুমুৱাই খুৱাবলৈ ক'লে। সেইমতে বনৰক্ষীসকলে পিছদিনাৰ পৰা আঠিয়া কলৰ মাজত কেপছুল সুমুৱাই হাতীটো থকা ঠাইত থৈ অহাত কলৰ লগতে দৰৱ খালে বুলি খবৰ লৈ গম পালোঁ। ২০০০ চনৰ নৱেম্বৰ মাহত এদিন হাতীটো পুনৰ নামবৰত দেখা পাই ভাল লাগিল (নেওৰতে চিনিলোঁ)। সুস্থ হৈ থকা যেন দেখিলোঁ। হাতীটো চাৰি বছৰ জীয়াই থাকিল। পুনৰ মানুহৰ অত্যাচাৰত দেহ ক্ষত-বিক্ষত হৈ উজনি দৈগ্ৰোং বনাঞ্চলত ২০০৪ চনৰ এপ্ৰিল নে মে' মাহত হাতীটো মৰি থাকিল।

উপসংহাৰ ঃ হাতী তৃণভোজী আৰু পৰিভ্ৰমী প্ৰাণী। এটা প্ৰাপ্তবয়স্ক হাতীক দিনে ৩-৪ কুইণ্টল কেঁচা ঘাঁহ খাদ্য হিচাপে প্ৰয়োজন। ঠিক সেইদৰে ১০০-১৫০ লিটাৰ পানীও খায়। অসমৰ প্ৰাকৃতিক বনাঞ্চল (Natural forest) ৰাজ্যখনৰ মুঠ মাটিকালিৰ শতকৰা ২০ ভাগো নাই। চৰকাৰে বিভিন্ন আঁচনিৰ জৰিয়তে গছ-গছনি ৰোৱাই বনাঞ্চল বৃদ্ধি হোৱাৰ ঢাক-ঢোল বজালেও প্ৰাকৃতিক বনাঞ্চল অবিহনে হাতীকে ধৰি বিভিন্ন বন্য-প্ৰাণী, চৰাই-চিৰিকটিৰ সংৰক্ষণ সম্ভৱ নহয়। প্ৰাকৃতিক বনাঞ্চলতহে জৈৱ বৈচিত্ৰ চহকী হয়। জৈৱ বৈচিত্ৰ অবিহনে বন্যপ্ৰাণী সংৰক্ষণ সম্ভৱ নহয়। মানুহৰ দ্বাৰা সৃষ্ট বনাঞ্চল এখনত হাতীৰ খাদ্য পৰ্যাপ্ত পৰিমাণে নাথাকে। কেইবিধমান গছ-বনেই হাতীৰ সুষম খাদ্য হ'ব নোৱাৰে।

হাতী পৰিভ্ৰমী প্ৰাণী হোৱাৰ বাবে পৰ্যাপ্ত পৰিমাণে খাদ্য থাকিলেও একেখন হাবিতে নাথাকে। হাতীৰ চিকাৰৰ লগত জড়িত ফান্দি, মাউতসকলৰ মতে এসময়ত মানদেশৰ (ম্যানমাৰ) পৰা হাতী পাটকাই পৰ্বত পাৰ হৈ অৰুণাচল, নগালেণ্ডৰ মাননি অঞ্চলেদি আহি নামবৰ, কাজিৰঙা হৈ ব্ৰহ্মপুত্ৰ পাৰ হৈ ভূটানলৈ গৈছিল। বৰ্তমানেও কাজিৰঙাৰ পৰা হাতী কাৰ্বি আংলং, নামবৰ হৈ ধনশিৰি অঞ্চললৈ চৰি ফুৰে। কাজিৰঙাৰ পৰা কাৰ্বি আংলংৰ পশ্চিম দিশেদি গৈ ডবকা হৈ লামডিং বনাঞ্চললৈ যায়। এনেদৰে ব্ৰহ্মপুত্ৰ উপত্যকাৰ দুয়ো পাৰে হাতীৰ বহু কৰিড'ৰ আছে। হাতীয়ে সদায় নিজৰ কৰিড'ৰেদিহে অহা-যোৱা কৰে। কৰিড'ৰত হাবি-বন মুকলি কৰি মানুহৰ বসতি হ'লেও বা কাঁইটীয়া বেৰ দিলেও বেৰ ভাঙি হ'লেও সেইপিনে যাবই। সেয়েহে আজিও নুমলীগড় তেল শোধনাগাৰৰ উত্তৰ দিশৰ পকা বেৰৰ নিৰ্দিষ্ট ঠাইত সময়ে সময়ে বনৰীয়া হাতীৰ জাকে পকা বেৰত খুন্দিয়াই বেৰ ভাঙি সোমাবলৈ চেষ্টা কৰে। নুমলীগড়ৰ তেল শোধনাগাৰ হোৱা ঠাইখন অতীজত বনাঞ্চল আছিল। নুমলীগড় দেওপৰ্বতৰ পৰা হাতীৰ জাক কালিয়নি নদী পাৰ হৈ উক্ত বনাঞ্চলত সোমাই দুই-এদিন থাকি তেল গৰমেদি পাৰ হৈ বগীচলা, পোৱা জংঘল বিজুলী বনাঞ্চল হৈ নামবৰলৈ যায়। বনৰীয়া হাতীয়ে যেনি যাম বুলি ভাবিব যাবই। অৰূপ গোস্বামী আৰু মই নামবৰৰ পৰা ধান খাবলৈ ওলাই অহা হাতীৰ জাক ভেটি নামবৰলৈ ঘূৰাই পঠাবলৈ চেষ্টা কৰি বিফল হোৱাৰ তিক্ত অভিজ্ঞতা আছে। ২০০৫ চনৰ ১ নৱেম্বৰৰ দেৱালীৰ ৰাতি শ্যামৰাইপুৰ বাগানৰ খেল পথাৰত চিনেমা

চলি থাকোতে, য'ত দৰ্শকৰ চিঞৰ-বাখৰ, মাইকৰ শব্দ, দোকান-পোহাৰ, 'ডাইচ' খেল পাতি বৃহৎ মানুহৰ সমাগম হৈ থাকোতেও ঘৰচীয়া গৰুৰ পালৰ দৰে সকলোবোৰ আওকাণ কৰি খেল পথাৰৰ মাজেদিয়েই ২১টা হাতী পাৰ হৈ যোৱা দেখাৰ অভিজ্ঞতা আছে। জন্মৰ পৰা যিবোৰ বনাঞ্চলত হাতী চৰি ফুৰিছিল, সেই বনাঞ্চলবোৰৰ ঠাইত জনাঞ্চল হ'লেও খাদ্যৰ সন্ধানত হাতী তালৈ যাবই। তেনে জনাঞ্চলত খাদ্য নাপাই ঘৰ-দুৱাৰ ভঙা, খেতি নষ্ট কৰা আদি কামবোৰ কৰিবই। বনৰীয়া হাতী হানি-খুঁচি বা বন্দুকেৰে গুলীয়াই জখম কৰিলেও সেই ঠাইবোৰলৈ গৈয়েই থাকে। সম্ভৱতঃ যিবোৰ ঠাইত হাতী গুলীয়াই মাৰি খাবলৈ লৈছে, তেনেবোৰ ঠাইলৈহে হাতী যোৱাটো কমিছে। কাৰণ নগালেণ্ড, মেঘালয়ত বনৰীয়া হাতী মাৰি খাবলৈ লোৱাত পাহাৰৰ পৰা নামি অহা হাতীবোৰ তালৈ ঘূৰি নগৈ গোটেই বছৰটোৱেই নামনি অঞ্চলত উপদ্ৰৱ কৰিবলৈ লৈছে। ব্ৰহ্মপুত্ৰ উপত্যকাৰ তিনিওফালৰ পাহাৰীয়া অঞ্চলৰ পৰা সেই কাৰণেই বোধহয় হাতীবোৰ নামি আহি নামনি অঞ্চলত থিতাপি লৈছে।

মানুহে হানি-খুঁচি জখম কৰাৰ ফলত হাতী মৰে, কীটনাশক ঔষধ খুৱাই হাতী মাৰে, ৰে'ল গাড়ীয়ে হাতী কাটে, চাহ-বাগানৰ নলা-নৰ্দমাত পৰি হাতীৰ পোৱালি মৰে, মানুহৰ খেদা-কুৰাত গাভিনী হাতীয়ে পোৱালি বিনাশ কৰে, বিজুলী তাঁৰত লাগিও হাতী মৰে আৰু মানুহে মাৰি খায়। মুঠতে হাতী মৰিয়েই আছে। গতিকে হাতী আৰু কিমান দিন থাকিব? ●

প্ৰখ্যাত উদ্ভিদ বিজ্ঞানী শ্ৰী গগৈ দেৱৰাজ ৰায় মহাবিদ্যালয়ৰ অৱসৰপ্ৰাপ্ত মুৰব্বী অধ্যাপক। বৰ্তমান তেখেত কা,ওল,ছৰ কহৰাস্থিত মহীমিৰি গৱেষণা কেন্দ্ৰৰ গুৰিয়াল হিচাপে সেৱা আগবঢ়াই আছে।

তেখেতৰ ম'বাইল নম্বৰঃ ৯৪৩৫০৫৬৪৭৪।

গঁড় চিকাৰৰ কিছু কথা

ডাঃ তৰুণ চন্দ্ৰ খেৰীয়া

জ্যেষ্ঠ পশু চিকিৎসা বিষয়া

কাজিৰঙা ৰাষ্ট্ৰীয় উদ্যানত অজ্ঞাত চোৰাং চিকাৰীৰ দ্বাৰা গঁড় হত্যা আৰু খড়্গ লৈ উধাও হোৱাৰ ঘটনা মাজে-সময়ে সংবাদ মাধ্যমত প্ৰচাৰ হোৱা দেখা যায়। বন কৰ্মীসকলৰ অক্লান্ত পৰিশ্ৰমৰ পাছতো গঁড় হত্যা হোৱাটো নিঃসন্দেহে অতি পৰিতাপৰ কথা। গাজত লগাও। কিয়নো কাজিৰঙা অৰণ্যত গঁড়ৰ সংখ্যা মাত্ৰ কেইটামানহে থকাৰ সময়ত কুৰি শতিকাৰ আৰম্ভণিতে গঁড় নামৰ এই প্ৰাগ্ ঐতিহাসিক প্ৰাণীবিধৰ সংৰক্ষণৰ ব্যৱস্থা বৃটিছ চৰকাৰে হাতত লয়। সেই সময়ৰে পৰা প্ৰণালীবদ্ধ সংৰক্ষণ ব্যৱস্থাৰ ফলত ইহঁতৰ সংখ্যা মাত্ৰ কেইটামানৰ পৰা ক্ৰমে বৃদ্ধি হ'বলৈ ধৰে। বৰ্তমান দ্বি-সহস্ৰাধিক গঁড়ে এই অৰণ্যখনত বিচৰণ কৰি আছে। ২০০৮ চনৰ শেহতীয়া গঁড় পিয়ল অনুসৰি গঁড়ৰ সংখ্যা ২০৪৮টা। এই সংখ্যাটোৱে অৰণ্যখনত গঁড়ৰ গাঢ়তা বৃদ্ধি হোৱাটোকে সূচায়।

অতীতত সমগ্ৰ অঞ্চলতে ইহঁতৰ বিস্তৃতি থকাৰ কথা জনা যায়। কিন্তু কালক্ৰমত অন্যান্য বন্যপ্ৰাণীৰ লগতে ইহঁতকো অবাধে আৰু নিৰ্বিচাৰে হত্যা কৰা হ'ল। জনা যায় যে ইংৰাজসকল অসমলৈ অহাৰ আগতে গঁড়ৰ ছালেৰে ঢাল তৈয়াৰ কৰা হৈছিল। গঁড়ৰ ছাল ডাঠ। শুকালে অতি কঠিন হৈ পৰে। কাঁড় অথবা যাঠি আদিয়ে ভেদ কৰিব নোৱাৰে। আনকি সেই সময়ৰ যুদ্ধত ব্যৱহাৰ হোৱা চোকা অস্ত্ৰও পৰাভূত হ'ব পাৰে। সেয়ে হয়তো ঢাল তৈয়াৰ কৰিবৰ কাৰণে সেই সময়ৰ সৈনিকসকলে গঁড় বধ কৰিছিল। কিন্তু খড়্গটো সেই সময়ত ব্যৱহাৰ হোৱাৰ বিষয়ে কোনো তথ্য পোৱা নাযায়। পাছলৈ অন্ধবিশ্বাস, ঔষধ আদিৰ বাবে গঁড় চোৰাংকৈ হত্যা কৰিবলৈ ধৰিলে।

কাজিৰঙা ৰাষ্ট্ৰীয় উদ্যানখনৰ ভৌগোলিক পৰিৱেশ যিদৰে গঁড়ৰ বাসোপযোগী, ঠিক সেইদৰে চোৰাং চিকাৰীৰ প্ৰৱেশ পথৰ বাবেও উপযোগী। উত্তৰ দিশে চিৰ প্ৰৱাহমান ব্ৰহ্মপুত্ৰ নদীৰ বিশাল সীমাইদি নিশাৰ অন্ধকাৰত জলপথেদি দেশীয় নাও ব্যৱহাৰ কৰি চোৰাং চিকাৰীয়ে সহজে অৰণ্যখনত প্ৰৱেশ কৰিব পাৰে। দক্ষিণ দিশে ৩৭নং ৰাষ্ট্ৰীয় ঘাই পথটো উদ্যানখনে চুই যোৱাত চোৰাং চিকাৰী প্ৰৱেশৰ বাবে সুচল হৈ পৰিছে। সন্ধ্যাৰ পাছৰ নিৰ্জনতাত চোৰাং চিকাৰীয়ে সহজে প্ৰৱেশ কৰিব পাৰে উদ্যানখনত। কাৰণ সুদীৰ্ঘ পৰিসীমাত বন কৰ্মীসকলৰ দ্বাৰা পহৰা দিয়া কাৰ্য সম্ভৱপৰ নহয়।

সাধাৰণতে কাজিৰঙা ৰাষ্ট্ৰীয় উদ্যানত চোৰাং চিকাৰীয়ে তিনিটা উপায় অৱলম্বন কৰি গঁড় নিধন কৰা পৰিলক্ষিত হয়— গুলীয়াই, বিদ্যুৎ সৰবৰাহ কৰি আৰু গাঁত খান্দি। গুলীয়াই গঁড় নিধন কৰা উপায় অৱলম্বন কৰিলে ঠাই বিশেষে ঘেৰাও হৈ ধৰা পৰা বা মৃত্যুমুখত পৰা সম্ভাৱনা অধিক। গুলীৰ শব্দ শুনাৰ মুহূৰ্ততে ৱায়াৰলেছ যন্ত্ৰৰ যোগেদি সকলো শিবিৰ তথা বনাঞ্চলিক বিষয়াক বাতৰিটো মাত্ৰ অৱগত কৰাই নহয়, গুলীৰ শব্দৰ উৎসটোৰ সন্ধানত চাৰিওফালৰ বন কৰ্মীসকল সম্পূৰ্ণ সাজ হৈ যুদ্ধংদেহি মনোভাৱেৰে ওলাই যায়। তেওঁলোকে সম্ভৱ হ'লে চিকাৰীক কৰায়ত্ব কৰিব নতুবা প্ৰয়োজনসাপেক্ষে সন্মুখ সমৰত লিপ্ত হ'ব। অৱশ্যে চতুৰ চিকাৰীৰ দলে ওলাই যোৱাৰ পথ সোমাওতেই নিশ্চিত কৰি পলাই যাবলৈ সক্ষম হয়। অৱশ্যে তেনে ক্ষেত্ৰতো বহু চোৰাং চিকাৰীৰ বুকু বনকৰ্মীৰ হাতৰ গুলীৰে বিদীৰ্ণ হোৱাৰ নজীৰ অলেখ আছে।

বিদ্যুৎস্পৃষ্ট কৰাই গঁড় নিধন কৰাৰো দৃষ্টান্ত নথকা নহয়। এনে ক্ষেত্ৰত অতি সন্তৰ্পণে দেভাগ নিশা ৰাষ্ট্ৰীয় উদ্যানৰ দক্ষিণে থকা উচ্চ ক্ষমতাসম্পন্ন বিদ্যুৎ পৰিবাহী তাঁৰৰ সহায় লোৱা দেখা যায়। কিন্তু আজিকালি সম্ভাব্য অঞ্চলসমূহত বন কৰ্মীসকলে তীক্ষ্ণ দৃষ্টি ৰখাত এই কামফেৰা চোৰাং চিকাৰৰ বাবে সহজ হৈ থকা নাই। তথাপি মাজে-সময়ে প্ৰয়োজনীয় বিদ্যুৎ পৰিবাহী তাঁৰ কোনো কোনো ঠাইত উদ্ধাৰ হোৱা কাৰ্যই সক্ৰিয় চোৰাং চিকাৰীৰ বিফলতা প্ৰতিপন্ন কৰাৰ লগতে বনকৰ্মী সকলৰ কৰ্মনিষ্ঠাও প্ৰতিফলিত হয়।

গাঁত খান্দি গঁড় বধ কৰাটো চোৰাং চিকাৰীসকলৰ বাবে এক সহজ পন্থা। এই কাৰ্যতো তেওঁলোকৰ জীৱনৰ সংশয় থাকে যদিও আগ্নেয়াস্ত্ৰ তথা বিদ্যুৎ পৰিবাহী তাঁৰৰ দৰে ব্যয়বহুল নহয়। যিকোনো প্ৰকাৰে উদ্যানখনত প্ৰৱেশ কৰিব পাৰিলেই কাম সহজ হৈ পৰে। কোৰ আৰু পাচিয়েই হৈছে প্ৰধান আহিলা। ৰাষ্ট্ৰীয় উদ্যানৰ ভিতৰত থকা বিলসমূহৰ পাৰত প্ৰচুৰ পৰিমাণে লকচা জাতীয় কোমল ঘাঁহ গজি উঠে। এনে কোমল ঘাঁহনিত চৰিবৰ কাৰণে গঁড়বিলাকে ইখন বিলৰ পৰা সিখন বিললৈ অহা-যোৱা কৰে। বিলসমূহ ইকৰাৰ বেষ্টনীত থকাত গঁড় অহা-যোৱা কৰোঁতে কৰোঁতে একোটা ঠেক পথৰ সৃষ্টি হয়। এনে পথক দণ্ডি বুলি কোৱা হয়। এনে দণ্ডিৰে ম'হ-পহু আদিও অহা-যোৱা কৰে। চোৰাং চিকাৰীয়ে এনে দণ্ডিকে নিৰ্বাচন কৰে গাঁত খান্দি চিকাৰ কৰিবৰ বাবে।

এনে দণ্ডিত এক নিৰ্দিষ্ট দীঘ, প্ৰস্থ আৰু গভীৰতাত চিকাৰীয়ে গাঁত খান্দে। উদ্যানখনৰ ইকৰানিসমূহৰ মাটি বালিচহীয়া, খান্দিবলৈ সহজ— অধিক পৰিশ্ৰমৰ আৱশ্যক নাথাকে। খন্দা মাটিবিলাক কোৰ-পাচিৰ সহায়ত কিছু নিলগত পেলায়। খনন কাৰ্য সম্পূৰ্ণ হোৱাৰ পাছত গাঁতটোৰ ওপৰত ইকৰা, গছৰ শুকান ডাল-পাত আদিৰে এখন পাতলীয়া চাং দি ঢাকি আঁতৰি যায় চিকাৰীৰ দল। গাঁতটো এনেদৰে প্ৰস্তুত কৰে যে গঁড় এটা সোমাই পৰাৰ পাছত সেই গাঁতটোৰ পৰা উঠি অহাটো কোনোপধ্যে সম্ভৱ নহয়। চিকাৰীয়ে মাজে-সময়ে পুনৰ উদ্যানৰ ভিতৰত প্ৰৱেশ কৰি গাঁতত গঁড় পৰাটো নিশ্চিত কৰে। গঁড় পৰিলে চোকা অস্ত্ৰৰে নাকৰ হাড়েৰে সৈতে খড়্গটো কাটি উধাও হয়।

গাঁত খান্দি গঁড় নিধন কৰা চিকাৰীৰ দলটো দূৰণিৰ যেন অনুমান নহয়। কাৰণ গাঁতত তেওঁলোকৰ চিকাৰ পৰা-নপৰাটো নিশ্চিত কৰিবৰ কাৰণে একাধিকবাৰ উদ্যানৰ অন্তৰ্ভাগলৈ প্ৰৱেশ কৰিবলগীয়া হয়। অন্যকেইবিধ উপায় অৱলম্বন কৰাসকলৰ লগত ওচৰৰ কোনোবা দুস্কৃতিকাৰী জড়িত থকাটো সম্ভৱ। কাৰণ ৰাষ্ট্ৰীয় উদ্যানৰ ভিতৰত প্ৰৱেশ কৰি বিল, দণ্ডি, বাট-পথ আদি চিনাক্ত কৰি প্ৰৱেশ আৰু প্ৰস্থানৰ পথ প্ৰশস্ত কৰাটো দূৰৰ অথবা নতুন মানুহৰ বাবে সম্ভৱ হ'ব নোৱাৰে।

চোৰাং চিকাৰীয়ে গঁড় হত্যা কৰাৰ মূল উদ্দেশ্য হৈছে খড়্গটো হস্তগত কৰা। খড়্গৰ সৈতে জড়িত হৈ আছে এটা আন্তৰ্জাতিক চোৰাং ব্যৱসায়ীৰ দল। ইয়াক পুলিয়ে-পোখাই উঘালি পেলোৱাটো বৰ সহজ কথা নহয়। খড়্গৰ মূল্য আন্তৰ্জাতিক বজাৰত যথেষ্ট হোৱা হেতুকে অৰ্থলোলুপ এচামে বাছি লৈছে এই বেহা। এটা আপুৰুগীয়া প্ৰাণীক হত্যা কৰি আৰ্থিকভাৱে লাভৱান হোৱাৰ কু-কাৰ্যত জড়িত এচাম মানুহে

বন কৰ্মীৰ হাতত প্ৰাণ হেৰুৱাবলগীয়া হোৱাৰ পিছতো মাজে-সময়ে গঁড় নিধনৰ ঘটনা নঘটাকৈ থকা নাই। অৱশ্যে পোন্ধৰ বছৰমানৰ আগৰ তুলনাত বৰ্তমান এনে ঘটনাৰ হাৰ কমি আহিছে। ইয়াৰ মূলতে বন কৰ্মীসকলৰ ৰাষ্ট্ৰীয় উদ্যানখনৰ প্ৰতি থকা আত্মীয়তা, বন্যপ্ৰাণীৰ প্ৰতি মমত্ববোধ আৰু তেওঁলোকৰ কৰ্মনিষ্ঠা।

চোৰাং চিকাৰ ৰোধৰ বাবে উদ্যানখনৰ কৰ্তৃপক্ষ সদায় সজাগ আৰু বদ্ধপৰিকৰ। বন কৰ্মীসকলেও নিষ্ঠাৰে নিজ কৰ্তব্য সম্পাদন কৰে। নিজ নিজ বন শিবিৰ এলেকাত পহৰা কাৰ্য বাহাল ৰখাত কৃপণালি নকৰে তেওঁলোকে। তথাপিও চিকাৰীৰ প্ৰৱেশ ঘটে সন্তৰ্পণে, আচম্বিতে— বিশাল পৰিসীমাৰ কোনো সুৰুঙাৰ সুযোগ লৈ। কিছু ক্ষেত্ৰত কৰ্তৃপক্ষই চিকাৰী প্ৰৱেশৰ বাৰ্তা আগতীয়াকৈ পায়। এই বাৰ্তা উদ্যানখনৰ বাবে থকা সহৃদয় কোনো ব্যক্তিৰ, অথবা কোনো নিয়োজিত বিশ্বস্ত লোকৰ। এনে বাতৰিত কৰ্তৃপক্ষই সম্ভাব্য আগতীয়া ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰি চোৰাং চিকাৰ ৰোধত বহুবাৰ সফল হৈছে। সফল হৈছে কোনো গঁড়ক অনাহুত মৃত্যুৰ পৰা ৰক্ষা কৰাত।

প্ৰয়োজনতকৈ উদ্যানখনত বন কৰ্মীৰ সংখ্যা তাকৰ। কমসংখ্যক বন কৰ্মীৰ দ্বাৰা সংযোজিত এলেকাসমূহৰ সৈতে বিশাল পৰিসৰৰ উদ্যানখন নিয়াৰিকৈ চোৱা-চিতা কৰাটো দুৰূহ। কাজিৰঙাৰ সুৰক্ষা আৰু সংৰক্ষণৰ বাবে সহায়ক হোৱাকৈ প্ৰায় এবছৰৰ আগতে বহু বন কৰ্মীক নতুনকৈ নিযুক্তি দিয়া হৈছিল। জনা গৈছে যে কাজিৰঙা ৰাষ্ট্ৰীয় উদ্যানৰ সুৰক্ষাৰ হেতুকে নিযুক্তি লোৱাসকলৰ প্ৰায়সকলে ৰাজনৈতিক পৃষ্ঠপোষকতাত কেইটামান মাহ কাজিৰঙাত চাকৰি কৰিয়েই বদলি হৈ গ'ল। ৰিক্ত হৈয়ে ৰ'ল বন কৰ্মীৰ পদসমূহ। এনে পৰিস্থিতিত বান বা আন কোনো প্ৰাকৃতিক দুৰ্যোগৰ সময়ত অন্য ঠাইৰ পৰা বন কৰ্মী অনাৰ গত্যন্তৰ নাথাকিব। অথচ অন্য ঠাইৰ পৰা অনা বন কৰ্মীয়ে বিশেষকৈ বান হোৱাৰ সময়ত সম্ভাব্য চোৰাং চিকাৰী ৰোধত অনভিজ্ঞতাৰ বাবে বিফল হোৱাৰ সম্ভাৱনা থাকি যায়।

চোৰাং চিকাৰী ৰোধৰ বাবে সজাগতাৰ প্ৰয়োজনীয়তা অনুভৱ নকৰাকৈ থাকিব নোৱাৰি। উদ্যানখনৰ কাষৰীয়া অঞ্চলৰ গাঁওসমূহত উদ্যান কৰ্তৃপক্ষ তথা বেচৰকাৰী সংস্থাসমূহে গঁড় তথা অন্যান্য বন্যপ্ৰাণীৰ সুৰক্ষা আৰু সংৰক্ষণৰ বিষয়ে সজাগতাৰ সৃষ্টি কৰি আহিছে। তথাপি পাঁচোটা আঙুলি সমান নোহোৱাৰ দৰে মানুহৰ মন আৰু নৈতিকতাবোধো সমান নোহোৱা দুই-এক দুষ্কৃতিকাৰীয়ে সজাগতাত বিৰাগ ভাৱ প্ৰদৰ্শন কৰি ভাৰাতীয়া চোৰাংচিকাৰীৰ সংশ্ৰৱত উদ্যানৰ বিস্তৰ ক্ষতিসাধন কৰে। জনমত আৰু জনতাৰ শুভেচ্ছা সদায় উদ্যানখনৰ সপক্ষে হোৱাত দুষ্কৃতিকাৰীহঁতে গা কৰি উঠাৰ সুযোগ কৰিব পৰা নাই। এটা কথা কিন্তু ক'বই লাগিব— উদ্যানখনৰ কাষৰীয়া অঞ্চলৰ বাসিন্দাসকলৰ সহমৰ্মিতা আৰু সহযোগ উদ্যানখনৰ প্ৰতি সদায় কাম্য। এই বাসিন্দাসকলৰ সহযোগ অবিহনে উদ্যানখনৰ সুৰক্ষা, সংৰক্ষণ তথা চোৰাংচিকাৰী ৰোধ কৰাটো সহজ নহয়। ●

পশু চিকিৎসক শ্ৰীখেৰীয়া বন্যপ্ৰাণী সংৰক্ষণৰ এজন অত্যুৎসাহী সমৰ্থক তথা নিস্বাৰ্থ কৰ্মী। কাজিৰঙা অভয়াৰণ্যৰ সকলো তথ্য-পাতি, খুতি-নাটি তেখেতৰ নখদৰ্পনত। তেখেতৰ ম'বাইল নং-৯৪৩৫৩-৫৪১২৬

অৰণ্যত এখোজ-দুখোজ

অৰণ্য বিষয়ক এখন উৎকৃষ্ট গ্ৰন্থ

ইন্দ্ৰজিৎ দত্ত

গছ-গছনি, অৰণ্যৰে এতিয়াও সুশোভিত হৈ আছে আমাৰ ৰাজ্যখন। নৈ, বিল, জলাশয়বোৰতো আছে সজীৱ স্পন্দন। এইবোৰত আছে অনেক চৰাই-চিৰিকটি, জীৱ-জন্তু, কীট-পতংগ, সৰীসৃপ, মাছ আৰু উভচৰ প্ৰাণী। পিছে আমি ইয়াৰ অৰ্থনৈতিক দিশটোতে ক্ষান্ত থাকোঁ, অৰণ্যৰ মায়াময় বৈচিত্ৰৰ প্ৰতি আমাৰ আকুলতা নাই। অৰণ্যৰ এই বিস্ময়কৰ জগতখনৰ বিষয়ে আমি প্ৰায় অজ্ঞাত। পৰুৱাৰ দৰে ক্ষুদ্ৰ প্ৰাণী এটাৰ পৰা হাতী-বাঘ আদিৰ দৰে অৰণ্যৰ অগণন বাসিন্দাৰ জীৱন ধাৰণৰ বৈশিষ্ট্য, আচাৰ-আচৰণ, খাদ্য আহৰণ, প্ৰজনন, বংশ বিস্তাৰ, আশ্ৰয় স্থান আদিৰ বিষয়েও আমাৰ জ্ঞান একেবাৰে সীমিত। এই কথাবোৰ সুন্দৰকৈ গল্পৰ ছলেৰে বৰ্ণনা কৰিছে সৌম্যদ্বীপ দত্তই, তেওঁৰ 'অৰণ্যত এখোজ-দুখোজ' নামৰ সুখপাঠ্য কিতাপখনত। ক'বলৈ গ'লে এই কিতাপখন চাক্ষুষ অভিজ্ঞতাৰ খুঁটি-নাটি ধাৰাভাষ্যৰে আগবঢ়োৱা ছটা অংকৰ (প্ৰবন্ধ) এখন যেন অনুপম আলেখ্যহে! 'সেউজীয়া অৰণ্যৰ সুবাস' নামৰ দীঘলীয়া লেখাটো আৰম্ভ কৰিছে চক্ৰশিলা অৰণ্যত বনগৰু (গৌৰ) সন্ধানৰ কৌতূহলোদ্দীপক বৰ্ণনাৰে।

এদিন বৰষুণৰ বতৰত চক্ৰশিলা পাহাৰত উঠিবলৈ আহি হাওঁ হাওই নামৰ নিজৰা এটাৰ কাষত বৰষুণ এৰালৈ তেওঁ অপেক্ষা কৰি আছিল। বৰষুণ পিছত কোমল মাটিত বনগৰুৰ পদচিহ্নৰ সন্ধান তথা অনুসৰণ কৰিবলৈ সহজ। জুৰিটো তেতিয়া স্ফীতোদৰা, জোৰেৰে বৰষুণৰ পানী তললৈ বৈ আহিছে। দত্তই লিখিছে— 'প্ৰায় এঘণ্টা অতিবাহিত হোৱাৰ পিছত নিজৰাৰ পানীৰ প্ৰবাহ আৰু পৰিমাণ দুয়োটাই কমি আহিল। অলপ পিছতে পাহাৰলৈ উঠিম বুলি ভাবি মই ডাঙৰ শিল এটাৰ ওপৰত বহি থাকিলোঁ। দেখিলোঁ কেঁকোৰা খোৱা নেউল এটাই শিলৰ চেপাত কেঁকোৰাৰ হাতোৰা দুটাৰ পৰা বাচিবলৈ কেঁকোৰাটো ধৰিয়েই তৎক্ষণাত তাৰ হাতোৰা দুটা শিলত আচাৰি ভাঙি মঙহখিনি খায়। খন্তেক পিছতে এদল জনজাতীয় মহিলা কেঁকোৰা ধৰিবলৈ নিজৰাৰ পাৰত আহি উপস্থিত হ'লহি। এই অঞ্চলৰ বন্যপ্ৰাণী আৰু মানুহ উভয়ে জানে— প্ৰবল বৰষুণৰ পিছত অৰণ্যৰ অভ্যন্তৰত স্বাভাৱিকভাৱে বাঢ়ি অহা কেঁকোৰা আৰু মাছবোৰ নিজৰাৰ পানীত প্ৰবাহিত হৈ সমতললৈ নামি আহিব। যুগ যুগ এই প্ৰক্ৰিয়া চলি আছে, কিন্তু অৰণ্যৰ প্ৰজাতিৰ ক্ষতি হোৱা নাই বা তাৰ অৱলুপ্তি ঘটা নাই।'

দত্তই পাহাৰৰ ওপৰলৈ খুপি খুপি উঠিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। অখংস্য জোক। সেইবোৰলৈ কেৰেপ কৰা নাই। এঘণ্টামান আগুৱাই গৈ এঠাইত ৰ'লগৈ। জোকবোৰ এৰুৱাই 'অলগৰে' গছৰ পাত কেইটামান ছিঙি তাৰ ৰস ক্ষতস্থানত লগোৱাৰ পিছত তেজ ওলোৱা বন্ধ হ'ল। বৰ্ণনাৰ কিয়দংশ আকৌ তুলি দিছোঁ—'এই বনৰীয়া গৰুটোক, যাৰ বৈজ্ঞানিক নাম Boss goura, বহুতে ম'হ বুলি ভুল কৰে। বহুতে আকৌ ভুলকৈ মেঠোন বুলি কয়। মেঠোন এটা সম্পূৰ্ণ পৃথক প্ৰজাতি, যাৰ বৈজ্ঞানিক নাম Boss trontilars। গৌৰ কিন্তু পৃথিৱীৰ ভিতৰতে বৰ্তমান জীৱিত অৱস্থাত থকা সৰ্ববৃহৎ বনৰীয়া গৰুৰ প্ৰজাতি। বৰ্তমানৰ বঙাইগাঁও অঞ্চলত এসময়ত ইমানেই বনগৰু আছিল যে স্থানডোখৰৰ নামেই বন + গাই + গাঁও, পিছলৈ বঙাইগাওঁ হ'ল।

চক্ৰশিলা অঞ্চল পৰ্ণপাতী বৃক্ষৰ অৰণ্য। পৰ্ণপাতী গছৰ

পাত বছৰৰ এটা নিৰ্দিষ্ট সময়ত একেলগে সৰি পৰে। পাহাৰত চিৰহৰিং বৃক্ষও কিছু আছে। এইবিধ বৃক্ষৰ সমগ্ৰ পাত এটা নিৰ্দিষ্ট সময়ত একেলগে সৰি পৰে। পাহাৰত চিৰহৰিৎ বৃক্ষও কিছু আছে। এইবিধ বৃক্ষৰ সমগ্ৰ পাত এটা নিৰ্দিষ্ট সময়ত একেলগে সৰি নপৰে। এঠাইত বহুকেইটা সাতভনী চৰাই একেলগে দেখি ৰৈ গ'লোঁ। দেখিলোঁ চৰাইবোৰে উঁইৰ টিপ এটাৰ পৰা ওলোৱা অজস্ৰ উঁই পোক ধৰাত ব্যস্ত। অলপ পিছতে সেই ভোজলৈ আহিল চাৰিটা ফেঁচু চৰাই, দুটা ভীমৰাজ, এটা কাও চৰাই আৰু এটা কেতেকী চৰাই। প্ৰবল বৰষুণৰ পিচত ৰ'দ দিলে এই পোকবোৰ প্ৰায়ে উঁই টিপৰ পৰা ওলাই আহে। চাওঁতে চাওঁতে অৰণ্যৰ অন্য এক প্ৰজাতি মলুৱা বান্দৰৰ দল এটা আহিয়েই দুহাতেৰে পটাপট উঁই পোকবোৰ ধৰি মুখত সুমুৱাইছে। পৰ্ণপাতী বৃক্ষৰ অৰণ্য বাবে জাৰকালি এই অৰণ্যৰ বন্যপ্ৰাণীবোৰৰ খাদ্যৰ কিছু অভাৱে দেখা দিয়ে। এতিয়া বৰষুণ পৰাৰ লগে লগে অৰণ্য যেন খাদ্যৰে পৰিপূৰ্ণ। গছবোৰত অসংখ্য কুমলীয়া পাত, ফল-মূল, অৰণ্যভূমিৰ মাটি ফুটি ওলাই অহা বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ কচুজাতীয় উদ্ভিদ আৰু ৰসাল কাণ্ড, পতংগৰে পৰিপূৰ্ণ বনভূমি যেন এক বিপুল খাদ্যৰ ভঁৰাল।'

গৌৰৰ সন্ধানত তেওঁ বহু দূৰ আগুৱাই গ'ল। যাওঁতে সাক্ষাৎ হোৱা নানা তৰহৰ পশু-পক্ষী আৰু গছ-লতাৰ বিৱৰণ এনে সাৱলীলভাৱে দি গৈছে যে পঢ়ুৱৈৰ চকুৰ আগতো সেইবোৰ মূৰ্তমান হৈ পৰিছে। উৎসুকতা বৃদ্ধিৰ লগে লগে পঢ়ুৱৈৰ চকুৰ আগতো সেইবোৰ দি গৈছে যে পঢ়ুৱৈয়ে অনেক নজনা কথাৰো সম্ভেদ লাভ কৰিছে। সেইদিনা গৌৰৰ লগত তেওঁৰ দেখা-সাক্ষাৎ নহ'ল। ঘূৰি আহি ৰাতি কটালে ভদ্ৰেশ্বৰ নামৰ ৰাভা মানুহ এজনৰ পঁজা ঘৰত। ভাত, কচুৰ তৰকাৰী, মাটিমাহৰ দাইল আৰু গুগলী শামুকৰ আঞ্জা খাই শেতেলিত পৰিল। পিছদিনা ধলপুৱাতে হৰেন নামৰ ল'ৰা এজনৰ লগত পুনৰ গৌৰ বিচাৰি ওলাল। লগত এটা সৰু হাড়ী, বাঁহৰ চুঙাত ভৰোৱা শুকান মাছ, নিমখ-জলকীয়া আৰু এটোপোলা চাউল। চক্ৰশিলা পাহাৰৰ একাংশত দেখা পালে শিলৰ ভগ্নাৱশেষ, বিক্ষিপ্তভাৱে পৰি থকা বিভিন্ন আকৃতিৰ কটা শিলৰ টুকুৰা। সেইবোৰত আছে প্ৰত্নতাত্ত্বিক আৰু নৃতাত্ত্বিক অধ্যয়নৰ অনেক সমল। জংঘলৰ মাজে মাজে বহু দূৰ গৈ শেষত গৌৰৰ নজনীয়া সদস্যৰ জাক এটা দেখা পালে।... হৰেনে মুখেৰে এটা অদ্ভুত শব্দ কৰিলে— 'ঢায় ঢায় ঢায়'— আৰু লগে লগে বনগৰুৰ দলটো যেন বিদ্যুৎ গতিত সজাগ হৈ উঠিল আৰু শব্দটো লক্ষ্য কৰি গোটেইবোৰ বনগৰুৱে আমাৰ পিনে চালে। দুজনী মাইকী বনগৰুৱে দুবাৰ আমাৰ পিনে মূৰটো জোকাৰিলে, তাৰ পিছত সম্পূৰ্ণ দলটো উৰ্দ্ধশ্বাসে ওলোটা পিনে দৌৰিবলৈ ধৰিলে। শান্ত-সমাহিত অৰণ্যভূমিৰে যেন ধুমুহা বৈ গ'ল! লতা-পাত, বাঁহ আৰু অন্যান্য উদ্ভিদৰাজি সন্মুখৰ পিনে যি পালে সকলো ভাঙি-ছিঙি বনগৰুৰ দলটো নিমিষতে উধাও হৈ গ'ল। প্ৰবন্ধটোৰ দ্বিতীয় পৃষ্ঠাত দিয়া গৌৰৰ স্কেচটো চালেই অনুমান কৰিব পাৰি— কি অমিত শক্তিৰ অধিকাৰী প্ৰকৃতিৰ এই বন্য সন্তানবোৰ!

চক্ৰশিলাত দহুই ১৮৩টা প্ৰজাতিৰ চৰাই দেখা পালে। বাঘ, নাহৰফুটুকী, বান্দৰ, জহামাল, সোণালী মেকুৰী, হৰিণা আদিৰ

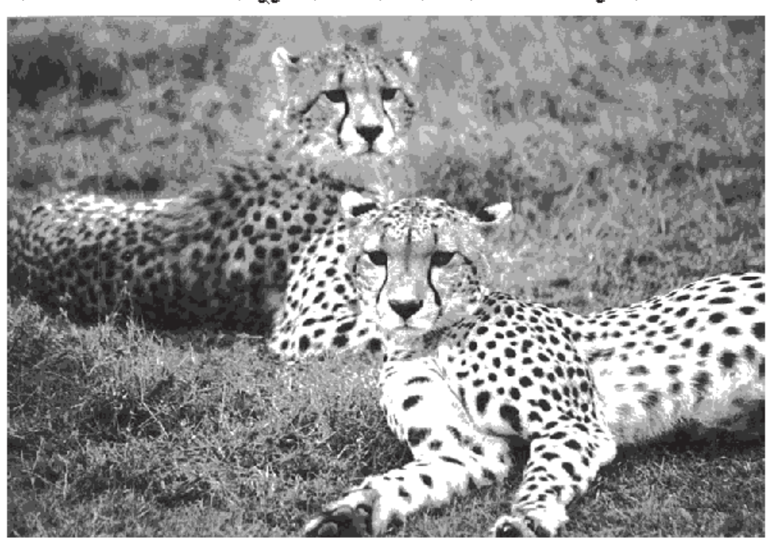

লগতো সাক্ষাৎ ঘটিল। এইবোৰৰ নিপুণ বৰ্ণনা আৰু সুন্দৰ স্কেচে পঢ়ুৱৈক নিশ্চয় মুগ্ধ কৰিব। দুটা উদাহৰণ দিছোঁ— ভীমৰাজ চৰাইবোৰৰ (Racket tailed drongo) চকুৰ মণি উজ্জ্বল ৰঙা, মূৰত এটা খোপাৰ দৰে পাখীৰ গুচ্ছ আছে। এই চৰাইবোৰৰ নেজৰ গুৰিৰ পৰা বেডমিণ্টনৰ ৰেকেটৰ নিচিনাকৈ দুখন পাখি ওলাই থাকে। সেয়ে ইয়াৰ ইংৰাজী নাম 'ৰেকেট টেইল্‌ড ড্ৰংগ'।

'এই শালবনৰ মাজত দুটা মৌখোৱা (chestnut headed bee eater) চৰাইক ফৰিং চিকাৰ কৰি থকা দেখা পালোঁ। সেউজীয়া বৰণৰ, পোক ধৰাৰ উপযোগী। ডেউকাৰ আগবোৰ জোঙা, সিহঁতৰ চকুৰ মণি ৰঙা, ঠোঁট আৰু চকুৰ মাজত কাজলেৰে আঁকি দিয়াৰ নিচিনা এটা ক'লা দাগ। মূৰটোৰ পিছফালে বাদামী ৰঙৰ। সিহঁতৰ নেজৰ মাজৰ পৰা দুটা বেজীৰ নিচিনা দীঘল জোঙা পাখি ওলমি থাকে। বতাহ আৰু শাল গছৰ পাতবোৰৰ ফাঁকেৰে অত্যন্ত দক্ষভাৱে সিহঁতে ফৰিং ধৰি আনে।'

সোণালী বান্দৰৰ বাসস্থান হিচাপে চক্ৰশিলা প্ৰখ্যাত। ২৪টা সদস্যৰ সোণালী বান্দৰৰ জাক এটা অধ্যয়ন কৰি পোৱা তথ্যবোৰো দত্তই প্ৰবন্ধটোত দাঙি ধৰিছে। ইহঁতৰ সামাজিক বন্ধন, খাদ্যাভ্যাস, ৰাত্ৰি যাপনৰ চমৎকাৰ ব্যৱস্থা, সদ্য মাতৃ হোৱা সোণালী বান্দৰ এজনীৰ প্ৰসৱকালত গোটেই জাকটোৱে বিভিন্ন ধৰণে আগবঢ়োৱা সহায়-সহযোগ আদিৰ বিৱৰণে মন-প্ৰাণ চুই যায়।

আচলতে অৰণ্য এখনৰ ছবিখন সম্পূৰ্ণ হয় জৈৱিক সম্পদসমূহৰ লগতে ইয়াৰ ভৌগোলিক অৱস্থান, ভূমিভাগৰ গুণাগুণ, ভূতাত্ত্বিক চৰিত্ৰ আৰু জলাশয় আদিৰ বৈচিত্ৰ্যৰ যোগেদি। চক্ৰশিলা অৰণ্যখনকো পূৰ্ণতা দান কৰিছে ইয়াৰ গাতে লাগি থকা ডিপলাই আৰু ধীৰ নামৰ বিল দুখনে। সৰু নাও এখনত উঠি দত্তই ডিপলাই বিলখনৰ বৰ্ণনা কৰিছে— 'বিলখনক আৰু ৰহস্যময় কৰি তুলিছে। বিলৰ স্থিৰ পানীত ভাহি থকা জলজ উদ্ভিদ আৰু বিলৰ তলৰ পৰা গজি উঠা কিছুমান চেপেটা ঘাঁহৰ লগত নাওখনৰ তলিৰ ঘৰ্ষণৰ ফলত এটা অদ্ভুত শব্দ হৈ আছে। বিলৰ তললৈ ভালকৈ চালে দেখিবলৈ পোৱা যায় এক অতি সমৃদ্ধিশালী অৰণ্য। এখন অন্য জগত। বিলৰ পানীৰ ওপৰত উৰি ফুৰিছে হেজাৰ হেজাৰ ৰঙা বৰণৰ জিএগ্ৰা। অসংখ্য পানী মকৰাই বিলৰ পানীৰ ওপৰত দৌৰি ফুৰিছে। বিভিন্ন প্ৰজাতিৰ হাঁহৰ জাক আৰু অন্যান্য চৰাই। দুপৰীয়াৰ আহাৰত ছাঠি, বনতুলসীক ব্যৱহাৰ কৰা হ'ল। মছলা হিচাপে কচু সিজাই এবিধ জোল বনোৱা হৈছিল। তেলবিহীন পদুমৰ ঠানিৰ ভাজি আৰু বেতপোৰা— তাৰেই দুপৰীয়া ভাত খোৱাৰ পৰ্ব শেষ হ'ল। কি চমৎকাৰ!

দত্তৰ আন পাঁচোটা প্ৰবন্ধ চক্ৰশিলাৰ অভিজ্ঞতাতকৈয়ো অধিক ৰোমাঞ্চকৰ আৰু উত্তেজনাপূৰ্ণ। বৰ্ণনা কৰা পৰ্যবেক্ষকৰ ক্ষেত্ৰত সমানেই সমৃদ্ধ। 'চিকাৰী কুকুৰৰ মাজত' নামৰ প্ৰবন্ধটোত বিখ্যাত নামদফা ৰাষ্ট্ৰীয় উদ্যানৰ এক সম্যক ধাৰণা দিয়াৰ লগতে নোৱাদিহিং নদীৰ পাৰত উলুৱনিৰ মাজত হঠাতে সন্মুখীন হোৱা ৰাং কুকুৰৰ দল এটাৰ বিষয়ে লিখিছে। দত্তহঁত সেই ঠাইলৈ যোৱাৰ আগতেই পশু চিকাৰৰ বাবে বেহু ৰচনা কৰি কেইটামান ৰাং কুকুৰে নিৰ্দিষ্ট স্থানত অৱস্থান লৈ আছিল। আনটো দলে পহু খেদি সেইফালে আনিলেই সিহঁত চিকাৰৰ ওপৰত জঁপিয়াই পৰিব। সঁচাকৈ কিছু সময়ৰ পিছতেই তেওঁলোকে ৰাং কুকুৰে পহু চিকাৰ কৰাৰ সেই বিৰল দৃশ্য প্ৰত্যক্ষ কৰিলে। দত্তহঁতৰ উপস্থিতিকো অগ্ৰাহ্য কৰি কুকুৰকেইটাই দেখুওৱা নিষ্ঠা আৰু দৃঢ়তাত তেওঁলোক অভিভূত হ'ল।

'ডিব্ৰু-ছৈখোৱাৰ সেই বাঘিনীজনী' নামৰ প্ৰবন্ধটোত দত্তই ১৯৫০ চনৰ বৰভূঁইকঁপৰ বাবে অৰণ্যখনত হোৱা ভূতাত্ত্বিক পৰিৱৰ্তন আৰু তাৰ ফলত কোমল পলসুৱা মাটিত নতুনকৈ গজি উঠা গছ-বনবোৰৰ বিষয়ে আমাক এটা ভাল ধাৰণা দিলে। অৰণ্যখনৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল ম'হৰ খুঁটিবোৰ, বনৰীয়া প্ৰকাণ্ড মতা ম'হ এটাৰ মাইকী ম'হখিনিৰ মাজত বিচৰণ, প্ৰজনন ব্যৱস্থা আৰু কেম্প ৰখীয়া বাহাদুৰে ম'হ খুঁটিৰ ওপৰত বাঘে আধা খাই এৰি যোৱা ম'হৰ মাংস কাটি আনি ৰান্ধি খোৱা আদিৰ সৰস বৰ্ণনাৰে প্ৰবন্ধটো অসাধাৰণভাৱে বাঙ্ময় হৈ পৰিছে।

'অৰণ্যত বৰ্বৰতা' নামৰ প্ৰবন্ধটোত বৰ্ণিত হৈছে নামবৰ

অভয়াৰণ্যৰ এটা কৰুণ কাহিনী। নামবৰত টুপীমূৰীয়া বান্দৰৰ (cappes langur) দল এটাৰ ওপৰত দত্তই কিছুদিন অধ্যয়ন চলাইছিল। টুপীমূৰীয়া বান্দৰৰ সমাজত যিজন দলপতি থাকে, সেই দলপতিয়েই দলৰ সকলো মাইকী বান্দৰে কেতিয়াবা কেইজনীমান বান্দৰ মূল দলৰ পৰা ভাঙি আনি নতুন পৰিয়াল তথা দল এটা গঢ় দিয়ে। তেনেকুৱা এটা দলৰে দলপতি সাহসী বান্দৰটো মানুহৰ নিৰ্মম বৰ্বৰতাৰ কেনেকৈ বলি হ'ল তাৰেই কৰুণ বৰ্ণনা প্ৰকাশ কৰা হৈছে।

সেইদৰে 'মাতৃত্ব' নামৰ প্ৰবন্ধটোত আছে বাক্সা অভয়াৰণ্যত মাতৃ হাতী এজনীৰ এটা হৃদয়স্পৰ্শী কাহিনী। স্বাভাৱিকভাৱেই অন্য দুজনী অভিজ্ঞ হাতীৰ সহযোগত হাতীজনীয়ে এটা পোৱালী জন্ম দিলে। কিন্তু পোৱালীটো মৃত। এই মৃত পোৱালীটোক থিয় কৰাবলৈ মাকজনীয়ে গোটেই ৰাতি চলোৱা চেষ্টা প্ৰত্যক্ষ কৰি দত্ত কাতৰ হৈ পৰে। অভিভূত হয় উন্মাদপ্ৰায় হাতীজনীৰ অপত্য প্ৰেমত।

'যমদুৱাৰৰ ভালুক পৰিয়াল' নামৰ প্ৰবন্ধটোও যথেষ্ট শিক্ষাপ্ৰদ আৰু আমোদজনকো। ভালুকৰ পৰিয়াল এটা চাবলৈ মে' মাহৰ আৰম্ভণিতে দত্ত যমদুৱাৰলৈ গৈছিল। তেওঁৰ বৰ্ণনাত উথলি উঠিছে প্ৰকৃতি প্ৰেমো— ভূটান পাহাৰৰ নামনিত এই মনোৰম ঠাই। বৰ্তমান ইয়াত প্ৰকৃতি যেন চঞ্চলা, উন্মনা, গীতিময় আৰু প্ৰেমাকুল। বনদেৱীৰ শৰীৰত বসন্তৰ সাজ, বসন্তৰ ৰূপ। বন বিভাগৰ পুৰণি বাংলোটোৰ তলত সন্ধিয়া জুই পুৱাই থাকোতে হাণ্ডা মুৰ্মু নামৰ চাওতাল এজন ওলালহি। হাণ্ডাই কেইটামান নিগনি লৈ আহিছিল। নিগনিকেইটা আমাৰ ধুনিৰ জুইত পুৰি পুৰি খাইছিল। পোৰা নিগনি বোলে খাবলৈ বৰ ভাল। হাণ্ডাৰ লগত সোনকালেই বন্ধুত্ব হ'ল। অচিৰেই অৰণ্যত সি গছৰ বাকলি আৰু খয়েৰৰ বাকলি কেনেকৈ খায় হাণ্ডাই মোক দেখুৱাইছিল। মাজে মাজে হাণ্ডাই হাতীৰ লাদবোৰ ভালকৈ চায় আৰু মুখেৰে বিৰবিৰাই কয়— এইটো মতা হাতী— গুণ্ডা। এইটো মাইকী, অলপ আগতে পাৰ হৈ গ'ল। সিনো কেনেকৈ জানিলে বুলি সোধাত সি জনালে মাইকী হাতী হ'লে গোবৰৰ পিচফালে পেচাববোৰ থাকে আৰু মতা হাতী হ'লে গোবৰৰ অলপ আগফালে পেচাববোৰ দেখা পাব। বন্যপ্ৰাণী পৰ্যবেক্ষণৰ এই অসাধাৰণ দক্ষতা আমাৰ গাঁৱৰ সাধাৰণ মানুহবোৰৰ মাজত এনেকৈ পৰম্পৰাগতভাৱে সংৰক্ষিত হৈ আহিছে।

হাণ্ডাৰ জীৱিকাও অদ্ভুত। হাণ্ডাই অসমৰ ফালে মৰা গৰু-ম'হ পথাৰত পেলাই দিয়াৰ খবৰ পালেই সি ম'হটোৰ চামৰা চেলাই তাৰ মাংস কাটি জুইত সেকি শুকান মাংসলৈ পৰিৱৰ্তিত কৰে। তাৰ পিছত সেই শুকান মাংস ভূটানৰ গাঁওবোৰত ভূটীয়া মানুহবোৰৰ ওচৰত বিক্ৰী কৰে। বৌদ্ধ ধৰ্মাৱলম্বী হোৱাৰ বাবে এইসকল ভূটীয়া মানুহে জীৱ হত্যা নকৰে, কিন্তু মৃত জীৱৰ মাংস ভক্ষণ কৰে। কি যে অদ্ভুত বৃত্তি!

যি কি নহওক, এই হাণ্ডাৰ সহায়তে ভূটান পাহাৰৰ এখন মাঁকৈ পথাৰৰ কাষত ভালুকৰ পৰিয়াল এটা দত্তই বিচাৰি উলিয়ালেগৈ। ভালুকৰ জীৱন ধাৰণ আৰু সামাজিক ব্যৱস্থা সম্বন্ধে অধ্যয়ন চলাবলৈও সুবিধা পালে।

লেখকৰ অৰণ্য আৰু বন্য পশু-পক্ষীৰ বিষয়ে থকা গভীৰ জ্ঞান, সূক্ষ্ম পৰ্যবেক্ষণ আৰু মমত্ববোধেৰে সম্পৃক্ত প্ৰবন্ধকেইটাই আমাক বাৰুকৈয়ে উদ্বুদ্ধ কৰিলে। অৰণ্যৰ প্ৰতি থকা তেওঁৰ অকৃত্ৰিম ভালপোৱা, আৱেগ আৰু অন্তৰ্দৃষ্টি কিতাপখনৰ ছত্ৰে ছত্ৰে বিদ্যমান। তেওঁ যেন আমাক সকলোকে আহ্বান জনাইছে অৰণ্যক জানিবলৈ, বুজিবলৈ, ভাল পাবলৈ। প্ৰচ্ছদৰ বৰ্যাৰণ্যৰ অনুপম ছবিখন আৰু বিজয় কুমাৰ দে'ৰ দ্বাৰা অংকিত বিভিন্ন জীৱ-জন্তুৰ দুকুৰিখন স্কেচৰ সংযোজনে কিতাপখনক অধিক অৰ্থজ্ঞাপক কৰিছে। ●

অসম ভূমি সংৰক্ষণ বিভাগৰ অৱসৰপ্ৰাপ্ত সঞ্চালক শ্ৰীদত্ত কাজিৰঙা ওৱাইলড লাইফ চ ছাইটিৰ সভাপতি আৰু বন্যপ্ৰাণী সংৰক্ষণ আন্দোলনৰ উৎসাহী কৰ্মী। তেখেতে পৰিবেশ সংৰক্ষণ, জৈৱ বৈচিত্ৰ আদি সম্পৰ্কে ভালেমান লেখা মেলা কৰিছে।

তেখেতৰ ম'বাইল নম্বৰ ঃ ৯৪৩৫১-৪৩৭১০

পূৰ্বোত্তৰৰ জৈৱ-বৈচিত্ৰ্যৰ নিৰাপত্তা

আৰ চি শইকীয়া

ভাৰতৰ ঐতিহ্যমণ্ডিত জৈৱ-বৈচিত্ৰ্যকে ধৰি তুলনাবিহীন প্ৰাকৃতিক সম্পদ দিনে দিনে যে বিভিন্ন শক্তিৰ হেঁচাত বিলুপ্তি ঘটিবলৈ লৈছে তাত সন্দেহ কৰিবলগা নাই। এই সন্দৰ্ভত উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলৰ বৈচিত্ৰ্যময় অথচ অৱহেলিত জৈৱিক সম্পদ বিশ্বায়নৰ যুগত সংৰক্ষণ আৰু প্ৰতিপালনৰ অৰ্থে সকলো শ্ৰেণীৰ লোকেই মনোযোগ দিয়াটো এটা অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ বিষয়।

অসমকে ধৰি উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলটো খাদ্যপ্ৰাণেৰে পৰিপুষ্ট বিভিন্ন প্ৰজাতিৰ উদ্ভিদ, বনৌষধি আৰু সুগন্ধি উদ্ভিদৰ এক বিশাল ভাণ্ডাৰ। এই অঞ্চলত ৰোগ নিৰাময়ৰ বাবে বনৌষধি প্ৰয়োগৰ এক পুৰণিকলীয়া ইতিহাসো আছে। ভাৰতৰ অন্য প্ৰান্তৰ লগতে এই অঞ্চলৰ এক বৃহৎসংখ্যক জনগোষ্ঠীয়ে বিভিন্ন ৰোগ নিৰাময়ৰ প্ৰয়োজনত স্থানীয় বেজ-বৈদ্য নাইবা কবিৰাজসকলে বিধান কৰা বনৌষধিৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰিবলগা হয়। কবিৰাজসকলে স্বাস্থ্যসেৱা ক্ষেত্ৰত আগবঢ়াই অহা বনৌষধিৰ প্ৰয়োগবিধিক চৰকাৰ আৰু সমাজ দুয়ো পক্ষই স্বীকৃত কৰিছে। এই অঞ্চলটোৰ দুহেজাৰৰো অধিক প্ৰজাতিৰ ঔষধি গুণসম্পন্ন বন-লতাৰ প্ৰাপ্তিস্থানবোৰৰ উপৰি সেই বন-লতাত নিহিত হৈ থকা বিভিন্ন ঔষধি গুণাগুণ সম্বন্ধে থলুৱা বৈদ্যসকলে প্ৰগাঢ় অভিজ্ঞতা আৰু ব্যৱহাৰিক জ্ঞান আহৰণ কৰি আহিছে। তদুপৰি খাদ্যপ্ৰাণেৰে পৰিপুষ্ট নানা থলুৱা উদ্ভিদ বা শাক-পাচলি অঞ্চলটোৰ জনগোষ্ঠীৰ নিয়মিত খাদ্যৰ তালিকাভুক্ত আহাৰ। এইবোৰ শৰীৰৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় নানা ৰাসায়নিক মৌলৰ জৈৱিক সম্পদ। এই সম্পদবোৰে অঞ্চলটোৰ খাদ্য নিৰাপত্তাত অৰিহণা যোগাই আহিছে।

কিন্তু সাম্প্ৰতিক কালত বিশ্বৰ বাণিজ্যিক নীতিত সালসলনি ঘটাৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত পূৰ্বোত্তৰ ৰাজ্যকেইখনৰ জৈৱ-বৈচিত্ৰ্যৰ ক্ষেত্ৰত এক সংকটে দেখা দিয়াৰ উপক্ৰম হৈছে। সেইটো হ'ল বিশ্ব বাণিজ্যিক সংস্থা বা 'World Trade Organization'ৰ পৃষ্ঠপোষকতাত 'Trade Related Intellectual Property Rights' (TRIPS), কমাৰ্চিয়েলাইজেশ্যন, বায়'প্ৰছপেক্টিং আৰু বায়'ট্ৰেডৰ প্ৰভাৱত বিভিন্ন জনগোষ্ঠীয়ে জৈৱিক সম্পদৰ ওপৰত নিয়ন্ত্ৰণ হেৰুওৱাৰ আৰু জৈৱ বৈচিত্ৰ্যত স্খলন ঘটাৰ সম্ভাৱনা। যাৰ ফলত জনগোষ্ঠীৰ জীৱন নিৰ্বাহ প্ৰণালীত কঠিন সংকটে দেখা দিব পাৰে।

পূৰ্বোত্তৰৰ জনসাধাৰণে নিৰোগী আৰু উৎসাহী জীৱন এটাৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় খাদ্য সামগ্ৰী বৰ্তমান ক্ষুদ্ৰ খেতিয়কে পৰম্পৰানুসাৰে থলুৱা কৃষিক্ষেত্ৰৰ পৰা আহৰণ কৰা বীজ তথা বতৰ আৰু বৰষুণৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰা কৃষিৰ দ্বাৰা পাই

আহিছে। এই কৃষি সামগ্ৰীৰ প্ৰায় ৯০ শতাংশ থলুৱা জৈৱিক সম্পদ, অৰ্থাৎ থলুৱা বীজ বা পুলি-পোখাৰ পৰা উৎপন্ন কৰা সম্পদ। পুৰুষানুক্ৰমে থলুৱা জনগোষ্ঠীয়ে আঁকোৱালি লোৱা এনে এটা জীৱন ধাৰণৰ প্ৰণালীক বিশ্ব বাণিজ্যিক সংস্থাই বিচৰা ধৰণে সলনি কৰি পেলোৱাৰ যুক্তি নাইবা প্ৰয়োজন হয়তো থাকিব পাৰে। কিন্তু স্থানীয় জনগোষ্ঠীৰ বাবে তেনে এটা পৰিৱৰ্তিত প্ৰণালী সুপৰিকল্পিত হ'ব লাগিব আৰু সাৱধানেৰে ৰূপায়ণ কৰিব লাগিব, যাতে তাক স্থানীয় পৰিৱেশ আৰু পৰিস্থিতিয়ে গ্ৰহণ কৰিব পাৰে আৰু প্ৰচলিত প্ৰণালীৰ লগত খাপ খাব পাৰে। বহনক্ষম (sustainable) খাদ্য উৎপাদন আৰু খাদ্য নিৰাপত্তাৰ বাবে জৈৱ-বৈচিত্ৰ্য অপৰিহাৰ্য। জৈৱ-বৈচিত্ৰ্যত স্খলন ঘটিলে প্ৰকৃতিতন্ত্ৰত অস্থিৰতা আহিব পাৰে আৰু পৰিৱেশৰ ক্ষতিসাধন হ'ব পাৰে। যাৰ ফলত বহনক্ষম খাদ্য উৎপাদনত প্ৰভাৱ পৰিব পাৰে, জৈৱ-বৈচিত্ৰ্যত জনগোষ্ঠীয়ে নিয়ন্ত্ৰণ হেৰুৱাব পাৰে আৰু তাৰ উপলব্ধত বিঘিনি ঘটিব পাৰে। যিহেতু মানুহৰ জীৱন নিৰ্বাহৰ প্ৰয়োজনীয় খাদ্য সামগ্ৰী, ৰোগ নিৰাময়ৰ ঔষধ, আবাসৰ বাবে গৃহ আৰু সুখ-শান্তিৰ বাবে লগা উপাদানবোৰ জৈৱ-বৈচিত্ৰ্যৰ পৰাই আহৰণ কৰা হয়, বৈচিত্ৰ্যৰ ক্ষতি নাইবা স্খলন ঘটিলে মানুহৰ জীৱন নিৰ্বাহ প্ৰণালীলৈ ভয়াৱহ পৰিস্থিতি আহিব পাৰে।

১৯৭০ চনৰ ৰিয়' ডিক্লাৰেশ্যন আৰু কনভেনশ্যন অন্ বায়'ল'জিকেল ডাইভাৰ্ছিটী, চমুকৈ CBD বুলি কোৱা ৰাষ্ট্ৰসংঘৰ এই দুয়োখন লেখাই (instrument) জৈৱ-বৈচিত্ৰ্যক পৃথিৱীৰ অগণন জনতাৰ বাবে জীয়াই থকাৰ সমলৰূপে স্বীকৃত কৰিছে। কিন্তু বিশ্ব বাণিজ্যিক সংস্থাৰ Trade Related Intellectual Property Rights নামৰ চুক্তিখনে স্থানীয় জনগোষ্ঠীৰ জৈৱ-বৈচিত্ৰ্য সম্পৰ্কে থকা ব্যৱহাৰিক জ্ঞান, প্ৰযুক্তিবিদ্যা, সংস্কৰণ পদ্ধতি (innovation) আৰু প্ৰয়োগবিধিক (practices) স্বীকৃতি দিয়া নাই আৰু বৌদ্ধিক মালিকীস্বত্ব বা Intelectual Property Rights (IPR)ৰ অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হোৱা নাই, অৰ্থাৎ IPRৰ দ্বাৰা সুৰক্ষিত কৰা হোৱা নাই। যাৰ বাবে অদূৰ ভৱিষ্যতত থলুৱা জনগোষ্ঠীয়ে তাৰ ফল ভুগিব লগা হ'ব পাৰে। কিন্তু ওপৰত কৈ অহা ৰাষ্ট্ৰসংঘৰ CBD নামৰ ডকুমেণ্টখনে থলুৱা জনগোষ্ঠীৰ জৈৱ-বৈচিত্ৰ্যৰ সংস্কৰণ পদ্ধতি আৰু ব্যৱহাৰ প্ৰণালীক জৈৱ-বৈচিত্ৰ্যৰ সংৰক্ষণৰ হেতু অতি প্ৰয়োজন বুলি উল্লেখ কৰিছে।

বৰ্তমান সময়ত বিশ্ব বাণিজ্যিক সংস্থাত ভাৰতৰ প্ৰভাৱ থাকিলেও আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰই ভাৰতক এখন দুৰ্বল দেশ বুলিয়েই গণ্য কৰে আৰু নিজ স্বাৰ্থ পূৰণৰ হেতু নানা সুবিধা যুগুতাই ল'ব বিচাৰে। আমেৰিকাৰ বাবে বৰ্তমান কালৰ এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ বিষয় হ'ল ভাৰতৰ কৃষি বজাৰখন বিশ্বৰ বাবে মুকলি কৰি দিয়াটো। ভাৰতবৰ্ষৰ মুঠ জনসংখ্যাৰ ৭৮ শতাংশই ক্ষুদ্ৰ খেতিয়ক। তেওঁলোক কৃষিৰ ওপৰতে নিৰ্ভৰশীল আৰু চৰকাৰে প্ৰদান কৰা কৃষি ৰেহাইৰ ওপৰত আজিও নিৰ্ভৰ কৰিবলগা হয়। তদুপৰি থলুৱা জৈৱিক সম্পদৰ পৰা আহৰণ কৰা সামগ্ৰীয়েই হ'ল তেওঁলোকৰ দৈনন্দিন খাদ্যৰ তালিকাভুক্ত আহাৰ। এনেকুৱা পৰিস্থিতিত ভাৰতৰ কৃষি বজাৰখন বিশ্বৰ বাবে মুকলি হৈ পৰিলে পূৰ্বোক্তৰ জনগোষ্ঠীকে ধৰি সমগ্ৰ ভাৰতীয় জনগোষ্ঠীৰ খাদ্য আহৰণ প্ৰণালীত গভীৰ সংকট আহি পৰিব।

বিশ্বায়নৰ নেতিবাচক প্ৰভাৱবোৰ প্ৰতিহত কৰিবলৈ

আত্মনিয়ন্ত্ৰণৰ প্ৰয়োজন। এই উদ্দেশ্যে পূৰ্বোত্তৰৰ ৰাজ্যকেইখনে সমূহীয়া প্ৰচেষ্টাত আৰু আঞ্চলিক ভিত্তিত উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলৰ জৈৱ-বৈচিত্ৰ্যৰ ওপৰত অধিকাৰ, জৈৱ-বৈচিত্ৰ্যৰ সংৰক্ষণ, উৎকৰ্ষ সাধন, মূল্যায়ন আৰু পালনক্ষম ব্যৱহাৰৰ অৰ্থে ম'ডেল আইন (model legislation) এখন প্ৰস্তুত কৰি উলিওৱা নিতান্ত প্ৰয়োজন। সেই আইনৰ আৰ্হিত নিজ নিজ ৰাজ্যৰ বাবে সুকীয়া সুকীয়া আইনৰ প্ৰস্তাৱ ল'ব পৰা হ'ব, যাতে ৰাজ্যৰ আইনকেইখনৰ মাজত ভিন্নতা নাথাকে। আইনৰ জৰিয়তে বায়'পাইৰেচী (Biopiracy) ৰোধ কৰিব পৰা হ'ব আৰু বাণিজ্যিক কাৰণত জৈৱিক সম্পদ আহৰণ সন্দৰ্ভত জৈৱ-বৈচিত্ৰ্য ক্ষেত্ৰত প্ৰৱেশ অধিকাৰ (access) পাবলৈ নীতি-নিয়ম আনিব পৰা যাব, যাতে স্থানীয় জনগোষ্ঠীয়ে বাণিজ্যিক লাভালাভৰ পৰা উচিত আৰু সমানুপাত হাৰত লাভাংশ ভোগ কৰিব পাৰে। তদুপৰি অতীজৰে পৰা জনগোষ্ঠীৰ মাজত প্ৰচলিত হৈ অহা জৈৱিক সম্পদৰ ব্যৱহাৰিক জ্ঞান, প্ৰযুক্তিবিদ্যা, সংস্কৰণ পদ্ধতি, প্ৰয়োগবিধি আৰু ব্যৱহাৰ প্ৰণালীক জৈৱ-বৈচিত্ৰ্যৰ পৰিচালনা বা resource management সংক্ৰান্তত আইনৰ দ্বাৰা সুৰক্ষিত কৰি ল'ব পৰা হ'ব। লগতে জনগোষ্ঠীৰ এই পাৰম্পৰিক প্ৰণালীবোৰ TRIPS চুক্তিৰ নেতিবাচক প্ৰভাৱৰ পৰাও সুৰক্ষিত হ'ব। এই ক্ষেত্ৰত চৰকাৰৰ পৰোক্ষ পৃষ্ঠপোষকতাৰ উপৰি চৰকাৰী প্ৰশাসনে সকলো প্ৰকাৰৰ সহায়-সহযোগ আগবঢ়াব পাৰে, যাতে বৈচিত্ৰ্যৰ সংৰক্ষণ হেতু এক থলুৱা সামৰ্থ্যই (local capacity) গঢ় লয়। ইয়াৰ লগতে কৃষি জৈৱ-বৈচিত্ৰ্যকো সাঙুৰি লোৱা উচিত, যাতে কৃষক আৰু বীজ উৎপাদকসকলেও কৃষি জৈৱিক সম্পদত অধিকাৰ সাব্যস্ত কৰিব পাৰে আৰু Genetic Engineering নাইবা Biotechnologyৰ জৰিয়তে হ'ব পৰা নেতিবাচক প্ৰভাৱৰ পৰাও সুৰক্ষিত হ'ব পাৰে। এইখিনিতে ভাৰতবৰ্ষৰ কৃষিক্ষেত্ৰ আৰু বজাৰ দখলৰ উদ্দেশ্যে genetically modified বা BT বেঙেনাৰ লৈ এটা বহুজাতিক কোম্পানীয়ে ভাৰত চৰকাৰৰ অনুমোদন বিচৰা কথাটো উল্লেখ্য। যিবিধ বেঙেনাৰ প্ৰজনন পৰাগৰেণুৰ দ্বাৰা অচিৰেই দেশখনৰ কৃষিভূমিৰ পৰা থলুৱা বেঙেনা প্ৰজাতিৰ বিলুপ্তি ঘটাব পাৰে আৰু লগতে ভাৰতীয় জনগোষ্ঠীৰ সৈতে পূৰ্বোত্তৰৰ জনগোষ্ঠীৰ জীৱন নিৰ্বাহ প্ৰণালীকো বিপন্ন কৰি তুলিব পাৰে।

যি কি নহওক, ৰাষ্ট্ৰসংঘই তেওঁলোকৰ সন্মিলনত লোৱা সিদ্ধান্ত অনুসৰি কেইবাখনো ডকুমেণ্টৰ যোগেদি সদস্য ৰাষ্ট্ৰকেইখনক জৈৱ-বৈচিত্ৰ্যৰ সংৰক্ষণ, প্ৰতিপালন আৰু পালনক্ষম ব্যৱহাৰ সন্দৰ্ভত গুৰুত্বসহকাৰে নিৰ্ণায়কৰ ভূমিকা ল'বলৈ নিৰ্দেশ কৰিছে। তদুপৰি জৈৱ-বৈচিত্ৰ্যৰ পৰিচালনা সংক্ৰান্তত নীতি-নিয়ম আনিবলৈ পৰামৰ্শ আগবঢ়াইছে আৰু সেই উদ্দেশ্যে এখন ম'ডেল ৰেগুলেশ্যন যুগুতাই উলিয়াইছে আৰু তাৰ আৰ্হি ল'বলৈ সকলো ৰাষ্ট্ৰকেই আহ্বান জনাইছে। আগতে উল্লেখ কৰা 'ৰিয়' ডিক্লাৰেশ্যন' আৰু 'CBD' এই দুয়োখন ডকুমেণ্টে সদস্য ৰাষ্ট্ৰৰ জনগণৰ সৰ্বোচ্চ অধিকাৰ (Sovereign Rights), তেওঁলোকৰ জৈৱিক সম্পদৰ প্ৰতি থকা দায়-দায়িত্ব আৰু জৈৱ-বৈচিত্ৰ্যৰ পৰা হ'ব পৰা বাণিজ্যিক লাভালাভৰ উচিত আৰু সমানুপাত লাভাংশ স্থানীয় জনগোষ্ঠীয়ে

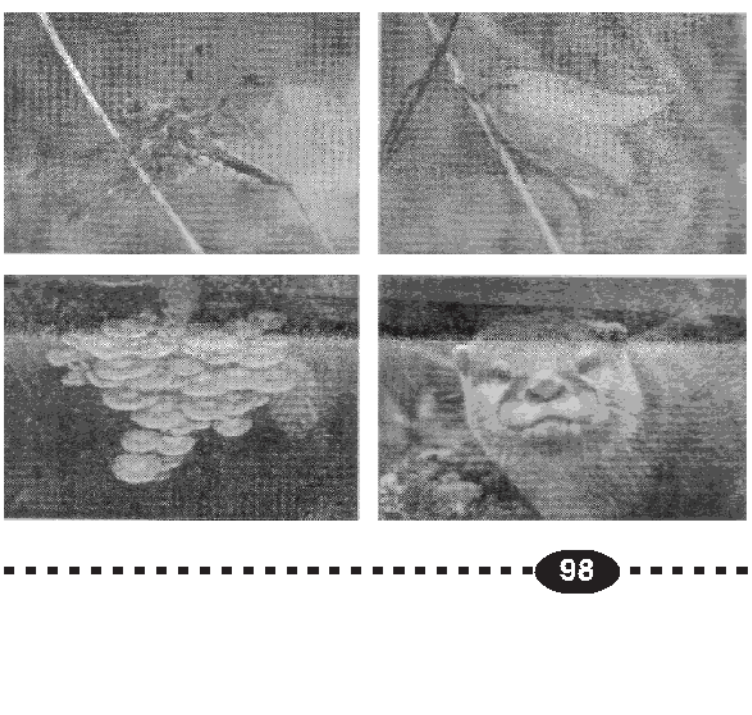

ভোগ কৰিব পৰা বিষয়ত অনুমোদন জনাইছে। বাণিজ্যিক ব্যৱহাৰৰ হেতু জৈৱ-বৈচিত্ৰ্য ক্ষেত্ৰত প্ৰৱেশ অধিকাৰৰ অনুমতি বিষয়ত 'CBD'আৰু প্ৰ'টক'ল অন্‌বায়'হেফটী এই ডকুমেণ্ট দুখনে সদস্য ৰাষ্ট্ৰসমূহে কেনে প্ৰকাৰে নীতি-নিয়ম অনা উচিত সেই বিষয়ে ম'ডেল ৰেগুলেশ্যন এখন যুগুতাই দিছে আৰু সেই বিষয়ত ডকুমেণ্ট দুখনত বিস্তাৰিত ব্যাখ্যা আৰু নিৰ্দেশনা আগবঢ়াইছে। তদুপৰি ৰাষ্ট্ৰসংঘৰ ফুড্ এণ্ড এগ্ৰিকালচাৰেল অৰ্গেনাইজেশ্যনৰ (FAO) অন্তৰ্গত International Undertaking on Plant Genetic Resource চমুকৈ FAO-IU নামৰ ডকুমেণ্টখনৰ অনুশুধিত পৰিচ্ছেদকেইটাই থলুৱা জনগোষ্ঠীৰ জৈৱিক সম্পদৰ অধিকাৰ, তেওঁলোকৰ দায়-দায়িত্ব, পাৰম্পৰিকতা তথা প্ৰত্যাভূতি (guarantee) সম্পৰ্কে বিস্তাৰিতভাৱে ব্যাখ্যা দাঙি ধৰিছে। এই ডকুমেণ্টখনত WTOৰ TRIPS চুক্তিৰ অন্তৰ্নিহিত অনিশ্চয়তা আৰু অস্পষ্টতাৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত ৰাষ্ট্ৰসমূহে নিজকে সুৰক্ষিত কৰি লোৱাৰ বিষয়ে উল্লেখ আছে আৰু ৰাষ্ট্ৰসমূহক সেই উদ্দেশ্যে নিজ নিজ ব্যৱস্থা কৰি ল'বলৈ পৰামৰ্শ আগবঢ়াইছে। ইয়াৰ উপৰি ১৯৮৯ চনৰ 'International Labour Organisation' (ILO)ৰ কন্‌ভেনশ্যনখনেও ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ স্থানীয় জনগোষ্ঠীক নিজস্ব উন্নয়নমূলক কামত সিদ্ধান্ত ল'বলৈ আহ্বান জনাইছে। এই পৰিপ্ৰেক্ষিতত বৈচিত্ৰ্য ক্ষেত্ৰত প্ৰৱেশ অধিকাৰ সন্দৰ্ভত নীতি-নিয়ম আনিবলৈ থলুৱা জনগোষ্ঠীয়ে গুণগতভাৱে অংশ লোৱাটো নিতান্ত প্ৰয়োজন।

ৰাষ্ট্ৰসংঘৰ এই নিৰ্দেশনাৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত (Perspective) আফ্ৰিকান দেশসমূহৰ সংঘ অৰ্গেনাইজেশ্যন অব্ আফ্ৰিকান ইউনিয়নে (Organization of African Union, OAU) আফ্ৰিকাৰ দেশসমূহৰ বাবে প্ৰস্তুত কৰি উলিওৱা ম'ডেল আইনখন মন কৰিবলগীয়া। আফ্ৰিকান দেশসমূহে এই ম'ডেল আইনখনৰ আৰ্হিত প্ৰতিষ্ঠা কৰি লোৱা নিজ নিজ 'Community Genetic Resource & Technological Development Trust' নামৰ একোটা ন্যাসৰ জৰিয়তে এই বিষয়বোৰত অতি প্ৰশংসনীয় ধৰণে আগবাঢ়িবলৈ সক্ষম হৈছে। তেওঁলোকে ন্যাসৰ জৰিয়তে বিভিন্ন জনগোষ্ঠী আৰু চৰকাৰী অনুষ্ঠান-প্ৰতিষ্ঠানৰ মাজত সমন্বয় ৰক্ষা কৰি অহাৰ উপৰি বাণিজ্যিক কাৰণত জৈৱিক সম্পদ আহৰণ সন্দৰ্ভত প্ৰৱেশ অধিকাৰ সম্বন্ধে নীতি-নিয়ম আনিবলৈ সক্ষম হৈছে, যাতে জৈৱিক সম্পদৰ পৰা হ'ব পৰা বাণিজ্যিক লাভালাভত স্থানীয় জনগোষ্ঠীয়ে উচিত লাভাংশ ভোগ কৰিব পাৰে। আফ্ৰিকান দেশসমূহে তাক কাৰ্যকৰী কৰিবলৈ একোটাকৈ 'Community Gene Fund'ৰ ব্যৱস্থা কৰি লৈছে। এই ফাণ্ডত জমা হোৱা ধন জনগোষ্ঠীৰ স্থানীয় উন্নয়নৰ কামত ব্যৱহাৰ কৰা হয়।

আফ্ৰিকান ম'ডেল আইনখনৰ এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ অনুচ্ছেদ হৈছে জনগোষ্ঠীৰ জৈৱ-বৈচিত্ৰ্যত থকা অধিকাৰ (স্বত্ব) সম্বন্ধে এটা Inalienibilityৰ তত্ত্ব গ্ৰহণ। অৰ্থাৎ জৈৱ-বৈচিত্ৰ্যত থকা অধিকাৰক কোনো কাৰণতেই জনগোষ্ঠীয়ে সলনি বা স্থানান্তৰ কৰিব নোৱাৰিব। তদুপৰি যিসকলে বাণিজ্যিক কাৰণত আফ্ৰিকান জৈৱিক সম্পদ সংগ্ৰহ কৰিব খোজে তেওঁলোকে সেই সম্পদ অথবা সেই সম্পদৰ পৰা উৎপন্ন হ'ব পৰা সামগ্ৰীৰ বাবে পেটেণ্ট বিচাৰিব নোৱাৰিব। এই অনুচ্ছেদটোৰ যোগেদি জৈৱ-বৈচিত্ৰ্যৰ অনুচিত ব্যৱহাৰ আৰু বায়'পাইৰেচী ৰোধ কৰিব পৰা যাব বুলিও কোৱা হৈছে। বাৰ্চিল'নাত অৱস্থিত 'Genetic Resource Action International' (GRAIN) নামৰ এন জি অ'টোৱে আফ্ৰিকান ইউনিয়নৰ এই ম'ডেল আইনখনক ভূয়সী প্ৰশংসা কৰিছে আৰু বিশ্বৰ আন আন দেশকো তাৰ আৰ্হি ল'বলৈ আহ্বান জনাইছে।

২০০৫ চনতে ভাৰতৰ ৰাজ্যকেইখনত নিজ নিজ জৈৱ-বৈচিত্ৰ্য সুৰক্ষিতকৰণৰ উদ্দেশ্যে বিধান সভাত সুকীয়া সুকীয়া বিধেয়ক উত্থাপন কৰা হ'ব বুলি বাতৰি এটা ওলাইছিল। অসমতো তেনে এটা প্ৰস্তাৱ বিধান সভাত লোৱাৰ কথা আছিল। ইয়াৰ পিছত কি হ'ল তাৰ বাতৰি অৱশ্যে পাবলৈ নাই। বোধকৰো সেই প্ৰস্তাৱৰ কথা ৰসাতলে গ'ল নতুবা ধোঁৱাচাঙত উঠিল। এই সন্দৰ্ভত ৰাজ্যৰ অধিবক্তা, ৰাজনৈতিক কৰ্মী, সমাজ কৰ্মী, বেচৰকাৰী অনুষ্ঠান, জীৱবিজ্ঞানী গোষ্ঠী,

কৃষক আৰু কবিৰাজ সংঘ আদিয়ে এই প্ৰচেষ্টাত আগবাঢ়ি অহা উচিত। যিহেতু ৰাষ্ট্ৰসংঘই জনগোষ্ঠীক (State Community) তেওঁলোকৰ নিজ নিজ জৈৱিক সম্পদৰ কল্যাণৰ হকে আগবাঢ়ি আহিবলৈ সৰ্বতোপ্ৰকাৰে উদ্দীপনা যোগাই আহিছে, সেয়ে বহুতো ৰাষ্ট্ৰই তেওঁলোকৰ জাতীয় আইনখনত বিভিন্ন জনগোষ্ঠীৰ অধিকাৰক সমূহীয়া অধিকাৰ বুলি অভিহিত কৰিছে। উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলৰ ৰাজ্যসমূহত বসবাস কৰি অহা জনগণৰ মাজত থকা বিভিন্ন জনগোষ্ঠীয় চৰিত্ৰ, চহকী সংস্কৃতি আৰু উত্তৰাধিকাৰী সূত্ৰে লাভ কৰা জৈৱিক সম্পদৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত গোষ্ঠীগত অধিকাৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ। তথাপি পূৰ্বোত্তৰৰ জনগোষ্ঠীৰ জৈৱ-বৈচিত্ৰ্যৰ সন্দৰ্ভত থকা সমূহীয়া ব্যৱহাৰিক জ্ঞান, প্ৰযুক্তিবিদ্যা, প্ৰয়োগবিধি আৰু ব্যৱহাৰ প্ৰণালী আদি তেওঁলোকৰ পূৰ্বপুৰুষে পাৰম্পৰিক প্ৰথাৰে চলাই অহা পৰীক্ষা-নিৰীক্ষাৰ ফল— যিবোৰ বৰ্তমানৰ পুৰুষে ভোগ কৰি অহাৰ উপৰি উত্তৰ পুৰুষৰ হাতত গতাবলৈ সাঁচি থৈছে। পূৰ্বোত্তৰৰ জনগোষ্ঠীৰ এনে এক অধিকাৰক নিশ্চিত কৰিবলৈ আমাৰ চৰকাৰ দায়বদ্ধ।

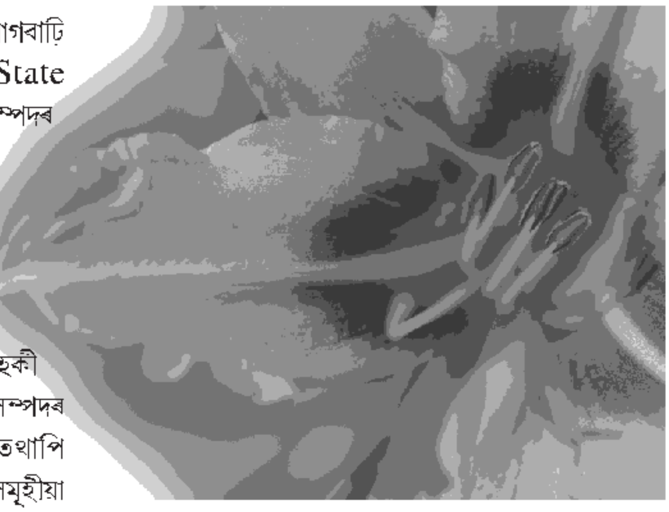

আমাৰ দেশত জৈৱ-বৈচিত্ৰ্যৰ নিৰাপত্তা বিষয়ত আইনী ব্যৱস্থা নোহোৱাত উন্নত দেশ আৰু বহুজাতিক কোম্পানীৰ স্বাৰ্থক প্ৰতিহত কৰিব পৰা নাযায়। সাম্প্ৰতিক কালৰ বহু উন্নয়নশীল দেশৰ এটা সংকট হৈছে জৈৱিক সম্পদৰ অনুচিত আৰু অসমানুপাত ব্যৱহাৰ। জৈৱ-বৈচিত্ৰ্যৰ নিয়ন্ত্ৰণ বিষয়ত উচিত শাসন ব্যৱস্থা নোহোৱাত আৰু বায়'পাইৰেচী প্ৰতিৰোধক অধিনিয়মৰ অভাৱত সেই দেশসমূহে জৈৱিক সম্পদৰ পৰা হ'ব পৰা প্ৰচুৰ উপাৰ্জনৰ পৰা বঞ্চিত হৈ আহিছে।

কিছু বছৰ পূৰ্বে আফ্ৰিকাৰ বাতৰি কাকতত শিৰোনাম দখল কৰা তেনেকুৱা এটা ঘটনা আছিল কালাহাৰী মৰুভূমিৰ 'হুদিয়া' কেক্‌টাছ সন্দৰ্ভত। পুৰুষানুক্ৰমে আফ্ৰিকাৰ স্থান জনগোষ্ঠীয় লোকে হুদিয়া কেক্‌টাছৰ টুকুৰা কেইটামান খাই ভোক-পিয়াহ দূৰ কৰে। দক্ষিণ আফ্ৰিকাৰ Council of Scientific and Industrial Research (CSIR) নামৰ সংস্থাটোৱে তেওঁলোকৰ বিজ্ঞানাগাৰত কৰা অনুসন্ধানমৰ্মে ভোক-পিয়াহ দূৰ কৰিব পৰা হুদিয়া কেক্‌টাছত থকা অণুটো বিচাৰি উলিয়াই তাৰ ব্যৱহাৰিক আৰু বাণিজ্যিক স্বত্বটো এটা বহুজাতিক ঔষধ কোম্পানীক এণ্টি অ'বেছিটি ঔষধ এটা প্ৰস্তুত কৰিবলৈ বহু নিযুত ডলাৰত বিক্ৰী কৰিছিল। স্থান জনগোষ্ঠীয়ে আপত্তি কৰিছিল আৰু আবেদন দাখিল কৰিছিল। এটা দীঘলীয়া বিচাৰৰ অন্তত ২০০৩ চনত CSIR নামৰ সংস্থাটোৱে লাভ কৰা ৰ'য়েল্‌টিৰ ধনৰ ক্ষেত্ৰত স্থান জনগোষ্ঠীৰ লগত অংশীদাৰ হ'বলৈ মান্তি হ'ল। স্থানীয় জনগোষ্ঠীৰ ব্যৱহাৰিক জ্ঞানৰ পৰা উদ্ভাৱন হোৱা বাণিজ্যিক লাভালাভত থলুৱা জনগোষ্ঠীয়েও তাৰ আইনসংগত অংশীদাৰ হ'ব পৰাটো এটা দৃষ্টান্ত হৈ আছে।

তাৰ আগতে ২০০২ চনত জোহানছবাৰ্গত অনুষ্ঠিত হোৱা 'Second South Biopiracy Summit'খনত এই বিষয়বোৰক লৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ আলোচনা হৈছিল। সেইখন আফ্ৰিকান শীৰ্ষ সন্মিলনৰ পৰা ওলোৱা ফেক্ট শ্বিটখনৰ পৰা কেইবাটাও বহুজাতিক কোম্পানীয়ে আফ্ৰিকান প্লেণ্ট জেনেটিক ৰিছ'চৰ বিভিন্ন প্ৰজাতিৰ বাবে শ শ পেটেণ্টৰ আবেদন কৰিছিল বুলি বাতৰি ওলাইছিল।

এছীয় দেশসমূহত জৈৱ-বৈচিত্ৰ্যৰ নিৰাপত্তা সন্দৰ্ভত কোনো ধৰণৰ আইন প্ৰণয়ন এতিয়ালৈ কৰা হোৱা নাই। ভাৰত International Convention on Biological

Diversity (CBD)ৰ এখন স্বাক্ষৰিত দেশ। তদুপৰি বিশ্ব বাণিজ্যিক সংস্থা (WTO) আৰু ৰাষ্ট্ৰসংঘৰ কেইবাখনো দলিল, যেনে, 'Agreement on Trade Related Intellectual Property Rights' (TRIPS), 'Global Plan of Action for Sustainable Utilization of Plant Genetic Resource for Food and Agriculture', 'International Undertaking on Plant Genetic Resource for Food and Agriculture'খনৰ উপৰি 'Biosafety Protocol'খনৰ অধীন। তথাপি স্থানীয় জনগোষ্ঠীৰ জৈৱিক সম্পদৰ অধিকাৰ নিশ্চিত কৰিবলৈ আৰু জৈৱ-বৈচিত্ৰ্যৰ নিৰাপত্তা আনিবলৈ কোনো ধৰণৰ বিস্তাৰিত জাতীয় আইন ভাৰতবৰ্ষত কৰা হোৱা নাই। যদিও এখন 'Patenting Act'বা 'Sui Generis Legislation' আছে সেয়াই যথেষ্ট নহয়। লেজিচ্‌লেশ্যনৰ মূল উদ্দেশ্য হৈছে জৈৱ-বৈচিত্ৰ্যৰ উৎকৰ্ষ সাধন, সংৰক্ষণ, মূল্যায়ন আৰু বহনক্ষম ব্যৱহাৰ নিশ্চিতকৰণ। তদুপৰি থলুৱা জনগোষ্ঠীৰ ব্যৱহাৰিক জ্ঞান, প্ৰযুক্তিবিদ্যা, সংস্কৰণ পদ্ধতি আৰু প্ৰয়োগবিধি স্বীকৃত কৰা, যাতে থলুৱা জনগোষ্ঠীৰ পাৰম্পৰিক প্ৰণালীবোৰ সুৰক্ষিত হয় আৰু লগতে জৈৱ-বৈচিত্ৰ্যও সুৰক্ষিত হ'ব পাৰে। বৰ্তমান সময়ত ভাৰতে ২০১২ চনৰ অক্টোবৰ মাহত আমাৰ দেশত অনুষ্ঠিত হ'ব লগা COP-II বায়'ল'জিকেল ডাইভাৰচিটি কনভেনশ্যনখনত (CBD) প্ৰকাশ কৰাৰ উদ্দেশ্যে বিলুপ্তিৰ গৰাহত থকা উদ্ভিদ আৰু প্ৰাণী প্ৰজাতিৰ দুখন 'ৰেড্‌লিষ্ট' প্ৰস্তুত কৰিবলৈ লৈছে। আমাৰ দেশত জৈৱ-বৈচিত্ৰ্যক সুৰক্ষিত কৰিবলৈ আন একো নকৰি হাত সাৱটি বহি থাকিলে আগলৈও এনে ৰেড্‌লিষ্ট প্ৰকাশ হৈ থাকিব।

অৰ্গেনাইজেশ্যন অৱ্‌ আফ্ৰিকান ইউনিয়নে প্ৰণয়ন কৰা জৈৱ-বৈচিত্ৰ্য সন্দৰ্ভত ম'ডেল আইনখনৰ প্ৰচেষ্টাই উন্নত দেশসমূহৰ প্ৰভুত্বক প্ৰত্যাহ্বান জনোৱাৰ উপৰি আফ্ৰিকান দেশসমূহৰ ৰাজনীতিত নতুন গতিশীলতা আনিছিল। আফ্ৰিকান প্ৰচেষ্টাৰ সূত্ৰপাত হয় ১৯৯৭ চনত, যেতিয়া TRIPS চুক্তি আৰু CBD এই ডকুমেণ্ট দুখনৰ চৰ্তসমূহৰ দায়িত্ব পালনৰ অৰ্থে আফ্ৰিকান গ্ৰুপে আফ্ৰিকান দেশসমূহক সহায়-সহযোগিতা আগবঢ়াইছিল। CBDখনে স্থানীয় জনগোষ্ঠীৰ পৰম্পৰাৰ ৰক্ষণাবেক্ষণৰ হেতু আৰু জৈৱ-বৈচিত্ৰ্যৰ ব্যৱহাৰ সন্দৰ্ভত ৰেগুলেশ্যন অনা বিষয়ত সদস্য ৰাষ্ট্ৰকেইখনক নিৰ্দেশ দিছে আৰু জৈৱিক সম্পদত জনগোষ্ঠীৰ অধিকাৰক স্বীকৃতি দিছে। কিন্তু বিশ্ব বাণিজ্যিক সংস্থাৰ চুক্তিয়ে বিভিন্ন প্ৰজাতিৰ উদ্ভিদৰ ব্যৱহাৰ সন্দৰ্ভত অধিকাৰ সাব্যস্ত কৰিবলৈ বৌদ্ধিক মালিকী স্বত্ব, অৰ্থাৎ IPRৰ দ্বাৰা পেটেণ্ট নাইবা ছুই জেনেৰিছ (Sui-Generis) পদ্ধতিৰেহে স্বত্ব পোৱাৰ কথা কৈছে। ছিয়েটলত অনুষ্ঠিত হোৱা WTO সন্মিলনত আফ্ৰিকান গ্ৰুপে আগভাগ লৈ জৈৱিক আকাৰ বা Life formৰ ওপৰত পেটেণ্ট প্ৰথা প্ৰৱৰ্তনৰ সিদ্ধান্ত লোৱা বিষয়ত তুমুল আপত্তি কৰিছিল আৰু জৈৱ-বৈচিত্ৰ্যৰ ওপৰত থলুৱা জনগোষ্ঠীৰ অধিকাৰক বিশ্ব বাণিজ্যিক সংস্থাই IPRৰ অন্তৰ্ভুক্ত কৰি সুৰক্ষিত কৰিবলৈ দাবী তুলি দৃঢ় স্থিতি লৈছিল। পৰৱৰ্তী WTO সন্মিলনকেইখনতো এই দাবীবোৰক লৈ তেওঁলোকে পূৰ্বৰ স্থিতিত অটল হৈ আছে।

উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলৰ ৰাজ্যকেইখনৰ জনগণে তেওঁলোকৰ জৈৱ-বৈচিত্ৰ্যৰ ওপৰত কেনেকৈ অধিকাৰ সাব্যস্ত কৰিব পৰা যায় আৰু কেনেধৰণে জৈৱ-বৈচিত্ৰ্যৰ নিৰাপত্তা নিশ্চিত কৰিব পৰা যায় সেই বিষয়ে ব্যৱস্থা লোৱাত পলম হৈছে। তদুপৰি ৰাজ্যকেইখনৰ কৃষি সম্পদ আৰু তাৰ আনুষংগিক বিষয়বোৰত কি কৰা যায় আৰু কেনে ধৰণে কৰা যায় তাৰ ব্যৱস্থা কৰাৰো সময় পাৰ হৈ গৈছে। ●

শ্ৰী আৰ. চি. শইকীয়া বি আৰ পি এলৰ অৱসৰপ্ৰাপ্ত জ্যেষ্ঠ বিষয়া। বাতৰি কাকতত বিভিন্ন বিষয়ৰ নিয়মীয়া লেখক। অধ্যয়ন আৰু ভ্ৰমণ পিপাসু শইকীয়া ৰাজ্যৰ বিভিন্ন উন্নয়নমূলক সংগঠনৰ লগত জড়িত। তেখেতৰ ম'বাইল নম্বৰ ঃ ৯৬৭৮৬-৫৪৫৪২।

সংকুচিত বনাঞ্চল আৰু হস্তী-মানৱ সংঘৰ্ষ

চিদা দাস

বানপানী, খহনীয়া, চোৰাং কাৰবাৰ, বেদখল আৰু সৰ্বোপৰি ৰাজনৈতিক চাতুৰী তথা চৰকাৰী হেমাহি আদি বিভিন্ন কাৰণত অসমৰ বনাঞ্চল অৱক্ষয়ৰ মাত্ৰা দিনক দিনে বাঢ়িয়েই আছে। একবিংশ শতিকাৰ আৰম্ভণিতে প্ৰকাশিত এক চৰকাৰী তথ্য অনুসৰি অসমৰ মুঠ ২০২৭১.৫৭ বৰ্গ কিলোমিটাৰ বনাঞ্চলৰ ৩০ শতাংশই বেদখলকাৰীৰ গৰাহত। বেচৰকাৰী ভাষ্য মতে এই অংক কমেও ৫০ শতাংশ। দেশী-বিদেশী দখলকাৰীৰে ভৰি পৰিছে বনাঞ্চল। National Biodiversity Strategy and Action Planৰ আধাৰত গঠিত অসমৰ ৰাজ্যিক কমিটীয়ে ২০০২ চনত কৰা সমীক্ষা মতে কুৰি শতিকাৰ শেষ চতুৰ্থাংশ সময়খিনিত অসমৰ ৯০০০ বৰ্গ কিলোমিটাৰ বনাঞ্চল বানপানী আৰু খহনীয়াত ধ্বংস হৈছে। স্বাধীনতাৰ পিছৰ ৫৩ বছৰত অসমৰ পাৰ্বত্য জিলা দুখনৰ ২৬০০ বৰ্গ কিলোমিটাৰ বনাঞ্চল ঝুমখেতিৰ কাৰণে আৰু অন্যান্য অঞ্চলৰ ২২০০ বৰ্গ কিলোমিটাৰ চাহ খেতিৰ বাবে ব্যৱহৃত হৈছে। চৰকাৰী-বেচৰকাৰী উদ্যোগ, ব্যৱসায় ক্ষেত্ৰ আৰু ভিন ভিন কৃষি কাৰ্যত ব্যৱহাৰ হোৱা বনভূমিৰ হিচাপ ইয়াত ধৰা হোৱা নাই। অসম-অৰুণাচল সীমান্তৱৰ্তী ৰঙা, পভা, কাকৈ, দুলোং, সোৱণশিৰি, জিয়াঢল, গহপুৰ, বিহালী, ছয়দুৱাৰ, নদুৱাৰ, চাৰিদুৱাৰ, শিঙৰীজান, চিচি, চিমন, ডিমৌ আদি ঠাইৰ ভালেমান অঞ্চল অৰুণাচলীৰ দখললৈ যোৱাৰ কথা প্ৰকাশ পাইছে। সেইদৰে নগালেণ্ড সীমান্তৰ গোলাঘাট, শিৱসাগৰ আৰু কাৰ্বি আংলং জিলাৰ বহু অংশও গৈছে নগালেণ্ডৰ দখললৈ। অসম-মেঘালয় সীমাতো আছে তেনেকুৱা সমস্যা। ৰাজনৈতিক কাৰণতে এইবোৰ সমস্যা গাপ দি ৰখা হৈছে। আনকি কাজিৰঙা, মানাহ, নামেৰী আৰু ওৰাং ৰাষ্ট্ৰীয় উদ্যান আৰু লাওখোৱা, পবিতৰা, বৰনদী, সোনাই, সোণাই-ৰূপাই অভয়াৰণ্য আদিৰো বৃহদাংশ সকলোৰে চকুৰ আগতে বেদখলকাৰীয়ে গ্ৰাস কৰিছে। শুনিলে আচৰিত হ'ব লাগে যে গুৱাহাটীৰ গাতে লাগি থকা থি দীপৰ বিলৰ বিস্তৃতি এসময়ত ৪০ বৰ্গকিলোমিটাৰ আছিল, তাত এতিয়া মাত্ৰ চাৰি বৰ্গকিলোমিটাৰমানহে আছেগৈ। অৰ্থাৎ এটা বৃহৎ অংশ ইতিমধ্যে অবৈধ প্ৰথাৰে দখল লোৱাসকলৰ অধীনলৈ গৈছে। সেইখন তালিকাত প্ৰভাৱশালী আৰু প্ৰখ্যাত ব্যক্তিৰ নামৰ সংখ্যা বৰ তাকৰ নহয় বুলি শুনা যায়।

আদিম কালৰে পৰা নিজকে জীৱশ্ৰেষ্ঠ বুলি দাবী কৰি অহা মানুহে এতিয়া নিজৰ সুখ-সম্ভোগৰ স্বাৰ্থত প্ৰকৃতিৰ ওপৰত অবাধ দমন আৰু লুণ্ঠন কাৰ্য চলাই প্ৰাকৃতিক ভাৰসাম্য বিনষ্ট কৰি আছে। জনকল্যাণ, প্ৰগতি আৰু প্ৰতিৰক্ষাৰ নামত বন্য জগতখনক বঞ্চিত কৰিছে ঈশ্বৰপ্ৰদত্ত অধিকাৰৰ পৰা। আধুনিক বিজ্ঞানে প্ৰদান কৰা মতলীয়া ঘোঁৰাত উঠি বায়ুবেগে আগুৱাইছে কল্পনা-মধুৰ অনিশ্চিত ভৱিষ্যতৰ দিশে— আই ধৰিত্ৰীৰ ৰসাল বুকু বিষাক্ত কৰি নৰ প্ৰজন্মৰ ভৱিষ্যৎ অন্ধকাৰ কৰিছে। বিশ্বজুৰি সংঘটিত হোৱা পৰিৱেশ আৰু জলবায়ু পৰিৱৰ্তনৰ ভয়াৱহ পৰিস্থিতিয়েও কাকো ক্ষান্ত কৰিব পৰা নাই।

বিগত শতিকাটোত কিমান প্ৰজাতিৰ গছ-বন আৰু জীৱ-জন্তু মানুহৰ অত্যাচাৰত বিলুপ্ত হৈ গ'ল, তাৰ প্ৰকৃত হিচাপ উলিওৱাটো সহজ নহয়। তথাপি প্ৰকৃতিবিদসকলে অনুমান কৰা মতে ভাৰতত থকা ১২০০ প্ৰজাতিৰ পক্ষীৰ ভিতৰত কমেও ৭৮বিধ আৰু অসমৰ ৪৮০বিধৰ ভিতৰত কমেও ৪০বিধ

বিলুপ্ত হৈছে। কুৰি শতিকাৰ আৰম্ভণিতে ভাৰতত বাঘৰ সংখ্যা আছিল ৪০ হেজাৰ, ১৯৮৯ চনৰ গণনা মতে ৪৩৩৪, ২০০১ চনৰ গণনা মতে ৩৮০০ আৰু শেহতীয়া গণনামতে পোন্ধৰশও নহয়গৈ। বিচৰণ ভূমি আৰু খাদ্যৰ অভাৱত বিনাশ হোৱা জীৱ-জন্তুৰ পৰিণতিৰ উমান এই উদাহৰণৰ পৰাই অনুধাৱন কৰিব পাৰি। বিজ্ঞানৰ অগ্ৰগতিয়ে মানুহক যিমানখিনি দিছে, তাৰ বহুগুণে বেছি ক্ষতি কৰিছে আমাৰ চতুৰ্দিশৰ বন্য জগতখনৰ। ইপিনে অবাৰিত হাৰত বৃদ্ধি পাইছে মানুহৰ জনসংখ্যা, যাৰ কাৰণে প্ৰয়োজন হৈছে অতিৰিক্ত বাসস্থান আৰু কৰ্মস্থানৰ। চৰকাৰী শিথিলতা আৰু আমাৰ উদাৰতাই আমদানি কৰিলে লাখ লাখ বহিৰাগতৰ। জধে-মধে অধিকাৰ কৰি ল'লে বন্য প্ৰাণীৰ আবাস ক্ষেত্ৰ আৰু তাৰেই পৰিণতিত এতিয়া মানুহ আৰু বন্য প্ৰাণীৰ মাজত ভয়ংকৰ সংঘৰ্ষ।

এসময়ত মানুহ আৰু বনৰীয়া হাতীৰ মাজত কোনো ধৰণৰ বৈৰী ভাৱ নাছিল। বন্য হস্তীয়ে নিৰ্বিবাদে বিচৰণ কৰিছিল নিজ নিজ বনাঞ্চলত। দৈনন্দিন জীৱনৰ সহায়কৰূপে কিছুসংখ্যক হাতী পোহনীয়া কৰি লৈছিল মানুহে। হাতীৰ প্ৰয়োজনীয় খাদ্যৰ অভাৱ নাছিল তেতিয়া। বনাঞ্চল সংকুচিত হোৱাৰ পিছত খাদ্যৰ অভাৱত সিহঁতে ক্ষুণ্ণ হ'বলৈ আৰম্ভ কৰিলে।

একবিংশ শতিকাৰ আৰম্ভণিত অসমৰ বনাঞ্চলত থকা হাতীৰ সংখ্যা আছিল ৫৩১২টা। অৰুণাচল আৰু মেঘালয়ত ক্ৰমে ২১০২ আৰু ১৯৪০টা। ১৯৭২ চনত প্ৰণয়ন কৰা বন্যপ্ৰাণী সংৰক্ষণ আইনৰ আধাৰত ১৯৮১ চনমানত অসমত হাতী চিকাৰ বন্ধ কৰা হয়। তেতিয়াৰ পৰা হাতীয়ে কিছু স্বাধীনতা আহৰণ কৰিলেও ইতিমধ্যে সংকুচিত হোৱা বনাঞ্চলত যথোচিত খাদ্য সম্ভাৰ নোপোৱা হ'ল। বনাঞ্চলৰ কাষৰত আৰু কেতিয়াবা মধ্যস্থলত স্থাপিত কল-কাৰখানা আৰু যান-বাহনৰ কোলাহলৰ মাজত এতিয়া অন্যান্য বন্য প্ৰাণীৰ লগতে হাতীও অভ্যস্ত হৈ উঠিল। পূৰ্বৰ দৰে ভয়-ভীতিৰতো কথাই নাই, বৰং সংঘৰ্ষৰ মনোভাৱহে লোৱা হ'ল। দুৰ্যোগৰ বেলিকা মানুহ বিদ্ৰোহী হোৱাৰ দৰে স্থানচ্যুত হাতীয়েও হয়তো প্ৰতিবাদী কাৰ্যসূচী ল'বলৈ শিকিলে মানুহকে অনুসৰণ কৰি। 'প্ৰাণ দিম, বন নিদিও' চানেকীয়া মৌন দাবীৰে ৰে'ল গাড়ী, মটৰ গাড়ী আগচিবলৈও ভয় নকৰা হ'ল। নামবৰৰ হাতীয়ে পথৰ ওপৰত ট্ৰাক জব্দ কৰি খাদ্য দ্ৰব্যৰ বিনিময়তহে মুকলি কৰি দিয়া কাৰ্য এনে অৱস্থাৰে পৰিচায়ক। ভঁৰাল ভাঙি ধান উলিয়াই নিয়া আৰু শস্য পথাৰৰ অনিষ্ট সাধন কৰা উদাহৰণৰো অভাৱ নাই। খাদ্যৰ সন্ধানত ব্যস্ত নগৰৰ মাজতো সোমাবলৈ জনা হ'ল। শোণিতপুৰ জিলাৰ বালিপৰা, ৰঙাপৰা আৰু তেজপুৰত এনে দৃশ্য সংঘটিত হৈয়ে থাকে। গুৱাহাটীৰ দক্ষিণৰ বতাহঘুলি আৰু পশ্চিমৰ ৰাণী অঞ্চলতো হাতীয়ে এনে ধৰণৰ দৃশ্যৰ অৱতাৰণা কৰি থাকে। অলপতে মহীশুৰতো বনৰীয়া হাতী চহৰৰ মাজত সোমাই মানুহ, জন্তু, যান-বাহন আদি এপিনৰ পৰা মহটিয়াই নিয়াৰ দৃশ্য দূৰদৰ্শনৰ পৰ্দাত আটায়ে প্ৰত্যক্ষ কৰিছে।

আজিকালি বাতৰি কাকতৰ পৃষ্ঠাত বা দূৰদৰ্শনৰ পৰ্দাত হাতীয়ে মানুহ মৰা আৰু মানুহে হাতী মৰা খবৰৰ অন্ত নাই। যোৱা ডেৰকুৰি বছৰত অসমত কমেও ১২০০ মানুহ হাতীয়ে বধ কৰিছে। বিগত শতিকাৰ শেষৰ দশকত অসমৰ শোণিতপুৰ জিলাখনতে ১৯০জন মানুহে হাতীৰ হাতত প্ৰাণ দিছে। আনহাতে ২০০২ আৰু ২০০৩ — এই দুটা বছৰতে সেই জিলাত প্ৰায় দুকুৰি হাতী মানুহে বধ কৰিছে আৰু তাৰ ৫০ শতাংশই হ'ল শস্য নষ্ট কৰাৰ অপৰাধত। ১৯৮০ চনৰ পৰা ২০০২ চনৰ ভিতৰৰ সময়খিনিত কেৱল মানাহ ৰাষ্ট্ৰীয় উদ্যানতে ৬৬৭টা হাতী নিধন হৈছে। বানপানী আৰু ৰে'লগাড়ী-মটৰ গাড়ীৰ খুন্দাত হাতী নিধন হোৱাটো এতিয়া নধৰ্তব্য কথা হৈ পৰিল।

বনাঞ্চলৰ সংৰক্ষণৰ উচিত ব্যৱস্থা নল'লে পৰিস্থিতিৰ অধিক অৱনতি হোৱাটো নিশ্চিত। এই পৰিস্থিতিৰ অন্ত পেলোৱাটো এক প্ৰকাৰ অসম্ভৱেই হৈ পৰিছে। তথাকথিত বৈজ্ঞানিক পন্থা, কঠোৰ আইন প্ৰণয়ন, ব্যয়বহুল আঁচনি — এইবোৰ যিমানেই নকৰক— সকলো ফুটুকাৰ ফেন। আচল কথাটো হ'ল ৰাজনৈতিক সদিচ্ছাৰ অভাৱ। আইন প্ৰণয়ন কৰিলেই নহ'ব— ইয়াৰ যথোচিত প্ৰয়োগহে বিচাৰ্য বিষয়। এনে আইনে কাৰ কি ধৰণৰ উপকাৰ সাধিছে সেইটোহে মূল কথা। এইটো কাৰো অজ্ঞাত নহয় যে এইবোৰ চৰকাৰৰ গা সৰা কৌশলতহে পৰিণত হৈছেগৈ। তীখৰ বুদ্ধিৰ চোৰাং

কাৰবাৰী আৰু দালাল গোষ্ঠীয়ে এচাম দুৰ্নীতিগ্ৰস্ত ৰক্ষকৰ লগ লাগি উছন কৰি গৈছে বনজ সম্পদ। ইয়াত ইন্ধন যোগাইছে সমাজবিৰোধী সুবিধাবাদীসকলে। অপকৰ্মৰ বিৰুদ্ধে মাত মতাসকলৰ মুখ বন্ধ কৰিবলৈ ভীতি প্ৰদৰ্শন কৰাৰ কৌশল এটাও প্ৰয়োগ কৰা হয় আজিকালি। এচাম এনেকুৱা লোকো ওলাইছে, যিসকলে প্ৰতিবাদকাৰীৰ ভাও ধৰি নিজৰ বাবেও এভাগ সৰকোৱাৰ চেষ্টা কৰে। এনেবোৰ শক্তিৰ চল-চাতুৰীয়ে গোটেই পৰিস্থিতিটো জটিলতৰ কৰি তুলিছে। সবাতোকৈ চিন্তনীয় কথাটো হ'ল মহামান্য ন্যায়ালয়ৰ নিৰ্দেশৰ প্ৰতি শ্ৰদ্ধা নজনোৱাটো। ১৯৮৬ চনত উচ্চতম ন্যায়ালয়ে অসমত গছ কটা নিষিদ্ধ কৰিছিল। দৰাচলতে এনে নিৰ্দেশৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত ৰাজ্যৰ সকলো ঠাইতে কাঠৰ ব্যৱসায় বন্ধ হৈ যাব লাগিছিল। কিন্তু তাৰ বিপৰীতে ৰাজ্যৰ সকলো ঠাইতে চলি থাকিল কাঠৰ অবাধ ব্যৱসায়। শোণিতপুৰ জিলাৰ ঢেকীয়াজুলি নামৰ সৰু চহৰখনৰ আশে-পাশেই ২০০২ চনত ২৪টা কাঠ ফলা কল আৰু ৯৪খন অবৈধ ফাৰ্নিচাৰৰ দোকান অবাধে চলি আছিল বুলি প্ৰকাশ পাইছিল। ইয়াৰ লগত ৰাজ্যৰ অন্যান্য ঠাইৰ পৰিসংখ্যা যোগ দিলে ছবিখন কেনেকুৱা ভয় লগা হ'ব পাৰে চিন্তা কৰক। দেশত কেনে অনীতি-অনিয়ম চলিছে এই উদাহৰণেই তাৰ বিশদ ব্যাখ্যা নিদিবনে?

আদিতে সমাজে নিৰ্বিবাদে মানি লোৱা অলিখিত প্ৰাকৃতিক নিয়ম-পদ্ধতিবোৰ মানি চলাত গুৰুত্ব নিদিলে আজিৰ সুৰুঙাৰে পূৰ্ণ আইনৰ সহায়ত এই ভয়ানক পৰিস্থিতিৰ কেতিয়াও উপশম হ'ব নোৱাৰে। ৰক্ষকেই হেলাৰঙে ভক্ষকৰ ৰূপ লৈ লুণ্ঠন চলাব পৰা দেশত মানৱ প্ৰেম আৰু প্ৰকৃতি প্ৰেমৰ বাতাবৰণ বৰ্তাই ৰখাটো সহজ কাম নহয়। দেশত বা ৰাজ্যত নীতি নিৰ্ধাৰণৰ কাম ঠিকেই চলি আছে। কিন্তু নীতি ৰূপায়ণৰ বেলিকা উদ্ভৱ হোৱা দুৰ্নীতিৰ মাত্ৰাই আজি গগনচুম্বী ৰূপ ধাৰণ কৰি সকলো পৰিকল্পনা খোলাকটিৰ তালত পৰিণত কৰি আছে সকলোৰে চকুৰ আগতে। ধৰি লোৱা হ'ল— অধিক হাতীৰ বসতিস্থল বুলি চিহ্নিত ঠাইবোৰত Elephant Corridor নিৰ্মাণ কৰাৰ নীতি গ্ৰহণ কৰা হ'ল। কিন্তু সেইবোৰ ঠাইলৈ হাতীক আকৰ্ষণ কৰিবৰ বাবে পৰ্যাপ্ত পৰিমাণৰ খাদ্য-উপযোগী গছ-বন ৰোপণ নকৰিলে ভোকাতুৰ হাতীয়ে গ্ৰহণ কৰা সংঘৰ্ষমূলক কাৰ্যৰ ওৰ পৰিবনে?

মানৱতাৰ হকে মাত মতা প্ৰকৃতিবিদসকল আজি বিমোৰত পৰিছে। ৰাজনৈতিক সদিচ্ছাৰ অভাৱত প্ৰকৃতিৰ ভাৰসাম্য দ্ৰুতগতিত বিঘ্নিত হোৱাৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত এক অনিশ্চিত ভৱিষ্যতৰ আশংকাত তেওঁলোকে শুনোৱা সাৱধান বাণীলৈ কাৰো ভ্ৰূক্ষেপ নোহোৱাত বিচলিত হৈ পৰিছে প্ৰকৃতিপ্ৰেমীসকল। প্ৰাকৃতিক অৱক্ষয়ৰ আৰম্ভণিতেই অসমৰ আন্তৰ্জাতিক খ্যাতিসম্পন্ন সুযোগ্য প্ৰকৃতিবিদ তথা কাজিৰঙা ৱাইল্ডলাইফ ছ'চাইটীৰ প্ৰতিষ্ঠাপক সভাপতি ড° ৰবীন বেনাৰ্জীদেৱে ১৯৭১ চনতেই সাৱধান কৰি দিছিল— 'The wildlife of today is not our property to dispose of as we please. We must account for it to those who come after.' কিন্তু নাও বুৰিলেও টিঙৰ পৰা ননমা মানুহৰ দেশত কোনে কাৰ কথা শুনে? কেইজন আছে প্ৰকৃতিক নিজৰ আই বুলি লোৱা লোক?●

পৰিবেশ, প্ৰদূষণ, জৈব বৈচিত্ৰ্য, বন্য-প্ৰাণী সংৰক্ষণ আদি বিষয়ত নিয়মীয়াকৈ লেখা-মেলা কৰা শ্ৰীচিদা দাস কাজিৰঙা ৱাইলড লাইফ চ'ছাইটিৰ এজন জ্যেষ্ঠ আৰু সক্ৰিয় সদস্য। বৰ্তমান দিল্লীবাসী শ্ৰীদাসৰ ঠিকনা ২৬/১০২ ইষ্ট এণ্ড এপাৰ্টমেণ্ট, ময়ূৰ বিহাৰ-১, দিল্লী-৬। ম'বাইল নম্বৰ ঃ ৯৮১৮৭-৫৮৩৬৭।

প্ৰকৃতিৰ সৈতে নৱ প্ৰজন্মৰ সংযোগ

মোহিনী কুমাৰ গগৈ

বিশ্বব্ৰহ্মাণ্ডৰ সৃষ্টি আৰু স্থিতি সম্পৰ্কে অনেক অলৌকিক আৰু ৰহস্যাবৃত ধ্যান-ধাৰণাৰে সমৃদ্ধ বিভিন্ন ধৰ্মীয় গ্ৰন্থ আৰু লোকবিশ্বাসৰ বহুতো কাহিনী লিপিবদ্ধ ৰূপত পোৱা যায়। অদৃশ্যমান এজন অতিশক্তিসম্পন্ন সৃষ্টিকৰ্তাৰ দ্বাৰা বিশ্বব্ৰহ্মাণ্ডখন সৃষ্টি হৈছে আৰু তেওঁৰ ইচ্ছাতেই লালিত-পালিত তথা চিৰ প্ৰৱাহমান সময়ৰ সৈতে বিভিন্ন বিৱৰ্তন আৰু প্ৰক্ৰিয়াৰে পৰিচালিত হৈছে। এনে ধাৰণাৰ সত্য নিৰূপণ আৰু পৰম শক্তিমান অদৃশ্য পুৰুষৰ স্বৰূপ উদ্ধাৰৰ নিমিত্তে ধৰণীৰ জ্ঞানপিপাসু আৰু অনুসন্ধিৎসু লোকসকলে অহৰহ চিন্তা-চৰ্চা আৰু অনুসন্ধান অব্যাহত ৰাখিছে। বিভিন্ন ধৰ্মীয় গ্ৰন্থ আৰু দৰ্শনসমূহৰ মাজেদি এনে প্ৰতিফলন দেখিবলৈ পোৱা যায় আৰু আজিও তাৰ শেষ মীমাংসাত উপনীত হ'ব পৰা নাই। মানুহৰ জীৱকোষ মাতৃৰ জৰায়ুত স্থিতি লোৱাৰ পৰা মানুহৰূপে জন্মধাৰণ কৰি মৃত্যু পৰ্যন্ত যি প্ৰক্ৰিয়া— তাৰ ৰহস্য আৰু সত্য সন্ধানৰ অবিৰাম গৱেষণা আজিও যতি পৰা নাই। পৃথিৱীৰ সকলো জীৱকুলেই কিছুমান নিৰ্দিষ্ট নিয়মৰ মাজেৰে পৰস্পৰে পৰস্পৰত নিৰ্ভৰশীলতা আৰু সমন্বয়েৰে আৱহমান কালৰ পৰা চলি আহিছে। এই প্ৰচলিত নিয়মটোকে 'প্ৰকৃতিৰ নিয়ম বা নীতি'ৰূপে মানৱ জাতিয়ে গ্ৰহণ কৰি আহিছে। এই নিয়মৰ ব্যতিক্ৰম কিম্বা আওতাৰ বাহিৰ হ'ব পৰাটো জীৱজগতৰ সাধনাৰ অতীত। অৱশ্যে বিজ্ঞানৰ ক্ৰমবিকাশ আৰু প্ৰযুক্তি কৌশলৰ ন ন আৱিষ্কাৰে কিছু কিছু ক্ষেত্ৰত প্ৰকৃতিক নিয়ন্ত্ৰণলৈ আনিবলৈ সক্ষম হৈছে। এই দিশত ক্ৰমাগতভাৱে আৰু আনুষংগিক সম্পৰ্কত আলোচনা কৰা হ'ব।

নিবন্ধৰ শিৰোনাম 'প্ৰকৃতিৰ সৈতে নৱ-প্ৰজন্মৰ সংযোগ' ঘটাবলৈ এই লেখনিৰ যোগে যি প্ৰয়াস কৰা হৈছে, সেয়া বিশ্বব্ৰহ্মাণ্ডীয় অলৌকিক ধাৰাবাহিকতা আৰু নিয়ম-নীতি সম্পৰ্কীয় নিশ্চয় নহয়। বিশ্বব্ৰহ্মাণ্ডৰ অংশবিশেষ আমাৰ পৃথিৱী আৰু এই পৃথিৱীৰ সৈতে সম্পৃক্ত জীৱকুল তথা উৎপ-বৃৰণ, গজন, ভ্ৰমণ— এই সকলোটিকে সামৰি অন্য এক প্ৰকৃতি। এই প্ৰকৃতিৰ ওপৰত জীৱশ্ৰেষ্ঠ মানুহৰ অভিপ্ৰায় আৰু প্ৰভাৱে জীৱজগতত সৃষ্টি কৰা সমস্যা আৰু বিপৰ্যয়সমূহৰ নিৰ্মোহ আৰু সম্যক অনুধাৱনৰ প্ৰয়োজন আহি পৰিছে। গছ-লতা, পশু-পক্ষী, মাছ-কাছ, কীট-পতংগ সকলোবোৰ ধৰিত্ৰীৰ জীৱ আৰু সম অংশীদাৰ নিজস্ব বৃত্তিগত উদ্দেশ্য আৰু স্বাভাৱিক অৱস্থাত। এই ইতৰ প্ৰাণীসমূহৰ বংশ বৃদ্ধিৰ ধাৰাবাহিকতা ৰক্ষা আৰু কিছু অনুভূতিসম্পন্ন হ'লেও মানুহৰ দৰে মন, বিবেক আৰু বুদ্ধি বাকী জীৱকুলৰ নাই। সেয়ে মানুহ পৃথিৱীৰ জীৱজগতৰ শ্ৰেষ্ঠ জীৱ। কিন্তু মানুহে বাকী সকলো প্ৰাণীৰ বিৰুদ্ধে এনেদৰে নিৰবিচ্ছিন্নভাৱে চলাই যোৱা ধ্বংসাত্মক কাৰ্যকলাপৰ ফলত তথাকথিত জীৱশ্ৰেষ্ঠ মানুহৰ নিজৰেই স্বাভাৱিক জীৱন-যাপন পদ্ধতিত আউল লাগিবলৈ ধৰিছে।

প্ৰাৰম্ভিক অৱস্থাত প্ৰকৃতিৰ ভাৰসাম্য বিনষ্টকাৰী উপলক্ষ্যবোৰ উপলব্ধ আৰু দৃশ্যমান হ'ব পৰা ধৰণৰ ধ্বংসাত্মক নাছিল আৰু এইবোৰৰ প্ৰতিক্ৰিয়াও প্ৰভূত নাছিল। সাধাৰণতে মানুহৰ জনবিস্ফোৰণ আৰু প্ৰাকৃতিক দুৰ্যোগ, যেনে— ভূমিকম্প, ভূমিস্খলন, বান, ধুমুহা, জুই আদিৰ দ্বাৰা ইতৰ জীৱবোৰৰ নিৰ্যাতন আৰু বিপৰ্যয় ঘটিছিল। কালক্ৰমে শিক্ষা-

দীক্ষা, জ্ঞান-বিজ্ঞান আৰু অনেক প্ৰযুক্তি-কৌশল আদিৰ উদ্ভাৱনে প্ৰকৃতিৰ সম্পদৰ ভাণ্ডাৰ আৰু জৈৱ বৈচিত্ৰ্যৰ অনুকূল পৰিৱেশ দ্ৰুত গতিত টুটাই আনিবলৈ ধৰিলে। বৈজ্ঞানিক গৱেষণাৰ চাহিদা আৰু প্ৰযুক্তি-কৌশলৰ অভাৱনীয় উদ্ভাৱনৰ ফলত প্ৰকৃতিৰ বহু ক্ষেত্ৰ নিয়ন্ত্ৰণাধীন আৰু স্বাভাৱিক গতিৰ প্ৰতিবন্ধীস্বৰূপ হৈ পৰিল। বিশ্বজোৰা পৰিৱেশ প্ৰদূষণ আৰু গোলকীয় উষ্ণতা বৃদ্ধিৰ দ্বাৰা মানুহৰ জীৱন-ধাৰণৰ প্ৰতিকূল পৰিৱেশ সৃষ্টি আৰু পৃথিৱীক ধ্বংসস্তুপত পৰিণত কৰিব পৰা পাৰমাণৱিক বোমাৰ দৰে আৱিষ্কাৰবোৰ বিজ্ঞানৰেই অৱদান। চিকিৎসা বিজ্ঞানৰ দ্বাৰা মানুহৰ শৰীৰ আৰু জীৱকোষৰ গৱেষণাৰ দ্বাৰা জীৱ সৃষ্টিৰ ক্ষমতা আহৰণ কৰিবলৈ মানুহ সক্ষম হৈছে। আনকি এখন কাকতত পঢ়িলোঁ— বৃটিছ জীৱ বিজ্ঞানী আওৱে ডি গ্ৰে' (Aubrey De Grey) আৰু আমেৰিকাৰ কম্পিউটাৰ বিজ্ঞানী ৰেমণ্ড কুৰ্জৱেইলে (Raymond Kurzweil) ঘোষণা কৰিছে যে ২০৪৫ চনৰ ভিতৰত মানুহে মৃত্যুকো জয় কৰিবলৈ সক্ষম হ'ব।

উক্ত বিভিন্ন দিশবোৰ আৰু প্ৰকৃতিৰ স্বাভাৱিক অৱস্থাৰ বিৰুদ্ধে মানুহৰ নিৰ্যাতনে প্ৰকৃতিৰ বুকুৰ পৰা চিৰদিনৰ বাবে অনেকবোৰ জীৱ-জন্তু, চৰাই-চিৰিকতি, গছ-লতাৰ বিলুপ্তি ঘটাইছে। জীৱশ্ৰেষ্ঠ মানুহৰ দ্বাৰা সৃষ্ট প্ৰকৃতিৰ এনে সন্ধিক্ষণত মানুহৰ দ্বাৰাই প্ৰতিৰোধ আৰু প্ৰতিকাৰৰ ব্যৱস্থা জানো ল'ব নালাগিব?

বোধোদয় আৰু সজাগতা : পৰিৱেশ প্ৰদূষণ আৰু প্ৰকৃতিৰ স্বাভাৱিক ভাৰসাম্যৰ বিসংগতিবোৰ লাহে লাহে মানুহৰ নজৰত ধৰা দিবলৈ ধৰিলে। লগতে এইটো উপলব্ধি হ'ল যে প্ৰকৃতিৰ বিপৰ্যয় কোনো এখন দেশ বা মহাদেশৰ ভৌগোলিক, ৰাজনৈতিক সীমাৰেখা নিয়ন্ত্ৰণৰ অধীনস্থ বিষয়বস্তু নহয়। বিশ্বৰ সকলোবোৰ দেশ আৰু জাতিৰ ঐকান্তিক প্ৰচেষ্টা আৰু সংঘবদ্ধ সহযোগৰ অবিহনে পৰিৱেশ প্ৰদূষণ ৰোধ আৰু সন্তুলিত অৱস্থা বাহাল ৰখা সম্ভৱ নহয়। ধৰিত্ৰীব্যাপ্ত পৰিৱেশ প্ৰদূষণ আৰু জলবায়ু পৰিৱৰ্তন সম্পৰ্কে বিচাৰ-বিবেচনা আৰু যাৱতীয় ব্যৱস্থা গ্ৰহণৰ উদ্দেশ্যে প্ৰথমবাৰৰ বাবে এখন আন্তৰ্জাতিক সন্মিলন ছুইডেনৰ ষ্টকহ'মত ১৯৭২ চনত অনুষ্ঠিত হয়। সেই সন্মিলনতে জনসাধাৰণৰ মাজত পৰিৱেশ প্ৰদূষণ নিয়ন্ত্ৰণৰ ক্ষেত্ৰত সজাগতা আনিবৰ বাবে ৫ জুন তাৰিখটো বিশ্ব পৰিৱেশ দিৱস হিচাপে পালন কৰিবলৈ সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ কৰা হয়। তাৰ পিছতো পৰিৱেশ প্ৰদূষণ আৰু জলবায়ুৰ উষ্ণতা বৃদ্ধি সম্পৰ্কে আলোচনা আৰু ব্যৱস্থা গ্ৰহণৰ নিমিত্তে কেইবাখনো আন্তৰ্জাতিক সন্মিলন অনুষ্ঠিত হ'ল। ১৯৯২ চনত ব্ৰাজিলৰ ৰাজধানী ৰিওত বিশ্বৰপ্ৰায় সকলো ৰৰমূৰীয়া লগ হৈ ধৰিত্ৰী শীৰ্ষ সন্মিলনত (Earth Summit) বিশ্বজোৰা পৰিৱেশ প্ৰদূষণ আৰু ইয়াৰ নিয়ন্ত্ৰণৰ নিমিত্তে উপায় উদ্ভাৱন

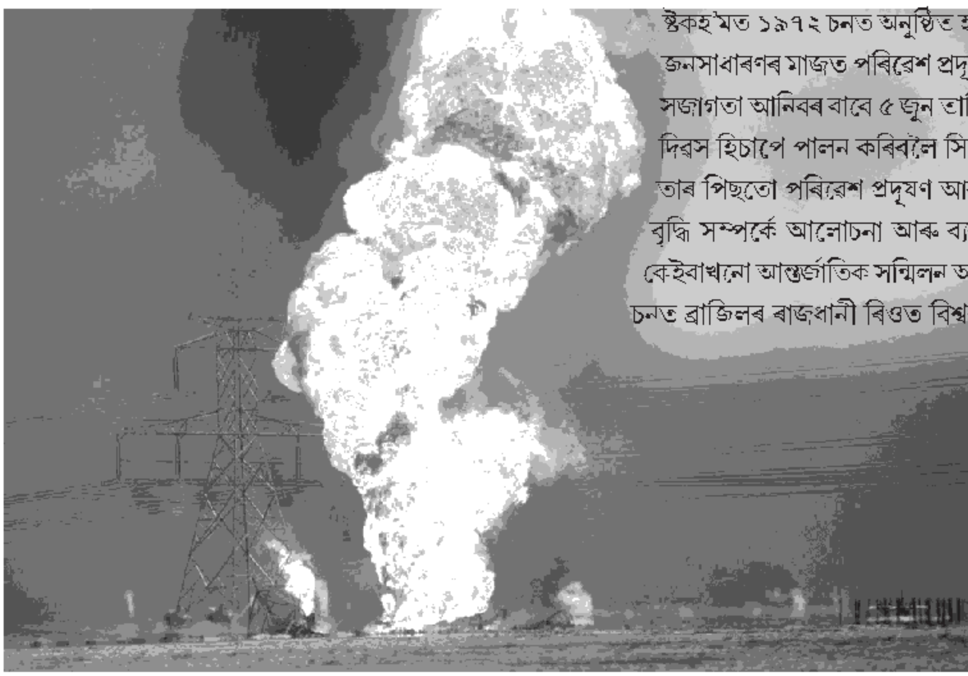

কৰিবলৈ বিশদভাৱে আলোচনা-বিলোচনা কৰে। অৱশেষত ধৰিত্ৰী শীৰ্ষ সম্মিলনত উন্নত আৰু উন্নয়নশীল দেশসমূহৰ মাজত থকা বিভেদ আৰু খোকোজা দূৰীকৰণত কিছু বুজা-পৰা হ'লেও কোনো চুক্তিত উপনীত হ'ব পৰা নগ'ল। উন্নয়নশীল ৭৭খন দেশৰ দাবীবোৰ উন্নত দেশবোৰে মানি ল'ব নুখুজিলে।

পৰৱৰ্তী কালত ১৯৯৭ চনত জাপানৰ কয়টো' (Kyato) নগৰত বিশ্বৰ ১৭৪খন দেশ মিলিত হৈ সৰ্বসন্মতিৰে কাৰ্বন গেছৰ নিৰ্গত পৰিমাণ হ্ৰাস আৰু নিয়ন্ত্ৰণ কৰাৰ (Cap and Trade) আঁচনি লয়— যাক কয়টো' প্ৰট'কল (Kyato Protocol) বুলি কোৱা হয়। কাৰ্যক্ষেত্ৰত কিন্তু এই প্ৰট'কল কাৰ্যকৰী কৰাত ব্যৰ্থ হয়। বিশ্বৰ মুঠ উৎপন্ন কাৰ্বন গেছৰ ভিতৰত এক-চতুৰ্থাংশ কাৰ্বন গেছ বা গ্ৰীণ হাউছ গেছ বছৰি নিৰ্গত কৰিও আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰ আঁচনি অনুসাৰে কাৰ্বন গেছৰ নিৰ্গমন হ্ৰাস কৰিবলৈ প্ৰস্তুত নহয়। এনেদৰে উন্নত আৰু উন্নয়নশীল দেশৰ মাজত বিভেদ আৰু খোকোজাবোৰ মীমাংসা নোহোৱাকৈ থাকি যায়। বিশ্বৰ পৰিৱেশ প্ৰদূষণ আৰু গোলকীয় উষ্ণতা বৃদ্ধিৰ পটভূমিত আন্তৰ্জাতিক সন্থাই আজিকোপতি কাৰ্যকৰী সিদ্ধান্ত ল'ব নোৱাৰাত মানৱ জাতিৰ বিপৰ্যয় ঘনীভূত হ'বলৈ ধৰিছে।

নৱ প্ৰজন্মৰ ভূমিকা ঃ পৰিৱেশ প্ৰদূষণ আৰু গোলকীয় জলবায়ু পৰিৱৰ্তনৰ ফলত বিশ্বৰ সবাতোকৈ ভুক্তভোগী আৰু প্ৰত্যাহ্বানৰ সন্মুখীন হ'বলগা হৈছে নৱজাত শিশুহঁত। বিভিন্ন ধৰণৰ ৰোগ-ব্যাধি আৰু শাৰীৰিক অক্ষমতাৰ প্ৰাৰম্ভিক কাৰণ হৈছে পৰিৱেশ প্ৰদূষণ। প্ৰকৃতিৰ সৈতে নৱ প্ৰজন্মৰ সংযোগ ঘটাই একাত্মবোধ আৰু উন্নয়নশীল মনোভাৱ গঢ়ি তুলিব নোৱাৰিলে পৰিৱেশ প্ৰদূষণৰ মাত্ৰা অধিক গুৰুতৰ হ'ব। নৱ প্ৰজন্মৰ ধ্যান-ধাৰণা, জীৱন-যাপন পদ্ধতি আৰু কৰ্ম-কাণ্ডৰ ওপৰত পৰিৱেশ আৰু পৰিস্থিতি তন্ত্ৰৰ ভাৰসাম্যৰ কাৰ্যক্ষম অৱস্থাৰ অক্ষমতা ভৱিষ্যতে প্ৰতিফলন ঘটিব। ইয়াৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত শিক্ষা-দীক্ষা, জ্ঞান-বিজ্ঞান আৰু প্ৰযুক্তিৰ যিমানেই উৎকৰ্ষ সাধন নহওক কিয়, প্ৰকৃতিৰ প্ৰতি মানুহৰ অন্তৰত ধনিষ্ঠামানো সহৃদয়তা অংকুৰণ কৰিব পৰা নাযায়। এইখিনিতে আহি পৰিছে নৱ প্ৰজন্মক সৌন্দৰ্যবোধ আৰু আত্মিক অনুভূতিৰে উদ্বুদ্ধ কৰি প্ৰকৃতিৰ প্ৰতি আকৰ্ষিত কৰাৰ চিন্তা।

প্ৰাথমিক পৰ্যায় ঃ প্ৰকৃতিক ভাল পাবলৈ, জীৱ-জন্তু, চৰাই-চিৰিকতি আদি বন্যপ্ৰাণীৰ প্ৰতি প্ৰীতি আৰু সংবেদনশীলতাৰ মনোবৃত্তি শিশু অৱস্থাৰ পৰাই গঢ় দিব পাৰিলে সেয়া পিছলৈও থাকি যাব। যি দেখা যায়, যি শিকা যায়, যি কৰা যায় শিশু অৱস্থাৰ পৰা অভ্যস্ত আৰু অনুশীলনে মানুহৰ মনত একোটা সাঁচ বহুৱায়। খেলা-ধূলাৰ আচবাব, পুতলা আদি বিভিন্ন সামগ্ৰীবোৰ কেঁচুৱাৰ পৰা শিশু অৱস্থালৈ মনোৰঞ্জনৰ বাবে যোগান ধৰা হয়। সেইসমূহৰ ভিতৰত বনৰীয়া জীৱ-জন্তু, চৰাই আৰু গছ-গছনিৰ আৰ্হিত নিৰ্মিত ৰং-বিৰঙৰ আকৰ্ষণীয় খেলাৰ সামগ্ৰীৰ যোগান ধৰি যথাক্ৰমে প্ৰকৃতিৰ সম্পদৰ পৰিচয় আৰু উপকাৰিতা সম্পৰ্কে কিছু কিছু জ্ঞান দিব পৰা যায়। সাধাৰণতে শিশুহঁতক পুতলা পিষ্টল আদি খেলাৰ বাবে উপহাৰ দি গুলীয়াগুলী খেলি সন্ত্ৰাসৰ আখৰা কৰিবলৈ দিয়াৰ পৰিৱৰ্তে বন-বননিৰ প্ৰতি তথা বন্যপ্ৰাণীলৈ আকৰ্ষণ আৰু সহৃদয়তা ওপজাব পৰা ব্যৱস্থাই যথাৰ্থতে নৱ প্ৰজন্মক প্ৰকৃতিপ্ৰেমীৰূপে গঢ় দিয়াত সহায়ক হ'ব।

পঢ়াশালিৰ বিভিন্ন বিষয়ৰ শিক্ষা ব্যৱস্থাৰ লগতে প্ৰকৃতিৰ গছ-গছনি, পশু-পক্ষী আৰু নদ-নদী, পাহাৰ-ভৈয়ামৰ আকৰ্ষণীয় দৃশ্যসমৃদ্ধ কিছুমান কিতাপ শিশুহঁতে পঢ়াৰ বাবে যুগুতাই দিব পাৰিলে লক্ষ্য সাধনত কাৰ্যকৰী হ'ব বুলি বিশ্বাস। শিক্ষাৰ অনুষ্ঠানবিলাকে পৰিৱেশ আৰু বন্যপ্ৰাণীৰ বিষয়ৰ শিক্ষা প্ৰদান এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ বিষয় হিচাপে গ্ৰহণ কৰা উচিত। ক্ষেত্ৰভিত্তিক কৰ্মশালা, অনুশীলন আৰু ভ্ৰমণৰ দ্বাৰা শিক্ষাৰ্থীসকলক অধিক মনোগ্ৰাহী আৰু শিকনিৰ পৰিপূৰকতা আনি দিব। ৰাষ্ট্ৰীয় উদ্যান, বৰ্ষাৰণ্যৰ আভৰণ, সংৰক্ষিত অৰণ্যৰ মাজত অৱস্থিত আকৰ্ষণীয় মনোমোহা স্থানবোৰলৈ শিক্ষাৰ্থীসকলক চাক্ষুষ দৰ্শন আৰু বাস্তৱ উপলব্ধিৰ বাবে শিক্ষামূলক ভ্ৰমণ কৰোৱাৰ দিহা ৰখা উচিত।

পৰোক্ষ নিযুক্তি কিম্বা গৱেষণাৰ উদ্দেশ্য ঃ প্ৰকৃতিৰ সৈতে নিবিড় সম্পৰ্ক আৰু অধ্যয়নৰ মানসিকতাৰে সংযোগ নঘটালে প্ৰকৃতিৰ বিভিন্ন লীলা-খেলা আৰু বিৱৰ্তনৰ সম্যক

জ্ঞান আহৰণ কৰা কঠিন। ২০০৮ চনৰ মোৰ আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰ ভ্ৰমণকালত ভালেকেইখন ৰাষ্ট্ৰীয় উদ্যান আৰু অনেক আকৰ্ষণীয় পৰ্যটন কেন্দ্ৰ চোৱাৰ সুযোগ পাইছিলোঁ। প্ৰশান্ত মহাসাগৰীয় উপকূলস্থিত নেচনেল অলিম্পিক পাৰ্কক ধৰি আটলাণ্টিক মহাসাগৰীয় গ্ৰেট বেৰিয়াৰ আইলেণ্ডছ বা দ্য আউটাৰ বেংকৰ মনোৰম প্ৰাকৃতিক সৌন্দৰ্য আৰু অনেক মেমৰিয়েল স্থল চাই আপ্লুত হৈ পৰিছিলোঁ। এই ভ্ৰমণত মোৰ মনত আটাইতকৈ সাঁচ বহুওৱা কথাটো আছিল— স্কুলৰ শিক্ষাৰ্থীসকলে বিভিন্ন পাৰ্ক, মিউজিয়াম আদিত সক্ৰিয় সহযোগেৰে পৰ্যটকসকলক বিভিন্ন ধৰণে সহায়-সহযোগ আগবঢ়াই সন্তোষিত কৰা দিহাবোৰ দেখি। স্কুল-কলেজৰ বন্ধৰ দিনকেইটাত শিক্ষাৰ্থীসকলে স্বেচ্ছাই আটলাণ্টিক মহাসাগৰীয় সীমাৰে সৈতে সংলগ্ন বহুবোৰ ৰাষ্ট্ৰীয় উদ্যান, মনুমেণ্ট আৰু প্ৰাকৃতিক সম্পদৰ সুৰক্ষা, পৰিচালনা, পৰ্যটক গাইড আদি কামবোৰত জড়িত হৈ পৰিছিল। প্ৰতিটো পৰ্যটন কেন্দ্ৰৰ নিয়ম-শৃংখলা বাহাল ৰখা কামবোৰত বিভিন্ন বাছকবনীয়া ইউনিৰ্ফৰ্ম পিন্ধি উৎসাহেৰে কৰ্তব্য পালনত একান্তভাৱে মনোযোগ দিছিল। চৰকাৰী কৰ্তৃপক্ষৰ দ্বাৰাও শিক্ষাৰ্থীসকলক বিভিন্ন কৰ্ম-আঁচনিবোৰৰ সৈতে পৰিচয় কৰি দিয়াৰ লগতে অনুশীলন আৰু কৰ্ম সমাপ্তিৰ অন্তত উদ্‌গনিমূলক ভাট্টাসহ বিদায় দিছিল। এয়া নৱ প্ৰজন্মক হাতে-কামে লাগি প্ৰকৃতিৰ মূল্যবোধ, সুৰক্ষা আৰু বাস্তৱ উপলব্ধি কৰোৱাৰ যথাৰ্থ কাৰ্যকৰী ব্যৱস্থা।

আমাৰ দেশৰ শিক্ষাৰ্থীসকলৰ বাবেও এনে কিছুমান প্ৰণালীগত পদ্ধতিমূলক আঁচনি গ্ৰহণ কৰি প্ৰকৃতিৰ সৈতে সংযোজন ঘটাই নৱ প্ৰজন্মক প্ৰকৃতিপ্ৰেমী হ'বলৈ আৰু পৰিবেশ অৱক্ষয়ৰ ফলত হ'ব পৰা দুৰ্যোগ সম্পৰ্কে জ্ঞান দিয়াটো আজিৰ সময়ৰ আহ্বান। প্ৰকৃতিৰ বিভিন্ন দিশ আৰু প্ৰাণী জগতৰ প্ৰয়োজনীয়তা সম্পৰ্কত মানুহৰ ভূমিকা আৰু কৰণীয় বিষয়ত অধ্যয়ন, গৱেষণা আৰু অনুশীলনৰ দ্বাৰা নিৰ্ণায়ক ব্যৱস্থাৱলীৰ ৰূপায়ণৰ সংকল্প লোৱা বাঞ্ছনীয়। মনত ৰখা ভাল— পৰিৱেশ প্ৰদূষণ আৰু জলবায়ুৰ উষ্ণতা বৃদ্ধি কোনো দেশ বা মহাদেশৰ ভৌগোলিক, ৰাজনৈতিক সীমাৰেখাত আবদ্ধ নাথাকে। গতিকে মাউথে উটিলে গুড়ি পৰুৱাৰো মৰণ নোহোৱাৰ দৰে সকলোৱে একগোট হৈ সুচিন্তিতভাৱে কাম কৰিলেহে আমাৰ বসুন্ধৰা সুন্দৰ হৈ থাকিব।●

মোহিনী কুমাৰ গগৈ *অসম বন বিভাগৰ অৱসৰপ্ৰাপ্ত সহকাৰী বন সংৰক্ষক। বন পৰিবেশ আৰু বন্যপ্ৰাণী সংৰক্ষণৰ ওপৰত বিভিন্ন কাগজ-আলোচনীত নিয়মীয়াকৈ প্ৰবন্ধ-পাতি লিখি আছে। মবাইল নম্বৰ ঃ ৯৪৩৫১-১৯৩৩৪*

নদীৰে সৈতে এটা হালধীয়া ঘৰ

তৃপ্তি ভট্টাচাৰ্য

মই আধ্যাত্মিক প্ৰত্যাহ্বানত ভুগিছোঁ বুলি ক'ব পাৰে। ধ্যানীসকলৰ দৰে ময়ো নিৰ্মল, শান্ত মন এটা একাগ্ৰভাৱে বিচাৰি আছোঁ, আৰু তাক পাবৰ বাবে বিভিন্ন উপায়েৰে চেষ্টাও কৰিছোঁ— পিছে কোনো কামত অহা নাই। এদিন সন্ধিয়া পৰমাৰ্থৰ সন্ধানত থকা এদল লোকৰ সৈতে এক চক্ৰবেহুত সোমাইছিলোঁ, টিমিক-টামাককৈ জ্বলি থকা মমবাতিবোৰ আৰু মহিলাসকলে কাঁচৰ বাতিত কাঠৰ মাৰিৰে ভুংভুঙাই বজোৱা সৃষ্টি কৰা ভয় মিহলি শব্দবোৰেৰে সেয়া এক সুন্দৰ অভিজ্ঞতা আছিল। আনে হয়তো তাত অন্তৰৰ শান্তি বিচাৰি পাইছিল, কিন্তু মই পোৱা নাছিলোঁ। আনন্দ লাভ কৰিছিলোঁ ঠিকেই, কিন্তু ঈশ্বৰৰ মূৰ্ত্ত প্ৰকাশ বিচাৰি পোৱা নাছিলোঁ।

মই যোগাসনৰ শ্ৰেণীটোও ভাল পাইছিলোঁ। সপ্তাহত তিনি দিন তালৈ গৈছিলোঁ। শৰীৰটোক শৱাসন বা মৰাশৰ দৰে কৰি পৰি থকাটো; অৰ্থাৎ চূড়ান্ত স্থিতিটো, যি শূন্যতা অনুভৱ কৰাত সহায় কৰে— কথাটো অতি সুন্দৰ, কিন্তু মই মোৰ মনটো কৰিব লগা ধৰণে উদং কৰি পেলাব নোৱাৰিছিলোঁ। সংসাৰখনৰ লাগতিয়াল বস্তুবোৰৰ তালিকাই তেতিয়া মোৰ মূৰত নাচি থাকে, নাইবা মই দিবলগীয়া বিলবোৰৰ বিষয়ে বা গাড়ী মেৰামতিৰ চিন্তাই মূৰত ঠাই পায় নাইবা..... নাইবা ..... আন কিবাবোৰে।

মই ৰেইকিৰ ক্লাছ এটাও কৰি চাইছিলোঁ। মই আনকি Level one practitionerৰ চাৰ্টিফিকেটো পাইছিলোঁ, পিছে মোৰ নিজকে প্ৰতাৰক যেন ভাব হৈছিল। মোৰ সহযোগীৰ হাতৰ পৰা যদি কোনো শক্তি মোলৈ আহিছিল, সেয়া মোৰ মাজেদি পাৰ হৈ গুচি গৈছিল।

মই যিমানবোৰ আধ্যাত্মিকতাৰ বাটৰ সন্ধান পালোঁ, তাৰ প্ৰত্যেকটো গ্ৰহণ কৰিও মই সেইবোৰৰ পৰা আঁতৰি আহিলোঁ। মই বুজি পালোঁ যে মই ভীষণভাৱে সাধাৰণ। যোগী আৰু শ্ৰমণসকলে বিচাৰি পোৱা যাদুকৰী মুহূৰ্তৰ পোহৰৰ চমক মই নেদেখো।

তাৰ পিছত এদিন মই এটা নতুন ঘৰলৈ আহিলোঁ, নিউয়ৰ্কৰ হাডছন নদীৰ অন্তৰীপ এটাৰ হালধীয়া ৰঙৰ ঘৰ এটালৈ। প্ৰথমদিনা ৰাতিপুৱা খিৰিকীমুখত থিয় দিওঁতে, ওপৰত অসীম আকাশৰ কিৰীটি পিন্ধি বৈ থকা পানীৰ প্ৰকাণ্ড সোঁতবোৰ দেখি মোৰ মন শান্ত হৈ পৰিল— প্ৰশান্তিৰে পৰিপূৰ্ণ হৈ পৰিল। নদীখন ঐশ্বৰিক অৱতাৰ হ'বলৈ বিচৰা নাই বা তাৰ কোনো মূৰ্ত্ত প্ৰকাশো হ'ব খোজা নাই। ই মাত্ৰ শতিকাৰ পিছত শতিকা জুৰি যিটো কৰি আহিছে তাকেহে কৰি আছে— নৈখন বৈ আছে। আৰু ইয়াৰ উপস্থিতিত মই সংসাৰৰ জুমুৰিবোৰ নাইকীয়া কৰিব পাৰিছোঁ। এসময়ত মোৰ মগজুত দৈনিক ভিৰ কৰা— কৰিবলগীয়া কামবোৰৰ কথা, ফ্ল'ৰিডাত থকা মোৰ আইৰ বাবে হোৱা দুশ্চিন্তা— এই আটাইবোৰ তাৰ সৈতে উটি গৈছে। মই সেইবোৰৰ সৈতে অকণো আবেগিক নোহোৱাকৈ সহজভাৱে চলিব পাৰিছোঁ। ইয়ালৈ আহিবলৈ বন্ধা-মেলা কৰি থাকোঁতেও মই ভবা নাছিলো যে কেৱল নীলাৰে ভৰা দিগন্তই মোক অনুভৱ কৰিবলৈ শিকাব যে মোৰ আধ্যাত্মিক ভাগটোক বল প্ৰয়োগ কৰাৰ প্ৰয়োজন নাই; মাত্ৰ ইয়াত কি কোৱা হৈছে তাক মুকলিভাৱে চোৱাৰহে প্ৰয়োজন। নদীখন অলৰ-অচৰ আৰু শান্ত। আৰু ময়ো।

বহু বছৰ জুৰি মনক শান্ত কৰিব পৰা উপায় এটা বিচাৰি ফুৰিছিলোঁ। পিছে কোনে বাৰু জানিছিল নদীৰে সৈতে এটা হালধীয়া ঘৰেই তাৰ উপায় দিব পাৰিব বুলি?●

(মানসিক স্বাস্থ্য সন্দৰ্ভত বিভিন্ন লেখাৰে প্ৰখ্যাত হোৱা আমেৰিকান মহিলা চুচান ক্ৰেণ্ডেলৰ এটা লেখনীৰ মুকলি অনুবাদ।

প্ৰকৃতি, চৰাই-চিৰিকতি, জীৱ-জন্তু আদিৰ লগত একাত্ম অনুভৱৰে সৃষ্ট তৃপ্তি ভট্টাচাৰ্যৰ মনোজগতৰ একোখন মনোগ্ৰাহী চিত্ৰ তেওঁৰ লেখা বিলাকত সদায়ে উজ্জ্বল হৈ থাকে। অনুবাদ তেওঁৰ সাহিত্যকৰ্মৰ এক উল্লেখনীয় কীৰ্তি। ম'বাইল- ৯৮৬৪৯-১২০৩৪।

দিল্লীঘাট

দৰদী শইকীয়া বড়া

নামৰূপ মহাবিদ্যালয়

দিল্লীঘাট— উজনি অসমৰ, বিশেষকৈ শিৱসাগৰ আৰু ডিব্রুগড় জিলাৰ বনভোজপ্রেমীসকলৰ বাবে এটা অতি চিনাকী নাম। অপৰূপ প্ৰাকৃতিক সৌন্দৰ্য্যৰে ভৰপূৰ দিল্লীঘাটৰ দক্ষিণপাৰে আছে দিল্লী সংৰক্ষিত বনাঞ্চল আৰু উত্তৰপাৰে আছে জয়পুৰ বৰ্ষাৰণ্য। এই দুই বনাঞ্চলৰ মাজেৰে প্ৰকাণ্ড শিলত ঠেকা খাই পাটকাই পৰ্বতৰ পৰা আহি দিল্লী নদী সমতলত দেখা দিছেহি এই দিল্লীঘাটতে। দিল্লীঘাটৰ পিছতে দিল্লী নদী বৈ গৈছে অসমৰ এখন প্ৰসিদ্ধ ঔদ্যোগিক নগৰ নামৰূপৰ কাষেৰে। বাৰিষাৰ সময়ত পানীৰে উপচি পৰা, খৰস্রোতা দিল্লী নদী শীতকালি হৈ পৰে শীৰ্ণ, শান্ত আৰু সমাহিত। তেতিয়াই আগমন ঘটে অসমৰ বিভিন্ন ঠাইৰ পৰা বনভোজপ্রেমীসকলৰ। নগৰীয়া যান্ত্রিকতাৰ পৰা আঁতৰি প্ৰাকৃতিক পৰিৱেশ উপভোগ কৰাই এইসকল লোকৰ প্ৰধান উদ্দেশ্য। দিল্লী নদীৰ শিল-বালিৰে ভৰা পানীৰ যুঁৰলিত হাঁহি-ধেমালিৰে বনভোজ খোৱাৰ উপৰি অত্যুৎসাহীসকল সোমাই যায় বনাঞ্চলৰ মাজলৈ— আদিম মাদকতাৰ সুবাস বিচাৰি। জিৰ জিৰ সেমেকা বতাহ, চৰাইৰ মধুৰ কলৰৱ, হলৌ বান্দৰৰ চিঞৰ আৰু অৰণ্যৰ গভীৰতাত জাগি উঠা অজান ভয়ে সকলোৰে মন পুলকিত কৰি তোলে। শুনা মতে, কোনো কোনোৱে এক-দুই কিলোমিটাৰ পৰ্যন্ত নাৱেৰে উজাই গৈ প্ৰাকৃতিক সৌন্দৰ্য উপভোগ কৰেগৈ।

ওপৰত উল্লেখ কৰা সকলোবোৰেই কিন্তু আজি অতীত। বনভোজপ্রেমীসকলৰ পছন্দৰ ঠাইৰ তালিকাত আজিকালি দিল্লীঘাটৰ নাম নাথাকে। প্ৰাকৃতিক সম্পদ আহৰণৰ নামত দিল্লী নদীৰ বুকুত চলা ধ্বংসযজ্ঞই এই অঞ্চলৰ প্ৰাকৃতিক সৌন্দৰ্য আৰু ইয়াৰ পৰিৱেশ বিনষ্ট কৰি তুলিছে। দিল্লী নদীৰ এই অংশটো — দিল্লীঘাটৰ পৰা উজাই আৰু ভটিয়াই প্ৰায় চাৰি-পাঁচ কিলোমিটাৰ দূৰলৈ সৰু-বৰ শিলেৰে ঠাহ খোৱা। শিলৰ এই ভাণ্ডাৰটোৰ ওপৰতে নিৰ্ভৰ কৰি গঢ় লৈ উঠিছে ১৭টা শিলৰ কোৱেৰী। ঔদ্যোগিক বিকাশৰ বাবে শিলৰ প্ৰয়োজনীয়তা নুই কৰিব নোৱাৰি যদিও এটা কথা ঠিক যে অবৈজ্ঞানিকভাৱে অতিমাত্ৰা শিল উঠোৱাৰ ফলত ইয়াৰ পৰিৱেশ আৰু পৰিস্থিতি তত্ত্বত ব্যাঘাত জন্মে, যাৰ পৰিণতি ভোগ কৰিব লগীয়া হয় ইয়াত থকা জলচৰ প্ৰাণী আৰু উদ্ভিদবিলাকে। কিয়নো শিল উঠোৱাৰ ফলত পানী ঘোলা হয় আৰু Suspended particleৰ পৰিমান বাঢ়ি যায়। অত্যাধিক Suspended particle-এ বিভিন্ন ধৰণে পৰিৱেশ বিনিষ্ট কৰে। যেনে—

১। সালোক-সংশ্লেষণত বাধা প্ৰদান কৰি পানীত অক্সিজেনৰ পৰিমাণ কমাই দিয়ে।

২। উৎপাদনত ব্যাঘাত জন্মাই খাদ্য শৃংখল ব্যাহত কৰে।

৩। জলচৰ প্ৰাণীসমূহৰ চকুত আঘাত কৰাৰ বাবে খাদ্য বিচাৰি উলিওৱাত ব্যৰ্থ হয়।

৪। জলচৰ প্ৰাণীসমূহৰ শ্বাস অংগত লাগি ধৰি এইবিলাক নষ্ট কৰি পেলায়, ইত্যাদি।

নদীত থকা শিলৰ কোৱেৰীৰ আন এটা কুফল হ'ল— গৰাখহনীয়া। নদীৰ তলিৰপৰা শিল উঠাই অনাৰ ফলত নদীখনৰ স্বাভাৱিক গতি ব্যাহত হয় আৰু গৰাখহনীয়া হ'বলৈ আৰম্ভ কৰে। গৰাখহনীয়াৰ ফলত ধ্বংস হয় riparian

vegetationৰ; অৰ্থাৎ নদীৰ পাৰতে থকা উদ্ভিদসমূহৰ। এই উদ্ভিদবিলাকৰ গুৰুত্ব অপৰিসীম, কিয়নো নদীৰ পাৰৰ এই উদ্ভিদবিলাকৰ শিপাই মাটি ধৰি ৰাখি গৰাখহনীয়া ৰোধ কৰে। এই অঞ্চলটো হ'ল বিভিন্ন প্ৰজাতিৰ প্ৰাণীৰ বাসস্থান। গতিকে শিল উঠোৱা কাৰ্যৰ ফলত হোৱা গৰাখহনীয়াই ইয়াত থকা উদ্ভিদ আৰু প্ৰাণীকুলতো প্ৰভাৱ পেলায়।

শিলৰ কোৱেৰীত শিল ভাঙিবৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰা মেচিন আৰু শিল কঢ়িয়াবৰ বাবে ব্যৱহাৰ হোৱা যান-বাহনে সৃষ্টি কৰা শব্দ আৰু ধূলি আৰু লগতে ইয়াৰ পৰা নিগৰ্মন হোৱা তেলে সমস্যাৰ সৃষ্টি কৰিছে। শব্দ প্ৰদূষণ আৰু ধূলিয়ে জীৱ-জন্তু, চৰাই-চিৰিকটিৰ ওপৰত প্ৰভাৱ পেলায় আৰু তেলৰ পৰা হোৱা জল প্ৰদূষণে পানীত থকা উদ্ভিদ আৰু প্ৰাণীসমূহৰ ওপৰত কুপ্ৰভাৱ পেলায়।

দিল্লীঘাটত কৰা এক ক্ষেত্ৰভিত্তিক অধ্যয়ন আৰু স্থানীয় লোকৰ ভাষ্য অনুসৰি দিল্লী নদীত শিলৰ কোৱেৰী বহুওৱাৰ ফলত উদ্ভৱ হোৱা সমস্যাসমূহ হৈছে—

(১) বিভিন্ন প্ৰজাতিৰ মাছ আৰু পানীত থকা অন্যান্য উদ্ভিদ আৰু প্ৰাণীসমূহ ক্ৰমে কমি যোৱা পৰিলক্ষিত হৈছে। বিশেষকৈ খৰালি শিলৰ কোৱেৰীত কাম চলি থকা সময়ত অঞ্চলটোত মাছ পোৱা নাযায়।

(২) গৰা খহনীয়া।

(৩) হ'লৌ বান্দৰবিলাকৰ বাসস্থান পৰিৱৰ্তন।

(৪) দিল্লীঘাটৰ সৌন্দৰ্যৰ অৱনতি।

মুঠৰ ওপৰত দিল্লীঘাটৰ পূৰ্বৰ যি প্ৰাকৃতিক সৌন্দৰ্য, সেয়া এতিয়া সম্পূৰ্ণ বিধ্বস্ত। হ'লৌ বান্দৰৰ চিঞৰত মুখৰিত হৈ থকা দিল্লী নদীৰ দুয়োপাৰ এতিয়া প্ৰায় নিস্তব্ধ। মেচিন, গাড়ীৰ শব্দ আৰু ধূলিয়ে সৃষ্টি কৰা এক প্ৰদূষিত পৰিৱেশ।

দিল্লীঘাটৰ এই অৱস্থাৰ বাবে থাউকতে আমাৰ মনলৈ অহা কাৰণবোৰ হ'ল—

(১) প্ৰাকৃতিক সম্পদৰ ওপৰত মাত্ৰাধিক হেঁচা,

(২) এচাম লুভীয়া মানুহৰ কম সময়তে অত্যধিক মুনাফা লাভৰ প্ৰচেষ্টা, আৰু

(৩) জনসাধাৰণৰ সচেতনতা আৰু দায়বদ্ধতাৰ অভাৱ।

এই সকলোবোৰ চালি-জাৰি চোৱাৰ পাছত আমি ইয়াকে ক'ব পাৰোঁ যে দিল্লীঘাটৰ আগৰ পৰিৱেশ ঘূৰাই আনিবলৈ হ'লে কিছুমান জৰুৰী পদক্ষেপ হাতত ল'ব লাগিব। যেনে—

(১) শিলৰ কোৱেৰীৰ পৰা যাতে অত্যধিক শিল উঠাই নিব নোৱাৰে সেয়া নিশ্চিত কৰা।

(২) জনসাধাৰণ আৰু ঠিকাদাৰসকলৰ মাজত সজাগতাৰ সৃষ্টি কৰিব লাগিব।

(৩) নদী সম্পৰ্কীয় ভৱিষ্যত আঁচনিত 'বহনক্ষম উন্নয়ন'ৰ কথা মনত ৰাখি প্ৰাকৃতিক সম্পদ আহৰণৰ ক্ষেত্ৰত গুৰুত্ব প্ৰদান কৰিব লাগিব।●

দৰদী শইকীয়া বড়া *নামৰূপ কলেজৰ প্ৰাণী বিজ্ঞান বিভাগৰ মুৰব্বী অধ্যাপিকা। তেখেতৰ বন্যপ্ৰাণী আৰু পৰিৱেশ সংৰক্ষণৰ ওপৰত চলোৱা ক্ষেত্ৰ ভিত্তিক অধ্যয়নৰ বহুকেইটা প্ৰবন্ধ ইতিমধ্যে প্ৰকাশিত হৈছে। ম'বাইল নম্বৰ ঃ ৯৪৩৫৩-৩২১০৮।*

এটা নিশা, এজাক হাতী আৰু মই

ফকিল আহমেদ বৰা

হঠাতে সাৰ পালোঁ, কোনোবা এজনে দুৱাৰত ঢকিয়াই ঢকিয়াই চিঞৰিছে— ছাৰ! ছাৰ! গীতাল ছাৰ! মই দুৱাৰ খুলি দেখোঁ যে চকীদাৰজনে চাহ একাপ হাতত লৈ ৰৈ আছে। তেতিয়া পুৱা ন বাজিছে। 'গীতাল' মানে কি বুলি সোধাত গম পালোঁ যে গাৰো ভাষাত নতুন— অৰ্থাৎ মই নতুন ছাৰ। হয়, মই চাকৰিত নতুন, কামত নতুন— নতুন ঠাই, নতুন কথা, নতুন পৰিৱেশ।

১৯৬৯ চনৰ এপ্ৰিল মাহৰ কথা। তেতিয়াৰ অসমৰ গাৰো পাহাৰ জিলাৰ ওৱাগিয়াছি নামৰ এই সৰু ঠাইখনৰ ভূমি সংৰক্ষণ আঞ্চলিক কাৰ্যালয়ৰ 'পৰিদৰ্শন কোঠা' হিচাপে ৰখা কোঠাটোত যোৱা ৰাতি কেনেবাকৈ কটালোঁ। নিশা বহু পলমকৈ শুব লগা হোৱাত টোপনিয়ে হেঁচা মাৰি ধৰিছিল। সেয়েহে মোক জগাবলগীয়া হ'ল।

গাৰো পাহাৰ ভূমি সংৰক্ষণ সংমণ্ডলৰ তুৰাৰ কাৰ্যালয়ত যোগদান কৰাৰ কিছুদিনৰ পিছতেই বিশেষ এটা বিভাগীয় গোচৰৰ চৰজমিন তদন্ত কৰিবলৈ ওৱাগিয়াছিলৈ আহিছিলো। [1] ওৱাগিয়াছি— গোৱালপাৰা জিলাৰ দুধনৈ, দামৰা, দাইনাডুবি হৈ ১৫ কিলোমিটাৰমান দক্ষিণে। এখন অটব্য হাবি এৰি দলংবিহীন দুধনৈখন পাৰ হৈ গাৰো পাহাৰৰ পাদদেশত দুখনমান সৰু সৰু দোকানৰে কিছুসংখ্যক মানুহৰ বসতিৰে এখন সৰু বস্তি। আমাৰ কাৰ্যালয়টোলৈ মূল পথৰ পৰা অকণমান যাব লাগে। সেই ফালে পাহাৰ, বিভাগীয় কফি, ৰবৰৰ বাগিছাকেইখনে পৰিৱেশটো আৰু মনোমোহা কৰি তুলিছে। কেৱল হাবি আৰু হাবি, চকুৰে মনিব পৰালৈকে। হাবিৰ পৰা ভাঁহি আহে ঝিলীৰ মাত। গধূলি হোৱাৰ লগে লগে চৌপাশ নীৰৱ-নিস্তব্ধ হৈ পৰে।

অৱশ্যে চৰাই-চিৰিকটিৰ কোলাহলে মাজে মাজে নীৰৱতা ভংগ কৰে। ঘোপমৰা এন্ধাৰ, লেমৰ পোহৰতে সকলো। ভাগ্য ভাল দুটা বেটাৰীৰ টিপ চাকি এটা লৈ আনিছিলোঁ।

আবেলি পৰতে ওৱাগিয়াছি আহি পাইছিলোঁহি। ৰাতিটো থাকি ৰাতিপুৱাই কাম-কাজখিনি কৰি তুৰালৈ ঘূৰি যোৱাৰ প্ৰ'গ্ৰেম। নৰ আচহুৱা লাগিছিল। আঞ্চলিক বিষয়া আটকিংচন মাৰাকে মোৰ কোনো অসুবিধা নোহোৱাকৈ থকা-মেলাৰ সকলো ব্যৱস্থা কৰি দিছিল। ভৈয়ামৰ ফালৰ বেক্ত উপাধিৰ জনৈক কৰ্মচাৰীৰ বাহিৰে বাকী সকলো কৰ্মচাৰী গাৰো গোষ্ঠীৰ। [2] 'নাখাম' আঞ্জাৰে ৰাতিৰ ভাতসাজ খাই শুই পৰিলোঁ। টোপনি ক'ত আহে? যিহে গৰম! বিচনী মাৰি মাৰি গাটো জুৰ পেলাবলৈ বহুত সময় লাগিল। কোনো সাৰি-শব্দ নাই। কোনোবা এজন কৰ্মচাৰীৰ ঘৰৰ ৰেডিঅ'ৰ গান কেতিয়াবাই বন্ধ হ'ল। নিমাত নিজম বহাগৰ নিশা।

'পৰিদৰ্শন কোঠা' তথা কাৰ্যালয়টোৰ গাতে লাগি থকা অসম আৰ্হিৰ পনীয়লি বেৰৰ ঘৰটো গুদাম ঘৰ, এফালে সাবৰ গুদাম। হঠাতে ঘৰটোত হোৱা কিছুমান শব্দত মই শিয়ঁৰি উঠিলো, ধুমুহাইহে যেন ঘৰটো জোকাৰি গ'ল। তীব্ৰ জোকাৰণিত ঘৰটো যেন বাগৰি পৰিব! নানানটা চিন্তাই মনটো জুমুৰি দি ধৰিলে, কি হ'ল? বতাহ-বৰষুণো নাই, ভূমিকম্প অহা বুলি বিছনাখনতে বহি পৰিলোঁ, এহাতে টৰ্চ লাইটটো আনহাতে বিচনীখন। কি কৰোঁ— চিঞৰি কাৰোবাক মাতিলেও

নুশুনিব, দুৱাৰ খুলি ওলাই যাবলৈও সাহস কৰিব পৰা নাই। ঘোৰ অন্ধকাৰ, এনেতে এটা বিকট চিঞৰ শুনি গম পালোঁ যে বনৰীয়া হাতীয়ে গুদাম ঘৰৰ নিমখীয়া সাৰ খাবলৈ আহিছে। খিৰীকিৰ ফাঁকেৰে চাই চকামকাকৈ দেখিলো দুটামান হাতী মোৰ কোঠাৰ কাষতে ৰৈ আছে। মই হাতীজাকৰ মাজতে থকা যেন লাগিল। মই ইফাল-সিফাল কৰিলেই বা টৰ্চ মাৰিলেই মোৰ কোঠাটোকে মহটিয়াই পেলাব। ভাগ্যক ধিয়াই ঘৰটোৰ ভিতৰতে উচ-পিচাই থাকিলোঁ। কিছু সময়ৰ পাছত মাৰাকে গাৰো ভাষাতে কাৰোবাক চিঞৰি চিঞৰি কিবা কৈ থকা যেন পালোঁ। মই নিশ্চিত হ'লোঁ যে বাহিৰত মানুহ জমা হৈছে, এতিয়া অন্ততঃ সম্ভাব্য বিপদৰ পৰা তেওঁলোকে মোক ৰক্ষা কৰিব। কিন্তু ঘৰটোৰ পৰা কোনটো সাহসত ওলাওঁ? দুৱাৰৰ মুখতে গজৰাজ! ইতিমধ্যে খিৰীকিৰ ফাঁকেৰে বাহিৰত জুইৰ পোহৰ দেখা পালোঁ। কেইজনমান লোকে ঢাক-ঢোল, টিং-ঘণ্টা বজাই হুলস্থুলীয়া পৰিৱেশ এটাৰ সৃষ্টি কৰিলে। এনেকৈয়ে কিছু সময় যোৱাৰ পিছত মাৰাকে মোক বাহিৰলৈ ওলাই আহিবলৈ কোৱাত ময়ো নিৰাপদ বুলি ভাবি বাহিৰলৈ ওলাই আহিলোঁ। মানুহৰ মাজ পাই ঘূৰি চাই দেখোঁ প্ৰায় সাত-আঠটামান হাতীয়ে সেই ঠাইৰ পৰা লাহে লাহে কফি বাগানৰ ফালে প্ৰস্থান কৰিছে।

আগতে শুনিছিলো, পঢ়িছিলোঁ, এতিয়া স্বচক্ষুৰে দেখা পালো যে হাতী খেদিবৰ কাৰণে জুই জ্বলোৱা, ঢাক-ঢোল বজোৱা স্থানীয় পৰম্পৰা। পুৱালৈকে জুইকুৰা জ্বলাই ৰাখিবলৈ কৈ, মোক শুবলৈ দি মাৰাক নিজৰ কোৱাৰ্টাৰলৈ গ'লগৈ। মই কোঠালৈ আহি নিৰ্ভয় মনে বিছনাত শুই পৰিলোঁহি। বাহিৰত দুজনমানে গীত গাই গাই জুইকুৰা বঢ়াই থাকিল। তেওঁলোকৰ গীত শুনি শুনি কেতিয়া টোপনি আহিল গমেই নাপালোঁ।

চাকৰি জীৱনৰ আৰম্ভণিতে বনৰীয়া হাতীৰ সৈতে নিশাটো কটোৱা মোৰ বাবে আছিল অতি ভয়লগা অভিজ্ঞতা, কিন্তু এটা কথা উপলব্ধি কৰিলোঁ যে অপকাৰ বা অন্যায় নকৰিলে হাতীয়ে কেতিয়াও আক্ৰমণ নকৰে। আজিও সেই নীতিকে মই বিশ্বাস কৰোঁ। সেই নিশাটোৰ কথা মনত পৰিলে মোৰ গাৰ নোম এতিয়াও শিয়ঁৰি উঠে।

পিছতহে গম পালোঁ যে সাৰ খাবলৈ কেতিয়াবা কেতিয়াবা হাতীৰ আগমন হয়, তেতিয়া জুই জ্বলাই ঢাক-ঢোল বজাই হাতী খেদি পঠোৱাৰ ব্যৱস্থা কৰা হয়। ●

বিঃ দ্ৰঃ *(১) বৰ্তমান ওৱাগিয়াছি ৰাষ্ট্ৰীয় পথৰ দাঁতিত। ৰাষ্ট্ৰীয় পথটো দুধনৈৰ পৰা দাৰুগিৰি-ৰংজেক হৈ বাঘমাৰালৈ গৈছে।*
(২) 'নাখাম'ৰ অৰ্থ গাৰো ভাষাত শুকান মাছ।

ভূমি সংৰক্ষণ বিভাগৰ অৱসৰপ্ৰাপ্ত যুটীয়া সঞ্চালক ফকিল আহমেদ বৰা বন্যপ্ৰাণী, পৰিৱেশ আৰু প্ৰাকৃতিক সম্পদ সমূহৰ যথাযথ সংৰক্ষণৰ বিভিন্ন কাম কাজত সক্ৰিয়ভাৱে জড়িত। তেখেতৰ ম'বাইল নম্বৰ ঃ ৯৪৩৫১-৪৪২৯৮।

তাহানিৰ স্মৰণীয় দিনবোৰ

দয়াল দাস

১৯৭৭ চনৰ শেষ ভাগ কি ১৯৭৮ চনৰ আৰম্ভণি। সঠিক চন-মাহ-দিন এতিয়া মনত পৰা নাই। খুব সম্ভৱ ১৯৭৮ চনেই হ'ব। আমি তেতিয়া তেজপুৰৰ সদৰ ৰেঞ্জত কৰ্মৰত। তেজপুৰৰ দক্ষিণে ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ সিটো পাৰে থকা বুঢ়াচাপৰি নামৰ বৃহৎ চৰাঞ্চল আৰু সৰু-ডাঙৰ আন আন চৰ-চাপৰিবোৰো সেই সময়ত সদৰ ৰেঞ্জৰ অন্তৰ্গত। সেই চাপৰি এলেকাবোৰলৈ যাবলৈ হ'লে নাৱেৰে ব্ৰহ্মপুত্ৰ নৈ পাৰ হৈ যোৱাত বাদে আন উপায় নাছিল, কাৰণ সেই সময়ত ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ ওপৰত ভোমোৰাগুৰি-শিলঘাট সংযোগী কলিয়াভোমোৰা দলং হৈ উঠা নাছিল। তেজপুৰৰ পৰা নগাঁৱলৈ যাবলৈ হ'লে ফেৰীৰে ব্ৰহ্মপুত্ৰ পাৰ হৈ যাব লগা হৈছিল। ফেৰীও অৱশ্যে বৃহদাকৃতিৰ আছিল। তাত একেলগে ট্ৰাক আৰু তিনি-চাৰিখন সৰু গাড়ীৰ লগতে ৪০-৫০জন মানুহে এবাৰতে পাৰ হ'ব পাৰিছিল। তেজপুৰ-শিলঘাটৰ মাজত ফেৰী চলিছিল দিনত দুবাৰ। বুঢ়াচাপৰি শিলঘাটৰ পৰা প্ৰায় আঠ-দহ কিলোমিটাৰ দক্ষিণত। সেই ঠাইৰ পৰাও খোজ কাঢ়ি নাইবা চাইকেলতহে যাব পৰা ৰাস্তা আছিল।

বুঢ়াচাপৰিলৈ যাবলৈ হ'লে তেজপুৰতকৈ নগাঁৱৰ ফালৰ পৰাহে আহিবলৈ চমু আৰু সুবিধাজনক যদিও বহু দূৰ ঘূৰি আহিব লাগে বাবে সাধাৰণতে নাৱেৰে ব্ৰহ্মপুত্ৰ পাৰ হৈ যোৱাটোকে সুবিধাজনক বুলি তেনেকৈয়ে যোৱা হয়।

বুঢ়াচাপৰিত সেই সময়ত জনবসতি নাছিল। বন বিভাগৰ এটি কাঠৰ চাংঘৰ আছিল। তাত এজন ফৰেষ্টাৰ আৰু তেখেতৰ অধীনত চাৰি-পাঁচজন ফৰেষ্ট গাৰ্ড আছিল। সদৰ ৰেঞ্জৰ অধীনত সেইটো আছিল এটা ছাব বিট অফিচ। মানুহৰ বসতি নাছিল যদিও শিমলু, চিদা, খয়েৰ, ভেলকৰ, আজাৰ আৰু ঝাও বনেৰে ঠায়ে ঠায়ে আবৃত ঘন অৰণ্য আছিল। মুকলি ঠাইবোৰ আছিল বিৰিণা, কহুৱা, খেৰ আদি তৃণজাতীয় বনেৰে আবৃত। জলাশয় আৰু দ ঠাইবোৰত প্ৰচুৰ পৰিমাণে ইকৰা, নল, দলঘাঁহ, কহুৱা আদি গজিছিল। প্ৰাকৃতিক সৌন্দৰ্যৰে ভৰপূৰ বুঢ়াচাপৰি আছিল প্ৰকৃতিৰ লীলাভূমি। এপ্ৰিল-মে' মাহত যেতিয়া শিমলু আৰু আজাৰ গছবোৰত ফুল ফুলি উঠে, তেতিয়া এনে লাগে যেন এইখন মৰতৰ নন্দন কাননহেঞ্চ একেই সময়তে পলাশবোৰত যেতিয়া ফুল ফুলে, দূৰৈৰ পৰা দেখিলে এনে লাগে যেন গছৰ ওপৰত জুই জ্বলি আছেঞ্চ কিয়নো পলাশ ফুলৰ ৰং জুই শিখাৰ নিচিনা। সেই সময়ত প্ৰদূষণৰ পৰা সম্পূৰ্ণভাৱে মুক্ত বুঢ়াচাপৰি এখন ঋষিৰ আশ্ৰমৰ নিচিনা আছিল।

সেই অৰণ্যত মুক্তভাৱে বিচৰণ কৰিছিল বনৰীয়া হাতী, গঁড়, বাঘ, ম'হ, মেথোন, পহু, গাহৰি আদি জন্তুবোৰে। চাপৰিয়ে চাপৰিয়ে কাজিৰঙাৰ লগত বুঢ়াচাপৰিৰ সংযোগ আছিল বাবে এঠাইৰ পৰা আন ঠাইলৈ বনৰীয়া জন্তুবোৰে মুক্তভাৱে বিচৰণ কৰি ফুৰিছিল। চৰাইৰ ভিতৰত বেছিকৈ দেখা পোৱা গৈছিল বনৰীয়া মুৰ্গী, দাউক, নানা জাতৰ বগলী, পানী কাউৰী, শগুন, চিলনী ইত্যাদি। শীতকালি চাকৈ চকোৱা, ভেলা আদি চৰাইবোৰে জাক পাতি জলক্ৰীড়া কৰি থকা দেখিলে মনটো অজান মুলুকলৈ ক্ষন্তেকৰ বাবে হ'লেও উৰা মাৰিছিল। তথাপিও নিৰ্দয় নিষ্ঠুৰ চিকাৰীৰ হাতত পহু, গাহৰি আৰু চৰাইবোৰে মাজে মাজে প্ৰাণ দিব লগা হৈছিল। ভদ্ৰতাৰ মুখা পিন্ধা বহু তথাকথিত ভদ্ৰ মানুহেও এনে জঘন্য কাম কৰিছিল।

বন আইনমতে ৰিজাৰ্ভ ফৰেষ্টৰ ভিতৰত সাধাৰণ লোকে জুইশলা, যাঠি-জোং, বন্দুক আদি লৈ সোমোৱাত বাধা-নিষেধ আছে যদিও চোৰাং চিকাৰী সোমাই মাজে মাজে বন্যজন্তু নিধন কৰাটো চকুত পৰিছিল। চোৰাং চিকাৰীৰ শেনচকু আছিল গঁড় আৰু পহুৰ ওপৰত। তেজপুৰৰ ফালৰ পৰা তালৈ যোৱাটো

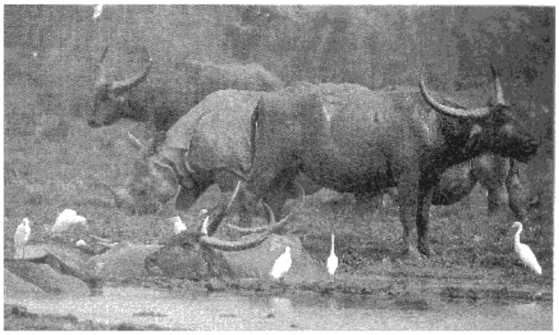

সুবিধাজনক নহয় বাবে সাধাৰণতে নগাঁৰৰ ফালৰ পৰা চোৰাং চিকাৰী তাত সোমাই মাজে মাজে গঁড় নিধন কৰি খড়্গটো কাটি লৈ গৈছিল। বাৰিষাকালত গঁড় নিধন যজ্ঞ বেছিকৈ হৈছিল, কাৰণ ইপাৰৰ পৰা ব্ৰহ্মপুত্ৰ পাৰ হৈ গৈ হঠাৎ পেট্ৰ'লিং কৰাটো উজু নহয়। তাত থকা তাকৰীয়া কৰ্মচাৰীসকলৰ বাবেও বৃহৎ এলেকাটো চোৰা-চিতা কৰা ইমান সহজ কাম নাছিল। তদুপৰি বাৰিষা কালত চাপৰিৰ সৰহ অংশ পানীত বুৰ গৈ থাকে। তথাপিও জীৱনটো হাতত লৈ গঁড় মৰা খবৰ পোৱাৰ লগে লগে ভেটেৰীনেৰী ডাক্তৰক লগত লৈ সৰু নাৱেৰে হ'লেও ভৰ বাৰিষাৰ ব্ৰহ্মপুত্ৰ নৈ পাৰ হৈ গৈ প'ষ্ট মৰ্টেম্ কৰি ঘূৰি আহিব লগাত পৰিছিল। তেজপুৰৰ ওচৰত ভোমোৰাগুৰিত জীয়া ভৰলু নৈ আহি ব্ৰহ্মপুত্ৰত পৰিছে বাবে সেই অংশত বাৰিষা কালত পানীৰ সোঁত ইমান বেছি হয় যে নেদেখা মানুহে কল্পনা কৰিব নোৱাৰে। তেনেকুৱা সময়ত ব্ৰহ্মপুত্ৰ পাৰ হবলৈ স্থানীয় লোকে হকা-বধা কৰা সত্বেও কৰ্তব্যৰ খাতিৰত সেই কাম কৰিবলগীয়া হৈছিল। সেই কথা স্মৰণ কৰিলে এতিয়াও গাৰ নোম শিয়ঁৰি উঠে। এবাৰ তেনেকৈ গৈ ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ ৰুদ্ৰ মূৰ্ত্তি দেখি নৈৰ মাজমানৰ পৰা উভতি আহিবলগীয়াত পৰিছিলোঁ। পাৰৰ মানুহ আৰু মাছমৰীয়াসকলে ধৰি লৈছিল যে ইহঁত আৰু ঘূৰি নাহে। খৰস্ৰোতা নৈৰ পানীত ইহঁতৰ সলিল সমাধি ঘটিব। কিন্তু ৰাখে হৰি মাৰে কোনেঙ্গ সেইবাৰলৈ যেনিবা ভগৱানৰ কৃপাত প্ৰাণ ৰক্ষা পৰিল।

আন এবাৰ তেনেকৈ গৈ নৈৰ মাজমানৰ পৰা পাৰ হব নোৱাৰি ঘূৰি আহি উপায়ুক্তৰ পৰা তেখেতৰ যন্ত্ৰচালিত নাওখন লৈ গৈ দ্বিতীয়বাৰ যেতিয়া চেষ্টা চলাওঁ, সেইবাৰো সফল হ'ব নোৱাৰিলোঁ। নৈত ইমান সোঁত আছিল যে চাকনৈয়াত পৰি যন্ত্ৰচালিত নাওখন ঘূৰিবলৈ ধৰিলে। ভাবিলোঁ এইবাৰ সকলো শেষ। পশু চিকিৎসকজনে মোক সাৰটি ধৰি হৰিৰ নাম ল'বলৈ ধৰিলে। তেখেতে ক'বলৈ ধৰিলে, "আজি আমি সকলোকেইজনে বাবা ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ বুকুত শুই পৰিব লাগিব।" তেখেতে আৰু ক'লে, "মোৰ ঘৰ শুৱালকুছিত। ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ পানীত বাৰিষা-খৰালি গা ধুই খেলা কৰা অভ্যাস আছে। কিন্তু আজি ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ যি ৰূপ দেখিলোঁ তেনেকুৱা ৰূপ কোনোদিনেই দেখা নাই। আজি এই ধৰাত আমাৰ শেষ দিন।" কিন্তু শ্ৰীহৰিৰ কৃপাত সেইবাৰ যেনিবা ৰক্ষা পৰিলোঁ। ব্ৰহ্মপুত্ৰ পাৰ হ'ব নোৱাৰি কোনোমতে প্ৰাণ বচাই ঘূৰি আহিলোঁ। সেইবাৰো দ্বিতীয়বাৰ বাবে প্ৰাণ ৰক্ষা পৰিল।

বুঢ়াচাপৰিত বহু ডাঙৰ ডাঙৰ জলাশয় আৰু বিল আছে। ঠিক কাজিৰঙাৰ ভিতৰত থকা বিলবোৰৰ নিচিনা। সেইবোৰত অসংখ্য মাছ-কাছ আদি পোৱা গৈছিল। সেই বিলবিলাকত ডাঙৰ ডাঙৰ চিতল, ৰৌ, ভকুৱা, বৰালি, বাহু, শাল, শোল, কাৱৈ, গৰৈ আদি মাছ পোৱা গৈছিল। তদুপৰি ২০-২৫ কেজি ওজনৰ একোটা কাছ। বিলবোৰ লীজত দি তাহানিতে বন বিভাগে সাত-আঠ লাখ টকা ৰেভিনিউ লাভ কৰিছিল— যেতিয়া ৰৌ মাছৰ কেজি আছিল ডেৰ-দুটকা।

জন্তু-জানোৱাৰতো বাদেই, বিলৰ মাছ-কাছৰ ওপৰতো মানুহৰ শেন চকু। লেচীবিলাকে ওচৰ পাজৰৰ মানুহক খোৱাৰ বাবে খুব কম দামতে মাছ দিম বুলি কয় যদিও তেওঁলোকে নামানে। আটাইখিনি মাছেই সিহঁতক বিনা পইচাই দিব লাগে। সিহঁতে কয়— এই ঠাইডোখৰ আমাৰ। ইয়াৰ মাছ-কাছবোৰক আমি সংৰক্ষণ দি ৰাখিছোঁ। গতিকে গোটেইখিনি মাছ আমাক দিব লাগে। ইয়াৰ মাছ-কাছৰ ওপৰত আমাৰ সম্পূৰ্ণ অধিকাৰ আছে। লাগিলে আমি তোমালোকক (লেচীবোৰক) অলপ পইচা দিম। এদিন লেচীবোৰে আহি ক'লে যে দুদিন পাছত ওচৰৰ গাঁৱৰ মানুহখিনি আহি বলপূৰ্বক মাছ মৰাৰ সিদ্ধান্ত লৈছে। তেতিয়া সংমণ্ডল প্ৰাধিকাৰীয়ে আমাক মাতি নি ক'লে, "দাস, আপুনি নিজে গৈ সিহঁতক তেনে অন্যায় কামৰ পৰা যিকোনো উপায়ে বিৰত ৰাখক।" সিপাৰৰ গাঁৱৰ মানুহখিনি উগ্ৰ স্বভাৱৰ বুলি তেজপুৰৰ সকলো মানুহে জানে। গতিকে বন্ধুভাৱাপন্ন মানুহখিনিয়ে মোক তালৈ যাবলৈ বাৰম্বাৰ মানা কৰিলে।

তেওঁলোকে ক'লে যে যদি অগত্যা যায়ো, লগত পুলিচ লৈ যাব। কিন্তু কি কৰোঁ— এপিনে কৰ্তব্যৰ দায়িত্ব, আনপিনে ওপৰৱালাৰ হুকুম। উভয় সংকটত পৰিলোঁ। গোটেই ৰাতি চিন্তা কৰিলোঁ। বিভাগীয় বাসগৃহত নৱ বিবাহিতা পত্নী দুবছৰীয়া কেঁচুৱাৰ সৈতে। কৰ্তব্য ডাঙৰ নে পৰিয়াল? এটাই ভাত দিছে, আনটোৱে মানসিক শান্তি। কৰ্তব্যৰ কথা চিন্তা কৰি শেষত যোৱাটোকে ঠিক কৰিলোঁ। ভাবিলোঁ পুলিচ লগত নিয়া মানে সিহঁতক আৰু অধিক উত্তেজিত কৰা। গতিকে পুলিচ নিনিয়াটোকে ঠিক কৰিলোঁ। ডাঙৰ নাও নাপালোঁ। সেয়েহে লগত চাৰিজনমান কৰ্মচাৰী লৈ সৰু নাও এখনেৰে ৰাতিপুৱাই যাত্ৰা কৰিলোঁ। ৮-৩০মান বজাত গৈ নৈৰ সিপাৰ পালোঁ। ইপাৰৰ বন্ধুস্থানীয় মানুহখিনিয়ে চিন্তা কৰিবলৈ ধৰিলে— আমাৰ হাক-বচন নামানি দাস গ'ল। প্ৰভু, তেওঁলোকক যেন ভালে-কুশলে ঘূৰাই আনা! মইয়ো গোটেই বাটছোৱা ভগৱানৰ নাম স্মৰণ কৰি গৈ থাকিলোঁ। বন্ধুবৰ্গৰ হাক-বচন নামানি আহিলোঁ। হে প্ৰভু, আজি যেন ভালে-কুশলে ঘূৰি আহিব পাৰোঁ! গৈ পাই দূৰৈৰ পৰা দেখোঁ প্ৰায় ১৫০জন মানুহে যিটো আটাইতকৈ ডাঙৰ বিল তাতে নামি মাছ মৰা আৰম্ভ কৰিছে। ওচৰলৈ গৈ সিহঁতক বুজাবলৈ ধৰিলোঁ। কিন্তু সিহঁতে নামানে, মাছ মাৰিলই। যিমানে বুজাবলৈ ধৰিলোঁ সিমানে সিহঁত উগ্ৰ হ'বলৈ ধৰিলে। যেতিয়া টান কথা শুনাবলৈ ধৰিলোঁ, এপাকত আহি চাৰিওফালৰ পৰা আমাক ঘেৰি ধৰিলে। অভিমন্যু চক্ৰবেহুৰ ভিতৰত সোমোৱা দি আমিও সিহঁতৰ চক্ৰবেহুৰ মাজত আবদ্ধ হৈ পৰিলোঁ। সিহঁতৰ হাতত দা-যাঠী। ভাবিলোঁ আজি সিহঁতৰ হাতত প্ৰাণ হেৰুৱাব লাগিব। বন্ধুবৰ্গৰ হাক-বচন নামানি এনেদৰে অহাৰ প্ৰতিফল পাব লাগিব বুলি ভয়ো খাইছিলোঁ।

বিপদত ধৈৰ্য হেৰুওৱা উচিত নহয়; সেই কথা মনত পৰাত শেষ অস্ত্ৰ হিচাপে হাতযোৰ কৰি সিহঁতক বুজাবলৈ চেষ্টা কৰিলোঁ। কিছুমানে বুজে, কিছুমানে নুবুজে। বয়সিয়াল কেইজনমান মানুহ আগবাঢ়ি আহি ক'লে— "ছাৰ ইয়াত কেইজনমান খুব বেয়া মানুহ আছে। বহুত বুজায়ো আমি সিহঁতক মনাব পৰা নাই। গতিকে আপোনালোকে যিমান সোনকালে পাৰে ইয়াৰ পৰা গুচি যোৱাই ভাল হ'ব। নহ'লে পাছত কিবা অঘটন হ'লে আমাক নুদুষিব"। সেই সময়ত মোৰো গাত ডেকা তেজৰ পিৰ্‌পিৰণি। যি হয় হওক বুলি চিঞৰি চিঞৰি সিহঁতৰ লগত তৰ্ক যুদ্ধত লিপ্ত হ'লোঁ। দেখিলো বয়সিয়াল লোককেইজনে সিহঁতৰ কাণে কাণে কিবা কথা কৈছে। খুব সম্ভৱ সিহঁতক বুজালে যে তেওঁলোক চৰকাৰৰ মানুহ। চৰকাৰৰ হুকুম মানি কৰ্তব্য পালন কৰিবলৈ ইয়ালৈ আহিছে। এনে সময়ত যদি তেওঁলোকৰ ইয়াত কিবা অঘটন ঘটোৱা, তেনেহ'লে পিছৰ পৰিণতি কি হ'ব এবাৰ ভাবি চোৱা। সেয়েহে তোমালোকে ভালে ভালে ইয়াৰ পৰা গুচি যোৱাই মংগল।

দেখিলোঁ সিহঁতৰ মাজৰ কেইজনমান পিছুৱাই গৈছে। বুজিলোঁ খণ্ডৰ ভমকত কিবা এটা কৰি পিছৰ পৰিণতি কি হ'ব ভাবি ভয় খালে। সেয়েহে লাহে লাহে তেওঁলোক সেই ঠাইৰ পৰা আঁতৰি গ'লগৈ। আমিও নিশ্চিত মৃত্যুৰ দুৱাবদলিৰ পৰা প্ৰাণ লৈ আঁতৰি আহিলোঁ।

ইপাৰলৈ আহি দেখোঁ কেইজনমান হিতাকাংক্ষী লোক নৈৰ পাৰত ঠিয় হৈ আছে। কোনো ধৰণৰ হানি-বিঘিনি নোহোৱাকৈ ঘূৰি অহাৰ বাবে তেওঁলোকে আমাক অভিনন্দন জনালে। তাত যি যি ঘটিছিল সেই কথা যেতিয়া তেওঁলোকৰ আগত বৰ্ণনা কৰিলোঁ, তেতিয়া তেওঁলোকে ওপৰলৈ হাতযোৰ কৰি নেদেখাজনৰ ওচৰত প্ৰণাম জনালে। তেওঁলোকে আৰু ক'লে— "আমি থানাত সকলো কথা ইতিমধ্যে জনাই থৈ নাও পৰ্যন্ত সাজু কৰি ৰাখিছোঁ। আৰু অলপ দেৰি হ'লে পুলিচ লৈ আমি তালৈ গ'লোঁহেতেন।" সেই কথা শুনাৰ পাছত তেওঁলোকক অশেষ ধন্যবাদ জনালোঁ।

পিছত জানিব পাৰিলোঁ শুভাকাংক্ষীকেইজনে হেনো এই বিষয়ে সংমণ্ডল প্ৰাধিকাৰীৰ লগতো আলোচনা কৰিছিল। তেওঁলোকৰ লগত আলোচনা হোৱাৰ পাছত সংমণ্ডল প্ৰাধিকাৰীয়েও হেনো গোটেই দিনটো যথেষ্ট চিন্তাত কটালে। পাছত মোক মাতি নি ক'লে— "মই জানিছিলোঁৱেই, দাস গৈছে যেতিয়া কামটো সুকলমে সমাধা কৰি ঘূৰি আহিবই।"●

শ্ৰী দয়াল দাস অসম ভূমি সংৰক্ষণ বিভাগৰ অৱসৰপ্ৰাপ্ত প্ৰাধিকাৰী। বৰ্তমান অৱসৰপ্ৰাপ্ত বন বিষয়া সংস্থা, অসমৰ সম্পাদক। তেখেতে বন, পৰিবেশ আৰু প্ৰাকৃতিক সম্পদ সংৰক্ষণৰ বিভিন্ন কাম-কাজৰ সৈতে জড়িত হৈ আছে।

শিল্পপ্ৰাণ চন্দ্ৰ ফুকনদেৱৰ আদৰ্শ আৰু কৰ্মৰাজি

প্ৰেমদা ফুকন

চন্দ্ৰ ফুকনদেৱৰ লগত আমাৰ বিয়া হয় ১৯৪৮ চনত। বিয়া হৈ আহি তেখেতৰ সৈতে মৃত্যু পৰ্যন্ত সহবাস কৰিছিলোঁ। তেখেতে ১৯৩৬ চনত ইংৰাজীত সন্মান সহকাৰে স্নাতক ডিগ্ৰী লাভ কৰিও কোনো চৰকাৰী চাকৰি নকৰি মৌজা লৈ কুঠৰীলৈ আহিছিল। ১৯০৯ চনৰ ২৭ আগষ্টত নগাঁও চহৰৰ আমোলাপট্টিত তেখেতে জন্মগ্ৰহণ কৰে। তেখেতৰ পিতৃ প্ৰয়াত কন্দৰ্পেশ্বৰ ফুকন আৰু মাতৃ প্ৰয়াত সৰু আইদেউ। সাতঘৰীয়া আহোম বংশৰ বুঢ়াগোহাঁই ফৈদৰ বিখ্যাত নাওবৈচা ফুকন পৰিয়ালৰ লোক আছিল ফুকন ডাঙৰীয়া। মৌজাদাৰ হৈ কুঠৰীলৈ আহি তেখেতে ইয়াৰ পাহাৰ-ভৈয়ামৰ সকলো লোকৰ লগত মিলি সকলোৰে সহযোগত কুঠৰী অঞ্চলটো আগবঢ়াই নিবলৈ যত্নপৰ হৈছিল। তেখেতে অৰ্থনৈতিকভাৱে আগবঢ়াৰ নতুন পদক্ষেপ হিচাপে নীলা হাফপেণ্ট, বগা চাৰ্ট আৰু মূৰত টুপী পিন্ধি হাতত বুটি কোৰ লৈ আনাৰসৰ বাগিচা খুলিলে। লগে লগে উদ্যোগ স্থাপনৰ বাটকটীয়া হৈ "গ্ৰীণভিউ প্ৰডাক্টছ" নামেৰে ফল সংৰক্ষণ কাৰখানা প্ৰতিষ্ঠা কৰিলে। আমি কুঠৰীলৈ অহাৰ সময়ত আনাৰসৰ বাগিচা আৰু ফল সংৰক্ষণ কাৰখানা পূৰ্ণোদ্যমে চলি আছিল। নিকট আত্মীয়ৰ বিষয়ে কোৱাটো বা লিখাটো বৰ টান। তেখেতৰ কৰ্ম আৰু চিন্তাৰ জগতখনৰ ওচৰ চপাই টান। তেখেতৰ চিন্তা দৌৰিছিল সময়তকৈ আগত।

অসমৰ এগৰাকী প্ৰখ্যাত নাট্য শিল্পী হিচাপে ইতিমধ্যে সকলোৰে পৰিচিত হৈ পৰা ফুকনদেৱে সকলো কামৰ ব্যস্ততাৰ মাজতো নগাঁও নাট্য মন্দিৰৰ লগত সদায় নিবিড় সম্পৰ্ক ৰক্ষা কৰি চলিছিল। নাটকত অভিনয় কৰা, নাট পৰিচালনা কৰা আৰু প্ৰযোজনা কৰা— সকলো কৰ্মতে তেখেত জড়িত হৈ আছিল। নগাঁও নাট্য মন্দিৰটো সৰ্বাংগীনভাৱে গঢ়ি তোলাটো তেখেতৰ সপোন আছিল। নাট্য প্ৰদৰ্শনৰ উপৰি লটাৰী খেল পাতি অৰ্থ সংগ্ৰহ কৰি নাট্য মন্দিৰৰ কাম কৰি গৈছিল। নাটকৰ উপৰি তেখেতে 'বিপ্লৱী' আৰু 'পাৰঘাট' নামৰ দুখন কথাছবিতো নায়কৰ ভূমিকাত অভিনয় কৰিছিল। আমি নিজে শিল্পী নহ'লেও তেখেতক শিল্প কৰ্মত সহযোগিতা আগবঢ়াই আহিছিলোঁ।

অসম আৰু দেশৰ বিভিন্ন শিল্পী, জননেতাই তেখেতক লগ পাবলৈ আহিলে আদৰ-অভ্যৰ্থনাৰ দায়িত্ব নিজে কান্ধ পাতিলৈ সকলোকে আপ্যায়ন কৰিছিলোঁ। এনে আদৰ-অপ্যায়ন কৰিবলৈ পাই নিজেও বৰ সুখী হৈছিলোঁ। উজনি-নামনিলৈ আহ-যাহ কৰা সেই সময়ৰ শিল্পী, সাহিত্যিক, পণ্ডিত, অধ্যাপক, জননেতাসকলে ফুকনদেৱক দেখা নকৰাকৈ কুঠৰী তিনি আলিৰ এই বাসভৱন পাৰ হৈ যাব নোৱাৰিছিল। সেইদৰে কুঠৰী অঞ্চলৰ সহজ-সৰল লোকসকলকো অৱহেলা নকৰি মৰম, স্নেহ আৰু সৌহাৰ্দ্যতাৰে আদিৰ লৈছিল। তেখেতৰ সৈতে এবাৰ কথা-বতৰা পতা লোকে তেখেতক পাহৰিব নোৱাৰিছিল। বুদ্ধিদীপ্ত সুন্দৰ কথা-বতৰাৰে তেওঁ সকলোকে মুহিব পাৰিছিল। বাক্ চাতুৰ্য তেখেতৰ ব্যক্তিত্বৰ এটি আকৰ্ষণীয় দিশ আছিল।

১৯৫৬ চন মানলৈকে কাজিৰঙাখন আছিল সংৰক্ষিত বনাঞ্চল। বন বিভাগৰ উচ্চ পৰ্যায়ৰ বিষয়াসকল আহি তেখেতৰ সৈতে কাজিৰঙাখনক এখনি উচ্চমানবিশিষ্ট অভয়াৰণ্য কৰি কেনেকৈ গঢ়ি তুলিব পাৰি সেই বিষয়ে আলোচনা কৰিছিল।

পিছত ইয়াক অভয়াৰণ্যলৈ উন্নীত কৰা হৈছিল। কাজিৰঙাক ৰাষ্ট্ৰীয় উদ্যান পতাৰ বিষয়েও সংশ্লিষ্টসকলে তেখেতৰ লগত আলোচনা কৰিছিল। উদ্যান পতাৰ নামত ইয়াৰ কাষৰীয়া লোকসকল যাতে কোনো ধৰণৰ ক্ষতিৰ সন্মুখীন নহয়, তাৰ বিষয়ে নিজৰ মত ব্যক্ত কৰিছিল। তেখেতৰ মৃত্যুৰ পিছত ১৯৭৪ চনত কাজিৰঙাক ৰাষ্ট্ৰীয় উদ্যানৰূপে ঘোষণা কৰা হ'ল। আন্তৰ্জাতিক খ্যাতিসম্পন্ন কাজিৰঙা ৰাষ্ট্ৰীয় উদ্যানৰ লগতে কাষৰীয়া অঞ্চলসমূহো বিখ্যাত হৈ পৰিল। কিন্তু কাজিৰঙাৰ কাষৰীয়া অঞ্চলৰ নিৰীহ জনসাধাৰণৰ জীৱন যাপনৰ মান উন্নীত কৰা আঁচনি কৰ্তৃপক্ষৰ ফালৰ পৰা বা চৰকাৰৰ ফালৰ পৰা লোৱা দেখা পোৱা হোৱা নাই।

কুঠৰী অঞ্চলৰ লোকসকলক শিক্ষাৰ পোহৰ দিবলৈ তেখেতে স্থানীয় উৎসাহী লোকসকলক লগত লৈ "কুঠৰী ৰায়ত সভা" (পিছলৈ কুঠৰী উন্নয়ন পৰিষদ) গঠন কৰি পুঁজি সংগ্ৰহ কৰি গাঁৱে গাঁৱে প্ৰাথমিক বিদ্যালয় প্ৰতিষ্ঠা কৰিলে। কুঠৰী উচ্চ মাধ্যমিক বিদ্যালয়খন বৰ্তমান উচ্চতৰ মাধ্যমিক বিদ্যালয়লৈ উন্নীত হৈ অঞ্চলটোত শিক্ষাৰ এটি পৰিৱেশ গঠন হৈছে।

কৃষিৰ লগতে হাঁহ-কুকুৰাৰ ফাৰ্ম, মৌ পালন, মৎস্য পালন আদি নিজে কৰি আনক আদৰ্শ দেখুৱাইছিল। কুঠৰীক অসমৰ মানচিত্ৰত এটি বিন্দুৰূপে প্ৰতিষ্ঠা কৰিবলৈ কৰা তেখেতৰ প্ৰচেষ্টাৰ ফলত অসমৰ মানচিত্ৰত কুঠৰী এক বিন্দুৰূপে চিহ্নিত হ'ল।

আমাকো ভাৰতীয় নাৰীৰ আদৰ্শৰে স্বামীৰ সেৱা কৰাৰ লগতে সমাজ সেৱাৰ বাবেও প্ৰেৰণা দিছিল। ফুকনদেৱ এজন জীৱন শিল্পী আছিল। এজন গৃহস্থ হিচাপেও তেখেত আছিল আদৰ্শ ব্যক্তি। বাক্য-বচন, আচাৰ-ব্যৱহাৰ, খোজ-কাটল সকলোতে তেখেতৰ শিল্পীসুলভ মনোভাৱ ফুটি উঠিছিল। সেয়ে স্থানীয় ৰাইজে তেখেতৰ ৰাজকীয় গাম্ভীৰ্যৰ ব্যক্তিত্বৰ বাবে ফুকন চাহাব বুলি মাতিছিল। তেখেতৰ সমসাময়িক শিল্পীসকলে তেখেতক এজন প্ৰকৃত ভদ্ৰলোক বুলি কৈছিল। অভিনয় শিল্পী হিচাপে তেখেতক পূৰ্ণতাপ্ৰাপ্ত শিল্পী বুলিও কৈছিল।

আমাৰ বিশ্বাস, ফুকনদেৱে অসমৰ নাট্যজগতত এক নজহা-নপমা সত্বাৰূপে সকলোকে অনুপ্ৰেৰণা দি থাকিব। নগাঁও নাট্য মন্দিৰ অত্যাধুনিকৰূপে গঢ় দিওঁতা এচাম ন শিল্পীক তেখেতে পোহৰলৈ আনি প্ৰতিষ্ঠিত কৰি গ'ল।

কুঠৰী অঞ্চলৰ সৰ্বাংগীন উন্নয়নৰ হকে ফুকনদেৱে দেহে-কেহে খাটিছিল। অঞ্চলটোৰ নিৰীহ লোকসকলক শিক্ষা-সংস্কৃতিৰ পোহৰে আলোকিত কৰি তুলিবলৈও তেখেতে অহোপুৰুষাৰ্থ কৰিছিল। দুখীয়া-নিচলা লোকসকলক স্বাৱলম্বী হ'বলৈও নানা দিহা দি ফুৰিছিল। অসম সাহিত্য সভাৰ শাখা হিচাপে কলিয়াবৰ সাহিত্য সভা স্থাপনতো ফুকনদেৱে আগভাগ লৈছিল। কুঠৰীৰ ৰাইজেও ফুকনৰ নিস্বাৰ্থ সেৱাৰ স্বীকৃতি হিচাপে স্থানীয় বিধায়ক শ্ৰীকেশৱ মহন্তক ধৰি কুঠৰী উচ্চতৰ মাধ্যমিক বিদ্যালয়ৰ সন্মুখত তেখেতৰ এটি মূৰ্তি প্ৰতিষ্ঠা কৰিলে। অসম পৰ্যটন বিভাগেও তেখেতৰ বাসস্থানৰ লগতে পৰ্যটন কেন্দ্ৰ এটি প্ৰতিষ্ঠাৰ জৰিয়তে তেখেতৰ স্মৃতি স্থায়ী কৰাৰ মহান ব্যৱস্থাত আমি স্বাভাৱিকতে গৌৰৱ অনুভৱ কৰিছোঁ। ইয়েই নিশ্চয় উঠি অহা প্ৰজন্মক আগুৱাই যোৱাৰ প্ৰেৰণা দিব। ফুকনদেৱৰ কৰ্ম আৰু আদৰ্শই সকলোকে প্ৰেৰণা যোগাওক, ইয়াকে কামনা কৰিলোঁ।●

শ্ৰীযুতা প্ৰেমদা ফুকন প্ৰয়াত চন্দ্ৰ ফুকন দেৱৰ পত্নী। তেখেতে কাজিৰঙাৰ বাগৰি অঞ্চলত নানা জনহিতকৰ কাৰ্যৰ লগত জড়িত হৈ আছে, লগতে পৰ্যটন উদ্যোগলৈও সেৱা আগবঢ়াই আছে। ম'বাইল নম্বৰ ঃ ৯৬৭৪৩– ১৫৩৪২।

ফ্ৰিঅ'ডৰ বুকুত

দীপালী দত্ত বৰদলৈ

ফ্ৰিঅ'ড শব্দটো চিনাকি হৈও অচিনাকি। ভূগোলৰ হাইস্কুলৰ জ্ঞানৰ পৰিসীমাত ফ্ৰিঅ'ড কি কাহানিও শুনা যেন মনত নপৰে। তথাপি ২০০৫ চনত 'ইউনেস্কৰ হেৰিটেজ ছাইট' হিচাপে পৰিগণিত হোৱা নৰৱেৰ চগ্নেফ্ৰিঅ'ডৰ কথা পঢ়িছিলোঁ। ২০১১ চনত সুবিধা ওলাল ছুইডেনলৈ যাবলৈ। ছুইডেনৰ লিঞ্চপিন বিশ্ববিদ্যালয়ত কৰ্মৰত দ্বিতীয় পুত্ৰ উন্মেষে মাতিলে ছুইডেনলৈ। সেই সময়তে আমেৰিকাৰ পৰা বৰপুত্ৰ উদ্দীপ্তয়ো চাকৰি সংক্ৰান্তত জাৰ্মানীলৈ অহাৰ কথা। গতিকে দুয়ো ঠিক কৰিলে নৰৱেলৈ গৈ ফ্ৰিঅ'ড চাবলৈ। গতিকে ছুইডেনৰ পৰা ২০১১ চনৰ ২৪ জুনত আমি নৰৱেৰ ৰাজধানী অছলো পালোঁগৈ। ২৫ জুনৰ পুৱা ৮-১১ বজাত ৰে'লেৰে যাত্ৰা আৰম্ভ কৰিলো। গন্তব্যস্থল নৰৱেৰ পশ্চিম উপকূলৰ বাৰ্গেন চহৰ যদিও মূল উদ্দেশ্য ফ্ৰিঅ'ড চোৱা। সাধাৰণভাৱে ক'বলৈ গ'লে ফ্ৰিঅ'ড হ'ল যুগ যুগৰ প্ৰাকৃতিক বিৱৰ্তনৰ সাক্ষী, কাহিনী। যেতিয়া কোনো গ্লেচিয়াৰ দুটা পাহাৰৰ মাজেদি বৈ আহোতে পাহাৰৰ

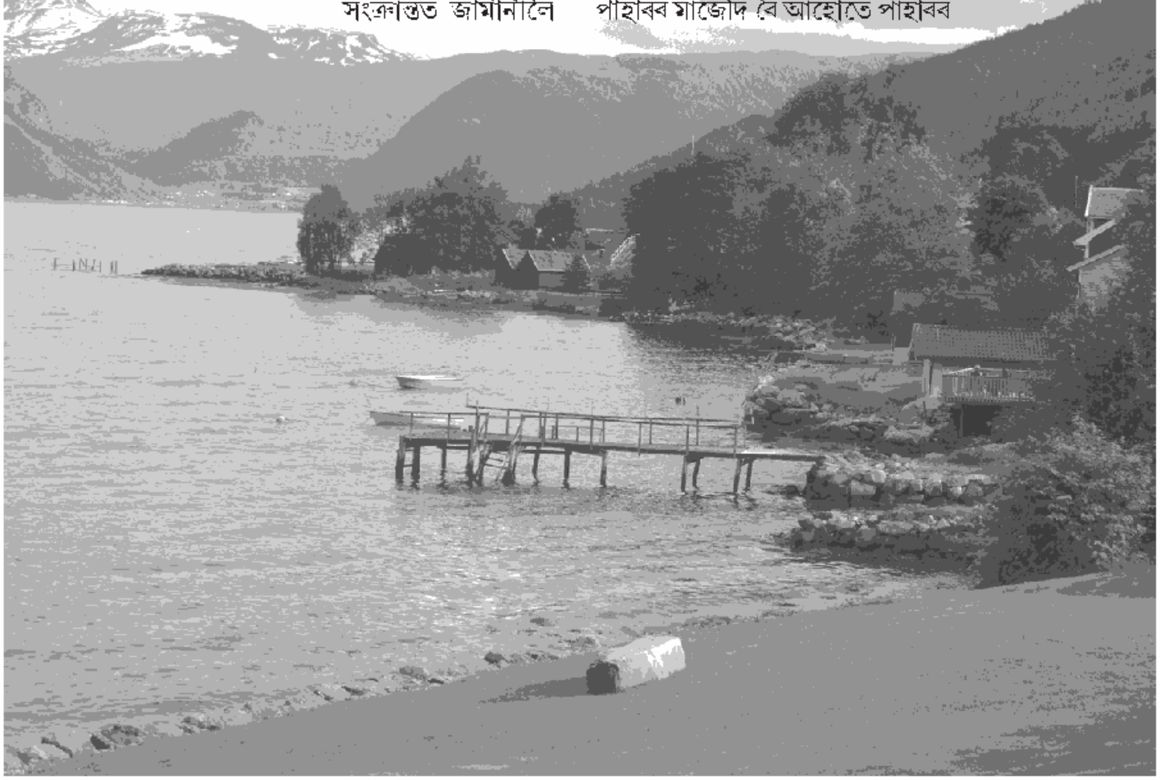

শিল, মাটি, বালি খান্দি লৈ আহে আৰু এনেদৰে বৰফ বৈ আহোঁতে আহোঁতে পাহাৰৰ মাজৰ ঠাইখিনি সাগৰৰ জলপৃষ্ঠতকৈ দ হৈ পৰাত তালৈ সাগৰৰ পানী সোমাই আহে, তেতিয়াই ফ্ৰিঅ'ডৰ সৃষ্টি হয়। উদাহৰণস্বৰূপে নৰৱেৰ চগ্নেফ্ৰিঅ'ড, কানাডাৰ গ্ৰীলি ফ্ৰিঅ'ড আদি। গ্ৰীণলেণ্ড, আয়াৰলেণ্ড, স্কটলেণ্ড আদিতো এনে ফ্ৰিঅ'ড আছে। পৃথিৱীৰ আটাইতকৈ দীঘল ফ্ৰিঅ'ডবিলাকৰ এটা দক্ষিণ নৰৱেৰ চগ্নেফ্ৰিঅ'ড চাবলৈ আমি গৈছিলোঁ। চগ্নেফ্ৰিঅ'ড সাগৰৰ জলপৃষ্ঠতকৈ ১.৩ কিলোমিটাৰ দ। দীঘলে ২০৪ কিলোমিটাৰ। এইটোৱেই নৰৱেৰ আটাইতকৈ দীঘল আৰু দ ফ্ৰিঅ'ড। চগ্নেফ্ৰিঅ'ডৰ কেইবাটাও শাখা ফ্ৰিঅ'ড আছে। মূল ফ্ৰিঅ'ড চগ্নেফ্ৰিঅ'ডৰ বাহিৰেও আমি ইয়াৰ শাখা অৰলেণ্ড ফ্ৰিঅ'ড আৰু ডাল্‌চফ্ৰিঅ'ডত নাৱেৰে ফুৰিছিলোঁ— মুঠতে প্ৰায় ৭ ঘণ্টা সময়। অনুমান কৰা হয় চগ্নেফ্ৰিঅ'ডৰ গঠন Pleistocene epochতে আৰম্ভ হৈছিল, অৰ্থাৎ বৰ্তমানৰ পৰা ২.৫ মিলিয়ন (১০ লাখ) বছৰৰ আগতে। কেইবাটাও তুষাৰ যুগ পাৰ হৈ হৈ ফ্ৰিঅ'ডবোৰ গঠন হৈছে। শেষৰ তুষাৰ যুগ আজিৰ পৰা দহ হেজাৰ বছৰৰ আগতে হৈছিল। চগ্নেফ্ৰিঅ'ডৰ দ পানীত ২০৪ কিলোমিটাৰ আৰু ইয়াৰ শাখা ফ্ৰিঅ'ডসমূহতো নাৱেৰে অতিক্ৰম কৰি দেখিছিলোঁ দুয়োপাৰৰ পাহাৰবোৰ অতি থিয় ওখ আৰু কাষৰ সমতলভূমিত ডাঠ সেউজীয়া আৰু কোমল ঘাঁহনি, খেতিপথাৰৰ মাজত দুই-এখন গাঁৱৰ দৃশ্য অতি সুন্দৰ, অপূৰ্ব। অপৰূপা, অনন্যা, অতুলনীয় যি বিশেষণকেই নিদিওঁ কিয়, সেই ৰূপৰ বৰ্ণনা দিয়া মোৰ বাবে অসম্ভৱ। বিনন্দীয়া প্ৰকৃতিৰ মনোমোহা ৰূপ দেখি ক'লোঁ— হে প্ৰভু, হে সৰ্বশক্তিমান, তোমাক নিচেই কাষতে অনুভৱ কৰিছোঁ। হে সৃষ্টিকৰ্তা, তোমাক বাস্তৱ ৰূপত দেখিছোঁ। এই অনুভৱেই আৱৰি ৰাখিছিল নৰৱে দেশৰ ফ্ৰিঅ'ডৰ বুকুত নাৱেৰে যাওঁতে আৰু ফ্ৰিঅ'ড গাঁওবোৰৰ মাজেৰে ৰে'ল আৰু বাছত ফুৰোঁতে। মহাপুৰুষ মাধৱদেৱে ভক্তি ৰত্নাৱলী পুথিৰ নৱম বন্দনা বিৰচন ভাগত লিখাৰ দৰেই অৱস্থা—

"জল বায়ু বহ্নি মহী নক্ষত্ৰ আকাশ।
বৃক্ষ নদী সমুদ্ৰ তটস্থ দিশ পাশ।।
আছে আনো সংসাৰত বস্তু যত যত।
কৃষ্ণক দেখিব মাত্ৰ মনে সমস্তত।।"

প্ৰকৃতিৰ যুগ যুগৰ বিৱৰ্তনৰ ফলত সৃষ্টি হোৱা ফ্ৰিঅ'ডৰ দুয়োকাষৰ পাহাৰীয়া গাঁওবোৰে সৌন্দৰ্য বঢ়াইছেহে, কাৰণ নৰৱেইয়ানসকলে প্ৰকৃতিক শোষণ নকৰি মাত্ৰ ল'ব লগা মাত্ৰাৰ সুবিধাহে লৈছে। ইক'লজীত থকা পৃথিৱীৰ "Carrying Capacity"ত তেওঁলোকে হাত দিয়া নাই। প্ৰাকৃতিক ভাৰসাম্য অটুট ৰাখি সম্পূৰ্ণ আধুনিকীকৰণত তেওঁলোক সম্পূৰ্ণ কৃতকাৰ্য হৈছে। অনুকৰণীয়।

ফ্ৰিঅ'ড চাবলৈকে ৰে'লেৰে আৰম্ভ কৰা আমাৰ যাত্ৰাৰ মাজৰখিনি আছিল নাও, বাছ আৰু শেষত নাও যাত্ৰা। অৰ্থাৎ নাৱত উঠিছোঁ— ফ্ৰিঅ'ডৰ পানীত। ২০১১ৰ ২৫ জুনৰ পুৱা ৮-১১ বজাত অছলো চেণ্ট্ৰেল ষ্টেচনৰ পৰা ৰে'লেৰে যাত্ৰা আৰম্ভ কৰিলোঁ। পুৱাতেই

ট্ৰেইনত উঠি মনটো ফৰকাল লাগিল। অৱশ্যে হোটেলৰ পৰা যিখন টেক্সী (আচলতে আমি পাঁচজন থকাত ডাঙৰ গাড়ী বিচাৰোঁতে আহিল সৰু বাছ এখন) আহিল, তাৰ চালকজনক দেখি নৰৱেৰ লোক বুলি ভাবিছিলোঁ যদিও গাড়ীত গৈ থাকোতে তেওঁ পঞ্জাবী ভাষাত কথা পাতি থকাত বুজিলোঁ— হয় তেওঁ এই দেশৰ নাগৰিকত্ব লৈ বহুদিন আছে, নতুবা তাতেই ডাঙৰ-দীঘল হৈছে— চেহেৰা-পাতিয়ে নকয় কোন দেশৰ। সেইটো জনাৰ আমাৰ উদ্দেশ্যও নাছিল বা আগ্ৰহীও নহয়— কথাটো ভাবিব লগাত পৰিলোঁ তেওঁৰ ক্ষন্তেকীয়া ব্যৱহাৰতহে। এনে ৰূঢ় ব্যৱহাৰ দেশে-বিদেশে ঘূৰি ফুৰোঁতে কোনো চালকৰ পৰাই পোৱা নাছিলোঁ। যি কি নহওক, তেওঁ আমাক ট্ৰেইন ষ্টেচনত নমাই দি গ'লগৈ আৰু পুৱাই পুৱাই বেয়া লগা মনটো ট্ৰেইনত উঠি বহিলতহে মুকলি হ'ল।

আমাৰ ফ্লিঅ'ড যাত্ৰা আৰম্ভ হ'ল। বিছ মিনিটৰ পিছতে প্ৰথমবাৰৰ কাৰণে ৰ'লগৈ আচকাৰ নামৰ এটা সৰু ষ্টেচনত। অতি সুন্দৰ প্ৰাকৃতিক দৃশ্যৰাজি আৰম্ভ হৈছিল ইতিমধ্যে। সৰু নৈ পাৰ হৈ একাষে পাহাৰৰ কাষে কাষে আমাৰ ৰে'লখন গৈছিল ড্ৰেমেন, হকচাণ্ড, হনফচ আদি সৰু সৰু টাউনবোৰৰ মাজেৰে। ৰে'ল লাহে লাহে চলিল। চালে চকু ৰোৱা, যেন কোনোবা শিল্পীয়ে দুয়োকাষে নীলা পানী, সেউজীয়া কাৰ্পেটসদৃশ ঘাঁহনি, গাঢ় সেউজীয়া পাইন গছেৰে পৰিপূৰ্ণ হাবি, পাহাৰ আঁকিহে দিছে! দূৰৈৰ নীলা পাহাৰ, নীলা আকাশত কমোৱা তুলাৰ দৰে উৰি ফুৰিছে ডাৱৰ। খেতি পথাৰবোৰ বিশাল, সেউজীয়া। মাজে মাজে কেতিয়াবা অকলশৰে, কেতিয়াবা পাঁচ-ছটা পুতলাসদৃশ ঘৰ। ঘৰবোৰৰ বাহিৰত গাড়ী, ট্ৰেক্টৰ, কৃষকৰ সঁজুলি দেখি ভাবিছিলোঁ— এই নিৰিবিলি প্ৰকৃতিৰ বিশুদ্ধতাৰে তেওঁলোক নিশ্চয় ইয়াতে আত্মবিভোৰ। ক'তো ঘৰৰ বাহিৰত মানুহ নেদেখিলোঁ। এই ঠাইবোৰৰ ৰে'ল ষ্টেচনবোৰত ৰওঁতে দেখিছিলোঁ সৰু টাউনৰ সৰু ষ্টেচন হ'লেও পৰিপাটী। গাড়ী ৰখাৰ ঠাই, চাইকেল ৰখা ঠাই, আনকি অক্ষম লোকৰ গাড়ী ৰখাৰ সুবিধাও কৰি থৈছে। এই ৰে'লপথছোৱাৰ দুয়োপাৰে পানী, পাইন গছেৰে ভৰা পাহাৰীয়া ঠাই। পাহাৰৰ মাজে মাজে সেয়ে বহু সুৰংগ পাৰ হৈ আহিছিলোঁ। পুৱাৰে পৰা আহি থকা ৰে'লখন ঠায়ে ঠায়ে সুদৃশ্যৰ বিশেষত্ব থকা ঠাইত কিছুসময় ৰখাই দিছিল। ৰে'লখন পৰ্যটকেৰে ভৰা। সেয়ে ট্ৰেইনৰ চালকে ইংৰাজীতে মাজে মাজে ব্যাখ্যা কৰি গৈছিল আৰু পৰ্যটকসকলে নামি ফটোও তুলিছিল। এনেদৰে ৰে'লখন ১০-৪৭ বজাত নেছ্বায়েন নামৰ ঠাইখন পাইছিলহি। ইয়াতহে ডাঙৰ ডাঙৰ ঘৰ দেখিলোঁ। কাঠৰ কাৰবাৰ কৰে বুলি ধৰিব পাৰিলোঁ, যিহেতু বহুতো কাঠ কটিওৱা গাড়ী আৰু কাঠৰ দ'ম পৰি থকা দেখিছিলোঁ। নেছ্বায়েনৰ পিছত 'গল' আৰু A^0L (নৰৱেৰ বহুতো ঠাইত A^0 এনেদৰে চাইনবৰ্ডত লিখা দেখিছিলোঁ, উচ্চাৰণ নাজানিলোঁ) নামৰ অন্যতকৈ ঘনবসতি অথচ আমাৰ চকুত সেৰেঙা দুখন ঠাই পাৰ হৈ আহি "গেইল" আৰু ফিন্চে নামৰ ঠাই পালোঁহি, য'ত জুন মাহতো দুয়োকাষৰ পাহাৰবোৰ বৰফাবৃত হৈ আছিল। ৰে'লৰ পৰা নামি সেই অপূৰ্ব দৃশ্য চাই আহি পুনৰ ৰে'লৰ কাফেত আমি দুপৰীয়াৰ আহাৰ কৰিলোঁ। ইতিমধ্যে বাৰটা বাজিছিল। আমি গৰম চক'লেট ড্ৰিংক, স্পিনাক পেটিচ আৰু চিকেন চিজেল' খালোঁ। ইয়াত ট্ৰেইনখনত সুন্দৰ ৰেস্তোৰাঁ, পৰিস্কাৰ টয়লেট, লেপটপ ব্যৱহাৰ কৰিব পৰা টেবুল— সকলো সুবিধাই আছে।

ফিন্চে নামৰ ঠাইখন এৰি আমি

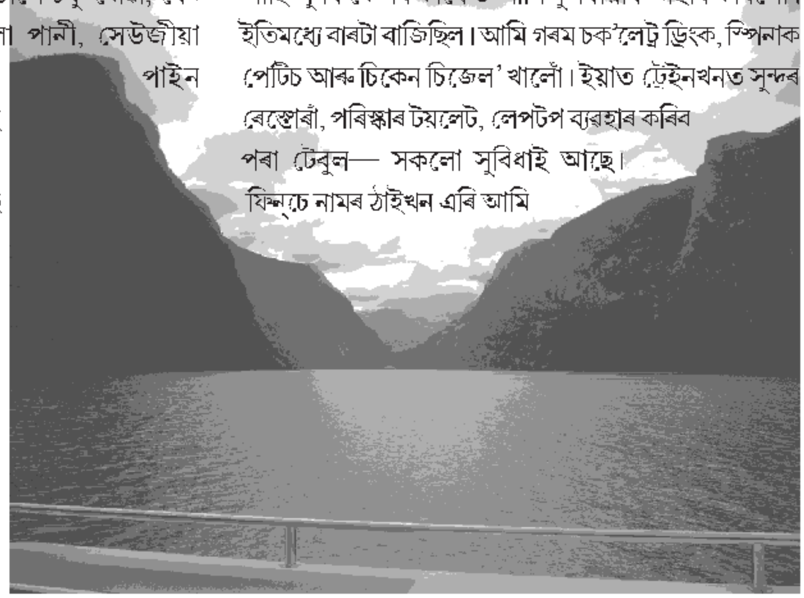

এটা সুৰংগ পাৰ হ'লোঁ। প্ৰায় আধা ঘণ্টা সময় লাগিছিল। সুৰংগৰ পৰা ওলায়েই দেখিলোঁ কাষৰ পানী আৰু বৰফ।

এনেদৰে দুয়োকাষে বৰফাবৃত পাহাৰ, পাহাৰৰ নামনিত পাইন গছৰ গাঢ় সেউজীয়া, কোমল কুঁহিপাতৰ দৰে কোমল সেউজীয়া ৰঙৰ ঘাঁহনি, মাজে মাজে হ্ৰদৰ নীলা পানী চাই চাই আমি ১২-৫৩ বজাত 'মিৰডাল' নামৰ ঠাইখন পালোঁহি। এই মিৰডাল প্লেট্‌ফৰ্মতেই বাৰ্গান ৰে'লৰে আৰু ফ্লম ৰে'লৰে লগ হয়। পৃথিৱীৰ আটাইতকৈ ধুনীয়া ট্ৰেইন যাত্ৰাবোৰৰ ভিতৰত বাৰ্গান ৰে'ল যাত্ৰাও এক মোহনীয়া যাত্ৰা। উত্তৰ ইউৰোপৰ আটাইতকৈ ডাঙৰ পাহাৰীয়া সমতল ভূমিত এই যাত্ৰা অতি মনোমোহা আৰু বিচিত্ৰ। ফিন্‌চে নামৰ ঠাইখনতে আমি বাৰ্গান ৰে'ল যাত্ৰাৰ সৰ্বোচ্চ উচ্চতা ১২২২ মিটাৰ পাৰ হৈছিলোঁ আৰু তাৰ পৰাই দক্ষিণ-পশ্চিমৰ Hardangerjokul গ্লেচিয়াৰৰ অভূতপূৰ্ব চিক্‌মিকনি দেখিছিলোঁ।

মিৰডালত আমি ট্ৰেইন সলাই ফ্লম ৰে'লৰেৰ ট্ৰেইন ফ্লমচ্‌বানাত উঠিছিলোঁ। সুন্দৰ ফ্লম অ'ৰলেণ্ড ফ্ৰিঅ'ডৰ অন্তঃভাগত অৱস্থিত। দুশ চাৰি কিলোমিটাৰ দীঘল আৰু ১৩০৮ মিটাৰ গভীৰ চগ্নেফ্ৰিঅ'ডৰ এটা শাখা অ'ৰলেণ্ড ফ্ৰিঅ'ড। ৰে'লেৰে মিৰডাল আৰু অছলোৰ মাজৰ যাত্ৰা এটা অভিনৱ যাত্ৰা। বিশ্বৰ আটাইতকৈ ওখ আৰু আটাইতকৈ সুন্দৰ ৰে'লযাত্ৰা। অতি ডাঠ, ঘন বৰফেৰে ঢকা। শীতকালত দৈনিক দুবাৰ বা চাৰিবাৰ ফ্লম-অছলো-অছলো-ফ্লম লাইনত ৰে'ল অহা-যোৱা কৰে। গৰমৰ দিনত অৱশ্যে বেছিসংখ্যক ৰে'লৰ আহ-যাহ হয়। স্কাণ্ডিনেভিয়ান দেশত পাহাৰীয়া ষ্টেচন মিৰডালৰ পৰা ফ্লম ৰে'লৰেৰ যাত্ৰা অতিকৈ উত্তেজনাপূৰ্ণ। মিৰডালৰ (উচ্চতা ৮৬৬ মিটাৰ) পৰা ফ্লমলৈ (উচ্চতা ২ মিটাৰ) ৰে'লেৰে এঘণ্টা সময় লাগে। দূৰত্ব মাত্ৰ ২০ কিলোমিটাৰ।

আনহাতে বিশ্বৰ সবাতোকৈ সুন্দৰ, অপূৰ্ব প্ৰাকৃতিক দৃশ্যৰে ভৰপূৰ অন্যতম ৰে'ললাইন থকা, সৰু ষ্টেচনটো থকা ফ্লম নামৰ ঠাইখন মাত্ৰ চাৰিশ পঞ্চাছজন বাসিন্দাৰে অ'ৰলেণ্ড ফ্ৰিঅ'ডৰ বুকুৰ কাষৰ এখন সৰু ঠাই। ফ্লম ৰে'লৰ যাত্ৰাপথত আমি বাৰ্কি সুৰংগ পাৰ হৈ ৬৬৯ মিটাৰ উচ্চতাত থকা Kgosfassen ষ্টেচনত ৰ'লোঁগৈ। এই ষ্টেচনতে আমি অতি সুন্দৰ kgos জলপ্ৰপাত দেখা পালোঁ। Reinunga হ্ৰদৰ পানী জলবিদ্যুৎ উৎপাদনৰ কাৰণে ব্যৱহাৰ কৰি এৰি দিয়া পানীখিনিয়ে এই মনোমোহা জলপ্ৰপাত সৃষ্টি কৰিছে। পৰ্যটকৰ মন হৰি নিয়া জলপ্ৰপাতৰ পানীৰ খলকনিৰ লগত সুৰ-তাল মিলাই সৃষ্টি কৰা সংগীতৰ সুৰত জলপ্ৰপাতৰ উচ্চ শিখৰৰ কাষতে সোঁশৰীৰে নাচি থাকে এগৰাকী যুৱতীয়ে। সংগীত, নৃত্য আৰু প্ৰকৃতিৰ প্ৰাকৃতিক শব্দৰ সংগমে সৃষ্টি কৰে এক অনন্য পৰিৱেশ। যুৱতীগৰাকীৰ সুৰক্ষাৰ কাৰণে তেওঁক যে কোনো অংশৰ লগত ৰচীৰে কঁকালৰ পৰা বান্ধি ৰাখিছিল, সেয়া ধৰিব পাৰিছিলোঁ বহু তলৰ পৰাই। জলপ্ৰপাত চাই থাকোঁতেই তললৈ চাই দেখিলোঁ ৰে'লপথটোৰ তিনিটা খলপা। ৰে'ল লাইনৰ কাষে কাষে গৈ থকা ৰে'লাৰভিগেন স্থলপথত থকা ২১টা তীক্ষ্ণ বেঁকা-বেঁকি পইণ্টৰ মনোমোহা একাবেঁকা পথৰ ছবিখনো চকুত পৰে। দুৰ্গম ঠাইকো সুগম কৰি সুউচ্চ পাহাৰৰ মাজেৰে বহুতো সুৰংগ সাজি বিদ্যুৎ পৰিবাহিত ৰে'লৰ কোনো বিজুতি নঘটাকৈ গ্ৰীষ্মকালতেই নহয়, প্ৰচণ্ড শীতৰ ডাঠ বৰফৰ মাজতো ৰে'ল চলাচল অব্যাহত ৰাখে। পথছোৱাত মুঠতে বিছটা সুৰংগ পাৰ হৈছিলোঁ। আটাইতকৈ দীঘল সুৰংগ হৈছে নালি। নালি সুৰংগৰ দৈৰ্ঘ্য ১.৩৪ কিলোমিটাৰ। ৰে'লখনৰ উচ্চগামী আৰু নিম্নগামী গতিবেগ আছিল ক্ৰমে ঘণ্টাত ৪০ কিলোমিটাৰ আৰু ৩০ কিলোমিটাৰ। ১৯৪০ চনৰ পৰাই এই পথছোৱাত বিদ্যুৎচালিত ৰে'ল চলি আছে। পাহাৰীয়া ৰে'ল পথছোৱা সাজোঁতে সাজিব লগা হোৱা ২০টা সুৰংগৰ ওঠৰটাই মানুহে হাতেৰে শিল কাটি উলিয়াইছিল। পথ নিৰ্মাণৰ কাম আৰম্ভ কৰিছিল ১৯২৩ চনত আৰু শেষ হৈছিল ১৯৩৬ চনত। পথছোৱাত ১৯৪০ চনত প্ৰথমে বাষ্প ইঞ্জিনচালিত ৰে'ল চলিবলৈ আৰম্ভ কৰে আৰু ১৯৪৪ চনৰ পৰাই বিদ্যুৎচালিত ৰে'ল চলিবলৈ লয়। নৰৱেৰ ৰে'লৰে ইঞ্জিনিয়াৰিঙৰ দুঃসাহসী, আত্মবিশ্বাসী সেই কৰ্মপটু ইঞ্জিনিয়াৰসকলৰ ২০ বছৰীয়া কঠোৰ পৰিশ্ৰমৰ ফল এই ফ্লম ৰে'লপথ। পাহাৰীয়া ৰে'ল ষ্টেচন মিৰডালৰ পৰা ফ্লমৰ ২০ কিলোমিটাৰ দূৰত্ব পথছোৱা অতিক্ৰম কৰিবলৈ সময় লাগিছিল এঘণ্টা।

বিশ্বৰ অন্যতম, অত্যন্ত আকৰ্ষণীয় আৰু চাবলগীয়া ফ্লম ৰে'লত এঘণ্টা সময়ৰ যাত্ৰাত, নৰৱেৰ পাহাৰৰ মাজেৰে বৈ থকা নৈ, ওখ পাহাৰৰ মাজৰ সুন্দৰ সমতল ভূমি, নাচি থকা জলপ্ৰপাত, জুন মাহতো বৰফাবৃত পাহাৰৰ শৃংগ, পাহাৰৰ নামনিৰ খেতিপথাৰ চাই চাই আপোন পাহৰি ফ্লম উপত্যকাৰ মাজেৰে আহি আমি ৰ'লোঁহি ফ্লম ৰে'ল ষ্টেচনত। ইয়াৰ পিছতেই আৰম্ভ হ'ল আমাৰ প্ৰকৃত ফ্ৰিঅ'ড যাত্ৰা।

সিদিনাই (২৫ জুন, ২০১১) দিনৰ ৩-৩০ বজাত আমি এক্সপ্ৰেছ নাৱেৰে ফ্লমৰ পৰা বেলেছট্ৰেণ্ড নামৰ ঠাইলৈ যাত্ৰা কৰিলোঁ। পৃথিৱীৰ ভিন ভিন ঠাইৰ মানুহ আহি ভৰি পৰেহি ফ্লম, ফ্ৰিঅ'ডৰ পানীয়েদি নাৱেৰে যাত্ৰা কৰিবলৈ। নাৱত সকলো সা-সুবিধাৰে প্ৰায় এশজন মানুহ উঠিলোঁ অতি শৃংখলাবদ্ধভাৱে। পাৰত সকলো ৰৈ আছিলোঁ। সময়মতে নাৱৰ দায়িত্বত থকা লোকে আহি নাৱৰ দুৱাৰমুখৰ এটা ছুইচ টিপাৰ লগে লগে বৰ ডাঙৰ ষ্টীলৰ প্লেট (দুৱাৰ) এখন নামি আহি লাগিলহি পাৰৰ মাটিত। আমি সেইজন লোককে নিজৰ নিজৰ টিকট দেখুৱাই এজন এজনকৈ উঠিলোঁ আৰু উঠিয়েই নিজৰ নিজৰ বাকচ ৰাখিবলৈ থোৱা ৰেকবিলাকত ছুটকেচবোৰ থৈ ভিতৰৰ টেবুলৰে সৈতে থকা চকীবোৰত বহিলোঁ। নাও চলিবলৈ আৰম্ভ হ'ল— কিন্তু নাৱত উঠাৰ সময়ত এই সকলো দেখি মোৰ বৰকৈ মনত পৰিল ব্ৰহ্মপুত্ৰ নদীৰ নাৱত উঠা-নমা কৰা অৱস্থাটোলৈ। ডিব্ৰুগড়ৰ মোহনাঘাটৰ পৰা উত্তৰ লখিমপুৰৰ কমলাবাৰী ঘাটলৈকে হওক বা অন্য ঘাটলৈকে হওক, এতিয়াও আমাৰ নাৱত উঠা-নমা কৰিবলৈ কোনো স্থায়ী আধুনিক ব্যৱস্থা নহ'ল। সদায় বাৰিষা বোকা, খৰালি অতিপাত ঠিয় গৰাত কাঠৰ কঁপনিৰ ওপৰেদি নাৱত ভৰি দিবগৈ লাগে। তথাপি আমাৰ নাওখনে গতি লোৱাত পানী আৰু কাষৰ পাহাৰৰ সংমিশ্ৰণত গঢ় লৈ উঠা প্ৰাকৃতিক পৰিৱেশ চাবলৈ আৰম্ভ কৰাত মনৰ পৰা সেই ভাৱ আঁতৰিল। আৰম্ভ হ'ল ফ্ৰিঅ'ডৰ সৌন্দৰ্যৰ অতুলনীয় ৰূপৰাশি। ফ্লমৰ পৰা যাত্ৰা আৰম্ভ হ'ল অ'ৰলেণ্ড ফ্ৰিঅ'ডৰ পানীয়েদি। অ'ৰলেণ্ড ফ্ৰিঅ'ড চগ্নেফ্ৰিঅ'ডৰ (Sognefiord) এটা শাখা। এক্সপ্ৰেছ নাও গৈছিল কেতিয়াবা দুয়োকাষে পাহাৰৰ মাজেৰে আৰু কেতিয়াবা একাষে পাহাৰ একাষে সৰু সৰু গাঁৱৰ মাজেৰে। গাঁও মানে বিশাল খেতিপথাৰ, সেউজীয়া ঘাঁহনি আৰু কেইটামান সুন্দৰ ঘৰ। নাও চলিছিল মধ্যমীয়া গতিত, কিন্তু বতাহৰ কোব ইমান বেছি আছিল যে নাৱৰ বেৰৰ বাহিৰলৈ গ'লে ঠিয় হৈ থাকিলে পেলাই দিওঁ যেন কৰিছিল। তথাপি কাৰো যেন নাৱৰ গ্লাছৰ খিৰিকিৰে বাহিৰলৈ চাই হেঁপাহ পলোৱা নাই। অতি ঠাণ্ডা বতাহে গৰমৰ দিনতো হাড় কঁপাই তুলিছিল যদিও প্ৰায়খিনি মানুহেই বাহিৰত থিয় হৈ থকাৰ ইচ্ছা কৰিলেও এসময়ত ভিতৰ সোমাবলৈ বাধ্য হৈছিল। নাও গৈ অ'ৰলেণ্ড নামৰ সুন্দৰ ঠাইখনৰ পাৰত ৰৈছিল। বহু পৰ্যটক তাতো উঠিছিল আৰু বহুতে সেই ঠাইত ৰাতি কটাবৰ বাবে নামিছিল। ফ্ৰিঅ'ডৰ পাৰে পাৰে থকা এনে ভালেমান ঠাই পৰ্যটনস্থলী হিচাপে গঢ়ি তুলি পৰ্যটকক সেই পাহাৰৰ কাষৰ ঠাইবোৰত থাকি চাইকেল চলোৱা, হাইকিং কৰা, বৰশী বোৱা আদি কাৰ্য কৰি অৱসৰ সময় কটোৱাৰ ব্যৱস্থা কৰি দিছে। অ'ৰলেণ্ডৰ পৰা আমি নাৱেৰে আগুৱাই গৈ পালোঁগৈ ফ্ৰিঅ'ডৰ পাৰৰ বেলেছট্ৰেণ্ড নামৰ ঠাই। ইতিমধ্যে আমি নৰৱেৰ আটাইতকৈ দীঘল ফ্ৰিঅ'ড Sognefjord অংশত সোমাইছিলোঁ। নিৰ্মল পানী, নীলা আকাশ, কোবাল বতাহৰ শব্দই আমাক অভিভূত কৰিছিল। দুশ চাৰি কিলোমিটাৰ দীঘল চগ্নেফ্ৰিঅ'ডৰ ঠিক সোঁমাজত বেলেছট্ৰেণ্ড অৱস্থিত। বহুতো পুৰণা ধুনীয়া ঘৰ থকা বেলেছট্ৰেণ্ড চগ্নেফ্ৰিঅ'ডৰ পাৰৰ এখন সৰু গাঁও। ৰে'লপথৰ জংছন এটাৰ দৰে নৰৱে ফ্ৰিঅ'ডবিলাকৰ মাজত চলাচল কৰা এক্সপ্ৰেছ নাও, ফেৰীবিলাক ইয়াত ৰয়হি।

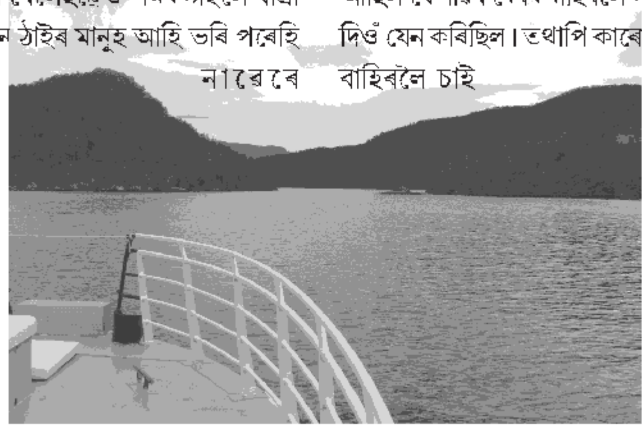

যাত্ৰীসকল উঠা-নমা কৰে। আমি ইয়াতেই ৰাতিটো কটালোঁ। অ'ৰলেণ্ড ফ্লিম্অ'ডৰ মাজেৰে আহি থাকোঁতে পাৰে পাৰে দেখা গাঁওবিলাকত বহু পুৰণা গীৰ্জ্জাঘৰ, দূৰৈত বৰফাবৃত পাহাৰৰ শিখৰ, ৰ'দত চিক্‌মিকাই থকা কোবাল জলপ্ৰপাতৰ পানী আৰু পানীৰ পৰা উফৰি পৰা কণিকাই সৃষ্টি কৰা ভাপ আৰু প্ৰকৃতিত মাত্ৰ জলপ্ৰপাতৰ শব্দ শুনি আৰু দেখি আত্মহাৰা হৈছিলোঁ। ফ্লিঅ'ডৰ বুকুৰেদি নাৱত আহি থাকোঁতে কেতিয়াবা ছীল আৰু কেতিয়াবা তিমি মাছো আঁতৰৰ পৰা দেখিছিলোঁ। পানী ইমানেই স্বচ্ছ যে বহু তলিলৈকে পানীৰ তলৰ ছবি দেখিছিলোঁ।

ফ্লিঅ'ড গাঁও বেলেছ্‌ট্ৰেণ্ডৰ প্ৰাকৃতিক শোভাই উনৈছ শতিকাৰ মাজভাগৰ পৰাই পৰ্যটকক চুম্বকে আকৰ্ষণ কৰাদি কৰি আহিছে। ১৮৭৭ চনতে ছুইছ ডিজাইনত সজা ২১০টা কোঠাৰ Kvikne হোটেলখন উত্তৰ ইউৰোপৰ আটাইতকৈ ডাঙৰ কাঠৰ ঘৰ আৰু চগ্নেফ্লিঅ'ড উপকূলৰ এইখন গাঁৱতে ঘৰটো ৰাজপ্ৰাসাদ জিলিকাদি জিলিকি আছে। ঘৰটো ইমান সুন্দৰকৈ প্ৰতিপাল কৰি ৰাখিছে যে ইয়াৰ বয়স ১৩৫ বছৰ হ'ল যেন নালাগেই। বেলেছ্‌ট্ৰেণ্ড গাঁও ইমান ধুনীয়া যে ঠাইখনত অতীতৰ বহু শিল্পী থাকিছিলহি আৰু এতিয়াও বহুতো শিল্পীয়ে ইয়াত থাকিবলৈ ভাল পায়। প্ৰুছিয়াৰ ৰজা তথা অন্তিম জাৰ্মান সম্ৰাট Kaiser Wilhelm II-এও বেলেছ্‌ট্ৰেণ্ড বৰ ভাল পাইছিল আৰু মাজে মাজে আহিছিল আৰু তাত থাকি প্ৰকৃতিৰ নৈসৰ্গিক ৰূপ উপভোগ কৰিছিলহি। অন্য এক উল্লেখনীয় বিশেষত্ব হৈছে ইয়াৰ ঘৰবিলাকৰ ছুইছ ষ্টাইলৰ কাঠৰ আৰ্কিটেক্সাৰ। সৰুতে পঢ়া সাধুকথাৰ কিতাপৰ ইংলিছ ষ্টাইলৰ গীৰ্জ্জাঘৰ আৰু চগ্নেফ্লিঅ'ডৰ বহলাংশৰ বিস্তৃত প্ৰাকৃতিক দৃশ্য দেখিলোঁ। কাঠৰ ঘৰবিলাক সুন্দৰকৈ সজোৱা; কিছুমান ড্ৰেগনৰ মূৰ অংশৰ আৰ্হিত সজোৱা। বেলেছ্‌ট্ৰেণ্ডৰ সৌন্দৰ্য বঢ়াইছে ফ্লিঅ'ড পানীৰ লগত তাৰ কাষৰ বৰফাবৃত মেজেষ্টিক পাহাৰ কেইটাই।

আমি বেলেছ্‌ট্ৰেণ্ডৰ Midtnes হোটেলত আছিলোঁ। হোটেলৰ পৰা ওলায়েই দেখিবলৈ পোৱা যায় ১৮৯৭ চনত সজা ছেইণ্ট অলফ ইংলিছ গীৰ্জ্জা। গৰমৰ দিনত ইংলেণ্ডৰ চাৰ্চৰ গোটটো এইটো গীৰ্জ্জাৰ দায়িত্বত থাকে। মুঠতে সৰু গাঁও বুলিলেও আমাক অবাক কৰি নাৱৰ পৰা নামিয়েই দেখিলো— টুৰিষ্ট অফিচ, ডাকঘৰ, বাছ, নাও ৰোৱা, উঠা-নমা ঠাই, বেংক, পুলিচ ষ্টেচন, দোকান-পোহাৰ, একুৱেৰিয়াম আদি। হোটেলত থকা সময়ছোৱাতে চাৰিওপিনে চকু ফুৰাই বুজি উঠিলোঁ পুৰণা ঐতিহ্য নেৰাকৈ হোটেলখনে কেনেকৈ নিজকে আধুনিক কৰি নিছে। ডাইনিং হলত আৰু ৰিচেপ্চনত সজাই ৰখা পুৰণা বস্তুৱে ঠাইখনৰ বুৰঞ্জী সলসলীয়াকৈ কৈ দিয়ে আৰু হোটেলৰ বেৰত আঁৰি থোৱা ছবিবিলাকেও সোঁৱৰাই দিয়ে কিমান পুৰণা এই সৰু গাঁৱৰ ইতিহাস। কোনজন শিল্পী কেতিয়া আহি ছবিবোৰ ফ্লিঅ'ডৰ পাৰত বহি বহি আঁকি গ'লহি তাৰ সাক্ষী এই ছবিবোৰ। আমাৰ অচিনাকি বহু স্বনামধন্য শিল্পীয়ে আহি বহুবোৰ ঘৰ সাজিছিল বা নিজেও ইয়াতে থাকি ল'লে ঘৰ লৈ। সেয়ে ঠাইখনেই শিল্পীৰ তুলিকাত সজ্জিত হৈ পৰিল। আমাক আকৰ্ষণ কৰা অন্য এক কথা হ'ল ইয়াৰ ডাক বিলোৱা ব্যৱস্থা। ৰাস্তাৰ কাষতে আমাৰ ঘুমটি দোকানৰ দৰে সন্মুখ খোলা এটা কণমানি ঘৰ আৰু তাৰ তিনিওখন বেৰত নাম লিখি লিখি লেটাৰ বক্সবোৰ আঁৰি থয়। অৰ্থাৎ ডাকোৱাল ঘৰে ঘৰে নগৈ একে ঠাইতে ৰখা বাকচবিলাকত চিঠিবোৰ ভাগে ভাগে ভৰাই থৈ যায়— মানুহে আহি তাৰ পৰা লৈ যায়হি। হয়তো শীতকালত অত্যন্ত বৰফৰ মাজত প্ৰত্যেক ঘৰে ঘৰে যোৱাৰ অসুবিধাৰ বাবেই এই ব্যৱস্থা।

এইখন সপোনপুৰী যেন লগা কণমানি ঠাইৰ পৰা ২০১১ৰ ২৬ জুনৰ পুৱা ১০ বজাত বাছেৰে আগবাঢ়িলোঁ উত্তৰ-পশ্চিম নৰৱেলৈ। এই পথছোৱা ইমান ধুনীয়া যে পথছোৱাক "National tourist Route" বুলি কয়। বেলেছ্‌ট্ৰেণ্ডৰ উত্তৰপিনে থকা সুন্দৰ পাহাৰৰ শাৰী, যাৰ কাষে কাষে ৰাস্তাটো গৈছে, সেই পাহাৰটোৰ নাম Gaularfjellet পাহাৰ। বেলেছ্‌ট্ৰেণ্ডৰ পৰা গৈ থাকোঁতে ৰাস্তাটোৰ মুঠ নটুকুৰা ঠাইত এনেকৈ পাক লৈছে যেন পাক কেউটা মূৰত মৰা কাঁটাডালৰ পিছপিনৰ বেঁকা অংশখিনিহে! গৈ থাকোঁতে কেইবাঠাইতো বৰ পৰিস্কাৰ পানীৰ সুন্দৰ নদী আৰু জলপ্ৰপাত দেখি গৈছিলোঁ। আনকি আমাৰ বাছত যোৱা মহিলা গাইডগৰাকীৰ ধুনীয়া গাঁওখন বাছৰ পৰাই আমাক দেখুৱাই তেওঁ অতি গৌৰৱবোধ কৰিছিল।

এই ঠাইবিলাকত থকা লোকসকলে প্ৰদূষণমুক্ত বায়ু আৰু প্ৰকৃতিৰ পৰা নিৰোগী হৈ জীয়াই থকাৰ সম্পূৰ্ণ অধিকাৰ পাইছে। এনে স্বাস্থ্যৱতী মানুহগৰাকী আৰু গাড়ীৰ চালকজনক দেখি বৰ ভাল লাগিছিল। পিছে গাইড যদিও তেওঁ ইংৰাজী ভাষাত সলসলীয়া নহয়। আমাৰ বাছখনে ৰাস্তাৰ কাষত ৰৈ থকা মানুহো তুলি নিছিল সৰু সৰু দূৰত্ব বিলাকত। কিছুমানে আকৌ আধা ৰাস্তাতে নামি খোজ কঢ়া (hiking) ৰাস্তালৈ গুচি গৈছিল। বাছখন অতি আৰামদায়ক আছিল, পিছে তাতকৈও দেখি ভাল লাগিছিল ড্ৰাইভাৰ বহা ঠাইত সন্মুখৰ পৰা ৰ'দ পৰি থকা কাৰণে ছুইচ টিপি দিয়াত এখন স্ক্ৰীন নামি আহি ওপৰৰ পৰা আধালৈকে ছাঁ পৰিছিলহি। ৰাস্তাত গাড়ী, মানুহ তেনেই কম লগ পালোঁ। মাত্ৰ মাজত ফৰ্ড নামৰ ডাঙৰ চহৰ এখন পাৰ হ'লোঁ। ঠাইবোৰত মাজে মাজে মানুহ উঠা-নমা চলি আছিল। আমাৰ বাছখন আহি ব্ৰেডষ্টেণ্ড নামৰ ঠাইখন পালেহি এক বজাত। নামিয়েই আমি খোৱাৰ কাৰণে কথা পাতি থোৱা হোটেলখনলৈ গ'লোঁ। হোটেলখনৰ নাম 'টনা'। বাছৰ পৰাই হোটেলত কি খাব যাত্ৰীয়ে অৰ্ডাৰ দিব পাৰে— গাইডগৰাকীৰ সহায়ত। তেওঁ বাছতেই যাত্ৰীসকলৰ পৰা অৰ্ডাৰ লৈ হোটেললৈ ফোন কৰি কৈ থয়। আমি সাগৰৰ পাৰৰ কাঠেৰে সজা ৰেষ্টোৰাঁখনলৈ গৈ নিজেই অৰ্ডাৰ দিলোঁ। এই ঠাইবিলাকত আমি খোৱাবস্তু বিচাৰি পোৱা বৰ টান। তথাপি চাই চাই "Fish soup" আৰু "Baked Salmon with cidersauce" খালোঁ। Salmon সাগৰীয় মাছ। হৰিণাৰ মাংসৰে বনোৱা burgerও আমাৰ ল'ৰাহঁতে খালে। লগতে অতি সুন্দৰকৈ ঘৰতে বনোৱা Cheese-ice-cake with nut খাই পুনৰ নাৱেৰে যাত্ৰা আৰম্ভ কৰিলোঁ। এইবাৰ এইখন সৰু নাও, নাম Christina। নাৱত মাত্ৰ দুজন লোক— এজন চালক, আনজন সহায়কাৰী। সহায়কাৰী ল'ৰাজন ১৮ বা ২০ বছৰ বয়সীয়া এজন চফল ডেকা, চালকজন আদহীয়া। দুয়োৰে সাজ-পোছাক অতি পৰিপাটী। নাৱলৈ আমাৰ বয়-বস্তু সকলো পাৰৰ পৰা তেওঁলোকেই দাঙি নি তুলিলেগৈ। এইবাৰ সৰু নাৱাৰে আমি চগ্নেফ্ৰিঅ'ডৰ শাখা ডালচ্‌ফ্ৰিঅ'ডৰ মাজেৰে আগবাঢ়িলোঁ। অপূৰ্ব প্ৰাকৃতিক শোভাই মন উৎফুল্লিত কৰিছিল।

তাতে নাওখনত বাৰ্গেন চহৰলৈ যাত্ৰী বুলিবলৈ আমাৰ পৰিয়ালটোৰ পাঁচজন সদস্য আৰু এযোৰ অষ্ট্ৰেলিয়ান দম্পতী। নাৱেৰে আমাৰ যাত্ৰা Askroll নামৰ ঠাইলৈ। নাৱেৰে গৈ গৈ প্ৰকৃতিৰ নৈসৰ্গিক ৰূপ-লাৱণ্য চাই অভিভূত হৈ পৰিছিলোঁ। পাহাৰ, পানী আৰু সেউজীয়া গছ-গছনিৰ অভূতপূৰ্ব সমাহাৰ, তাতে আকৌ পানীত ৰ'দৰ জিলিকনি। লগে লগে আছিল নাৱৰ সহায়কাৰী নৰৱেৰ ডেকা উৰ্বানৰ সকীয়নি— এতিয়া বাহিৰত নাথাকিব, বতাহ ৩০ কিলোমিটাৰ বেগেৰে আহিব— এতিয়া ৰ'দ লুকাই যাব, নাও কোবেৰে চলিব, ভিতৰলৈ আহক, আদি। বাৰ্গেন চহৰৰ কলেজত পঢ়ি থকা সুন্দৰ চেহেৰাৰ ল'ৰাজনে যে গৰমৰ বন্ধত নাৱত থাকি নাৱৰ যাত্ৰীৰ বস্তু উঠোৱা-নমোৱা আৰু যাত্ৰীৰ টিকট চোৱা, সা-সুবিধা চোৱা কাম কৰি পইচা উপাৰ্জন কৰাই নহয়, দেশ-বিদেশৰ মানুহৰ লগত চা-চিনাকি হৈ অভিজ্ঞতাও অৰ্জন কৰিছেহি। তাকে দেখি নিজৰ দেশৰ ডেকা-গাভৰুসকলে গৰমৰ বন্ধত এনেদৰে সৰু-ডাঙৰ কাম কৰিবলৈ দ্বিধাবোধ নকৰি এক কৰ্ম সংস্কৃতিৰ পথ মুকলি কৰিব পৰা পৰিৱেশ সৃষ্টি কৰিবৰ বাবে চৰকাৰ আৰু ব্যক্তিগত খণ্ডক অনুৰোধ কৰিবলৈ মন গ'ল।

ইতিমধ্যে আমাৰ নাও ডালচ্‌ফ্ৰিঅ'ডৰ পানীৰে গৈ থাকোঁতে ফ্ৰিঅ'ড গাঁও Dale আৰু Elkenes আদিৰ কাষেৰে গৈছিল আৰু সেইবোৰ ঠাইত মানুহ উঠা-নমা কৰিছিল। কিন্তু নাৱৰ চাৰে তিনিঘণ্টীয়া যাত্ৰাৰ সময়ত বিগষ্টেণ্ডত উঠি বাৰ্গেনত নামিবলৈ আমি আৰু অষ্ট্ৰেলিয়ান দম্পতীহে থকাত স্বাভাৱিকতেই তেওঁলোকৰ লগত সৌহাৰ্দ্যপূৰ্ণ সম্বন্ধ এটি গঢ় লৈ উঠিছিল। তেওঁলোকৰ লগত আমি দুয়ো দেশৰ অৰ্থনৈতিক অৱস্থাৰ পৰা পৰ্যটনলৈকে বহুত কথাই আলোচনা কৰিলো। নাও আহি Askvollত ৰ'লহি। পাৰত ৰ'বৰ কাৰণে সুন্দৰ জিৰণি কোঠা, পৰিস্কাৰ বাথৰুম আদি সকলো আছে। তাতে জিৰাই-সতাই কাষৰ ৰেষ্টোৰাঁৰ পৰা চাহ-কফি আনি খাই বেলেগ বেলেগ নাৱেৰে মানুহ, গাড়ী অনা-নিয়া কৰা চাই নৰৱেত জলপৰিবহনৰ গুৰুত্ব দেখি আচৰিত লাগিল। কি সুশৃংখল এই ব্যৱস্থা! নাওবোৰো ইমান উন্নত!

Askvollত আমি পুনৰ Express নাৱত উঠিলোঁ। ডাঙৰ

দুমহলীয়া নাও। আদব-কায়দা সম্পূৰ্ণ প্লে'নৰ দৰে। বহা চকী, চকীৰ কোমল কুশ্বন, গাৰু, সন্মুখত Planeৰ ছীটৰ দৰেই খুলি ল'ব পৰা ফ'ল্ডিং টেবুল, খোৱা-বোৱা কৰিবলৈ আৰু লেপটপ চলাব পৰা ব্যৱস্থা, Mobile phone চাৰ্জ কৰিবলৈ পইণ্ট, সন্মুখত টেলিভিছন, মুঠতে বাহিৰলৈ নাচালে উৰাজাহাজ নে নাও কোৱা টান। তদুপৰি পৰিস্কাৰ টয়লেট (Rest room), টয়লেটত আয়না, পনীয়া হাত ধোৱা চাবোন, টয়লেট পেপাৰ, পেপাৰ টাৱেলৰে সৈতে অত্যাধুনিক ব্যৱস্থা। দুয়োটা মহলাতে টয়লেট আছে। যাত্ৰীসকলেও নিয়াৰিকৈ ব্যৱহাৰ কৰে বাবে ইমান যাত্ৰীয়ে ব্যৱহাৰ কৰে যদিও দুৰ্গন্ধ নোলায়। তিনি ঘণ্টা ডালচ্‌ফ্ৰিঅ'ডত এক্সপ্ৰেছ নাৱত আহি থাকোঁতে আগৰ দৰেই ৰাস্তাত কেইবাবাৰো পাৰে পাৰে নাও ৰখাই মানুহ তুলিলে, নমালে— ক'তো হৈ-হাল্লা নাই। নৰৱে দেশত থকা জল সম্পদক দেশখনে অতীতৰ পৰা চলি থকা জল পৰিবহণক উন্নত পৰিকল্পনাৰে, সুশংখলভাবে চলাই থকাত পৰিবহণ ব্যৱস্থাত ইমান সুবিধা হৈছে যে চুকে-কোণে থকা কোনো গাঁও বা টাউনৰ লোকেই অসুবিধাৰ সন্মুখীন হোৱা নাই। ডাল্‌চফ্ৰিঅ'ডৰ প্ৰাকৃতিক শোভা বৰ্ণনা কৰিবলৈ ভাষা নাই। পূব ফ্ৰান্সৰ সীমাৰ পশ্চিম ছুইজাৰলেণ্ড সীমাত থকা Chamonix নামৰ সৰু পৰ্যটক থলীত Mer-de-glace, অৰ্থাৎ Sea of Ice glacier আৰু তাত থকা বৰফৰ গুহাৰ সৌন্দৰ্য উপভোগ কৰিছোঁ। UNESCOৰ হেৰিটেজ ছাইট হিচাপে পৰিগণিত হোৱা আমেৰিকাৰ এৰিজ'না প্ৰদেশৰ গ্ৰেণ্ড কেনিয়ন দেখিছোঁ — কিবা এষাৰ ক'ব পাৰি; কিন্তু UNESCOৰ হেৰিটেজ ছাইট হিচাপে ২০০৫ চনত সামৰি লোৱা নৰৱেৰ চগ্নেফ্ৰিঅ'ডৰ ৰূপৰ বৰ্ণনা কৰিবলৈ শব্দ নাই— মাত্ৰ চাই উপভোগ কৰিলোঁ। চাই চাই আমি পিছবেলা ৭.৩০ বজাত নৰৱেৰ পশ্চিম উপকূলৰ আটলাণ্টিক মহাসাগৰৰ পাৰৰ বাৰ্গেন চহৰৰ চিটী চেণ্টাৰত নাৱৰ পৰা নামিলোঁ। বাৰ্গেন চহৰ নৰৱেৰ প্ৰধান কচ্‌ম'পলিটান চহৰ, যিখন চহৰ ১০৭০ চনতেই স্থাপন হৈছিল। ১৭০২ চনত চহৰখন জুয়ে সম্পূৰ্ণ ধ্বংস কৰিছিল, কিন্তু পুনৰ নিৰ্মাণ কৰিলে। যি ডিজাইনত ঘৰবিলাক সজা হ'ল, সেই ডিজাইন নশ বছৰতকৈও পুৰণি। বাৰ্গেন এতিয়া ইউনেস্ক'ৰ ৱৰ্ল্ড হেৰিটেজ ছাইট। ইউৰোপৰ কোনো এখন নগৰেই বাৰ্গেনৰ দৰে ইমান সুন্দৰকৈ, সুবিধাৰে সাগৰেদি সোমাব নোৱাৰি। বাৰ্গেন চহৰত আমি নামোতে সম্পূৰ্ণ পোহৰ, প্ৰদূষণমুক্ত নীল আকাশ— আবেলি নে সন্ধ্যা বুলি ক'ম পিছবেলাৰ ৭.৩০ বজাৰ সময়খিনি নাজানো — কাৰণ উত্তৰ ইউৰোপৰ নৰৱে, ছুইডেন দুয়োখনেই যে — Land of midnight Sun. ●

নামৰূপ কলেজৰ প্ৰাণীবিজ্ঞান বিভাগৰ মূৰব্বী অধ্যাপিকা শ্ৰীদীপালী দত্ত বৰদলৈয়ে ভ্ৰমণ, প্ৰাকৃতিক পৰিবেশ, বন্যপ্ৰাণী আদি বিভিন্ন বিষয়ত নিয়মীয়া প্ৰবন্ধ-পাতি লিখে। পৰিবেশ তথা বন্য প্ৰাণী সংৰক্ষণৰ সক্ৰিয় কৰ্মী শ্ৰীদত্ত বৰদলৈ বিভিন্ন অনুষ্ঠানৰ সৈতে জড়িত হৈ আছে। ম'বাইল নম্বৰ ঃ ৯৪৩৫১-৯৯০৪৬।

বিশ্ব পৰিৱেশ দিৱস

❑ **লাৱণ্য গগৈ**

৫ জুন
বিশ্ব পৰিৱেশ দিৱস
বিশ্বজুৰি উদ্‌যাপিত এক পৱিত্ৰ দিন।
কলুষিত পৰিৱেশ কৰিব লাগে সচেতন।
প্ৰদূষিত চৌদিশ আমাৰ

জল স্থল আকাশ বতাহ।
আৱৰ্জনা-মলিনতা, ধূলি ধোঁৱাৰে ঢকা
ধৰিত্ৰী এতিয়া দুৰ্বল ৰোগগ্ৰস্তা।

গছ লতা শ্যামলী সেউজী ধৰণী
জীৱৰ আশ্ৰয়স্থলীত মৰুভূমিৰ ক'লা ছায়া।
আজিৰ মানুহে গছ-বন কাটি
ৰচিছে যেন নিজৰ সমাধি।

কংক্ৰিটৰ নগৰ, মহানগৰ পৰিৱেশ প্ৰদূষণে ধৰিছে আৱৰি
যান্ত্ৰিক জীৱন কল-কাৰখানা উন্নয়নৰ জখলাত উঠিছে গঢ়ি।
নিৰ্মল বায়ু, বিশুদ্ধ জল, নিৰ্ভেজাল খাদ্যৰ অভাৱ।
জীৱনলৈ আনিছে অনেক দুৰ্যোগ, অনেক যাতনা।

আমি হেৰুৱাইছোঁ জীৱনৰ সতেজ স্বাচ্ছন্দ্য
আগুৱাই আহিছে গোলকীয় উষ্ণতাৰ গভীৰ সংকট।
বিশ্বকবিৰ ভাষাত আমিও বিচাৰিছোঁ—
"ফিৰে দাও সেই অৰণ্য, লাও এই নগৰ।"

বিশ্ব পৰিৱেশ দিৱসে বহন কৰিছে তাৰেই তাৎপৰ্য
এই পৱিত্ৰ দিনত আমি হওঁ সংকল্পবদ্ধ।
বিশ্ববাসীৰ বিপদ কালত সকলোৱে মিলি
প্ৰতিদিনে হওঁ সচেতন।

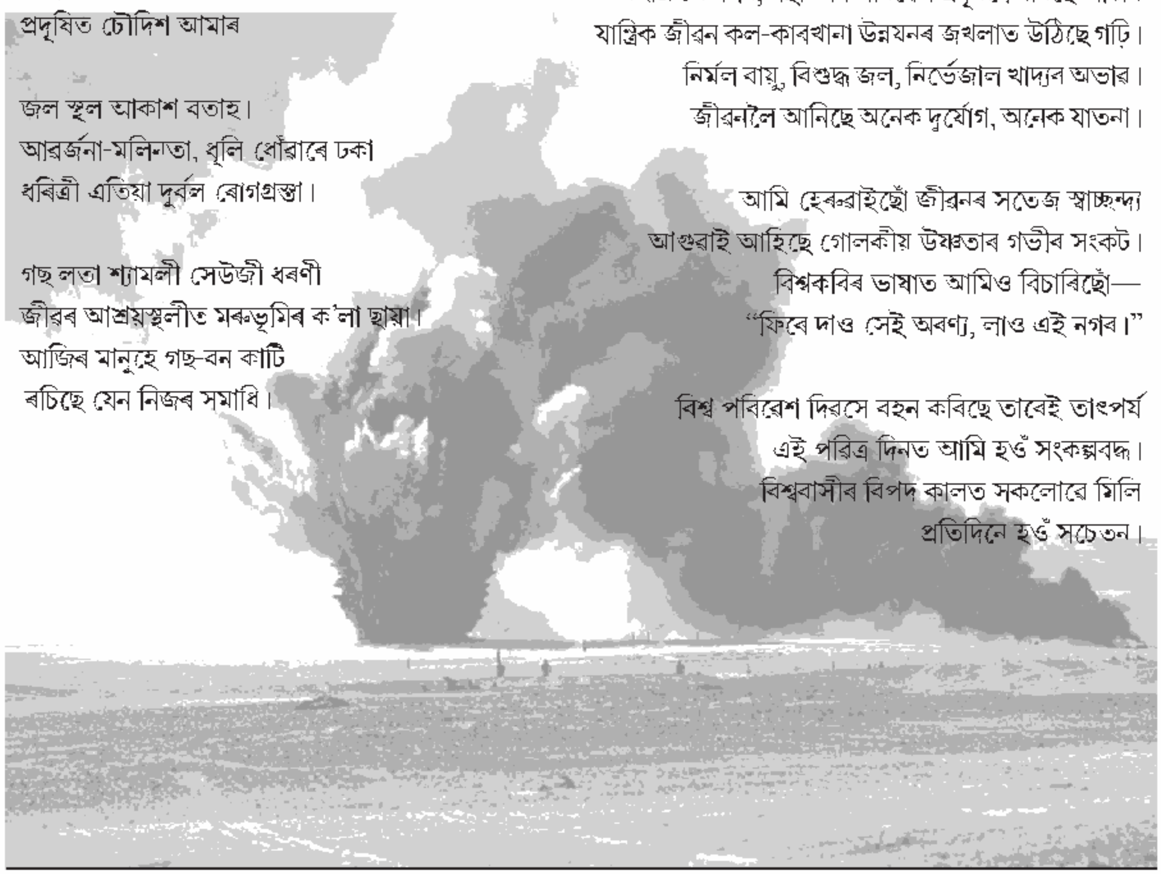

শ্ৰীমতী লাৱণ্য গগৈ প্ৰকৃতি, পৰিৱেশ আদি উন্নয়নৰ ক্ষেত্ৰত সক্ৰিয়ভাৱে জড়িত।
তেখেতৰ ম'বাইল নম্বৰ ঃ ৯৪৩৫১-১৯৩৩৪।